

Ніл Гейман

Обережно, тригери

Збірка оповідань

Не знаю, як так сталося, але вісімнадцять років тому мені пощастило зустріти видатного голлівудського агента, який обожднює книжки. Він досі мій агент, досі видатний і досі понад усе любить коротку прозу. Ця збірка оповідань присвячується Джону Левіну

Вступ

I. Маленькі тригери

Деякі речі мене засмучують. Але мова не про це. Я хочу поговорити про ті зображення, слова чи ідеї, які наче ляда прочиняються під ногами і жбурляють нас із безпечного, нормального світу у місце моторошне й непривітне. Наші серця шалено калатають у грудях, і ми хапаємо ротом повітря. Кров відринає від наших облич та пальців, ми бліднемо і вражено сапаємо.

І в ці хвилини, коли спрацьовує наш тригер, ми усвідомлюємо: минуле все ще з нами. Є речі, які терпляче чекають на нас у темних переходах нашого буття. Ми думаємо, що все минуло, ми викинули їх з голови, полишили зсихатись, морщитись та відлітати з вітром; та це не так. Вони чекають на нас, зачаївшись, готуються, відпрацьовують свої нищівні удари — різкі, важкі, безжалісні удари у живіт, — вони чатують, аж доки ми не завітаємо знову.

Потвори в наших шафах та думках нікуди не зникають у пільмі, як цвіль попід долівкою та за шпалерами, і скільки там пільми — невичерпний запас пільми! Ночі там вистачить на цілий Всесвіт.

Чого нам слід остерігатись? У кожного з нас є маленькі тригери.

Я вперше натрапив на фразу "Обережно, тригери!" в інтернеті, де її основною функцією було попереджати людей про посилання на зображення та ідеї, які можуть їх засмутити або викликати неприємні спогади, тривогу чи жах, щоб вони могли відфільтрувати цей контент зі стрічки новин або були морально готові з ним зіткнутись.

Я був у захваті, коли дізнався, що попередження про тригери перейшли межу між інтернетом та світом матеріальних речей. Повідомлялося, що у кількох коледжах збиралися почепити попередження про тригери на твори літератури, мистецтва та кіно, щоб попередити студентів про те, що на них чекає. Ця ідея мене водночас порадувала (зрозуміло, що варто попереджати людей про речі, які можуть їх засмутити), але разом із тим і сильно збентежила: коли я написав "Піщану людину" і її почали публікувати у форматі щомісячного коміксу, на кожному випуску було попередження про те, що комікс рекомендовано для дорослих читачів — я вважав це доцільним. Так потенційні читачі розуміли, що перед ними недитячий комікс, який може містити неприйнятні зображення чи ідеї, і, якщо ви дорослий (що б це для вас не значило), рішення за вами. Що ж до речей, які могли їх стривожити, вразити або навести на помисли, які досі не спадали їм на думку, я вважав, що читачі розберуться самі. Ми дорослі, тож самі обираємо, що нам читати чи що не читати.

На мою думку, те, що ми читаємо у зрілому віці, слід читати без будь-яких попереджень чи застережень, окрім, хіба що, такого: "Ви входите на свій страх і ризик". Ми повинні дізнатися, що таке художня література, що вона значить для нас — цей досвід унікальний, адже кожен переживає історію по-своєму.

Ми творимо історії у власній голові. Ми беремо слова і надаємо їм сили, ми дивимося через чужі очі, крізь які бачимо і переживаємо те, що й інші. Часом я замислююсь: "Чи вигадані історії безпечні?" А потім запитую себе: "Чи повинні вони бути безпечними?" У дитинстві я

натрапляв на історії, про читання яких потім жалкував. Я був неготовий до них і тому засмучувався: це були історії про безнадію, де люди були принижені чи знівечені, де дорослих показували вразливими, і батьки не могли нічим допомогти. Історії тривожили мене і з'являлися у кошмарах й мареннях, хвилювали та засмучували до глибини душі, але вони також навчили мене, що іноді, читаючи художню літературу, я зможу визначити свою зону комфорту лише покинувши її. Тепер, вже дорослий, я б нізащо не позбувся того досвіду, навіть якби міг.

Але і зараз існують речі, які мене сильно засмучують, коли я з ними стикаюсь: в інтернеті, у книзі або в реальному світі. Від них завжди однаково важко і серце збивається з ритму, від них не втечеш без негативних наслідків. Та вони чомусь вчать мене, відкривають очі, і хоч завдають болю, та змушують думати, рости й змінюватися.

Читаючи про обговорення у коледжах, я запитував себе, чи одного дня на мої твори теж почеплять попередження про тригери. І чи буде це виправдано. А потім я вирішив зробити це першим.

У цій книжці, як і в житті, є речі, які можуть вас засмутити. Тут є смерть і біль, сльози та труднощі, насильство всіх мастей, жорстокість і навіть знущання. Та часом, я сподіваюсь, тут зустрічається і доброта. І навіть кілька щасливих кінцівок. (Зрештою, нечасто історії закінчуються нещасливо для всіх дійових осіб.) Та це ще не все. У мене є знайома на ім'я Рокі, яку лякають щупальця, а надто з присосками, і їй справді потрібні попередження про те, що та чи інша річ їх містить, бо коли Рокі неочікувано стикається з куснем кальмара чи восьминога, вона враз із тремтінням пірнає за найближчий диван. Десь на цих сторінках є гігантське щупальце.

Багато моїх історій закінчуються погано принаймні для одного з персонажів. Вважайте, що вас попередили.

II. Передполітний інструктаж з безпеки

Часом важливі істини виголошуються у незвичних контекстах. Я надто багато літаю. Ця ідея, це речення були б незбагненними для мене в юності, коли кожен політ видавався захопливим і дивовижним, коли я втуплювався в хмари за вікном і уявляв їх містом чи цілим світом, де можна гуляти у безпеці. І все ж, на початку кожного польоту я замислююсь і роздумую над мудрими словами стюардес, неначе то коан, [1] коротка притча чи наймудріше з усіх знань.

Ось що вони кажуть:

"Закріпіть свою маску, перш ніж допомагати іншим".

У цю мить я думаю про всіх нас, людей, і про маски, які ми носимо, маски, які ховаємо і маски, які знімаємо. Я уявляю, як люди вдають, якими вони є насправді, а згодом дізнаються, що інші люди значно кращі чи значно гірші, аніж вони самі у власній уяві чи в очах інших. А потім я думаю про необхідність допомагати іншим і про те, як ми маскуємося для цього, і як без маски ми стаємо вразливими...

Усі ми носимо маски. Саме це робить нас цікавими. Ці історії — про маски і про те, які ми є під ними.

Ми, автори, заробляємо собі літературою на життя. Ми — сукупність усього, що ми бачили та чули, а головне, усього, що читали.

У мене є друзі, які критикують, гніваються та просто вибухають від розчарування, коли люди не розуміють посилань, не здогадуються про підтекст, забувають авторів, історії та світи. Я зазвичай дивлюсь на речі з іншого боку: колись я й сам був чистим клаптем пергаменту, чекав, доки на мені напишуть. Я дізнався про речі та людей з історій, і звідти ж дізнався про авторів.

Багато, якщо не більшість історій у цій книжці, — частина тієї самої сукупності. Вони існують, бо інші автори, інші голоси та інші думки вже

існували до них. Сподіваюся, ви будете не проти, якщо у цьому вступі я скористаюся можливістю вказати вам на кілька авторів та місць, без яких ці оповідання не побачили б світ.

III. Удача в жеребкуванні

Це моя третя збірка короткої прози і я уявляю, наскільки мені пощастило.

Я виріс з любов'ю та повагою до оповідань. Вони видавалися мені найбільш чистим та ідеальним творінням людини: жодних зайвих слів у найкращих з них. Автор махне рукою, і навколо з'являється цілий світ зі своїми людьми та ідеями. Початок, середина та кінець, що проведуть вас Всесвітом і повернуть назад. Я любив різні збірки оповідань — від антологій жахів та історій з привидами, які я читав ще хлопчиком, до збірок окремих авторів, які змінили моє сприйняття світу.

Мої улюблені збірки не лише знайомили мене з оповіданнями, а й відкривали щось нове про історії у книзі та про письменницьку майстерність. Я поважав авторів, які не писали вступу, але я не міг любити їх так само щиро, як я любив тих, хто дали мені усвідомити, що кожна історія в антології була написана — дійсно вигадана слово за словом та записана — людською істотою, яка думала, дихала, гуляла і, можливо, навіть співала у душі так само, як я.

У видавничій справі мудрість полягає в тому, що збірки оповідань не продаються. Найчастіше збірки оповідань виходять як самвидав або публікуються в малих друкарнях — їх не вважають чимось "справжнім", як-то романи. Та все ж, для мене саме оповідання — це місце, де можна розгулятися, поекспериментувати та погратись. У мене є можливість помилитись і вирушити у коротку подорож, і є щось у процесі складання збірки, як оця, що одночасно лякає та відкриває очі: коли я складаю історії до купи, теми перероджуються, змінюються й чіткішають. Я дізнаюся, про що писав останнє десятиліття.

IV. Дуже перепрошую

Я цілковито впевнений у тому, що збірки оповідань мають бути об'єднані однією тематикою. Вони не повинні, неначе вінегрет, хоч-не-хоч зв'язувати історії, які явно не задумувались як частина цілого. Одним словом, вони не можуть поєднувати в собі жахи та історії про привидів, наукову фантастику та казки, магічний реалізм та поезію. Вони мають щось означати.

Дуже перепрошую, та я не дотримав цих правил.

За це та чимало іншого я сподіваюсь на ваше розуміння і лиш маю надію, що десь на цих сторінках ви зустрінете історію, яку б інакше нізащо не прочитали. Погляньте! Ось одна коротенька історія, що чекає на вас просто зараз:

Шедери

Деякі створіння полюють. Деякі — шукають їжу. Шедери ж ховаються. Часом, правда, вони скрадаються. Але здебільшого ховаються.

Шедери не плетуть павутиння. Світ — їхня павутина. Шедери не риють ям. Якщо ти тут, то ти вже в ямі.

Є тварини, що переслідують, женуться, наче вітер, без упину, щоб вп'ястися зубами в твою шкіру й знесилити. Шедери не переслідують. Вони просто ідуть туди, де ти будеш, коли закінчиться погоня, й чекають там на тебе, десь у п'яті, у закутку. Вони знаходять останнє місце, де ти б шукав, й чатують там, як є на те потреба, аж доки ти не дійдеш до того місця і не побачиш їх.

Від шедерів не сховатись. Вони прийшли першими. Від шедерів не втекти. Вони чекають на тебе в кінці твого шляху. Шедерів не подолати

— вони терплячі і зволікатимуть, аж доки не настане день, коли ти втомишся від боротьби, коли не буде більше сил боротись, день, коли завданий останній удар, зроблений останній укол, сказане останнє болюче слово. Тоді і тільки тоді шедери вийдуть із тіні.

Вони не їдять те, що не готове до вживання. Озирнись.

V. Про зміст цієї книжки

Вітаю на сторінках цієї книжки. Ви можете прочитати мої коментарі до оповідань одразу або пропустити цей розділ і повернутися до нього після того, як прочитаєте оповідання. Робіть, як зручно.

Як я зібрав стілець

Бувають дні, коли не знаходиш слів. В такі дні я зазвичай стараюсь переглянути те, що написав раніше. Того дня я зібрав стілець.

Місячний лабіринт

Я познайомився з Джином Вулфом тридцять років тому, коли був ще двадцятидвохрічним журналістом. Тоді я брав у нього інтерв'ю про його чотиритомник "Книга нового сонця". Впродовж наступних п'яти років ми подружилися й досі залишаємося друзями. Він хороша людина і чудовий письменник, чиї твори незмінно сповнені глибини, численних загадок і мудрості. Його третій роман "Мир", написаний, коли я був ще хлопчиком, — одна з моїх улюблених книжок. А його новий роман "По той бік океану" — книжка, читання якої принесло мені цього року неабияку втіху. Врешті-решт, цей твір не менш заплутаний та небезпечний, ніж інші історії Вулфа.

Одне з найкращих оповідань Джина має назву "Сонячний лабіринт". У ньому йдеться про лабіринт із тіней, і це значно похмуріша історія, ніж здається на перший погляд.

Моє оповідання присвячується Джину. Якщо існують сонячні лабіринти, то мають бути й місячні, як і повинен бути вовчисько Вулф, що виє на місяць.[2]

Дещо про Кассандру

Коли мені було десь чотирнадцять років, я виявив, що вигадати дівчину значно простіше, аніж запросити її на побачення — бо ж на побаченні треба говорити. Отже, я вирішив, що напишу ім'я дівчини на обкладинках зошитів і відмовлятимусь розповідати про неї, коли мене питатимуть. Я свято вірив, що всі подумають, неначе у мене й справді з'явилася дівчина. Не думаю, що це спрацювало. Нічого, крім імені, я так і не домислив.

Я писав це оповідання у серпні 2009 року на острові Скай, коли Аманда, яка на той час ще була моєю дівчиною, хворіла на грип і намагалася відіспатись.

Щоразу, як вона прокидалась, я приносив їй суп і напої з медом, а потім читав уголос написане. Не знаю, чи багато з того вона пам'ятає.

Я надіслав оповідання Гарднеру Дозуа та Джорджу Мартіну для їхньої антології "Пісні кохання й смерті" та відчув неабияке полегшення, коли дізнався, що воно їм сподобалось.

До похмурого моря

Газета "The Guardian" відзначала Міжнародний день води тижнем тематичних оповідань. Я тоді був в Остіні, штат Техас, на фестивалі "South by Southwest", де записував аудіоверсію роману "Океан наприкінці вулиці" та моєї першої збірки оповідань "Дим і дзеркала".

Я думав про театр Гран Гіньоль, про душевні монологи, що їх нашіптували артисти захопленій публіці, та згадував деякі до болю

жорстокі історії з "Ньюгейтського календаря". І Лондон під дощем, такий далекий від Техасу.

"Істина — печера в Чорних горах..."

Є історії, які будуєш, і є історії, які конструюєш, а є такі історії, які витісуєш із каменю, відкидаючи все зайве.

Я хотів скласти антологію оповідань, які були б вкрай захопливим читвом, можливо, з відтінком фентезі чи наукової фантастики, головне — щоб людям було цікаво. Моїм співредактором на цьому проєкті став Ел Саррантоніо. Ми назвали книжку "Історії", і це була б непогана назва, якби не вигадали "Google". Але мало було відредагувати книжку. Я мав ще й написати для неї оповідання.

За життя я відвідав чимало цікавих місць по всьому світу, місць, які можуть захопити розум і душу та міцно тримати їх, не відпускаючи. Одні місця екзотичні та незвичні, інші — звичайні. Найдивнішим із них усіх, принаймні для мене, є острів Скай, розташований біля західного узбережжя Шотландії. Я знаю, що я такий не один. Є люди, які, відкривши для себе Скай, ніколи його не покидають, але навіть ті з нас, хто залишають цей туманний острів, відчувають, як він по-своєму вабить та манить. Саме там я найщасливіший і найбільш самотній.

Отта Ф. Свайр у своїх книгах про Гебриди та, зокрема, про острів Скай, описує чимало дивних та маловідомих повір'їв. (Наприклад, чи знали ви, що третє травня — це день, коли диявола вигнали з раю, а тому цього дня непросто чинити злочин? Я дізнався про це з її книжки про міфи Гебридів.) А в іншій книзі вона згадувала печеру в Чорних Куїллінах, куди будь-хто сміливий може піти і безкоштовно отримати золото, але кожен візит до печери робитиме людину злішою і роз'їдатиме їй душу.

Ця печера та її сили не давали мені спокою.

Отже, я взяв кілька справжніх історій (або історій, які вважаються справжніми, що майже одне й те ж саме) і наділив ними двох чоловіків, помістивши їх у світ схожий, але не ідентичний нашому, та розповів історію помсти та пригод, жадоби золота і таємниць. Це оповідання відзначили премією Ширлі Джексон у номінації "Найкраща коротка повість" ("Історії" перемогли у номінації "Найкраща антологія"), а також премією Локус у тій же номінації. Я дуже пишався своїм оповіданням.

Перед його публікацією я мав виступити на сцені Сіднейського оперного театру і мене попросили щось придумати з австралійським струнним квартетом "FourPlay" (це найкращі рокери серед струнних квартетів, вигадливий гурт, навколо якого існує цілий культ): наприклад, щось з ілюстраціями, які б демонструвалися глядачам.

Я подумав, що зможу зачитати "Істина — печера в Чорних горах..."десь за сімдесят хвилин. Мені стало цікаво — а що, якби струнний квартет супроводив моє читання розкішним мінливим саундтреком так, неначе ми в кіно. І що, якби шотландський художник Едді Кемпбел, той самий, що намалював комікс "З пекла" Алана Мура, сценарист та художник мого улюбленого коміксу "Алек" зробив ілюстрації до мого найбільш шотландського оповідання, які б демонстрували на сцені під час мого читання?

Я боявся виходити на сцену Сіднейського оперного театру, але все склалося чудово: моє оповідання прийняли бурхливими оплесками, тож ми ще провели інтерв'ю (яке у мене взяв художник Едді Кемпбел) і я зачитав вірш — також під акомпанемент квартету "FourPlay".

Шість місяців по тому ми виступили знову з кількома новими картинами від Едді на фестивалі в Гобарті, Тасманія, в гігантському сараї перед аудиторією з трьох тисяч осіб, і їм теж сподобалось.

Але тут назріла проблема. Наш виступ бачили лише австралійці. Це здавалося дещо нечесним. Тож нам потрібен був привід, щоб вирушити у

світове турне разом із струнним квартетом "FourPlay" (вони чудові музиканти, які знаються на поп-культурі: я закохався у їхню версію мелодії з телесеріалу "Доктор Хто" ще до того, як із ними познайомився). На щастя, Едді Кемпбел взяв свої старі ілюстрації, намалював ще цілу купу нових, а потім переробив текст оповідання так, що вийшло щось середнє між ілюстрованим виданням і графічним романом, який у США опублікувало видавництво "Harper Collins", а у Великій Британії — видавництво "Headline publishing".

Ми, себто я, квартет "FourPlay" та Едді, з'їздили з гастролями до Сан-Франциско, Нью-Йорка, Лондона та Единбурга. У Карнегі-Хол нам аплодували стоячи — краще вже просто не буває.

А все ж, мені досі цікаво — що я написав сам, а що просто чекало на мене, як сірі скелі, що мов кістки стирчать низькими пагорбами Скаю.

Моя остання господиня

Я написав це оповідання для публікації Всесвітнього конвенту жахів. Того року він проходив у Брайтоні. Нині це метушлива, пафосна, прогресивна та захоплива приморська метрополія. Однак, коли я був малим, ми їздили до Брайтона не в сезон, тож нас зустрічало моторошне, холодне і смертоносне місто.

Звичайно ж, ця історія розгортається у тому давно забутому Брайтоні, а не в теперішньому. Вам нічого боятись, якщо ви заночуєте в тамтешньому пансіоні сьогодні.

Історія пригод

Це оповідання мене попросив написати Айра Глес для його радіопередачі "This American Life".[3] Воно сподобалося йому, але не його продюсерам, тож натомість мені довелося писати для них авторську статтю про те, що "пригоди — це, звичайно, чудова штука, але регулярне

харчування й відсутність болю теж мають свої переваги". Ну, а оповідання опублікували в журналі "McSweeney's Quarterly".

Я багато думав про смерть і про те, що коли люди помирають, вони забирають історії з собою. Це оповідання — такий собі додаток до мого роману "Океан наприкінці вулиці". Принаймні таким його бачу я.

Оранжевий

Джонатан Стрейхен — хороша людина і гарний редактор. Він живе у Перті, штат Західна Австралія. У мене є погана звичка розбивати йому серце — я пишу щось для антології, яку він редагує, а потім забираю написане. Та я завжди намагаюся зцілити його розбите серце, написавши щось інше. Це оповідання якраз одне з тих "інших".

Те, як ведеться розповідь, так само важливо, як і сама розповідь, хоча те, як ведеться розповідь, зазвичай не настільки очевидно, як у цьому випадку. Я довго не міг вигадати, як написати історію, що крутилася у мене в голові, аж доки не подумав про формат анкети. Я писав її в аеропортах та на літаку до Австралії, де мав взяти участь у Сіднейському фестивалі письменників. Десь через день після прибуття я зачитав оповідання величезній аудиторії людей та моїй блідій і лячній похресниці Хейлі Кемпбел. Можливо, саме її бурчання про оранжеві сліди від автозасмаги на холодильнику і надихнуло мене на цю історію.

Календар історій

Це одна з найдивніших та найприємніших речей, які мені доводилося робити за останні кілька років.

В молодості я з насолодою читав збірки оповідань Гарлана Еллісона. Мені однаково подобались самі оповідання і його розповіді про те, як вони були написані. Я багато чому навчився у Гарлана, але з того, що я виніс з його коментарів, найбільше враження на мене справила сама ідея

написання історій, яка полягала в тому, що твоя робота — це твоя заслуга. Ти взяв і виконав роботу.

Це ставало найбільш зрозумілим і очевидним, коли Гарлан пояснював, як він написав те чи інше оповідання біля вікна книгарні, в ефірі на радіо чи у якійсь подібній обстановці. Як люди пропонували назви чи слова.

Він показував світові, що письменництво — це ремесло, а не якась там магія. Десь собі сидів письменник і писав. Мене вабила ідея написати щось, сидячи біля вікна книгарні.

Та я подумав, що світ змінився. Тепер є такі вікна, що сотні тисяч людей можуть притулитися до скла й дивитись, як ти пишеш.

Компанія "BlackBerry" звернулася до мене з пропозицією зробити проект у соціальних мережах — щось на мій смак — і, здається, вони залишилися цілком задоволені, коли я сказав, що хочу написати "Календар історій", де кожна історія розкривала б відповідь на твіт про місяці з питаннями в стилі "Чому січень — небезпечний місяць?", "Що вас найбільше дивувало у липні?" (одна людина під ніком @mendozacarla відповіла: "Іглу, побудоване з книжок", і я одразу знав, про що буде моя історія) або "Кого б ви хотіли знову побачити в грудні?" Я поставив питання, отримав десятки тисяч відповідей і обрав дванадцять із них.

Потім написав дванадцять історій (почав з березня, а закінчив груднем) і попросив людей намалювати до них власні ілюстрації. Процес написання був задокументований у п'яти короткометражках, а історії я виклав у своєму блозі та Твіттері — доступні безкоштовно для всіх користувачів інтернету. Було весело писати історії на публіці. Гарлан Елісон — не великий любитель таких штук як Твіттер, але по завершенні проекту я подзвонив йому і сказав, що саме він підштовхнув мене до цього, і що, сподіваюся, мої історії теж надихнуть когось так, як надихнули мене його історії, написані біля вікна книгарні.

(Висловлюю свою найбільшу подяку користувачам @zyblonius, @TheAstralGypsy, @MorgueHumor, @_NikkiLS_, @StarlingV, @DKSakar, @mendozacarla, @gabiottasnest, @TheGhostRegion, @elainelowe, @MeiLinMiranda, та @Geminitm за їхні надихаючі твіти.)

Справа про смерть і мед

Я познайомився з історіями про Шерлока Холмса ще хлопчиком і одразу ж закохався в них. Ніколи не забуду Холмса чи хороброго доктора Ватсона, який описував його розслідування, Майкрофта Холмса, брата Шерлока, або Артура Конана Дойла, генія, який усе це вигадав. Мені подобався раціоналізм історій та ідея, що кмітлива й спостережлива людина може зібрати кілька доказів і відтворити з них цілий світ. Мені подобалося вивчати персонажів історія за історією.

Холмс надавав речам значення. Коли я почав розводити бджіл, то цілком усвідомлював, що просто йду стопами Холмса. Та згодом я задумався: чому Холмс вирішив зайнятись бджолярством? Зрештою, це не найактивніше хобі для людини на пенсії. А Шерлок Холмс був щасливим лише тоді, коли розслідував справу: неробство та бездіяльність були для нього як смерть.

Я познайомився з Леслі Клінгером, коли вперше завітав на збори літературного товариства "Baker Street Irregulars"[4] у 2002 році. Він мені дуже сподобався. (Власне, мені усі там сподобалися: дорослі жінки та чоловіки, які були видатними правознавцями, журналістами, хірургами чи волоцюгами, але зголосилися вірити у те, що десь завжди був 1889 рік на вулиці Бейкер-стріт, 221-б, і що місіс Хадсон от-от подасть чай та приведе важливого клієнта.)

Я написав це оповідання для збірки Леслі та Лорі Кінг під назвою "Етюд за мотивами Шерлока".[5] На нього мене надихнула банка білосніжного меду, яку мені запропонували на схилі гори в Китаї.

Я писав цю історію більше тижня, сидючи у кімнаті готелю, доки мої дружина, наймолодша донька та її подруга проводили час на пляжі.

"Справу про смерть та мед" номінували на премії Ентоні Бучера, Едгара Аллана По та "Срібний кинджал" Асоціації детективних письменників Америки. Те, що жодної із них я не отримав, мене не засмутило: досі мої оповідання ще ніколи не висували на детективні премії та й навряд колись зроблять це знову.

Людина, яка забула Рея Бредбері

Я забув свого друга. Точніше, я пам'ятав усе, крім його імені. Він помер за десять років до того. Я пам'ятав наші розмови по телефону, наші зустрічі, те, як він говорив та жестикулював, книжки, які він написав. Я твердо вирішив не шукати в інтернеті, а просто згадати його ім'я. Я ходив туди-сюди, намагаючись пригадати, і мене почала переслідувати думка: якщо я не згадаю його імені, він перестане існувати. Я розумів, що це дурня, та все ж...

Я написав оповідання "Людина, яка забула Рея Бредбері" у подарунок до дев'яностого дня народження Рея Бредбері, щоб розповісти про те, як він вплинув на мене в дитинстві, в дорослому віці та, наскільки я знав, про те, що він зробив для світу. Я писав це оповідання як любовний лист, як лист-подяку та як подарунок до дня народження автора, який навчив мене мріяти, розповів, що таке слова і чого вони дозволяють досягнути, автора, який ніколи не підводив мене ні як читача, ні як людину, коли я підростав.

Мій редактор з видавництва "William Morrow", Дженіфер Брейл, пішла до його ліжка і зачитала моє оповідання. Подяка, яку він надіслав у відео, значила для мене більше, ніж будь-що на світі.

Мій друг Марк Евеніер розказав, що він познайомився з Реєм Бредбері у віці одинадцяти чи дванадцяти років. Коли Бредбері почув, що

Марк хоче стати письменником, він запросив його до себе в кабінет і півдня розказував йому про важливі речі: якщо ти хочеш стати письменником, ти повинен писати. Щодня. В настрої ти чи ні. Що ти не можеш просто написати одну книжку і зупинитись. Що це робота, але найкраща з усіх робіт. Марк виріс і став письменником — таким, що пише і заробляє письмом на життя.

Рей Бредбері був людиною, яка могла присвятити півдня дитині, що хотіла вирости і стати письменником.

Я познайомився з оповіданнями Рея Бредбері ще хлопчиком. Моїм першим оповіданням було "Повернення додому" про людську дитину, яка намагалася знайти собі місце у світі чудовиськ у стилі "Сімейки Адамсів". Це було перше оповідання, яке було звернене особисто до мене. У нас вдома валявся примірник "Срібної сарани" (британської версії "Марсіанських хронік"). Я з насолодою прочитав його, а потім купив усі книжки Бредбері, які тільки були у мандрівній книгарні, що раз в семестр приїжджала до нас у школу. Бредбері познайомив мене з По. У його оповіданнях була поезія, і мені не заважало те, що я багато чого не розумів: того, що я виніс з історій, було достатньо.

Деякі автори, яких я любив читати хлопчиком, з часом розчарували мене. Але не Бредбері. Його історії жахів залишилися такими ж моторошними, темне фентезі — таким же темним і фентезійним, а наукова фантастика (він ніколи не переймався наукою — лише людьми, тому його історії такі цікаві) так само вражає та дивує, як і в дитинстві.

Він був гарним письменником і добре справлявся з багатьма жанрами. Він був чи не першим науковим фантастом, якому вдалося покинути дешеві палп-журнали[6] і пробитися до "глянцю". Він писав сценарії для голлівудських фільмів. Багато гарних фільмів знято за його романами та оповіданнями. Задовго до того, як я став письменником, Бредбері був одним із тих, на кого рівнялися інші письменники.

Оповідання Рея Бредбері вирізнялися з-поміж інших — вони не розкривали про що буде історія, але знайомили читача з атмосферою, мовою та якоюсь магією, що просочувалась у реальний світ. "Смерть — діло самотнє", його детективний роман — це точно така ж бредберівська історія, як і "Щось лихе до нас іде", "451 градус за Фаренгейтом", чи будь-які інші жахи, наукова фантастика, магичний або звичайний реалізм, які можна знайти у його збірках оповідань. Він створив власний жанр із власними правилами. Родом з Вокігана, штат Іллінойс, він іще молодим переїхав до Лос-Анджелеса, де навчався у бібліотеках, аж доки не досяг досконалості, а потім вийшов за межі відомих жанрів та утворив власний неповторний і часто наслідуваний жанр.

Я вперше познайомився з Реєм Бредбері ще молодим письменником, коли він приїжджав до Великої Британії на урочисте святкування свого сімдесятого дня народження, яке справляли у Музеї природознавства. Ми стали друзями у дивний, незвичний спосіб, сидячи поряд на автограф-сесіях під час різних заходів. Із року в рік я був присутній на виступах Рея. Часом я навіть представляв його публіці. Я був ведучим церемонії, коли Рею вручали премію "Гросмейстер фантастики" від Американської асоціації письменників-фантастів. Під час вручення він розповів, як бачив хлопчика, якого друзі дражнили за те, що він хотів увійти до магазину іграшок — вони казали, що це магазин для малюків. А Рею в цей час дуже кортіло переконати хлопчика не зважати на друзів і зайти погратись іграшками.

Він говорив про практичну сторону письменницького життя ("Ви повинні писати! — казав він людям. — Писати кожного дня! Я досі пишу щодня!"), про те, як залишатися дитиною всередині (він казав, що має фотографічну пам'ять ще змалку, певно, так воно й було), про радість, про любов.

Він був добрим і чуйним та вирізнявся тією люб'язністю, що притаманна позитивним, а не безхарактерним людям із Середнього Заходу. Він був завзятою людиною і здавалося, що це завзяття вічно підтримуватиме в ньому життя. Він щиро любив людей. Він зробив світ

кращим і залишив по собі кращі місця: червоні піски та канали Марса, Гелловіни Середнього Заходу, маленькі містечка та темні карнавали. І він продовжував писати.

"Озираючись на прожите, ти розумієш, що любов — це ключ до всіх загадок", — якось сказав Рей в інтерв'ю. У людей було чимало причин його любити. Тож ми любили. І досі його не забули.

Єрусалим

Це оповідання я написав на замовлення "BBC" до тижня Вільяма Блейка. Мене попросили написати історію, навіяну віршем Блейка, яку зачитують в ефірі "Radio Four".

Я саме повернувся з Єрусалима і роздумував над тим, чи могли б його збудувати на гарній та зеленій англійській землі, і кому б спало на думку це зробити.

Я багато чого вигадав у цій історії, але єрусалимський синдром — справжній.

Клац-цок і торохтливий мішок

Я писав це оповідання в домі моїх друзів Пітера Ніколса і Клер Коуні, які живуть в Саррі-Гілс, муніципалітет Мельбурн, Австралія. Тоді було Різдво. На диво, незважаючи на надзвичайну спеку, то було "сніжне" Різдво: якраз коли ми сіли за різдвяну вечерю, почав падати град завбільшки з куряче яйце, який повністю вкрив газон перед будинком моїх друзів. Це оповідання призначалося для книжки нових чудовиськ, яку редагувала Кейсі Лансдейл і яка спершу була видана компанією "Audible" у форматі аудіокниги в США та Великій Британії. Вони роздавали її безкоштовно на Гелловін і жертвували кошти на добротність за кожного, хто завантажить книжку. Тож усі були

задоволені, окрім людей, які завантажили і послушали оповідання пізно вночі, а потім ходили будинком, вмикаючи кожну лампу.

Прототипом дому в цій історії стало помешкання мого друга Торі, що у Кінслі, Ірландія. Певна річ, його будинок не кишить привидами, а звук совання шаф нагорі, коли ви перебуваєте поверхом нижче наодинці, це певно те, чим бавляться усі старі будинки, коли думають, що за ними не спостерігають.

Закляття проти допитливості

Дітьми керує почуття несправедливості, яке нікуди не зникає з віком, хочеш ти цього чи ні. Мені досі муляє, що майже сорок років тому, у п'ятнадцять, я написав коротке оповідання для пробного екзамену з англійської і замість п'ятірки отримав чотири з мінусом, бо, на думку вчителя, воно було "надто оригінальне — явно звідкись списав". Багато років потому я використав свою улюблену ідею з тієї історії у цьому оповіданні. Я цілком упевнений, що ідея була оригінальною, але я отримав задоволення, використавши її в оповіданні, присвяченому Джеку Венсу, події якого розгортаються у світі "Вмираючої землі".[7]

Письменники живуть у будинках, створених іншими.

Вони були велетнями — чоловіки та жінки, які звели наші домівки. Вони почали з голої землі і побудували на ній спекулятивну фантастику, щоразу залишаючи будівлю незавершеною, щоб ті, хто прийдуть після них, могли надбудувати ще одну кімнату, ще одну історію. Кларк Ештон Сміт виривав фундамент під історії з "Вмираючої землі", а потім прийшов Джек Венс і збудував їх, як і чимало іншого, високими та пишними, і створив світ, в якому вся наука перетворилася на магію, наприкінці людського існування, коли тьмяне сонце от-от згасне.

Я дізнався про "Вмираючу землю" з антології "Блискучі мечі",[8] коли мені було тринадцять. Оповідання, яке я прочитав, називалося

"Моррайон", і саме після нього я почав фантазувати. Я знайшов британське видання "Вмираючої землі" в м'якій обкладинці з купою друкарських помилок, але головне, що там були історії, такі ж чарівні, як "Моррайон". У темному букіністичному магазині, де чоловіки в пальто з піднятими комірами купували вживану порнографію, я знайшов примірник книжки "Очі чужого світу" і кілька маленьких, припорошених збірок оповідань, — я досі вважаю, що оповідання "Місячна міль" — це найдосконаліша науково-фантастична історія з усіх написаних — і якраз десь у той період Джека Венса почали видавати у Великій Британії, тож тепер я міг із легкістю читати його книжки, просто придбавши їх у найближчій книгарні. Що я і зробив, діставши книгу "Принци-демони", трилогію "Аластор" та інші його твори. Я любив, як він відходив від теми, як фантазував, а понад усе я любив, як він записував історії: іронічно, м'яко, захоплено, неначе Бог, що ніяк не псувало враження від твору. Він скидався на Джеймса Бренча Кейбела, але окрім розуму покладався ще й серцем.

Час від часу я ловлю себе на тому, що пишу венсівське речення, і це мене щоразу тішить, однак Венс не той автор, якого я б наважився імітувати. Не думаю, що це можливо. Є небагато авторів, яких я любив підлітком і до яких ще повернуся через двадцять років. Але Джека Венса я читатиму до скону.

Я був у захваті від того, що "Закляття проти допитливості" здобуло премію Локуса у номінації "Найкраще оповідання". І хоч я і вважав, що ця нагорода як моя, так і Джека Венса, це однаково потішило та виправдало мого внутрішнього підлітка, якому поставили чотири з мінусом на пробному екзамені багато років тому.

"І зарідаю, як Александр"

Досить довго для мене залишалося загадкою, чому жодні з винаходів, які нам обіцяли в дитинстві, ті, що мали зробити наше життя у світі майбутнього веселішим і цікавішим, так ніколи й не з'явилися. У нас є комп'ютери і телефони, які роблять те саме, що раніше робили

комп'ютери, але досі немає ні літаючих авто, ні вишуканих космічних кораблів, ні вільних подорожей на інші планети (як у Теда Муні).[9]

Я написав це оповідання для книжки, яка збирала кошти на премію Артура Кларка. В основу цієї книжки під назвою "Байки "Фонтана"", редактором якої виступив Єн Вейте, була покладена книга Артура Кларка "Оповідання "Білого Оленя"", яка, в свою чергу, базується на клубних історіях[10] початку двадцятого століття. (Мої улюблені — це клубні історії Лорда Дансені про містера Джозефа Джоркінса.) Ім'я Овдій Полкінхорн я запозичив з одного оповідання Артура Кларка, щоб віддати належне письменнику. (Я познайомився з ним на інтерв'ю ще у 1985 році. Пам'ятаю, як мене здивувала його гаркавість, характерна для Вест-Кантрі.)[11] Це досить безглузда історія, то ж я надав оповіданню дещо пафосну назву.

Ніяка година

Я завжди, не соромлячись того, всім серцем любив телесеріал "Доктор Хто" ще відтоді, як трирічним хлопчиком навчався у школі місіс Пепер в Портсмуті, а Доктора грав Вільям Гартнелл. І ось майже п'ятдесят років потому я отримав надзвичайне задоволення, пишучи сценарії до нових серій цього шоу. (Одна серія навіть здобула премію Х'юго.) На той момент Метт Сміт грав вже одинадцятого Доктора. Видавництво "Puffin Books" попросило мене написати оповідання для їхньої книжки під назвою "Доктор Хто: 11 Докторів, 11 історій". Я вирішив, що історія розгортатиметься під час першого сезону з Меттом.

Може здатися, наче вам треба добре знати серіал "Доктор Хто" (враховуючи, що він іде вже п'ятдесят років), щоб оцінити оповідання, але насправді все досить просто. Доктор — це інопланетянин, останній із роду Володарів Часу. Він подорожує крізь час та простір у синій будці, яка всередині більша, ніж зовні. Якщо пощастить, вона приземляється там, де треба. Коли трапляється яка пригода, Доктор розбирається, що до чого — він напрочуд кмітливий.

В Англії є (або принаймні була) дитяча гра під назвою "Який зараз час, містере Вовче?" Весела штука. Іноді містер Вовк каже тобі час. А іноді щось вкрай жахливе.

Казка про діаманти та перлини

Я вперше провів час з майбутньою дружиною, коли та вирішила скласти фотокнигу зі знімків, які зображали її мертвою, до свого сольного альбому під назвою "Who Killed Amanda Palmer?"[12] Вона робила фото, на яких позувала мертвою, ще з вісімнадцяти років. Отже, вона написала мені, зазначивши, що ніхто не купить фотокнигу зі знімками мертвої жінки, яка насправді навіть не померла, але якби я зробив підписи до фотографій, це могло б когось зацікавити.

Разом з фотографом Кайлом Кесиді та Амандою ми зібралися на кілька днів у Бостоні, щоб зайнятися мистецтвом. Кайл зробив знімки, які виглядали наче кадри з загублених фільмів, а я написав до кожного з них коротке оповідання. На жаль, більшість оповідань неможливо читати без фотографій. (Моє улюблене — детективне оповідання про жінку, яку вбила друкарська машинка.)

Але це оповідання мені подобається, і вам не обов'язково бачити знімок (де молода Аманда лежить з відкритим ротом на підлозі, всипаній дешевими прикрасами), щоб його зрозуміти.

Повернення Змарнілого Білого Герцога

Назва оповідання взята з пісні Девіда Боуї, а історія ця почалася кілька років тому, коли журнал мод попросив відомого японського художника Есітака Аmano зробити кілька модельних ілюстрацій з Боуї та його дружиною Іман. Пан Аmano запропонував мені доповнити ілюстрації оповіданням. Я написав половину історії і планував підготувати решту до наступного випуску журналу. Але видання втратило інтерес ще до публікації першої частини, тож про оповідання забули. Укладаючи цю

збірку, я подумав, що мені було б цікаво завершити оповідання та дізнатися, що буде далі та чим усе закінчиться. Може, колись я й знав, як все скінчиться (а я мав би знати), проте мені здавалося, що я читав уперше, ступаючи в туман, аби дізнатися, куди зверне історія.

Закінчення жіночого роду

Життя наслідує мистецтво, повторюючи кожен рух у свій незграбний спосіб, коли йому здається, що те не бачить.

Бувають історії, записувати які справжнє безумство, бо відчуваєш, що так вони почнуть впливати на реальний світ.

Мене попросили написати історію для збірки любовних листів. Я пригадав живу статую, яку побачив у Кракові — місті, під яким живе вогняний дракон.[13]

Коли я зустрів жінку, яка одного дня погодилася стати моєю дружиною, ми обмінялися історіями нашого життя. Вона розповіла, що якось теж була живою статуєю. Я надіслав їй це оповідання, однак воно її не налякало.

На мій день народження, незабаром після того, як ми познайомились, вона здивувала мене, з'явившись в образі живої статуї у парку. Працюючи живою статуєю, вона вбиралась у весільну сукню, яку купила за 20 доларів, і забиралась на коробку. Її називали Восьмифутовою нареченою. У день, коли ми одружилися, на ній була та сама весільна сукня, в якій вона зображала живу статую. Відтоді сукню більше ніхто не бачив.

Дотримання формальностей

Мене не лякають погані люди, злі лиходії, чудовиська або нічні створіння.

Мене лякають ті, хто щиро переконані у власній правоті. Ті, хто знають, як треба поводитись, і що мають робити їхні сусіди, щоб залишатися на боці добра.

Усі ми герої власних історій.

У цьому випадку мова йтиме про "Сплячу красуню". Яка також є героїнею наступної історії, хоч і у дещо іншому амплуа.

Спляча і веретено

Я написав це оповідання для антології Мелісси Мар і Тіма Пратта під назвою "Лахміття та кістки" з підзаголовком "Старі історії на новий лад". Вони попросили кількох письменників написати оповідання на основі тих історій, які вплинули на їхню творчість. Я обрав дві казки.

Тому що я люблю казки. І досі пам'ятаю свою першу казку — "Білосніжку і семеро гномів" — із гарної ілюстрованої книжки, яку в два роки читала мені вголос мама. Я полюбив цю історію та ілюстрації до неї. Спочатку її читала мама, а згодом я вже і сам навчився читати. Я почав замислюватися над дивними фрагментами історії лише з віком, і тоді я написав оповідання "Сніг, скло, яблука" (видане у збірці "Дим і дзеркала").

А ще я любив казку про Сплячу красуню — в усіх її обробках. Молодим журналістом я прочитав з дюжину товстих бестселерів і усвідомив, що можу переказати історію Сплячої красуні у форматі насиченого блокбастеру в стилі "секс і шопінг",^[14] у якому будуть задіяні транснаціональна корпорація зла, молодий благородний вчений і юна дівчина, яка впала в кому за таємничих обставин. Але я вирішив не писати цю історію: вона здавалася надто штучною і могла навіть зашкодити моїй омріяній кар'єрі письменника.

Коли Мелісса та Тім попросили мене написати оповідання, я почав роздумувати над тим, що вийде, якщо об'єднати дві мої улюблені казки і дати жінкам у центрі цих історій трохи більше контролю, перетворивши їх із пасивних на активних персонажів.

Мені здається, я люблю це оповідання значно більше, ніж потрібно. (Нині його можна придбати окремо у форматі ілюстрованої книжки з малюнками надзвичайного Кріса Ріддела.)

Відьмина ворожба

У дитинстві, коли я читав збірки віршів, мені було до болю цікаво знати, що за людина розповідає історію. Мені й досі цікаво, навіть якщо це мої власні вірші. У цьому вірші мова йде про відьму і спостерігача. Я також написав цей вірш як подарунок-вибачення для Джонатана Стрейхена, коли усвідомив, що "Океан наприкінці вулиці" почав переростати в роман.

На кладовищі св. Орана

Це правдива історія. Настільки, наскільки може бути правдивою історія про ірландського святого, який жив у шостому столітті. І кладовище досі там, на острові Йона. Ви навіть можете його відвідати.

Я не збирався писати цю історію у віршовій формі, але слова самі почали римуватися, і після цього я вже не міг нічого змінити.

Колись людей ховали заживо у стінах або фундаменті, щоб будівлі трималися купи. Навіть якщо ці люди були святими.

Чорний пес

Ми вперше знайомимося з Бальдром Тінню Муном у романі "Американські боги", де він встряє у війну між богами Америки. В

оповіданні "Монарх із Глену" зі збірки "Крихкі речі" Тінь постає перед нами в образі викидайла на вечірці у північній Шотландії.

Він повертається до Америки, але в цьому оповіданні він дістався лише до Пік-Дістрікт у графстві Дербішир. (З усіх оповідань у цій книжці це написане останнім, тож воно, як часто пишуть на суперобкладинках, з'являється у цій збірці вперше.)

Я хочу подякувати своїм друзям Коліну Грінленду та Сюзанні Кларк за те, що зводили мене до паба "Three Stags Heads"[15] у Вордлоу, який разом з котом, лерчерами[16] та всіма іншими надихнув мене на вступ до цього оповідання, та Коліну, який розказав мені, що Чорний Шак гуляв провулком Трот-Лейн, коли я запитав його про чорних собак.

Залишилася ще одна історія, в якій я розкажу, що сталося з Тінню, коли він дістався до Лондона. І якщо він переживе її, настане час відправити його назад до Америки. Врешті-решт, стільки всього змінилося відтоді, як він поїхав!

VI. Останнє попередження

На цих сторінках ви зустрінете чудовиськ, але, як зауважив Огден Неш у моїй першій збірці оповідань "Дим і дзеркала", де є чудовисько, там є і чудо.

Тут є довгі історії, а є й короткі. Є низка віршів, про які, мабуть, варто окремо попередити людей, яких лякає, турбує або глибоко бентежить поезія. (У моїй другій збірці оповідань під назвою "Крихкі речі" я намагався пояснити, що вірші додаються безкоштовно. Це бонуси для тих, кого не хвилює підступна та несподівана поезія, що причаїлася у збірках оповідань.)

Ну ось. Вважайте, що вас попередили. Навколо і так вистачає маленьких тригерів, які спрацьовують у п'їтми просто зараз, коли я пишу

ці слова. Ця книжка належно позначена. Усе, що залишається тепер — це хвилюватися про інші книжки і, звичайно, про життя, велике і складне, яке не попереджає, перш ніж завдати болю.

Дякую, що зазирнули. Насолоджуйтеся тим, чого ніколи не було. Закріпіть свою маску після того, як прочитаєте ці історії, і не забудьте допомогти іншим.

НІЛ ҐЕЙМАН

Хатина у темному лісі, 2014 рік

Як я склав стілець

Сьогодні я вирішив — почну писати.

Історії причаїлися на відстані, як зливи,

гуркочуть і блискають на тлі небокраю,

а ще ж є листи і передмови

і книга — ціла клята книга! —

про країну, подорож і віру

чекає, поки я сяду писати.

Я зібрав стілець.

Відкрив картонну коробку ножем

(а перед цим склав ніж),

Вийняв деталі і обережно приніс сюди, на гору.

"Функціональний стілець для сучасного офіса"

Я вставив коліщата (їх тут п'ять) у хрестовину —

вони переконливо клацнули.

Посадив підлокітники на шурупи,

розгубившись, де ліво, де право

(шурупи були зовсім не схожі

на шурупи з інструкції). А тоді закріпив базу

під сидінням

шістьма 40-міліметровими шурупами (хтозна,

що в упаковці робили 45-міліметрові).

Підголівник прикрутив до спинки,

спинку — до сидіння, і тут почалися проблеми:

центральні шурупи з обох сторін

не закручуються.

На все треба час. Орсон Велз грає Гаррі Лайма

у радіоп'єсі, а я збираю стілець. Орсон зустрічає даму
і горбату ворожку, і товстуна,
і нью-йоркського бандита у вигнанні,
лягає в ліжку з дамою, розплутує злочин,
закінчує п'єсу
і отримує гроші
ще до того, як я зібрав стілець.
Писати книги — це як збирати стільці.
Вам мали б вручати інструкції,
як ті, що дають разом зі стільцями.
Складений аркуш, у кожній книжці:
"Для індивідуального використання",
"Не використовувати як табурет чи стрем'янку",
"Недотримання цих інструкцій може призвести
до серйозних ушкоджень".
Одного дня я напишу ще книжку — і тоді все,

я залізу на неї з ногами,

наче це табурет чи стрем'янка

або гігантська дерев'яна драбина,

сперта на стовбур сливи,

це буде осінь,

але сам я буду вже не тут.

Проте сьогодні я слідую інструкції

і стілець майже готовий.

Місячний лабіринт

Ми піднімалися на пологий пагорб літнім вечором. Було близько дев'ятої, але здавалося, ніби ще середина дня. Над нами синіло небо. Сонце опустилося низько над горизонтом, заливаючи хмари золотавим, світло-рожевим та блідо-пурпуровим світлом.

— То чим усе скінчилось? — запитав я свого провідника.

— Цьому немає кінця, — відповів він.

— Але ж ви казали, що його більше немає, — сказав я. — Я маю на увазі, лабіринту.

Я натрапив на згадку про місячний лабіринт у мережі. Це була невеличка примітка на сайті про цікаві та варті уваги місця по всьому світу. Ці незвичні місцеві принади: і що більш показні та штучні, то краще.

Не знаю, чому вони мене так ваблять: несправжні хенджі,[17] зведені з машин і жовтих шкільних автобусів, полістиролові моделі гігантських шматків сиру, неправдоподібні динозаври, зроблені з полушеного, розсипчастого бетону та багато іншого.

Вони мені потрібні, а ще завдяки їм я маю привід пригальмувати, де б я не був, та нарешті поговорити з людьми. Люди запрошували мене додому та до свого життя, тому що я міг по-справжньому оцінити зоопарки, які вони звели з деталей двигунів, будинки з консервних бляшанок і кам'яних блоків, вкриті алюмінієвою фольгою, та історичні сценки, де всі актори — магазинні манекени, в яких фарба лущиться з облич. Ці ж люди — ті, що створили придорожні ваби — приймали мене таким, яким я є.

* * *

— Ми його спалили, — сказав мій провідник. Він був похилого віку й ходив, спираючись на палицю. Я познайомився з ним, сидячи на лавці перед місцевим магазином господарських товарів, і він погодився показати мені місце, де колись розташовувався місячний лабіринт. Ми повільно пробиралися лугом. — Кінець місячного лабіринту. То було просто. Зайнялися кущі розмарину — вони тріщали і палали. Густий дим спускався аж до підніжжя, нагадуючи нам усім про запах печеної ягнятини.

— Чому його назвали місячним лабіринтом? — запитав я. — Просто, щоб звучало загадково?

Він задумався і відповів:

— Складно сказати. Може й так, а може й ні. Ми називали його лабіринтом, але, гадаю, то була лише головоломка...

— Лише головоломка, — повторив я.

— Раніше були традиції, — сказав він. — Ми починали ходити ним у день після повні. Починаєш із входу. Доходиш до центру, обертаєшся і ступаєш тим же шляхом назад. Як я і казав, ми починали ходити у день, коли місяць готувався убувати. Тож його світла вистачало, щоб бачити перед собою шлях. Ми робили це щоразу, як з'являвся світлий місяць. Приходили сюди. Гуляли. Зазвичай парами. Ходили, аж доки не заходив місяць.

— Ніхто не ходив лабіринтом у темряві?

— О, дехто ходив. Але вони були не схожі на нас. То були діти, які приходили сюди з ліхтариками, коли місяць зникав з неба. Вони ходили лабіринтом — поганці дурної крові, які любили одне одного лякати. Для них був що не місяць, то Геловін. Вони обожнювали лякатись. Деякі з них казали, що бачили ката.

— Якого це ката? — мене здивувало це слово. Його нечасто почуєш, тим паче в розмові.

— Гадаю, того, що катував людей. Я його ніколи не бачив.

З вершини пагорба повіяв вітерець. Я приюхався, але не відчув ні запаху горілих трав, ні попелу — нічого незвичайного для літнього вечора. Десь там росли гарденії.

— Коли місяць зникав, лишались тільки діти. Але коли на небо сходив молодий півмісяць, діти молодшали й на пагорб піднімалися батьки, які гуляли разом з ними. Батьки і діти. Разом вони ходили до центру лабіринту й дорослі вказували на молодий місяць, казали, як він схожий на усмішку в небі, велику жовту усмішку, а малі Ромул і Рем, чи як там звали тих дітей, всміхалися і реготали, махаючи руками так, неначе намагалися дістати місяць прямо з неба й прикласти до своїх малих облич.

— А потім, коли місяць прибував, з'являлись пари. Приходили молоді пари, які крутили романи, та літні пари, яким було затишно разом — ті, чії романи вже давно забуті, — він важко сперся на палицю. — Ні, не забуті, — сказав він. — Таке не забуваєш. Воно живе десь усередині. Навіть як мозок забув, то мають пам'ятати зуби. Чи пальці.

— Вони приносили ліхтарики?

— В якусь ніч приносили, в якусь — ні. Найбільше тут любили безхмарні місячні ночі, коли можна було легко пройтися лабіринтом. І, варто сказати, рано чи пізно усі ним ходили. Що більше світив місяць — день за днем, ніч за нічю, — то прекрасніший був світ.

Вони паркували свої автівки внизу, там де й ви, скраю біля будинків, а потім піднімалися на пагорб пішки. Пішки піднімалися усі, крім людей у інвалідних візках чи тих, кого несли батьки. Вже на вершині дехто з них спинявся і віддавався пестошам. Ці теж ходили лабіринтом. Там стояли лави, на яких можна було перепочити. Отож вони відпочивали і знову пестились. Вам може здатися, що цим займалася лиш молодь — та ні, і старші люди теж. Тіло до тіла. Іноді їх було чути, коли по той бік живоплоту лунали тваринні звуки. Це завжди означало, що краще збавити крок або ж, можливо, якийсь час прогулятися іншим витком шляху. Таке буває нечасто, та коли буває... Мені здається, що зараз я ціную це більше, ніж колись. Губи, які торкаються шкіри. Під місячним сяйвом.

— А скільки років місячний лабіринт проіснував, перш ніж його спалили? Він з'явився до чи після того, як тут звели будинок?

Мій провідник зневажливо пирхнув.

— Після, до... усі ці речі беруть початок у давнині. Люди говорять про лабіринт Мінотавра, але він і близько не схожий на цей. То були просто

якісь тунелі, де блукав самотній, наляканий і голодний хлопчина з рогами на голові. Насправді, у нього не було бичачої голови. Вам про це відомо?

— Звідки ви знаєте?

— Зуби. Бики та корови — травоїдні тварини. Вони не їдять м'яса. А мінотавр їв.

— Я над цим не задумувався.

— Мало хто задумується.

Схил дедалі крутішав.

Я подумав: "Немає ніяких катів, давно немає". Та й я був не схожий на ката. Але мовив лише:

— Якої висоти були кущі, з яких складався лабіринт? То справді був живопліт?

— Справді. Вони були такої висоти, як потрібно.

— Я не знаю, як високо росте тут розмарин, — я справді не знав. Я був далеко від дому.

— У нас м'які зими. Тож розмарин росте пишно.

— Але чому люди вирішили спалити все дотла?

Він витримав паузу.

— Ви краще зрозумієте суть проблеми, коли ми доберемося до вершини пагорба.

— Якої проблеми?

— На вершині пагорба.

Схил ставав дедалі крутішим. Минулої зими я послизнувся і ушкодив ліве коліно, а тому більше не міг швидко бігати, і пагорби та сходи давалися мені вкрай важко. З кожним кроком у коліні боляче штрикало — так воно сердито нагадувало мені про своє існування.

Дізнавшись, що місцева чудасія, яку вони хотіли побачити, згоріла кілька років тому, багато людей просто повернулися б до машин та поїхали далі, кожен у своєму напрямку. Але мене так легко не зупиниш. Найкращими місцями для мене були мертві місця: зачинений парк розваг, до якого я потрапив, давши нічному сторожу на випивку; закинута конюшня, в якій, за словами фермера, минулого літа жило з півдюжини бігфутів.[18] Він казав, що вони вили вночі і що від них смерділо, але майже рік тому вони кудись поділись. У конюшні і справді залишився огидний тваринний сморід, але то могли бути койоти.

— Коли місяць убував, вони ходили лабіринтом, сповнені любові, — сказав мій провідник. — Коли ж він прибував, любов змінювала похіть. Чи варто мені пояснювати вам різницю? Між вівцями й козлами?[19]

— Не варто.

— Іноді приходили й хворі. Приходили травмовані та понівечені, і декого з них доводилося везти на візку або ж нести лабіринтом. Але навіть вони, а не люди, які їх несли або везли, обирали свій шлях самі. Ніхто не обирав за них.

Коли я був малим, люди називали їх каліками. Я радий, що їх більше так не називають. Приходили також безнадійно закохані. Самотні. Бували й божевільні — їх сюди приводили. Їм нічого було боятись перед Богом, тож і під місяцем їм було затишно.

Ми наближались до вершини пагорба. Сутеніло. Небо тепер набуло кольору вина, а хмари на заході підсвічували останні промені сонця, яке з нашого боку вже давно зникло за горизонтом.

— Побачиш, як ми піднімемось. Вершина пагорба зовсім пласка.

Я хотів якось підтримати розмову, тож сказав:

— Там, звідки я родом, п'ятсот років тому місцевий лорд відвідав короля. Король розхвалював свій величезний стіл, свої свічки, свою чудову розписану стелю, але щоразу, як лорду щось показували, він лише мовив: "У мене є щось краще, більше й красивіше". Король хотів спіймати лорда на брехні, тому сказав, що наступного місяця приїде похастуватись за столом, що більший і кращий, ніж у нього, осяяним свічками в канделябрах, що більші й кращі, ніж у нього, під розписом на стелі, що більший і красивіший, ніж у нього.

Мій провідник сказав:

— І він розстелив скатертину на рівній вершині пагорба, а свічки тримали двадцять відважних вояків, і обідали вони під зірками самого Всевишнього? У нас теж розказують таку історію.

— Саме так, — зізнався я з легким роздратуванням, що мою розповідь урвали. — І король визнав, що лорд каже правду.

— Хіба його потім не закатували у в'язниці? — запитав мій провідник.
— Це те, що сталося в історії, яку розказують в наших краях. Кажуть, він навіть не скуштував десерт після кордон-блю, який нашвидкуруч приготував його шеф-кухар. Його знайшли наступного дня — руки були відрізані, вирваний язик акуратно вкладений до нагрудної кишені, а у лобі зяяла дірка від кулі, якою його прикінчили.

— Тут? У будинку позаду?

— Боже милостивий, ні. Вони покинули його у власному клубі. Там, у місті.

Мене здивувало, як швидко промайнули сутінки. На заході ще бринів відблиск, та решту неба вже огорнула ніч, сливово-пурпурова й величава.

— Дні перед місячною повнею в лабіринті, — заговорив він, — були відведені для немічних і знедолених. У моєї сестри була жіноча хвороба. Лікарі сказали, що вона помре, якщо не вишкребти все те, що було у неї всередині, але й тоді не могли гарантувати, що вона виживе. Її живіт набряк так, неначе вона носила дитину — не схоже на пухлину, хоч їй вже було близько п'ятдесяти. Сестра піднялася сюди за день до повного місяця і пройшлася лабіринтом. Вона зайшла в нього і досягла центру, шлях їй освітлювало тільки місячне сяйво. А потім безперешкодно вийшла з лабіринту.

— І що було з нею далі?

— Вона вижила, — коротко відповів він.

Ми вибралися на пагорб, але я нічого не бачив перед собою. Було надто темно.

— Вона народила те, що було у неї всередині. Воно теж прожило якийсь час. — Він замовк. А тоді торкнувся моєї руки. — Погляньте туди.

Я озирнувся. Розмір місяця мене вразив. Я знаю, що це лише оптична ілюзія і що місяць не стає більшим, сходячи на небо. Але цей місяць, здіймаючись, займав так багато місця над горизонтом, що нагадував про старі обкладинки книжок Френка Фрезетти із силуетами чоловіків з піднятими мечами на фоні гігантського місяця та про картини, на яких вують вовки, чорні проти білосніжного місяця. Велетенський місяць, що сходив на небо, мав м'який жовтий колір щойно збитого масла.

— Місяць зараз уповні? — запитав я.

— Еге ж, уповні, — його голос звучав задоволено. — А ось і лабіринт.

Ми підійшли до нього. Я гадав, що побачу попелище або пустку. Натомість у масляному сяйві місяця переді мною постав складний і витончений лабіринт, утворений з кілець та завитків, розміщених всередині великого квадрата. При такому світлі я не міг точно оцінити відстань, але мені здалося, що кожна сторона квадрата завдовжки була не менше двох сотень футів.

А от рослини, що обмежували лабіринт, прибились низько до землі. Жодна з них не сягала вище фута. Я нахилився, підняв голчастий листок, чорний у місячному сяйві, і зім'яв його між вказівним та великим пальцями. Я вдихнув запах і подумав про сиру ягнятину, яку старанно розрізали, приготували й поклали в піч на ложе з гілляччя та голок, що пахнуть точнісінько так, як тут.

— Я думав, ви спалили все дотла, — сказав я.

— Так і було. Тепер це вже не живопліт. Та дещо все одно росте у свою пору. Є речі, які непросто знищити. Наприклад, розмарин.

— А де тут вхід?

— Ви стоїте на ньому, — відповів він. То був старий чоловік, який ходив, спираючись на палицю, і говорив із незнайомцями. Ніхто за ним не сумуватиме.

— А що тут діялося, коли місяць був уповні?

— Місцеві не ходили лабіринтом у цей час. Це була ніч відплати.

Я ступив крок у лабіринт. У ньому не було нічого складного, принаймні тепер, коли кущі, що позначали межі, росли на висоті моїх гомілок, як трави на городі. Якби я загубився, то міг би просто переступити кущі й повернутися назад. Але поки що я ступав стежкою лабіринту. Її було чудово видно при світлі повного місяця. До мене долинали слова мого провідника, який продовжив:

— Але дехто вважав, що й ця ціна була надто високою. Ось чому ми прийшли сюди і спалили місячний лабіринт. Ми піднялися пагорбом у темну безмісячну ніч, несучи в руках палаючі смолоскипи, як у старих чорно-білих фільмах. Усі несли їх. Навіть я. Але не все можна знищити. Це було б надто просто.

— Але чому розмарин? — запитав я.

— Розмарин залишили на згадку, — відповів він.

Масляно-жовтий місяць сховався швидше, ніж я очікував чи припускав. Тепер на небі сяяло бліде обличчя привида, спокійне й співчутливе, а його колір змінився білим, кістково-білим.

Чоловік мовив:

— У вас завжди є шанс на те, щоб вибратися живим. Навіть у ніч, коли місяць уповні. Спочатку вам треба добратися до центру лабіринту. Там є фонтан. Побачите. Його ні з чим не сплутати. Потім ступайте назад від центру. Без спотикань, без хибних поворотів — ніяких помилок дорогою туди й назад. Зараз це, мабуть, легше, ніж тоді, коли кущі були високі. Це ваш шанс. Інакше лабіринт позбавить вас усіх турбот. Звичайно, вам доведеться бігти.

Я озирнувся. Провідника не було видно. Він зник із поля зору. Я помітив щось попереду, в кущах за доріжкою — темна тінь беззвучно

скрадалася периметром лабіринту. Розміром вона нагадувала великого собаку, але її рухи були не схожі на собачі.

Фігура захилила голову і завила на місяць — радісно і задоволено. Вдоволене виття пройшлося луною по широкій та пласкій вершині пагорба, і я, переборовши біль у лівому коліні, що нило після довгого підйому, пошкутильгав вперед.

Візерунок у лабіринті повторювався — я міг його розрізнити. Місяць наді мною сяяв так, що було світло, як удень. Раніше він завжди приймав мої дарунки. Тож він не зрадить мене й у кінці.

— Біжи, — промовив голос, схожий на гарчання.

Я біг, як ягня, і у вухах моїх лунав його регіт.

Дещо про Кассандру

Була п'ята ранку і ми зі Скаллі стояли біля каналу в Амстердамі, вбрані в перуки "Старскі-і-Хатч",[20] доповнені бакенбардами. Тієї ночі нас було десятеро, включно з Робом — нареченим, якого востаннє бачили прикутим до ліжка в кварталі червоних ліхтарів з піною для гоління між ногами. Його майбутній свояк гиготів, поплескуючи зад повії, яка тримала складану бритву, і в цей момент я глянув на Скаллі, а він глянув на мене і мовив: "Анічичирк?" Я згідливо кивнув, бо є такі питання, на які краще не мати відповідей, коли наречена почне гостро цікавитися холостяцькою вечіркою. Отже, ми вислизнули випити, полишивши позаду вісім чоловіків, увібраних в перуки "Старскі-і-Хатч" (один з яких був майже голим, прикутий до ліжка пухнастими рожевими наручниками, і, здавалося, починав думати, що ця пригода була не надто гарною ідеєю), в кімнаті, що тхнула дезінфекцією та дешевими пахощами. Ми вийшли й сіли біля каналу, де пили з бляшанок данський лагер[21] і говорили про старі часи.

Скаллі — справжнє ім'я якого було Джеремі Портер, та й зараз усі називають його Джеремі, але коли нам було одинадцять, його звали Скаллі — і майбутній наречений, Роб Каннінгем, навчалися зі мною в одній школі. За ці роки ми зі Скаллі поступово втратили зв'язок, а знайшли один одного, як і усі в наш час — через "Friends United", "Facebook" чи щось таке, і лише зараз вперше зустрілися з того часу, як нам було дев'ятнадцять. У перуках "Старскі-і-Хатч", які були ідеєю Скаллі, ми виглядали, як актори, що грають братів у якомусь телевізійному фільмі — Скаллі був низьким, огрядним братом з густими вусами, а я — високим. Враховуючи, що по закінченні школи я більшою мірою заробляв на життя модельним бізнесом, можна було б сказати "високим та гарним", але ніхто не виглядає гарно у перуці "Старскі-і-Хатч", доповненій бакенбардами.

А ще від неї свербіла голова.

Ми сіли біля каналу, і коли весь лагерь закінчився, продовжили говорити та дивитися, як сходить сонце.

Останнього разу, коли я бачився зі Скаллі, йому було дев'ятнадцять і у нього були великі плани. Він саме став курсантом училища повітряних сил Великої Британії. Він збирався стати пілотом і працювати на два фронти, перевозячи наркотики під час польотів, щоб в результаті казково розбагатіти й вірою та правдою служити батьківщині. Це була одна з тих божевільних ідей, які постійно з'являлись у нього в школі. Зазвичай із того нічого не виходило. Часом ми всі потрапляли у халепу.

Відтоді минуло двадцять років. Він розказав, що вибув із училища, не прослуживши шести місяців, бо у нього виявили якусь проблему зі щиколоткою, дослужився до топ-менеджера у фірмі, що виробляла склопакети, і, розлучившись, залишився з незаслужено малим будинком та золотистим ретривером — єдиним, хто складав йому компанію.

Він спав з жінкою із фірми склопакетів, але не сподівався, що та покине заради нього свого хлопця — йому так було легше.

— Звичайно, іноді після розлучення я прокидаюся і плачу. Хочеться плакати, — сказав він у якийсь момент. Я не міг уявити, як Скаллі плаче, і взагалі, він сказав це зі своєю фірмовою широкою усмішкою.

Я розказав йому про себе: все ще працюю моделлю, допомагаю другові в антикварній крамниці, щоб не нудьгувати, і дедалі більше маю. Мені щастило — люди купували мої картини. Щороку я проводжу невелику виставку у галереї "Літл Гелері" в Челсі, і хоча спочатку мої роботи купували лише знайомі — фотографи, колишні дівчата тощо, — зараз у мене вже є справжні поціновувачі. Ми згадали часи, які, здавалося, пам'ятав тільки Скаллі, коли я, він та Роб були непохитним та незламним тріо. Ми говорили про підліткові романи, про Керолайн Мінтон (яка тепер мала прізвище Кін і була заміжня за вікарієм), про те, як ми вперше нахабно пробралися на фільм для дорослих, хоча жоден з нас не міг згадати, про що він власне був.

А потім Скаллі сказав:

— Я тут недавно говорив з Кассандрою.

— Якою Кассандрою?

— То ж твоя стара дівчина. Кассандра. Пам'ятаєш?

— ...Ні.

— Ну, та що з Райгейту. Ти ще її ім'ям списав усі свої книжки.

Напевно, я мав надто отупілий, п'яний або сонний вигляд, тому що він сказав:

— Ти познайомився з нею на лижному курорті. Заради Бога! Твій перший перепих. Кассандра.

— А... — протяг я, згадуючи, згадуючи все. — Кассандра.

І я таки згадав.

— Ага, — сказав Скаллі. — Вона написала мені у "Facebook". Вона керує аматорським театром у Іст-Лондоні. Поговори з нею.

— Думаєш, варто?

— Судячи з її повідомлення, ну, якщо читати між рядків, ти, можливо, все ще її цікавиш. Вона про тебе запитувала.

Я дивився на канал у світлі ранішнього сонця і думав про те, який ступінь сп'яніння в мене і в нього. Я щось сказав, не пам'ятаю що, а потім поцікавився, чи Скаллі пам'ятає, де наш готель, бо я забув. Він відповів, що теж забув, і що всі координати були записані у Роба, й додав, що нам час піти знайти його і визволити з лап красивої повії з наручниками і набором для гоління. Тут ми збагнули, що буде легше це зробити, якщо дізнатись, як дійти туди, де ми його покинули. Тож я почав шукати якісь підказки і, сунувши руку до задньої кишені, намацав картку з адресою готелю, де ми лишили Роба. Ми рушили назад, та перш ніж відійти й залишити позаду весь той дивний вечір, я стягнув з голови й пожбурих у канал сверблячу перуку "Старскі-і-Хатч".

Вона сплила.

Скаллі мовив:

— Я за неї, взагалі-то, заставу залишив. Якщо ти не хотів у ній ходити, міг би мені віддати.

А потім додав:

— Треба тобі написати Кассандрі.

Я похитав головою. Мені було цікаво, з ким він спілкувався в мережі і кого прийняв за Кассандру, бо я знав точно — то була не вона.

У Кассандри є одна особливість: я її вигадав.

* * *

Мені було п'ятнадцять, майже шістнадцять. Я був незграбним. У мене саме стався підлітковий "стрибок зросту" і я раптом обігнав у зрості більшість моїх друзів, чого дуже соромився. У моєї матері була невеличка стайня, де вона здавала коней для їзди верхи, а я допомагав їй, але тамтешні дівчата — обізнані, кмітливі та захоплені кіньми — лякали мене. Вдома я писав дурнуваті вірші і малював акварелі, які здебільшого зображали поні у полі; в школі — а я навчався в хлопчачій гімназії — непогано грав у крикет, трохи займався театром і проводив час з друзями за прослуховуванням грамплатівок (тоді якраз з'явилися компакт-диски, але CD-плеєри все ще траплялися рідко та були розкішшю, тож ми усі успадкували від батьків чи рідних програвачі платівок та магнітофони). Коли ми не говорили про музику чи спорт, мова заходила про дівчат.

Скаллі був старшим за мене. Як і Роб. Їм подобалося, що я був частиною компанії, але і подразнити мене вони були не проти. Вони сприймали мене як дитину, якою я давно не був. А ще вони обидва вже робили "це" з дівчатами. Насправді, тут є одна неточність: вони обидва робили "це" з однією і тією ж дівчиною, Керолайн Мінтон, яка була відома своєю доступністю і завжди готова на "один разок", за умови, що у тебе був мопед.

У мене не було мопеда. Я ще не досяг того віку, з якого дозволялося водити, та й моя мати не могла його купити (мій батько помер, коли я був малим, від випадкового передозування анестетиком у лікарні, куди його поклали для нескладної операції на пальці ноги, в якій потрапила інфекція. Я й досі оминаю лікарні). Я бачив Керолайн Мінтон на вечірках, але вона мене жахала, і навіть якби у мене був мопед, я б не хотів, щоб мій перший сексуальний досвід був із нею.

У Скаллі та Роба також були дівчата. Дівчина Скаллі була вищою за нього, мала пишні груди і цікавилась футболом, а це означало, що Скаллі довелось вдавати, ніби він теж фанат футболу, а точніше футбольного клубу "Крістал Пелес". Тим часом дівчина Роба вважала, що у них повинні бути спільні інтереси. Поганим в цьому було те, що Роб перестав слухати електропоп середини вісімдесятих, який всім подобався, і перейшов на древні хіппі-гурти, а хорошим — те, що він зміг роздобути чудову колекцію касет із записами старих телепередач, яка належала батьку дівчини.

У мене не було дівчини.

Навіть моя мати почала це помічати.

Це ім'я, ця ідея мали якесь коріння: та я не пам'ятаю яке. Лише пригадую, як написав "Кассандра" на всіх зошитах. Й опісля старався мовчати.

— Хто ця Кассандра? — запитав Скаллі, коли ми їхали автобусом до школи.

— Ніхто, — відповів я.

— Та мала б кимось бути, якщо ти написав її ім'я на зошиті з математики.

— Це просто дівчина, з якою я познайомився на лижному курорті. Місяць тому ми разом із матір'ю, моєю тіткою й кузенами каталися на лижах в Австрії.

— Ти нас з нею познайомиш?

— Вона живе в Райгейті. Можливо, познайомлю. Пізніше.

— Сподіваюся на це. То вона тобі подобається?

Я витримав, як я сподівався, достатньо довгу паузу, і сказав: — Вона дуже гарно цілується.

Після цього Скаллі розсміявся, а Роб захотів знати, чи то був пристрасний поцілунок, з язиком і все таке, тож я сказав: — А ти як думаєш, — і вже до кінця дня вони обидва вірили в її існування.

Моя мати зраділа, коли почула, що я нарешті когось зустрів. А її питань — наприклад, про те, чим займаються батьки Кассандри — я просто унікав.

Я сходив на три "побачення" з Кассандрою. Кожного разу я сідав на поїзд до Лондона, де ходив у кіно. Це було по-своєму захопливо.

Повернувшись з першого побачення, я вигадав нові історії про поцілунки і мацання грудей.

За версією, якою я поділився з мамою, наше друге побачення (під час якого я насправді наодинці дивився фільм "Ця дивна наука" в Лестерсквері) ми провели просто тримаючись за руки під час перегляду того, що вона називала "кінокартинками". Але, як дізналися з моєї скупкої розповіді Роб і Скаллі (а протягом того тижня і ще деякі шкільні друзі, до яких дійшли чутки від "ми нікому ні слова", і які хотіли знати, чи хоч щось з того було правдою), то був День, Коли Я Втратив Невинність в квартирі

Кассандриної тітки у Лондоні: та кудись поїхала, а у Кассандри був ключ. Я мав з собою (для доказу) пачку з трьох презервативів, один з яких я викинув, а також чотири чорно-білі фото на смужці, що я знайшов у кошику при фотобудці на станції Вікторія під час моєї першої поїздки в Лондон. На фотосмужці була дівчина десь мого віку з довгим прямим волоссям (я сумнівався щодо кольору. Світло-русяве? Руде? Темно-русяве?) і привітним, вродливим обличчям, укритим ластовинням. Тож я вирішив забрати ці фото собі. На малюванні я зробив рисунок олівцем з третього знімку, який сподобався мені найбільше — на ньому дівчина сиділа впівоберта так, наче кликала невидимого друга за крихітною шторкою. Вона здавалась милою й приємною. Я був би радий, коли б вона була моєю дівчиною.

Малюнок я повісив на стіні своєї спальні так, щоб було видно з ліжка.

Після третього побачення з Кассандрою (на якому я дивився комедію "Хто підставив кролика Роджера") я приніс до школи погані новини: сім'я Кассандри переїжджала до Канади (що, на мою думку, звучало переконливіше за Америку) — щось там пов'язане з роботою батька — і ми ще дуже довго не зможемо побачитися. Ми не розходились, але сприймали все тверезо: в ті дні дзвінки з-за океану були занадто дорогі для підлітків. Усе скінчилося.

Я був засмучений. І це всі помітили. Мені казали, що були б раді з нею познайомитись і може випаде нагода, коли вона приїде на Різдво. Я знав, що до Різдва про неї всі забудуть.

І мав рацію. Коли прийшло Різдво, я зустрічався з Ніккі Блевінс, а про Кассандру як частину мого життя нагадували лиш її ім'я, написане на парі зошитів, і малюнок олівцем, що висів на стіні моєї спальні, підписаний: "Кассандра, 19 лютого 1985 р".

Коли мати продала стайню і ми переїжджали, малюнок загубився. Я не переймався, оскільки на той момент вже навчався в академії мистецтв і соромився своїх старих малюнків олівцем не менше вигаданої дівчини.

Навряд чи я згадував Кассандру бодай раз за ці останні двадцять років.

* * *

Моя мати продала стайню, будинок та леваду забудовнику, який звів на місці нашого дому житловий комплекс, а натомість отримала окремий невеликий будинок у кінці Сетон Клоуз. Я відвідую матір принаймні раз на два тижні — приїжджаю в п'ятницю ввечері, їду зранку в неділю. Для мене це так само звично, як старовинний годинник у передпокої.

Мати піклується про моє щастя. Вона почала натякати, що у багатьох її друзів є підхожі для мене дочки. Під час останнього візиту мати завела дуже незручну розмову, поцікавившись, чи не хочу я познайомитися з органістом в її церкві — дуже гарним молодиком десь мого віку.

— Мамо, я не гей.

— У цьому немає нічого поганого, любий. Багато людей є геями. Вони навіть одружуються. Ну, не по-справжньому, але все одно.

— Це не міняє того, що я не гей.

— Я просто подумала — ти досі неодружений, а ще малюєш і працюєш моделлю.

— У мене були дівчата, ма. Декількох із них ти навіть бачила.

— Але жодна надовго не затрималася, любий. Я просто подумала, може, ти хочеш мені щось розказати.

— Я не гей, мамо. Якби я був ним, я б тобі сказав.

А потім додав:

— Я лизався з Тімом Картером на вечірці, коли навчався в академії мистецтв, але ми обидва були п'яні і на тому все й скінчилося.

Вона стиснула губи.

— Досить, хлопче, досить.

А потім, змінюючи тему, ніби для того, щоб позбутися гидкого присмаку у роті, вона сказала:

— Ніколи не вгадаєш, кого я здебала у "Теско" минулого тижня.

— Не вгадаю. Кого?

— Твою стару дівчину. Ні, навіть так — твою першу дівчину.

— Ніккі Блевінс? Чекай, вона ж здається вийшла заміж? Ніккі Вудбридж?

— Ні, ту що була перед нею. Кассандру. Я стояла за нею в черзі. Була б стояла перед нею, але забула, що хотіла взяти вершки до ягід, тож довелося повертатися, а потім вона вже була попереду і її обличчя здалося мені знайомим. Спочатку я подумала, що то молодшенька Джоуні Сіммондс — та, в якої вада мовлення, що раніше називали заїканням, але зараз так ніби не можна казати. Коли потім збагнула, що я знаю, звідки мені відоме це обличчя — воно п'ять років висіло у тебе

над ліжком. Тож я запитала: "Ви часом не Кассандра?", а вона у відповідь: "Так, Кассандра". Ну, я і кажу: "Ви будете сміятися, але я мама Стюарта Іннеса". Вона перепитала: "Стюарта Іннеса?" і її обличчя одразу ж засяяло. Потім вона ще трохи постояла, поки я складала продукти в пакет, і розказала, що вже писала твоєму другу Джеремі Портеру у "Bookface" і вони про тебе говорили...

— Ти хотіла сказати "Facebook"? Вона писала Скаллі у "Facebook"?

— Так, любий.

Я пив чай і думав про те, з ким насправді розмовляла моя мама.

— Ти точно впевнена, що це була Кассандра, портрет якої висів у мене над ліжком? — спитав я.

— Так, звичайно, любий. Вона розказала мені, як ти водив її у Лестерсквер, і як вона сумувала, коли довелося переїхати до Канади. Вони з сім'єю поїхали у Ванкувер. Я запитала, чи вона знала мого кузена Леслі, який переїхав до Ванкувера після війни, але вона сказала, що ні — і, виявляється, Ванкувер то насправді чимале містечко. Я розповіла їй про той портрет, що ти намалював олівцем, і, здавалося, вона непогано знала про те, чим ти зараз займаєшся. А ще вона дуже зраділа, коли я сказала їй, що у тебе цього тижня відкриття виставки.

— Ти їй сказала?

— Так, любий. Мені здалося, що їй було б цікаво про це знати.

А потім мама додала, майже тоскно: — Вона така гарна, любий. Здається, вона працює в аматорському театрі.

Потім мова зайшла про вихід на пенсію доктора Даннінгса, який був нашим сімейним лікарем ще до мого народження, про те, що він був

останнім неіндійським лікарем у клініці і про те, як до цього ставилася моя мама.

Тієї ночі я лежав на ліжку у малій спальні маминого дому і обдумував усе почуте. Мене більше не було у "Facebook", але я думав знову зареєструватися, щоб побачити друзів Скаллі, а також перевірити, чи серед них є та псевдо-Кассандра. Однак я згадав, що є чимало людей, яких я радий був не бачити, тож покинув цю ідею, впевнений, що всьому має бути якесь просте пояснення, і заснув.

* * *

Я виставлявся у галереї "Літл Гелері", що в Челсі, вже більше десяти років. Колись мені виділяли лише чверть стіни і оцінювали роботи не більше, ніж в три сотні фунтів. Тепер щороку протягом жовтня проходить моя власна виставка і варто сказати: якщо я продаю хоч дюжину картин, то цього вистачає, щоб забезпечити мені життя, включно з усіма потребами та орендою на найближчий рік. Непродані картини залишаються висіти на стінах галереї, аж доки їх не куплять — а їх завжди розкуповують до Різдва.

Пол і Беррі — пара, якій належить галерея — досі називають мене "гарним хлопчиком", як і дванадцять років тому, коли я вперше виставлявся в них і коли це було схоже на правду. Тоді вони носили квітчасті сорочки з відкритим широким коміром і золоті ланцюжки, а зараз, у зрілому віці, вбиралися в дорогі костюми і, як на мене, занадто багато говорили про фондову біржу. Та мені однак приємна їхня компанія. Я бачусь із ними тричі на рік: у вересні, коли вони приходять до мене в студію, щоб подивитися, над чим я працював, і вибрати картини на виставку; у жовтні, коли я вішаю роботи й з'являюся на відкриття; і в лютому, коли вони зі мною розраховуються.

Беррі заправляє галереєю. Пол — співвласник. Він приходиться на вечірки, а решту часу працює в костюмерній Королівського театру

Ковент-Гарден. Цього року вечірка з нагоди відкриття виставки проходила в п'ятницю ввечері. Я провів кілька нервових днів, вішаючи картини. Тепер, коли я все зробив, залишилося тільки чекати, сподіваючись, що людям сподобається моя творчість, і намагатися не виставити себе дурнем. Як і в останні дванадцять років, я слідував порадам Беррі: "Не налягай на шампанське. Розбав його водою. Для колекціонера нема нічого гіршого, аніж побачити сп'янілого художника, хіба що він відомий своїм п'янством — а ти не цим відомий, любий. Будь приязним та загадковим, і коли хтось запитає про історію картини, відповідай, що "на устах моїх печать мовчання". Але, заради Бога, хоч натякни, що вона в неї є. Люди купують не картини, а історії". Я тепер рідко запрошую людей на попередню виставку: дехто з художників так робить, бо вважає, що це світський захід. Я цього не роблю. Хоч я серйозно ставлюсь до своєї творчості й пишаюсь власними роботами (моя остання виставка називалася "Люди в пейзажах", що загалом досить влучно описує всю мою творчість), я розумію, що вечірка — це суто комерційний захід для заохочення майбутніх покупців і тих, хто може їм щось порадити. Я кажу це для того, щоб ви не дивувалися, чому список гостей на попередню виставку складають Беррі й Пол, а не я сам.

Попередня виставка завжди починається о пів на сьому вечора. Цього року, як і будь-якого іншого, я провів другу половину дня за вішанням картин, слідкуючи, щоб усе виглядало якнайкраще. Єдиним, що відрізняло цьогорічний захід від решти, було те, яким захопленим виглядав Пол — неначе маленький хлопчик, який бореться з нестримним бажанням розповісти, що він купив тобі у подарунок на день народження. А ще, коли ми вішали картини, Беррі сказав: "Гадаю, сьогодні ти прославишся".

Я мовив:

— Здається, на картині з Лейк-Дістрікт помилка.

Великоформатна картина зображала озеро Віндермір на заході сонця і двох дітей, які розгублено дивилися на вас з берега.

— Ціна має бути три тисячі фунтів. А там написано триста тисяч.

— Справді? — сказав Беррі м'яко. От тобі й на.

Але він так нічого і не виправив.

Це мене спантеличило, та ось прибули перші гості, трохи завчасно, тож ця справа могла зачекати. Молодий чоловік запропонував мені грибну слойку зі срібної таці. Я взяв зі столика в кутку свій келих шампанського, котре мав поволі попивати, і приготувався спілкуватися з людьми.

Всі ціни були завищені, і я сумнівався, що "Літл Гелері" вдасться продати мої картини за такі гроші, тож мене хвилювало, за що я житиму весь наступний рік.

Беррі і Пол завжди водять мене по залу, приказуючи: "А це художник, Стюарт Іннес — той красунчик, який створив усі ці чудові картини", а я лиш тисну руки та всміхаюсь. Наприкінці вечора я вже буду з усіма знайомий, тож Пол із Беррі залюбки скажуть: "Стюарте, пам'ятаєш Девіда? Він пише про мистецтво для газети "Дейлі Телеграф"", а я, в свою чергу, радо відповім: "Звичайно! Як ся маєте? Дуже радий, що ви завітали".

Зала якраз була переповнена людьми, коли ефектна рудоволоса жінка, якій мене ще не представили, почала викрикувати:

"Фігуративне лайно!"[22]

Я вів розмову з художнім критиком "Дейлі Телеграф" і ми обидва озирнулися.

Він запитав:

— Знайома?

— Та ніби ні, — відповів я.

Жінка продовжувала дерти горлянку, не зважаючи на те, що звуки вечірки вже стихли. Вона вигукнула: "Нікому не цікаві ці помії! Нікому!" Після чого сягнула рукою до кишені свого пальта, дістала пляшку чорнил, вигукнувши: "Спробуй тепер це продати!", і виплеснула їх на картину "Захід сонця на озері Віндермір". Чорнило мало темно-синій колір.

Пол якраз стояв поряд із жінкою. Він вирвав з її рук пляшку чорнил, мовивши: "Ця картина коштувала триста тисяч доларів, дівчинко". Беррі взяв її під руку і зі словами "Гадаю, поліції буде цікаво з вами познайомитися" повів жінку до свого кабінету. Вона кричала нам на ходу: "Я не боюся! Я пишаюся собою! Такі художники, як він, просто наживаються на вас, легковірних покупцях картин! Ви стадо овець! А це все — фігуративне фуфло!"

Потім вона зникла, а гості почали знову гомоніти і оглядати забруднену чорнилом картину, зиркаючи на мене. Чоловік із "Дейлі Телеграф" попросив мене прокоментувати ситуацію і розказати, що я відчув, побачивши, як зіпсували мою картину за триста тисяч фунтів. Я пробурмотів, що пишаюся бути художником, і сказав щось про швидкоплинну природу мистецтва, а він припустив, що сьогоднішній вечір можна вважати окремим проявом мистецтва, і ми погодилися, що прояв чи ні, а жінка була не зовсім сповна розуму.

Беррі повернувся і, рухаючись від групи до групи, пояснював, що Пол розбирався з молодницею, і що її подальша доля була в моїх руках. Гості все ще продовжували захоплено гудіти, коли він проводжав їх до дверей. Беррі при цьому вибачився, погодився, що ми живемо у вражаючі часи, і пояснив, що завтра галерея відчиняється у звичний час.

— Гарно все пройшло, — мовив він, коли ми залишилися у галереї вдвох.

— Гарно? Це була катастрофа.

— М-м... "Стюарт Іннес — художник, якому зіпсували картину вартістю триста тисяч фунтів". Мені здається, її треба пробачити, ти так не думаєш? Вона була твоїм товаришем по цеху, хоч і мала інші цілі. Часом для того, щоб піднятися на новий рівень, потрібен невеличкий поштовх.

Ми зайшли до підсобки.

Я запитав:

— Чия це була ідея?

— Наша, — відповів Пол. Він сидів у підсобці і пив біле вино з рудоволосою жінкою. — Ну, більшою мірою Беррі. Але для того, щоб це повернути, нам була потрібна гарненька акторка — і я знайшов її.

Жінка скромно всміхнулася: їй вдалось одночасно показати зніяковіття і самовдоволення.

— Якщо це не приверне до тебе увагу, на яку ти заслуговуєш, красунчику, — сказав Беррі, всміхаючись мені, — то годі й сподіватись на щось інше. Тепер ти став настільки важливим, що навіть вартий нападу.

— Але картина зіпсована, — зазначив я.

Беррі зиркнув на Пола і вони захихотіли.

— Її вже продано — разом із чорнильними бризками — за сімдесят п'ять тисяч фунтів, — відповів Беррі. — Як я завжди й кажу: люди думають, що купують предмет мистецтва, але насправді вони купують історію.

Пол наповнив келихи.

— І це все завдяки вам, — сказав він жінці. — Стюарте, Беррі, я бажаю виголосити тост. За Кассандру!

— За Кассандру, — повторили ми і випили. Цього разу я випив залпом. Мені це було необхідно.

А потім, доки я все ще перетравлював почуте ім'я, Пол мовив: — Кассандро, як ви вже певно знаєте, цей неймовірно вродливий і талановитий молодик — Стюарт Іннес.

— Так, я знаю, — відповіла вона. — Взагалі-то, ми дуже давні друзі.

— Розкажіть, — сказав Беррі.

— Ну, — мовила Кассандра, — двадцять років тому Стюарт написав моє ім'я на зошиті з математики.

Так, вона виглядала, як дівчина з мого малюнку. Або як дівчина на фотографіях, тільки доросла. Із загостреними рисами обличчя. Кмітлива. Упевнена в собі.

Я не бачив її ніколи в житті.

— Привіт, Кассандро, — сказав я. Це все, що мені спало на думку.

* * *

Ми сиділи у винному барі, над яким я жив. Тут також є кухня, тож це не просто бар.

Коли ми говорили, мені здавалось, що ми знайомі з дитинства. Але я нагадав собі, що це не так. Того вечора я зустрів її вперше. На руках у неї все ще були плями від чорнил.

Ми пробіглися по меню, замовили одну й ту ж страву — вегетаріанське мезе — і коли її принесли, обоє почали з долми, а потім взялися за хумус.

— Я тебе вигадав, — сказав я їй.

Це було не перше, що я мовив. Спочатку ми говорили про її аматорський театр, про те, як вона подружилась із Полом, про його пропозицію — тисячу фунтів за той її вечірній виступ — і про те, як їй були потрібні гроші, хоча вона погодилась здебільшого тому, що це здалося їй веселою пригодою. Хай би там як, але, за її словами, вона не могла відмовити, коли почула моє ім'я. Вона вважала, що це була доля.

І ось тоді я сказав їй. Я боявся, що вона прийме мене за божевільного, але я все одно сказав їй:

— Я тебе вигадав.

— Ні, — відказала вона. — Не вигадав. Тобто, це ж очевидно. Я справді тут, перед тобою.

А потім додала:

— Хочеш мене торкнутись?

Я поглянув на неї. На її обличчя, поставу, її очі. У ній було все те, про що я завжди мріяв у жінці. Все те, чого мені бракувало в інших жінках.

— Так, — відповів я. — Дуже хочу.

— Давай спочатку закінчимо з вечерею, — мовила вона. А потім запитала: — Коли в тебе востаннє була жінка?

— Я не гей, — запевнив я. — У мене були дівчата.

— Я знаю, — сказала вона. — Коли була остання?

Я спробував згадати. Бріджит була останньою? Чи дівчина-стиліст, з якою рекламне агентство відправило мене до Ісландії? Я був не певен.

— Два роки тому, — відповів я. — Може, три. Я просто ще не зустрів потрібну людину.

— Колись зустрічав, — відказала вона. Після чого Кассандра відкрила свою сумку — велику, м'яку і пурпурову, — вийняла з неї картонну папку, розкрила її і дістала аркуш паперу з потемнілими від скотчу кутиками. — Бачиш?

Я згадав його. Як не згадати? Цей аркуш висів у мене над ліжком чимало років. Дівчина на ньому озиралася, неначе звертаючись до когось, хто стояв за шторкою. "Кассандра, — зазначав напис. — 19 лютого 1985 року". І підпис: "Стюарт Іннес". Є щось ніякове і водночас зворушливе в тому, щоб побачити свій почерк з того часу, коли тобі було п'ятнадцять.

— Я повернулася з Канади у 89-му, — сказала вона. — У Канаді шлюб моїх батьків розпався і мама хотіла повернутися додому. Мені було цікаво дізнатися про тебе, про те, чим ти займаєшся, тож я прийшла за твоєю старою адресою. Будинок був порожній. Вікна побиті. Було видно,

що ніхто там більше не живе. Стайні вже знесли. Це мене дуже засмутило, бо я, звичайно, любила коней, коли була маленькою. Але я продовжила ходити будинком, аж поки не надібрала твою спальню. Я була впевнена, що це вона, хоч меблів там не залишилося. Спальня все ще пахла тобою. І малюнок так і висів на стіні. Я подумала, що нікому іншому він не потрібен.

Вона усміхнулась.

— Хто ти?

— Кассандра Карлайл. Тридцять чотири роки. Колишня акторка. Невдалий драматург. Зараз керую аматорським театром в Норвуді. Драматерапія.[23] Оренда залу. Чотири вистави на рік плюс майстер-класи, а ще місцева пантоміма. А хто ти, Стюарте?

— Ти знаєш, хто я.

А потім додав: — Ти знаєш, що ми не були раніше знайомі, правда?

Вона кивнула.

— Бідолашний Стюарте, — сказала вона. — Ти живеш прямо над цим баром, так?

— Так. Часом буває трохи шумно. Зате метро близько. І оренда не кусається.

— Давай розплатимось і піднімемось до тебе.

Я потягся, щоб торкнутися її руки.

— Не зараз, — сказала вона, забравши руку до того, як я встиг її торкнутися. — Спочатку поговоримо.

Тож ми піднялися до мене.

— Мені подобається твоя квартира, — мовила вона. — Якраз щось таке я і уявляла.

— Напевно, вже час задуматися про оренду чогось трохи більшого, — відказав я. — Але мене і так влаштовує. З того боку гарне освітлення для моєї студії — зараз, вночі, цього не видно. Це дуже зручно для малювання.

Дивно приводити когось додому. Одразу починаєш дивитися на своє житло так, неначе ти тут уперше. Дві олійні картини зі мною, які залишилися з короткої кар'єри натурщиком (мені бракувало терпіння на те, щоб нерухомо позувати тривалий час — знаю, це моя провина) висять у вітальні, збільшені рекламні фото зі мною — на малій кухні та у вбиральні, обкладинки книжок зі мною — здебільшого до любовних романів — над сходами.

Я показав їй свою студію, а за нею і спальню. Вона оглянула крісло цирульника Едвардіанської епохи, яке я виловив у древньому закладі, що зачинився в Шордитчі. А тоді сіла на нього і стягнула взуття.

— Хто з дорослих сподобався тобі першим? — запитала вона.

— Дивне питання. Не знаю. Напевно, моя мама. А що?

— Мені було три, може, чотири роки. Це був листоноша, якого звали містер Поштка. Він приїздив на маленькому поштовому фургончику і привозив мені різні милі штучки. Не щодня. Лише час від часу. То були пакунки з моїм ім'ям, загорнуті в цупкий коричневий папір, а всередині

лежали іграшки, цукерки або щось іще. У нього було смішне, дружнє обличчя і ніс з горбинкою.

— То він був справжній? Бо звучить так, наче це хтось, кого могла б вигадати дитина.

— Містер Поштка заїжджав на своєму фургончику прямо до будинку — він був не надто великий. — Вона почала розстібати свою блузку. Та мала кремовий колір і досі виділялась цятками від чорнильних бризок. — Який твій перший справжній спогад? Не той, яким з тобою поділилися інші. А такий, що ти сам запам'ятав.

— Поїздка на море з мамою і татом, коли мені було три роки.

— Ти сам її пам'ятаєш? Чи пам'ятаєш лише, як тобі розказували про неї?

— Я не розумію, до чого ти хилиш...

Вона встала, похитала стегнами і скинула спідницю. На ній був білий ліфчик і потерті, темно-зелені трусики. Дуже по-людському: таке не одягають, коли хочуть вразити нового коханця. Я задумався, які у неї будуть груди, коли вона зніме ліфчик. Я хотів їх пестити, торкатися губами.

Від крісла вона підійшла до ліжка, де сидів я.

— А тепер ляж. З отого боку ліжка. Я ляжу поряд. Не торкайся мене.

Я приліг, склавши руки по швах. Вона поглянула на мене і сказала:

— Ти такий гарний. Якщо чесно, я не впевнена, чи ти мені до смаку. Але в п'ятнадцять ти б мені сподобався. Ніжний, милий і незагрозливий.

Творчий. З поні. І стайнею. А ще, б'юся об заклад, що ти ніколи не чіпляєшся до дівчини, поки не знаєш, чи вона готова, я правду кажу?

— Так, — відповів я. — Не чіпляюсь.

Вона лягла поряд зі мною.

— Тепер можеш мене торкнутись, — сказала Кассандра.

* * *

Я почала знову думати про Стюарта наприкінці минулого року. Напевно, через стрес. На роботі все було більш-менш добре, але я розійшлася з Павлом, який, можливо, був, а можливо, і не був пройдисвітом, хоча він, без сумніву, вештався з купою підозрілих дівчат зі Східної Європи, тож я почала думати про онлайн-знайомства. Я цілий тиждень тупо реєструвалася на різних сайтах для пошуку старих друзів, ну а звідти вже було легко добратися до Джереми "Скаллі" Портера, а через нього і до Стюарта Іннеса.

Я просто не могла себе більше стримувати. Мені бракує цілеспрямованості, уваги до деталей. Це ще одна річ, яку втрачаєш, коли дорослішаєш.

Містер Поштка приїздив на своєму фургончику, коли батьки не мали на мене часу. Він усміхався широкою усмішкою гнома, підморгував мені і вручав обгорнутий коричневим папером пакунок, на якому великими друкованими літерами було виведено "Кассандра", а всередині на мене чекала шоколадка, лялька чи книжка. Його останнім подарунком був рожевий пластмасовий мікрофон, з яким я ходила по дому і співала або вдавала з себе ведучу на телебаченні. Це був найкращий подарунок, який я коли-небудь отримувала.

Батьки не питали, звідки у мене подарунки. Я не замислювалася над тим, хто їх насправді надсилав. Вони з'являлися разом із містером Пошткою, який заїжджав своїм маленьким фургончиком до коридору і піднімався до дверей моєї спальні, і який завжди стукав тричі. Я була дуже емоційною дівчинкою, тому коли він прийшов наступного разу, після пластмасового мікрофона, я підбігла і обхопила його ноги.

Важко пояснити, що сталося далі. Він обсипався, як сніг чи попіл. Якусь хвилю я когось обіймала, а потім раз — і залишився тільки білий порошок і більш нічого.

Я сподівалася, що містер Поштка повернеться після того, але він більше ніколи не з'являвся. Він зник. З часом мені стало соромно його згадувати: як можна було закохатися у щось подібне?

Ця кімната — така дивна.

Я дивуюся, чому мені взагалі спало на думку, що той, хто робив мене щасливою в п'ятнадцять, міг зробити те саме зараз. Але Стюарт був ідеальним: стайні (де жили поні), малюнок (який доводив мені його чуйність), відсутність досвіду з дівчатами (щоб я могла стати у нього першою) і те, що він був дуже, дуже високим, чорнявим та вродливим. А ще мені подобалось його ім'я: дещо шотландське, воно (у мене в голові) звучало так, ніби він був героєм якогось роману.

Я написала ім'я "Стюарт" на своїх зошитах.

Але я не сказала своїм друзям найголовніше: що Стюарт — вигадка.

І тепер я встаю з ліжка, дивлячись на обрис чоловіка — лиш силует з борошна чи, може, попелу або пилюки на чорнім покривалі із атласу — і накидаю одяг.

Світлини на стінах теж почали тьмяніти. Цього я не чекала. Я почала думати, що лишиться від його світу за кілька годин, думати, чи не краще було залишити усе без змін — мокру фантазію, таку заспокійливу і втішну. Він би продовжував жити, так нікого по-справжньому і не торкаючись — лише фотографія, малюнок і напівспогад для кількох людей, які більше про нього і не думали.

Я виходжу з квартири. У винному барі знизу ще залишились люди. Вони сидять за столом, в кутку, де раніше сиділи ми зі Стюартом. Свічка майже догоріла, та я уявляю, що це могли б бути ми. Чоловік і жінка, які ведуть розмову. І досить скоро вони підведуться з-за столика і підуть, а їхню свічку загасять і вимкнуть світло, потому ніч скінчиться.

Я зупиняю таксі. Залажу досередини. На мить — сподіваюся, востаннє — я відчуваю, як мені бракує Стюарта Іннеса.

А після цього відкидаюся на сидінні в таксі і викидаю його з голови. Я сподіваюся, що зможу заплатити за таксі й замислююся: завтра зранку в моїй сумці буде чек чи лише порожній аркуш паперу. А тоді, вочевидь задоволена, я заплющую очі і чекаю, коли таксі зупиниться біля мого будинку.

До похмурого моря

Темза — це брудна почвара: вона звивається Лондоном, наче гадюка чи морський змії. Усі річки впадають в неї — і Фліт, і Тайберн, і Некінгер, — несучи весь бруд, сміття та нечистоти разом із тушками котів і собак, кістками овець і свиней прямо у коричневій воді Темзи, які відносять їх далі на схід до гирла, а звідти — до Північного моря, у забуття.

У Лондоні дощить. Дощ змиває бруд у канави, і від того струмки розбухають до розміру річок, а річки — до розміру чогось ще більш потужного. Дощ — це шумна штука. Він плескає, тарабанить і торохтить дахами домівок. Якщо з неба вода падає чистою, то варто їй лише

сягнути Лондона, як вона стає брудом, змішується з пилом і перетворюється на багно.

Ніхто не п'є воду — ні дощову, ні річкову. Жартують, що вода з Темзи вбиває миттєво, хоч це й неправда. Є багнолази, які глибоко пірнають за кинутими пенні, а потім піднімаються назад, розплескавши річкову воду, дрижать і показують зібрані монетки. Звичайно ж, вони не вмирають або якщо вмирають, то не від цього — хоча ніхто не бачив багнолазів старше п'ятнадцяти.

Жінка, здається, не переймається дощем.

Вона ступає доками Розерхайта, як ступала досі роками, десятиліттями: ніхто не знає напевне, скільки років, бо це нікого не цікавить. Вона гуляє доками або вдивляється у море. Вона розглядає кораблі — як ті погойдуються, стоячи на якорі. Вона повинна щось зробити, щоб її душа та тіло не розірвали свій союз, але ніхто у доці не має навіть найменшого уявлення, що це може бути.

Ви рятуєтеся від потопу під брезентовим тентом, встановленим вітрильним майстром. Спочатку вам здається, що ви під ним самі, бо вона стоїть, як вкопана, вдивляючись у далечінь понад водою, хоч там нічого і не видно крізь дощову завісу. Дальній край Темзи вже зник з очей.

Аж потім вона вас помічає. Помічає і починає говорити — ні, не до вас — до сірої води, що ллється з сірого неба в сіру річку. Вона проказує: "Мій син хотів стати моряком", і ви не знаєте, що відказати чи як відповісти. Вам довелося би кричати, щоб вас почули крізь шум зливи, але вона говорить, а ви слухаєте. Ви помічаєте, як витягуєте шию і напружуєте слух, щоб розчути її слова.

Мій син хотів стати моряком.

Я просила його не ходити у море. "Я твоя мати, — сказала я йому. — Море не любитиме тебе так, як люблю я. Море жорстоке". Але він відповів: "Ох, мамо, але мені треба побачити світ. Треба побачити, як сходить сонце у тропіках, як виграє полярне сяйво на небі Арктики, та понад усе мені треба розбагатіти, і тоді, коли я стану багатим та повернуся назад, я звезу тобі дім і у тебе буде прислуга, і ми затанцюємо, мамо, ох ми затанцюємо..."

"І що ж я робитиму у шикарному домі? — спитала я в нього. — Ти марно розкидаєшся своїми красними слівцями". Я розказала йому про батька, який так ніколи й не повернувся з моря. Одні казали, що він помер і його скинули за борт, а інші присягалися Богом, що він відкрив бордель у Амстердамі.

Для мене це одне і теж. Його забрало море.

Коли моєму сину було дванадцять років, він утік з дому, побіг у доки і, як мені розповіли, відчалив на першому-ліпшому судні, що прямувало до Флорешу — одного з Азорських островів.

Є кораблі, приречені на лихо. Погані кораблі. Після кожної катастрофи їх підфарбовують і перейменовують, щоб обдурити необачних.

Моряки вірять в забобони. Серед них швидко ширяться чутки. Цей корабель капітан посадив на мілину за вказівкою власників, щоб виманити гроші у страховиків; потім його відремонтували, тож він став як новенький, але судно захопили пірати; після цього кораблем перевозили коври, але екіпаж захворів на чуму, і коли судно прибуло у порт в Гарвічі, на борту залишилося лише троє живих...

Мій син відчалив на кораблі, що плив під знаком буревісника. Вони потрапили у шторм дорогою додому. Він віз мені отриману платню, бо був ще замалий, щоб витратити гроші на жінок чи грог, як робив його батько.

Син був наймолодшим у рятувальній шлюпці.

Казали, що вони тягнули жереб чесно, та я тому не вірю. Він був молодшим за них. Після восьми днів дрейфу вони добряче зголодніли. І якщо вони й тягнули жереб, то нечесно.

Вони обгризли його кістки начисто, одну за одною, і віддали їх його новій матері — морю. Воно й сльозинки не зронило і прийняло їх сумирно. Море жорстоке.

Бувають ночі, коли я шкодую, що він розказав мені правду. Він міг би збрехати.

Вони віддали кістки мого хлопчика морю, але один із членів судна, який знав мого чоловіка і знав мене — по правді, навіть краще, ніж було відомо чоловікові, — зберіг одну кістку, як подарунок на пам'ять.

Коли вони повернулися з моря і кожен з них клявся, що мій хлопчик потонув під час шторму, який затопив корабель, він прийшов уночі, розказав мені правду і віддав кістку, бо колись у нас із ним була любов.

Я сказала: "Ти вчинив погану річ, Джеку. Ти з'їв власного сина".

Тієї ночі його теж забрало море. Він увійшов до нього з кишнями, набитими камінням, і все продовжував іти. Він так ніколи й не навчився плавати.

Я повісила кістку на ланцюжок, щоб згадувати їх обох пізно вночі, коли вітер здіймає хвилі в океані і кидає їх на пісок, коли вітер виє біля будинків так, наче дитя ридає.

Дощ слабшає і вам здається, що вона скінчила, аж тут жінка вперше кидає свій погляд на вас і, схоже, зараз щось скаже. Вона підчепила щось на шиї і простягає це до вас.

— Ось, погляньте, — каже вона. Ви зустрілися поглядом — її очі коричневі, як Темза. — Хочете торкнутися?

Вам хочеться зірвати це у неї з шиї та кинути у річку, щоб там його знайшли чи загубили багнолази. Натомість ви, спотикаючись, виходите з-під брезентового тенту і дощова вода стікає по вашому обличчю, як чужі сльози.

"Істина — печера в Чорних горах..."

Ви запитуєте мене, чи можу я собі простити? Я можу простити собі чимало. Те, що я його там покинув. Те, що я зробив. Та я ніколи не прощу собі рік, в який ненавидів власну дочку, бо вважав, що вона втекла з дому, вочевидь, до міста. Того року я відмовився згадувати її ім'я, і якщо воно й траплялося у моїх молитвах, то лише тоді, коли я просив Бога, щоб одного дня дочка усвідомила, що вчинила, яку ганьбу принесла своїй сім'ї і як через неї материнські очі бриніли слізьми.

Я ненавиджу себе за це і ніщо не послабить мою ненависть, навіть те, що сталося останньої ночі на схилі гори.

Я шукав майже десять років, хоч слід давно прохолов. Можна було б сказати, що я знайшов його випадково, та я не вірю у випадковості. Якщо йти стежкою, то рано чи пізно дійдеш до печери.

Та це було пізніше. Спочатку була долина на материку та побілений будинок на м'якій луці, через яку простягався плюскітливий струмок — будинок, який наче квадратик неба білів на тлі зеленої трави та вересу, що тільки-но починав рожевіти.

Біля будинку стояв хлопчик — він збирав вовну, що начепилася на куц терну. Він не бачив, як я підійшов, і навіть не підвів голови, аж доки я не сказав:

— Колись я теж так робив. Збирав вовну з терену та гілок. Мама потім її мила і майструвала мені якісь штуки. То м'ячик, то ляльку.

Він обернувся. На його обличчі читався вираз здивування — так, неначе я з'явився прямо з повітря. Та це було не так. Я пройшов чимало миль і ще багато з них були попереду.

Я мовив:

— Я ходжу тихо. Тут живе Калум Мак-Іннес?

Хлопчик кивнув, випростався у повний зріст — він був десь на два пальці вищий за мене — і сказав:

— Я і є Калум Мак-Іннес.

— Може, ти знаєш ще когось з таким ім'ям? Бо Калум Мак-Іннес, якого шукаю я — дорослий чоловік.

Хлопчик нічого не відповів, а лише вивільнив товстий пучок овечої шерсті з чіпких тернових пальців.

Я додав:

— Може це твій батько? Його теж звати Калум Мак-Іннес?

Хлопчик придивлявся до мене.

— Що ви таке? — запитав він.

— Я маленька людина, — відказав я йому. — І все ж я людина і прийшов сюди, щоб побачитися з Калумом Мак-Іннесом.

— Навіщо?

Хлопчик завагався. А тоді додав: — І чому ви такий малий?

— Бо я хочу попросити щось у твого батька. Це чоловіча справа. — І я побачив, як на кутиках його губ почала з'являтися посмішка. — Бути малим не так вже й погано, юний Калуме. Однієї ночі до мого дому завітав цілий загін Кемпбеллів — дванадцять чоловіків, озброєних ножами та палицями. Вони зажадали, щоб моя дружина Морег привела мене, бо збиралися влаштувати наді мною розправу за якусь надуману зневагу. Тоді вона сказала: "Юний Джонні, збігай до дальньої луки і скажи батькові, нехай він іде додому, скажи, що я послала по нього". І Кемпбелли дивилися, як хлопчик біг з будинку. Вони знали, що я був надзвичайно небезпечною людиною. Але ніхто їм не казав, що я був маленького зросту, та й навіть якби казали, вони б не повірили.

— То хлопчик покликав вас? — запитав хлопчина.

— Не було ніякого хлопчика, — відказав я. — То був я сам. Я був у них в руках, і все одно мені вдалося вийти через двері, прямо крізь їхні пальці.

Хлопчик засміявся. А потім запитав:

— А чому Кемпбелли прийшли по вас?

— У нас виникло непорозуміння щодо того, кому належала худоба. Вони вважали, що корови належали їм. А я відстоював думку, що корови перейшли у мою власність тієї ж ночі, як перетнули зі мною пагорби.

— Чекайте тут, — сказав юний Калум Мак-Іннес.

Я сів біля струмка і подивився на будинок. Він виглядав чималим: можна було подумати, що це будинок лікаря або юриста, але аж ніяк не

прикордонного розбійника. Я зібрав до купи камінчики, які лежали на землі переді мною, і кидав їх один за одним у струмок. У мене гострий зір, тож я з насолодою метав камінчики через усю луку прямо у воду. Я вже пожбував із сотню камінців, коли нарешті хлопець повернувся в компанії високого чоловіка, який біг підтюпцем. Його волосся торкнулася сивина, а обличчя було довгастим, як у вовка. На цих пагорбах більше не водяться вовки, та й ведмеді теж перевелись.

— Доброго дня вам, — промовив я.

У відповідь мене зустріли мовчанка й витріщання. Я звик до витріщань.

— Я шукаю Калума Мак-Іннеса, — сказав я. — Якщо це ви, то так мені й скажіть, і я вас привітаю. А якщо ні, то дайте мені знати, і я продовжу свою путь.

— З якою справою прийшов ти до Калума Мак-Іннеса?

— Хочу його найняти у якості провідника.

— І куди ж тебе треба відвести?

Я втупився у нього поглядом.

— Складно сказати, — відказав я йому. — Бо дехто вважає, що цього місця не існує. Я маю на увазі одну печеру на Туманному острові.

Він відповів мовчанням. А потім мовив:

— Калуме, повертайся до будинку.

— Але та...

— Скажеш мамі, що я просив дати тобі трохи таблетки.[24] Ти його любиш. Іди.

Обличчям хлопчика промайнуло кілька відчуттів — спершу розгубленість, потім голод і радість — і він побіг назад до білого будинку.

Калум Мак-Іннес мовив:

— Хто тебе сюди прислав?

Я вказав на струмок, який з плюскотом простягався між нами та спускався з пагорба.

— Що це? — запитав я.

— Вода, — відповів він.

— Кажуть, що по той бік струмка живе король, — сказав я йому.

Тоді я його ще зовсім не знав та й не сказав би, що знав добре потім, але його погляд став настороженим, а голова схилилася набік.

— Звідки мені знати, що ти той, за кого себе видаєш?

— Я ще нічого не стверджував, — відповів я. — Окрім того, що є люди, які чули про печеру на Туманному острові, і що ти, можливо, знаєш, як туди дістатись.

Він відказав:

— Я не скажу тобі, де печера.

— Я не шукаю туди дороги. Я шукаю провідника. Тим паче, що вдвох подорожувати безпечніше, ніж наодинці.

Він зміряв мене поглядом, і я приготувався почути жарт про мій зріст, але він промовчав, і за це я був йому вдячний. Натомість він сказав:

— Коли ми дійдемо печери, я не піду всередину. Ти виноситимеш золото сам.

Я відповів:

— Це мене не хвилює.

Він продовжив:

— Ти маєш взяти стільки золота, скільки зможеш донести сам. Я його не торкатимусь. Але так, я відведу тебе.

— Я добре заплачу за твій клопіт, — відказав я. Я сягнув до кишені жилетки і згодом вручив йому мішечок. — Це за те, що відведеш мене. Ще один, вдвічі більший за цей, дам, коли ми повернемося.

Він висипав монети з мішечка на свою могутню долоню, а тоді кивнув.

— Срібло, — сказав він. — Це добре. А потім додав: — Я попрощаюся з дружиною та сином.

— Ти з собою нічого не візьмеш?

— В юності я був розбійником, а розбійники не носять зайвого, — відказав він. — Я візьму лише мотузку — для гір. Він поплескав кинджал, що звисав з пояса, і рушив назад до побіленого будинку.

Я ніколи не бачив його дружини — ані тоді, ані потім. Не знаю, якого кольору було її волосся.

Я пожбував ще з п'ятдесят камінців у струмок, доки він не повернувся з витком мотузки, перекинутим через плече, і ми разом залишили позаду будинок, надто розкішний для всякого розбійника, та рушили на захід.

* * *

Гори, що відділяють решту світу від узбережжя — це спадисті пагорби, які здалеку виглядають як плавні та невиразні пурпурові фігури, схожі на хмари. Вони валять до себе. Це пологі гори, на які так само легко підніматись, як на пагорб — дуже високий пагорб, який можна здолати не менше, ніж за повний день. Ми почали підніматись і змерзли вже під кінець першого дня.

На вершині над нами виднівся сніг, хоча зараз був розпал літа. Того дня ми не обмінялися й словом. Нам нічого було сказати. Ми знали, куди йшли.

Ми розклали багаття з овечого кизяку і всохлого тернового куща, а тоді закип'ятили воду і зварили кашу: кожен кинув жменю вівсянки і щіпку солі у маленьку пательню, що її я приніс із собою. Його жменя була величезною, а моя — маленькою, як мої руки. Він усміхнувся й сказав:

— Сподіваюся, ти не збираєшся з'їсти половину каші.

Я відповів, що не збирався і справді не з'їв, бо мій апетит менший, ніж у звичайного чоловіка. Але у цьому є своя вигода, адже в диких умовах я можу протягнути на самих горіхах і ягодах, які більшу людину не прогодують.

Через високі пагорби пролягала звивиста доріжка. Ми рушили нею і майже нікого не зустріли на шляху: тільки мандрівного мідника з віслюком, нав'юченим старими горщиками, та дівчину, яка вела віслюка і спочатку всміхнулася, прийнявши мене за дитину, а тоді скривилася, коли розгледіла, ким я був насправді. Вона б жбурнула у мене камінням, якби мідник не ляснув їй по руці прутом, яким поганяв віслюка. Пізніше ми також наздогнали літню жінку і чоловіка, якого вона назвала своїм онуком — вони поверталися з-за гір. Ми з нею перекусили, і вона розказала, що ходила на пологи, народження свого першого правнука, і що все пройшло добре. Вона сказала, що може проректи нам майбутнє по лініях на долонях, якщо ми підкинемо їй кілька монет. Я дав старій карзі обрізану лоулендську[25] монету в чотири пенси, і вона взяла мою правицю.

— Я бачу смерть у твоєму минулому і смерть у твоєму майбутньому, — мовила вона.

— Усіх нас в майбутньому чекає смерть, — відказав я.

Вона зробила паузу — у найвищому з високогір'їв, де літні вітри несуть подих зими, де вони завивають, шмагають і розрізають повітря неначе ножі.

— Раніше на дереві була жінка, — сказала вона. — Тепер буде чоловік.

Я спитав:

— Це матиме для мене якесь значення?

— Можливо. Одного дня.

Вона додала:

— Остерігайся золота. Тобі дружити з сріблом.

На цьому вона скінчила зі мною.

Калуму Мак-Іннесу вона сказала:

— Твоя долоня обгоріла.

Він підтвердив.

— Дай мені іншу, ліву руку, — сказала вона. Він послухався. Вона довго і зосереджено вдивлялася у неї. А потім вимовила: — Ти повернешся на початок. Ти будеш вищий за більшість людей. І тебе не чекає могила там, куди ти прямуєш.

— Ти хочеш сказати, що я не помру?

— Це передбачення з лівиці. Я знаю лише те, що сказала, і не більше.

Але вона знала більше. Я це читав у її обличчі.

Наступного дня нічого цікавішого з нами не трапилось.

Тієї ночі ми спали просто неба. Ніч була безхмарна і холодна, а небо — всіяне зірками, такими яскравими та близькими, що, здавалося, я міг би простягнути руку і зібрати їх, як ягоди.

Ми лежали пліч-о-пліч під зірками і Калум Мак-Іннес мовив:

— Вона сказала, що смерть чекає на тебе. Але не на мене. Думаю, мені дісталось краще передбачення.

— Напевно.

— Та, — сказав він, — це все маячня. Байки старої жінки. Це все неправда.

Прокинувшись у світанковій імлі, я побачив оленя, який з цікавістю спостерігав за нами. На третій день ми досягли вершини гір і почали спускатися.

Мій супутник сказав:

— Коли я був хлопчиком, кинджал мого батька упав у розпалене багаття. Я витягнув його, але металевий держак був гарячий, як вогонь. Цього я не чекав, але все одно не випускав кинджал з руки. Я відніс його подалі від вогню й занурив у воду. Піднялася пара. Я досі це пам'ятаю. Моя долоня обгоріла, а руку скрутило так, неначе їй було призначено носити кинджал довіку.

Я сказав:

— Ти, зі своєю рукою. Я, з моїм низьким зростом. Нічогенькі ми герої як для шукачів щастя на Туманному острові.

Він вичавив із себе смішок — короткий і сухий.

— Нічогенькі герої, — тільки і відказав він.

А потім почало дощити, дощ не ущухав. Тієї ночі ми підійшли до невеликої ферми. Із димаря будинку тонкою цівкою точився дим, тож ми гукнули господаря, але у відповідь нас стріла тиша.

Я відчинив двері і гукнув знову. Всередині було темно, але я відчув запах жиру, так наче тут горіла свічка, яку недавно загасили.

— Нікого нема вдома, — сказав Калум, але я похитав головою і ступив уперед, а тоді зазирнув у темряву під ліжком.

— Чи не могли б ви вилізти до нас? — запитав я. — Ми подорожні, шукаємо тепла та прихистку, гостинності. Ми з вами розділимо свою вівсянку, сіль та віскі. Ми вас не скривдимо.

Спочатку жінка, яка ховалася під ліжком, промовчала, аж потім мовила:

— Мій чоловік пішов у гори. Він наказав мені сховатися, якщо прийдуть чужинці, бо він боїться, що вони щось зроблять зі мною.

— Шановна пані, я лиш маленький чоловік, зростом не вищий за дитину. Якби ви мене вдарили, я б відлетів. А мій супутник звичайний чоловік, але я присягаюся, він не скривдить вас. Ми просимо прихистку і хотіли б обсохнути. Будь ласка, вилізьте до нас.

Вона вилізла з-під ліжка вся в пилуці й павутинні, але навіть з вимощеним обличчям жінка виглядала вродливою, і хоч її волосся вкривала павутина і шар сірого пилу, воно було від того не менш довгим, густим і золотаво-рудим. На мить вона нагадала мені власну доньку, але та б дивилася чоловіку у вічі. Ця ж боязко схилила голову додолу, наче якесь створіння в очікуванні побиття.

Я відсипав їй трохи нашої вівсянки, а Калум дістав з кишені смужки сушеного м'яса, після чого вона пішла у поле і повернулася з парою куцих ріп, з яких приготувала нам наїдок.

Я з'їв свою порцію. У неї не було апетиту. Думаю, Калум був все ще голодний, коли ми скінчили їсти. Він налив віскі для нас трьох: вона відпила лише трошки і те з водою. Дощ торохкотів по даху будинку і капав у кутку, але я все ж був радий, що сидів усередині, хоч якою б непривітною не здавалася тутешня обстановка.

Саме цієї миті у дверях з'явився чоловік. Він нічого не сказав, лише зиркнув на нас недовірливо й сердито. Потім стягнув із себе накидку з овечої шкури і капелюх та пожбував їх на долівку. Вода з них капала й збиралася в калюжі. Мовчанка гнітила.

Калум Мак-Іннес мовив:

— Ваша дружина гостинно нас прийняла, коли ми її знайшли. Хоч знайти її було непросто.

— Ми попросили її нас прийняти, — сказав я. — Як і просимо вас.

У відповідь чоловік лише щось буркнув.

На високогір'ях люди розмінюють слова, як золоті монети. Та звичай для них понад усе: якщо чужинець просить про гостинність, йому не відмовляють, навіть коли перебувають із ним, з його кланом чи ріднею у кровній ворожнечі.

Жінка — яка більше скидалася на дівчину, тоді як борода її чоловіка була сивою та білою, тож я навіть на мить подумав, що то була його донька, але ні: в будинку стояло лише одне ліжко, на якому б ледь помістилися двоє — вийшла надвір у кошару, що прилягала до будинку, і повернулася з вівсяними коржами і шматком сушеної шинки, які вона, схоже, там раніше сховала. Потім тоненько нарізала шинку і поклала її на дерев'яній дощечці перед чоловіком.

Калум налив йому віскі і сказав:

— Ми шукаємо Туманний острів. Не знаєте, чи він ще там?

Чоловік поглянув на нас. Вітри в високогір'ях сильні — вони зривають слова прямо з вуст. Він стиснув губи, а тоді сказав:

— Ага. Я бачив його з вершини цього ранку. Він досі там. Але не скажу, чи буде він там завтра.

Ми спали на земляній долівці їхнього будинку. Вогонь згас і від каміна більше не віяло теплом. Чоловік із жінкою спали у ліжку, прикритому завісою. Він оволодів нею під овчиною, яка вкривала ліжку, але спершу завдав прочуханки за те, що дружина нагодувала і впустила нас. Я чув їх обох і зразу, і потім, тож тієї ночі сон мені дався непросто.

Я спав у бідних домівках, спав у палацах, і під зорями теж спав, і до тієї ночі я міг би сказати, що всі місця однакові. Але я прокинувся до світанку, впевнений, що нам час забиратися звідси — не тямлю чому. Я розбудив Калума, приклавши палець до його вуст, і ми тихенько полишили хатину на гірському схилі, не прощаючись, і ще ніколи я так не радів, що зміг звідкись забратися геть.

Ми були за милю від будинку, коли я сказав:

— Щодо острова. Ти запитав, чи він там буде. Але ж зрозуміло, що острів або є, або його немає.

Калум завагався. Здавалося, він зважував слова, і згодом відповів:

— Туманний острів не схожий на інші острови. І туман, що оточує його, не такий, як інші тумани.

Ми ступали шляхом, який за сотні років збили вівці, олені та лише кілька людей.

Він продовжив:

— Його також називають Крилатим островом. Дехто каже, це тому, що острів зверху виглядає як крильця метелика. Та не скажу, чи це правда.

А тоді додав: — "Що є істина? — сказав з насмішкою Пілат".

Спускатись важче, ніж підніматись.

Я замислився.

— Часом я думаю, що істина — це якесь місце. Я уявляю її містом: можуть бути сотні доріг, тисячі шляхів, які рано чи пізно приведуть тебе до одного і того ж місця. Байдуже, звідки ти йдеш. Якщо йти у напрямку істини, то ти її знайдеш, хай яким би шляхом ти ступав.

Калум Мак-Іннес поглянув на мене зверху вниз і не зронив жодного слова. Аж тут:

— Неправду ти кажеш. Істина — печера в Чорних горах. Туди веде одна дорога — лише одна. Вона підступна та важка, і якщо ти обереш неправильний шлях, то померати тобі самотою на гірському схилі.

Ми видерлися на кряж і поглянули вниз, на берег. Внизу, біля води, виднілись села. А з того боку моря постали високі Чорні гори, що витиналися з туману.

Калум сказав:

— Он та печера. У тих горах.

"Кістки землі", — подумав я, поглянувши на них. При згадці про кістки мені стало недобре і щоб відволіктись, я запитав: — А скільки разів ти там бував?

— Лише один, — він завагався. — Я шукав печеру увесь шістнадцятий рік життя, бо чув легенди і вірив, що якщо добре шукати, то можна

знайти. Мені стукнув сімнадцятий рік, коли я нарешті дістався до неї. Я взяв із собою стільки золотих монет, скільки зміг.

— І тебе не лякало прокляття?

— Коли я був молодий, мене ніщо не лякало.

— І що ж ти зробив з отим золотом?

— Частину сховав — лише я знаю де. А на решту оплатив викуп коханої жінки і збудував красивий будинок.

Він затнувся — так, неначе сказав щось зайве.

Перевізника на пристані не було. Лише на березі стояв маленький човен — у нього б ледь помістилися три звичайних чоловіки, — прив'язаний до покрученого і напівзгнилого стовбура, а поряд висів дзвіночок.

Я подзвонив у нього, і незабаром до нас на берег спустився гладкий чоловік.

Він сказав Калуму:

— З вас за переправу я візьму один шилінг, а з вашого хлопчика — три пенні.

Я випростався. Хоч я не такий високий, як інші чоловіки, але гордості у мене не менше.

— Я теж чоловік, — відказав я. — І заплачу вам шилінг.

Перевізник зміряв мене поглядом, а тоді почухав бороду.

— Перепрошую. Мій зір вже не такий ясний, як був колись. Я відвезу вас на острів.

Я передав йому шилінг. Він зважив його у руці і мовив:

— Ти збагатив мене на дев'ять пенсів, а міг і обдурити. А дев'ять пенсів — то великі гроші у наші темні часи.

Вода була кольору сланцю, хоч у ній відбивалася блакить, а на хвилях один за одним ганялися баранці. Він відв'язав свій човен і, гуркочучи галькою, потягнув його до води. Ми увійшли у холодний канал і вмостилися у човні.

Весла плеснули по морю, він поволі посунув вперед. Я сидів найближче до перевізника, тож мовив:

— Дев'ять пенсів. Це непогана платня. Та я чув, що в горах на Туманному острові є печера, вщерть набита золотими монетами — скарбами древніх.

Він похитав головою, відмахуючись.

Калум впився у мене поглядом — його губи були стиснуті так міцно, що побіліли. Я не зважав і запитав чоловіка ще раз:

— Печера, набита золотими монетами — подарунок народів Півночі чи Півдня, чи тих, хто ніби був тут задовго до нас: тих, хто втік на Захід, коли тут стало людно.

— Чув про неї, — відповів перевізник. — І за прокляття чув. Вважаю, що одне варте іншого.

Він сплюнув у море. А потім мовив: — Ти чесна людина, карлику. Я це по твоєму обличчі бачу. Не шукай печеру. Нічого хорошого з того не вийде.

— Звісно, ваша правда, — сказав я йому щиро.

— Я в цьому певен, — відповів він. — Не щодня мені доводиться везти розбійника й малого карлика на Туманний острів.

А тоді додав: — У наших краях говорити про тих, хто подався на Захід, вважається поганою прикметою.

Решту часу ми плили мовчки, а от море розбушувалось і хвилі почали бити по човну так сильно, що я тримався обома руками, аби не вилетіти за борт.

Здалося, що минуло півжиття, доки човен нарешті пришвартували до довгого причалу, насипаного з чорного каміння. Ми йшли причалом, а навколо билися хвилі, і їхні солоні бризки сягали наших облич. Біля спуску стояв горбатий чоловік, що продавав вівсяні коржики і сушені сливи — тверді, як камінь. Я заплатив йому пенні і набив ними кишені жилетки.

Ми сунули далі Туманним островом.

Я вже старий або принаймні далеко не юний, і все, що я бачу, нагадує мені щось інше, побачене раніше, а тому нічого вже не видається новим. Гарненька дівчина з вогненно-рудим волоссям нагадує мені сотні таких же дівчат та їхніх матерів, і те, якими вони були, коли зростали, і як виглядали, коли помирали. Таке прокляття літ — усе навколо тебе стає відображенням чогось іншого.

Та незважаючи на це, моє перебування на Туманному острові, який мудреці також охрестили Крилатим, ні про що інше мені не нагадувало.

Від пристані до Чорних гір треба йти день. Калум Мак-Іннес поглянув на мене — зростом я сягав йому до пояса чи нижче — і побіг вистрибом, неначе викликаючи мене на біг наввипередки. Ноги несли його землею — мокрою і доверху вкритою папороттю й вересом.

Над нами проносилися низькі хмари — сірі, білі та чорні. Вони то ховалися одна за одною, то вигулькували, то знову зникали.

Я дав йому фору і чекав, поки він не забіг у дощ, де його поглинула волога і сіра імла. Тоді і тільки тоді я перейшов на біг.

Це одна з моїх таємних здібностей, про які я не розказував нікому, окрім Морег, моєї дружини, Джонні та Джеймса, моїх синів, і Флори, моєї доньки (нехай її нещасна душа покоїться з Тінями). Я досить добре вмю бігати і, якщо треба, можу бігти швидше, довше та впевненіше за будь-якого звичайного чоловіка; якраз так я й біг тоді через туман і дощ — я видирався на виступи й гребені з чорного каменю, але не піднімався вище горизонту.

Він біг попереду, та незабаром я його вистежив і обігнав по виступу — нас розділяла вершина пагорба. А внизу протікав струмок. Я можу бігти днями, не спиняючись. Це моя перша таємниця, але є ще одна, яку я досі не розкривав нікому.

Ми наперед обговорили, де зупинитися у першу ніч на Туманному острові. Калум вирішив заночувати під скелею, що називається Чоловік і Пес — подекують, що вона виглядає, як старигань з собакою. Я дістався до неї надвечір. Під скелею було укриття, сухе і захищене від дощу. Дехто з людей, які були тут до нас, залишив по собі дрова, патики, прутики та гілки. Я розпалив багаття і сів перед ним, щоб просохнути, а заодно і трохи зігрітись. Деревний дим стелився понад вересом.

Вже стемніло, коли Калум забіг під укриття і в погляді його читалося, що він не очікував побачити мене раніше, ніж під ранок. Я запитав:

— Чого так довго, Калуме Мак-Іннесе?

У відповідь він лише втупився у мене поглядом. Я мовив:

— Ось є форель, відварена в гірській воді, і є вогонь, який тебе зігріє.

Він кивнув. Ми підкріпилися фореллю, а тоді випили віскі, щоб зігрітись. Позаду укриття височів насип із сухих та жовтих вересу й папороті, тож ми забралися на нього і лягли спати, щільно загорнувшись у сирі плащі.

Я прокинувся посеред ночі. До мого горла притиснули холодну сталь — тупим кінцем леза, не вістряю. Я сказав:

— І нащо тоді знадобилося вбивати мене серед ночі, Калуме Мак-Іннесе? Бо ж перед нами довгий шлях і наша подорож ще не скінчилась.

Він відказав:

— Бо я не довіряю тобі, карлику.

— Не мені треба довіряти, — сказав я йому, — а тим, кому я служу. І якщо ти пішов зі мною, а повернешся без, то дехто згадає ім'я Калума Мак-Іннеса і зробить так, що про нього заговорять у тінях.

Холодне лезо залишилося в мене на горлі. Він запитав:

— Як ти мене випередив?

— Оце така мені подяка за те, що відповів добром на зло — приготував тобі наїдок і розклав багаття. Мене непросто загубити, Калуме Мак-Іннесе, і не годиться провіднику чинити так, як ти вчинив сьогодні. А тепер прибери кинджал від горла і дай поспати.

Він промовчав, але вже через мить леза не було. Я примусив себе не зітхати й не дихати, сподіваючись, що він не почує, як калатає моє серце у грудях; тієї ночі я більше не спав.

На сніданок я зготував кашу і кинув туди кілька сушених слив, щоб вони трохи розм'якли.

Гори, сірі та чорні, вирізнялися на тлі білого неба. Ми бачили орлів — величезних, з подертими крилами, — які кружляли над нами. Калум рушив розміреним темпом, і я йшов поруч, ступаючи по два кроки на його один.

— Довго ще? — запитав я його.

— День. Чи два. Залежить від погоди. Якщо спустяться хмари, то два, а то й три дні...

Хмари спустилися опівдні і все навколо оповила імла, що було гірше за дощ: краплини води висіли у повітрі і розмочували наш одяг та шкіру; каміння під ногами стало слизьким, тож ми з Калумом сповільнили крок і ступали з обачністю. Ми не лізли на гору, а піднімалися козячими стежками і крутими скелястими пляями. Каміння було чорне і слизьке: ми йшли, повзли, дерлися і чіплялися, ми ковзали, сповзали, спотикалися і хиталися, але навіть в імлі Калум знав, куди йти, тож я слідував за ним.

Він зупинився перед водоспадом, який розлився поперек стежки — той був широкий, як стовбур дуба. Він зняв тонку мотузку зі своїх плечей і прив'язав її до каменю.

— Цього водоспаду тут раніше не було, — сказав він мені. — Я піду першим. Він обв'язав інший кінець мотузки навколо талії і повільно рушив стежкою у водоспад, притиснувшись тілом до мокрої скелі й зосереджено ступаючи крізь стіну води.

Мені було страшно за нього, страшно за нас обох: я затамував подих, коли він переходив, і видихнув лише тоді, як він з'явився по той бік водоспаду. Він перевірів мотузку, потягнувши за неї, і показав, щоб я йшов за ним. Аж тут камінець під його ногою зрушив, він послизнувся на мокрому і зник у безодні.

Мотузка витримала, як і витримав камінь, що стояв поряд. Калум Мак-Іннес гойдався на кінці мотузки. Він поглянув на мене. Я зітхнув, причепився до скелястої брили і почав змотувати мотузку, підтягуючи його все вище і вище. Я витягнув його назад на стежку, стікаючи потом і лаючись.

Він мовив:

— А ти дужчий, ніж здається, — і я подумки вилаяв себе за таку дурість. Напевно, він побачив це по моєму обличчю, бо після того, як обтрусився (наче собака, всіявши все довкола краплями), сказав: — Мій хлопчик Калум розказав мені історію, якою ти з ним поділився — про те, як по тебе прийшли Кемпбелли, але дружина послала тебе в поле, і вони думали, що ти дитина, а вона — мама.

— То лише байка, — відказав я. — Таке розказують, щоб згаяти час.

— Та ну? — промовив він. — Бо я чув історію про те, як кілька років тому Кемпбелли послали групу нальотчиків, які мали помститися комусь за вкрадену худобу. Вони пішли, але назад так і не повернулися. Якщо такий коротун, як ти, може вбити дюжину Кемпбеллів... то певно, що ти сильний і швидкий.

"Я точно дурень", — подумав я, жалкуючи, що розказав малому ту історію.

Я прикінчив їх один по одному, як кроликів, поки вони виходили відлити або поглянути, що сталося з товаришами: я вбив сімох до того,

як моя дружина вбила першого. Ми закопали їх у лісовій долині, а зверху виклали каїрн[26] зі стосу камінців, щоб їхні привиди не вибрались нагору. Нам було сумно: Кемпбелли пройшли таку дорогу, щоб мене вбити, а натомість нам довелося вбити їх самих.

Убивство не приносить мені радість: жодна людина, чоловік чи жінка, не має йому радіти. Іноді убивство необхідне, але це завжди лиха річ. У цьому я не сумніваюсь, навіть після подій, про які тут іде мова.

Я взяв мотузку у Калума Мак-Іннеса і почав дертися все вище й вище по камінню до того місця, де водоспад виступав зі схилу пагорба і де було достатньо вузько, щоб перейти. Там було слизько, та я зміг перебраться без пригод. Я прив'язав мотузку, як годиться, спустився нею, кинув кінець своєму супутнику і допоміг йому перейти.

Він не подякував мені — ні за те, що я його врятував, ні за те, що допоміг нам перебраться. Але я й не сподівався на подяку. Хоч я також не очікував, що він скаже таке:

— Ти не повноцінний чоловік, до того ж потворний. Твоя дружина така ж мала й потворна, як і ти?

Я вирішив не ображатися, навмисно він таке сказав чи ні. Я лише мовив:

— Ні. Вона висока жінка, трохи нижча за тебе, і коли вона була молодою — коли ми обоє були молоді — дехто вважав її найвродливішою з-поміж усіх дівчат у низовині. Барди складали про неї пісні, оспівуючи її зелені очі та довге золотаво-руде волосся.

Мені здалося, що я побачив, як його обличчя сіпнулось, хоча, можливо, я це уявив або, радше, бажав уявити.

— І як же ти завоював її прихильність?

Я розказав, як є:

— Я хотів її, а я добиваюсь того, що хочу. Я не здавався. Вона сказала, що я мудрий, добрий і завжди зможу її забезпечити. І я забезпечую.

Хмари знову почали спускатись — і світ довкола м'якшав, втрачав обриси.

— Вона сказала, що я стану гарним батьком. І я зробив усе можливе, щоб виростити своїх дітей. Які також, якщо тобі цікаво, нормального зросту.

— Я вбиваю науку в малого Калума, — сказав Калум-старший. — Він непогана дитина.

— Так можна робити тільки, коли вони поряд, — відказав я. А тоді змовк і пригадав той довгий рік, а ще згадав, як маленька Флора сиділа на підлозі з джемом на обличчі і дивилася на мене так, неначе я був наймудрішою людиною на світі.

— Хтось утік, га? Я теж тікав, коли був парубійком. Мені було дванадцять. Я пішов аж до самого двору короля, що за водою. Тобто, батька нинішнього короля.

— Таке нечасто кажуть уголос.

— Я не боюсь, — відповів він. — Принаймні тут. Хто нас почує? Орли? Я бачив його. То був гладкий чоловігя, який чудово знав мову чужинців, а от нашою мовою говорив сяк-так. Але його все одно зробили нашим королем. Він зробив паузу. — І якщо він знову прийде до нас, йому буде потрібне золото на судна і зброю, і на те, щоб прогодувати військо, яке він набере.

Я сказав:

— Я теж так думаю. Тому ми і вирушили на пошуки печери.

Він мовив:

— Це погане золото. Воно не дається даремно. У нього є своя ціна.

— У всього є своя ціна.

Я намагався запам'ятати кожен орієнтир: піднятися біля черепа вівці, перейти перші три струмки, потім пройти вздовж четвертого до купки з п'яти камінців, знайти, де скеля скидається на чайку, і продовжити йти між двома випнутими стінами з чорного каменю, а тоді спуститися спадом...

Я знав, що зможу запам'ятати. Принаймні так, щоб потім спуститися назад. Але імла збивала мене з пантелику, тому я сумнівався.

Ми дійшли до невеличкого озера, розташованого високо в горах, і напилися прісної води, а тоді наловили великих білих створінь, не схожих ані на креветки, ані на лобстерів, ані на раків, і з'їли їх сирими, бо не могли знайти жодного сухого прутика, щоб розпалити багаття на такій висоті.

Ми спали на широкому виступі скелі, а поряд текла крижана вода, і прокинулися, оповиті хмарами, серед сіро-блакитних тіней, що передують світанку.

— Ти хлипав уві сні, — сказав Калум.

— Мені наснився сон, — відповів я.

— Мені не сняться погані сни, — відказав він.

— Це був хороший сон, — заперечив я. Я не збрехав. Мені наснилося, що Флора ще живе. Вона нарікала на сільських хлопчаків і розказувала мені про час, який провела на пагорбах з худобою, і про різні дрібниці, всміхаючись широкою усмішкою та відкидаючи назад своє волосся, таке ж золотаво-руде, як у матері, хоча тепер волосся її матері торкнулась сивина.

— Від хороших снів чоловік не мав би так ридати, — сказав Калум. І додав, після паузи: — У мене не буває снів — ні хороших, ні поганих.

— Справді?

— Восстаннє я бачив їх у молодості.

Ми встали. І тут мені спало на думку:

— Ти перестав бачити сни після того, як відвідав печеру?

Він промовчав. Ми піднімались гірським схилом прямо в туман, а над нами сходило сонце.

Туман все густішав і заливався сонячним сяйвом, але не розсіювався, тож я усвідомив, що ми йдемо крізь хмару. Усе навколо світилося. А потім мені здалося, що я дивлюся на чоловіка мого зросту — малого, горбатого чоловіка з обличчям-тінню, який висів переді мною у повітрі, як привид або ангел, і коли я ступав, він теж рухався поряд. Від світла навколо нього з'явився ореол, а ще він мерехтів, тому я не міг зрозуміти, близько він був чи далеко. Я бачив дива і бачив жахи, але я ще ніколи не зустрічав нічого подібного.

— Це магія? — запитав я, хоча в повітрі нею і не пахло.

Калум відповів:

— Це пусте. Просто властивість світла. Тінь. Відображення. Не більше. Поряд зі мною теж є чоловік. Він йде тоді, коли йду я.

Я обернувся, але не побачив нікого поряд з ним.

А потім маленький мерехтливий чоловічок зник, а з ним зникла хмара, і настав день, і ми були самі.

Увесь ранок ми дерлися догори. Калум вивихнув щиколотку за день до того, коли послизнувся біля водоспаду. Вона опухала в мене на очах — опухала і червоніла, але його крок від того не збивався, і навіть якщо йому було неприємно або боляче, його обличчя цього ніяк не видавало.

Коли обриси світу почали розпливатися від присмерків, я запитав:

— Ще довго?

— Година, а то й менше. Ми дістанемось печери і ляжемо спати. Вранці підеш всередину. Візьмеш стільки золота, скільки зможеш донести, і ми підемо назад, до переправи.

Я поглянув на нього — не в міру дужого і схожого на вовка чоловіка з сивіючим волоссям і сірими очима, — а тоді мовив:

— Ти спатимеш зовні печери?

— Так. В печері немає чудовиськ. Немає нічого такого, що вилізе і схопить тебе вночі. Нічого, що може нас з'їсти. Але не заходь туди до світанку.

Потім ми обігнули обвал — купа чорного й сірого каміння частково загороджувала шлях — і побачили вхід до печери.

Я запитав:

— Оце й усе?

— А ти очікував побачити мармурові колони? Чи печеру велетня з історій, що пліткарі розказують біля багаття?

— Можливо. Вона така непримітна. Просто дірка у скелі. Неначе тінь. І там немає охоронців?

— Немає. Тільки сама печера — як вона є.

— Печера, повна скарбів. І лише ти знаєш, як її знайти?

У відповідь Калум засміявся — його сміх нагадував придушений гавкіт.

— Острів'яни знають, як її знайти. Але вони надто розумні, щоб приходити сюди по золото. Вони впевнені, що печера робить тебе злим: щоразу, як ти заходиш до неї, щоразу, як береш золото, вона пожирає добро в твоїй душі. Тому острів'яни сюди не ходять.

— Це правда? Що печера робить тебе злим?

— ...Ні. Печера живиться дечим іншим. Не добром і не злом. Ні, ти можеш взяти золото, але після цього усе стає... — він затнувся, — усе стає безбарвним. Веселка стає не така яскрава, проповідь менш змістовна, поцілунок — менш приємний...

Він поглянув на вхід до печери, і мені здалося, що в його очах промайнув страх.

— Усе стає "менш" якимось.

Я мовив:

— Є чимало людей, для кого ваби золота переважають барвистість веселки.

— Наприклад, для мене, коли я був молодим. Або для тебе зараз.

— Отже, ми зайдемо до печери на світанку.

— Ти зайдеш. Я чекаю тут, зовні. Не бійся. Печеру не охороняє чудовисько. І там немає чар, від яких золото зникне, якщо ти не знаєш якогось фокусу чи замовляння.

Потім ми влаштували стоянку: точніше, сиділи в темряві, спершись на холодну кам'яну стіну. Спати там було неможливо.

Я сказав:

— Ти взяв золото тут, як я візьму завтра. За нього ти здобув будинок, наречену і добре ім'я.

Його голос доносився з пільми.

— Ага. І коли я їх отримав, вони нічого для мене не значили. Ба, навіть менше ніж нічого. Навіть якщо твого золота вистачить на те, щоб король повернувся з того берега, і правив нами, і приніс на нашу землю радість, процвітання та тепло, для тебе це не матиме жодного значення. Здаватиметься, що все це трапилося з якимось чолов'ягою у байці.

— Повернути короля — це ціль всього мого життя, — сказав я йому.

Він відповів:

— Ти принесеш йому золото. Він захоче ще, бо королі завжди хочуть ще. Такі вони люди. І кожен наступний похід значитиме дедалі менше. Веселка нічого не значить. Вбивство людини нічого не значить.

У темряві запала тиша. Не чути було птахів — тільки вітер гуляв понад вершинами, неначе мати у пошуках дитини.

Я мовив:

— Ми обидва вбивали чоловіків. А от ти колись убивав жінку, Калуме Мак-Іннесе?

— Ні. Я ніколи не вбивав ні жінок, ні дівчат.

У темряві я пошукав руками кинджал, намацуючи дерев'яно-срібне руків'я і сталевий клинок. Він був у мене в руках. Я не збирався казати йому про кинджал, а лише вдарити, коли ми покинемо гори — вдарити миттєво, глибоко всадити клинок, але тепер здавалося, наче слова ховаються від мене: зможу я чи мені це ніколи не вдасться?

— Я чув про дівчину, — промовив я. — Про дівчину і терен.

Мовчання. Свист вітру.

— Хто розказав тобі? — запитав він, а тоді продовжив: — Немає значення. Я б ніколи не вбив жінку. Жоден гідний чоловік не вбив би жінку...

Я знав, що якщо оброню хоч слово, він замовчить і ніколи не розкриє правди. Тож я нічого не сказав. Лише очікував.

Калум Мак-Іннес почав говорити, дбайливо добираючи слова, так наче він згадував казку, яку почув ще дитиною і вже майже забув.

— Мені розказали, що корови в низовині були гладкі та ладні, і що чоловік може здобути честь та славу, якщо відправиться на південь і повернеться з прекрасною худобою червоної породи. Тож я вирушив на південь, але жодна корова не була мені до смаку, аж доки на схилі у низовині я не побачив найпрекрасніших, найчервоніших та найгладкіших корів, які тільки бувають. Я почав відводити їх за собою, у напрямку, з якого прийшов. Вона наздогнала мене з палицею в руках. Сказала, що корови належать її батьку, і обізвала мене злодієм, пройдисвітом та іншими грубими словами. Але вона була красивою — навіть у гніві — і якби у мене ще не було молоді дружини, я міг би обійтися з нею трохи м'якше. Натомість я дістав ніж, притис до її горла і наказав замовкнути. Вона послухалась. Я не збирався убивати — я б не вбив жінку, і це правда, — тому я прив'язав її волоссям до терену, зняв з пояса ніж, щоб вона затрималась, поки виплутуватиметься, і встромив клинок глибоко в дерен. Я прив'язав її до терену довгим волоссям і більше не думав про це, коли йшов додому з худобою. Я повернувся на те місце через рік. Того дня я не шукав корів, але піднявся на той насип — це було непомітне місце, і якщо його навмисне не шукати, то не знайдеш. Мабуть, ніхто її не шукав.

— Я чув, що шукали, — сказав я йому. — Хоча одні вважали, що її викрали розбійники, а інші — що вона втекла з мідником або пішла до міста. Та все ж її шукали.

— Ага. Я бачив те, що бачив — мабуть, треба було стояти там, де я стояв, щоб це побачити. Напевно, я вчинив щось лихе.

— Напевно?

Він відповів:

— Я взяв золото з туманної печери. Мені більше не зрозуміти, чи існує добро та зло. Я передав повідомлення через дитину в заїжджому дворі, щоб вони знали, де її шукати.

Я заплющив очі, але від того темніше не стало.

— Зло існує, — відказав я йому.

У моїй голові зринув її скелет: звільнений від одягу, очищений від плоті, голий і білий, теліпається, як дитяча лялька, на терені, прив'язаний до верхньої гілки золотаво-рудим волоссям.

— На світанку, — продовжив Калум Мак-Іннес так, наче досі ми теревенили про харчі чи погоду, — ти залишиш свій кинджал тут, бо так заведено, а тоді підеш у печеру і винесеш стільки золота, скільки зможеш донести. І понесеш його з собою назад на материк. Жодна душа в цих краях, знаючи, що ти несеш і звідки воно, не забере його в тебе. Потім відправиш золото на той берег до короля і він заплатить своїм людям, нагодує їх та купить зброю. Одного дня він повернеться. Скажеш мені тоді, чи зло існує, маленький чоловіче.

* * *

Коли зійшло сонце, я зайшов у печеру. Всередині було вогко. До мене донеслося дзюрчання води, що текла по стіні, а ще я відчув на обличчі дотик вітру, що було дивно, адже всередині гори ніякого вітру не буває.

Я уявляв, що печера буде набита золотом. Що злитки золота будуть викладені штабелями, як дрова, а між ними стоятимуть мішки золотих монет. Що там будуть золоті ланцюжки, персні і тарілки, складені горою, як посуд з порцеляни в багатому будинку.

Я уявляв багатства, але нічого подібного тут не було. Самі тіні. І камінь.

Та все ж тут було щось іще. І воно вижидало.

Я маю багато таємниць, але є одна така, що захована під усіма іншими, і навіть мої діти про неї не знають, хоча моя дружина, здається, здогадується: моя мати була звичайною смертною, донькою мірошника, а от батько завітав до неї з Заходу, куди і повернувся після того, як повеселився з нею. Мене не хвилює моє походження: я впевнений, що він її не згадує та й навряд здогадується про моє існування. Але від батька мені дісталось маленьке, швидке і сильне тіло, а може й щось іще — не знаю напевне. Я потворний, а він був гарний — принаймні так мені розказувала мати, — хоча, думаю, її ввели в оману.

Я задумався: "Що б я побачив у печері, якби мій батько був простим шинкарем з низовини?"

— Ти б побачив золото, — глибоко зсередини гори пролунав голос, який я спершу прийняв за шепіт. Він звучав самотньо, спантеличено і нудно.

— Я б побачив золото, — сказав я вголос. — Справжнє золото чи лише ілюзію?

Моє питання розвеселило його.

— Ти мислиш, як смертний — ніби усе має бути одним чи іншим. Смертні бачать золото і можуть його торкатися. Вони несуть золото додому, відчуваючи його вагу, а потім обмінюють у інших смертних на те, що їм потрібно. Яка різниця, справжнє золото чи ні, якщо вони можуть його бачити, торкатися, красти і вбивати за нього? Вони хочуть золота, і я його їм даю.

— А що ти забираєш в них за золото?

— Не так вже й багато, бо мої потреби малі, а ще я стара; надто стара, щоб піти за сестрами на Захід. Я куштую їхню радість й задоволення. Я живлюся — лиш трішки — тим, що їм не потрібно, що вони не цінують. Пробую серце, оближую й пощипую їхню ніжну совість, відколюю шматочок їхньої душі. І в обмін на золото частинка мене покидає цю печеру разом із ними, і споглядає світ крізь їхні очі, бачить те, що бачать вони, аж до самої смерті — тоді я забираю те, що належить мені, назад.

— Ти явишся переді мною?

У темряві я бачив краще, ніж будь-яка людина, народжена від чоловіка й жінки. Я помітив, як щось заворушилося в тінях, а потім вони застигли й зсунулись, і щось безформне з'явилося на межі мого сприйняття — там, де воно стикається з фантазією. Збентежений, я мовив єдине, що варто казати в таких випадках:

— Постань переді мною в формі, яка не зашкодить і не образить мене.

— Це те, чого ти хочеш?

Десь далеко крапнула вода.

— Так, — відповів я.

Воно з'явилося з тіней і втупилося в мене пустими очницями, всміхаючись жовтими, сточеними вітром зубами. Постать складалася з самих кісток, окрім волосся, яке було золотаво-рудим, обвитим навколо гілки терену.

— Це образливо для моїх очей.

— Я взяла це з твоїх думок, — відповів шепіт, який оточував скелет. Його щелепа не рухалася. — Я вибрала те, що ти любив. Це твоя донька Флора, якою ти востаннє її бачив.

Я заплющив очі, але постать не щезла.

Вона сказала:

— Розбійник чекає на тебе біля входу в печеру. Він жде, поки ти вийдеш — беззахисний, весь в золоті, щоб тебе вбити й забрати золото з твоїх мертвих рук.

— Але ж я не вийду з золотом, так?

Я подумав про Калума Мак-Іннеса: по-вовчому сіре волосся, сірі очі, контур кинджала. Він був більшим за мене, але це саме стосувалося усіх чоловіків. Мабуть, я був сильнішим та швидшим, але він теж був швидким і сильним.

"Він вбив мою доньку", — подумав я, а потім замислився, чи думка виникла сама, чи заповзла у мою голову з тіней. Уголос я промовив:

— Є ще якийсь вихід із печери?

— Ти маєш вийти так само, як зайшов — через поріг мого дому.

Я стояв і не рухався, але в думках почувався наче тварина, що втрапила до пастки: я шукав і кидався від ідеї до ідеї, але не знаходив жодної переваги, втіхи чи рішення.

Я мовив:

— У мене немає зброї. Він сказав мені, що сюди не можна заходити озброєним. Що так заведено.

— Це зараз так заведено, що сюди не можна заходити озброєним. Але так було не завжди. Іди за мною, — наказав скелет моєї доньки.

Я пішов слідом за нею, бо міг бачити її навіть тоді, коли було надто темно, щоб бачити щось іще.

З тіней долинув голос:

— Він у тебе під рукою.

Я присів і помацав. Держак нагадував кістку — можливо, оленячий ріг. Я обережно торкнувся клинка в темряві і виявив, що тримав у руках щось більше схоже на шило, аніж на кинджал. Клинок був вузький, із загостреним вістрям. Це все ж було краще, ніж нічого.

— У цього є своя ціна?

— В усього є якась ціна.

— Тоді я згоден її заплатити. І хочу просити тебе про ще одне. Ти казала, що можеш бачити світ крізь його очі.

Порожній череп не мав очей, але вона відповіла кивком.

— Тоді скажи мені, коли він ляже спати.

Скелет не відповів. Він влився у пільму, і я відчув себе самотнім у печері.

Проходили години. Я пішов на звук крапання і знайшов гірське джерело, з якого напився. Затим замочив останні запаси вівсянки і з'їв їх, пережовуючи, доки вони не розм'якли в роті. Я спав і прокидався, а потім знову засинав. Мені снилася моя дружина Морег, яка чекала мене і літом, і зимою, як ми колись чекали нашу доньку — чекала цілу вічність.

Щось схоже на палець торкнулося моєї руки: не кістляве і не тверде. Він був м'яким і начебто людським, але надто холодним.

— Він спить.

Я вийшов з печери назустріч сизому світлу, що передує світанку. Він спав поперек печери, як кішка, так, що найменший дотик міг його розбудити. Тримаючи зброю перед собою — кістяний держак, увінчаний голчастим клинком з почорнілого срібла — я потягнувся і забрав те, що хотів, не розбудивши його.

Після цього я підійшов ближче — і його рука сіпнулася в бік моєї щиколотки, а очі розплющились.

— Де золото? — спитав Калум Мак-Іннес.

— Немає.

Холодний вітер повіяв гірським схилом. Я відскочив назад, коли він намагався мене схопити. Він не вставав з землі, а лише сперся на лікоть.

— Де мій кинджал? — запитав він.

— Я його забрав, — відказав я. — Поки ти спав.

Він подивився на мене сонним поглядом.

— І нащо тобі здалося таке робити? Якби я хотів тебе вбити, то зробив би це раніше. У мене була не одна можливість.

— Але ж я тоді не мав при собі золота, правда?

Він не відповів.

Я сказав:

— Якщо ти думаєш, що міг отримати золото моїми руками, і що це б якось врятувало твою нікчемну душу, то ти справжній дурень.

У нього сон як рукою зняло.

— По-твоєму, я дурень?

Він збирався битися. Коли людина збирається битися, її корисно розізлити.

— Не дурень. О ні. Мені стрічались дурні й ідіоти — вони щасливі в своїй дурості, навіть з соломою на голові. Ти надто розумний, щоб бути дурним. Ти шукаєш лише біду й біду приносиш з собою, і накликаєш її на все, чого торкаєшся.

На цих словах він піднявся, стискаючи камінь, як держак сокири, і посунув на мене. Я малий, і він не міг поцілити в мене так, як в чоловіка своїх габаритів. Він нахилився для удару. Це була помилка.

Я міцно стиснув кістяний держак і кольнув знизу вверх, встромивши вістря шила зі спритністю змії. Я знав, куди цілився, і знав, для чого.

Він випустив з рук камінь і захопився за праве плече.

— Моя рука, — промовив він. — Я не відчуваю власну руку.

А тоді давай лятайся, наповнюючи гірське повітря прокльонами й погрозами. Промені сонця, що сяяли з вершини, залили все приємним і блакитним сяйвом. У цьому світлі навіть кров, що почала просочуватися крізь його одяг, здавалась пурпуровою. Він відступив на крок, перегородивши мені шлях до печери. Я відчув себе незахищеним, а світанкове сонце тепер світило мені в спину.

— Чому в тебе немає золота? — запитав він. Його рука теліпалася збоку.

— Для таких, як я, там немає золота, — відповів я.

Тоді він кинувся вперед і з розгону вдарив мене ногою.

Кинджал-шило вилетів з моїх рук. Я обхопив руками його ногу і не відпускав, поки ми летіли сторч головою з гірського схилу.

Спочатку наді мною з'явилась його голова, і я побачив на обличчі радість перемоги, а потім промайнуло небо, а згодом дно долини, і я то піднімався назустріч йому, то падав в обійми смерті.

Тарах, а за ним бах — і от ми котимось дедалі швидше гірським схилом, а світ перетворився на нудотний вир каміння, болю й неба. Я знав — мені кінець, та все одно тримався за ногу Калума Мак-Іннеса.

Я бачив, як пролетів беркут, та над чи піді мною — не скажу. Він зринув у світанковім небі поміж уламків часу й сприйняття, прямо посеред болю. Я не боявся — не було часу й місця для страху — місця не було ні в думках, ні в серці. Я падав через небо, міцно тримаючись за ногу чоловіка, що намагався мене вбити; ми налітали на каміння, збираючи подряпини й синці, аж тут... нас щось спинило.

Спилило з такою силою, що я відчув удар, і ледь не злетів з Калума Мак-Іннеса вниз до загибелі. Схил гори колись давно обсипався і розколовся так, що лишився чистий шар породи — гладенький і плаский, як скло. Але то було під нами. А біля нас був виступ, а на виступі диво: чахлий і покручений, високо над межею лісу, де жодні дерева не повинні рости, стояв глід — ледь більший від куща, хоч і старий. Корені дерева вросли у гірський схил, і воно впіймало нас у свої сірі обійми.

Я відпустив ногу, зліз з тіла Калума Мак-Іннеса і видерся вище на схил. Підійшовши до вузького виступу, я подивився на стрімкий обрив. Спускатися звідси було нікуди. Зовсім нікуди.

Я поглянув угору. "Є шанс, — подумав я, — повільно видертись на гору, якщо мені поталанить". І якщо не буде дощу. І не зірветься вітер. Та й чи був у мене вибір? Інакше тільки померати.

Я почув голос:

— То що, ти залишиш мене тут померати, карлику?

Я не відповів. Мені не було що сказати.

Його очі були розплющені. Він мовив:

— Я не можу рухати правицею, бо ти її поранив. Здається, я зламав ногу, коли падав. Я не зможу лізти з тобою.

Я сказав:

— Хтозна, долізу я чи ні.

— Долізеш. Я бачив, як ти лазиш. Коли ти врятував мене на водоспаді. Ти виліз тими камінцями, наче білка деревом.

Я не був так впевнений, як він, у власному вмінні лазити.

Він мовив:

— Присягнися мені всім, що є святим для тебе. Присягнися королем, який чекає на тебе за морем з тих часів, як ми прогнали його підданих з цієї землі. Присягнися усім, чим дорожать такі, як ти: присягнися тінями, пір'ям орлів і тишею. Присягнися, що прийдеш по мене.

— Ти знаєш, що я таке? — запитав я.

— Я нічого не знаю, — відповів він. — Окрім того, що я хочу жити.

Я задумався.

— Я присягаюся всім, що ти згадав, — сказав я йому. — Тінями, пір'ям орлів і тишею. Я присягаюся зеленими пагорбами і менгірами.[27]
Присягаюся, що прийду по тебе.

— Я б тебе вбив, — сказав чоловік, що лежав біля глоду. Він сказав це з гумором, наче то був найкращий жарт, який одна людина могла розказати іншій. — Я збирався тебе вбити і забрати золото собі.

— Я знаю.

Волосся обрамляло його обличчя, неначе сірий ореол. На щоці, яку він подряпав бід час падіння, червоніла кров.

— Ти міг би принести з собою мотузки, — сказав він. — Мій мотузок залишився там, біля печери. Але тобі треба буде ще.

— Так, — відповів я. — Я повернуся з мотузками.

Я поглянув на скелю над нами, вивчаючи її, наскільки це було можливо. Іноді гострий зір може врятувати життя при підйомі на гору. Я бачив, як треба було підніматися і прикидав маршрут своєї подорожі вгору. Здавалось, там було щось схоже на виступ біля печери, з якого ми злетіли, борючись. Я мав йти туди. Точно.

Я подув на руки, щоб позбутись поту перед підйомом.

— Я повернуся по тебе, — сказав я. — З мотузками. Я ж присягнувся.

— Коли? — запитав він, закривши очі.

— Через рік, — відказав я. — Я повернуся сюди через рік.

Я почав сходження. Крики чоловіка переслідували мене, змішуючись з криками великих хижих птахів, поки я ступав, повз, протискувався та волочився все вище гірським схилом; вони переслідували мене усю дорогу з Туманного острова, звідки я йшов з пустими руками — така була нагорода за весь мій біль і витрачений час. І я продовжу чути його крики десь в глибині свідомості, коли буду лягати спати й за мить до того, як прокидатимусь — аж до самої смерті.

Дощу не було, а вітер хоч завивав і сіпав, та не скидав. Я доліз — і доліз без пригод.

Коли я добрався до виступу, вхід у печеру здавався надто темним у полуденному сонці. Я відвернувся від нього, а також від гори і тіней, які вже збиралися у тріщинах, розколинах та глибинах мого черепа, і почав свою повільну подорож з Туманного острова. Сотня доріг і тисяча шляхів вели мене до дому у низовині, де чекає моя дружина.

Моя остання господиня

Моя остання господиня? Вона була зовсім несхожа на

тебе,

зовсім-зовсім не схожа. У кімнатах її було вогко.

Сніданки не лізли до рота: масляниста яєшня,

тверді сосиски, оранжева гуща з печених бобів.

Її погляд міг псувати боби. Вона була недоброю.

Ти ж ніби добрий. Сподіваюсь, ти живеш у світі добра.

Ну, ми ніби бачимо світ не таким, яким він є,

а таким, якими є ми самі. Праведник бачить праведність,

вбивця — інших убивць і жертв. Я бачу мертвих.

Моя господиня сказала — з доброї волі вона не піде на

пляж, бо ж там повно зброї: великих каменів, що

просяться до рук,

готових вдарити. В маленькій сумці вона тримала зовсім

трохи

грошей, сальних від її пальців, але ж вони візьмуть і їх,

вважала вона,

а сумку залишать під валуном.

І вода, казала вона: потопить кого завгодно,

холодна, солонна, і сіро-коричнева. Важка, наче гріх,

готова забрати тебе: так зникали діти, тонули у морі,

коли їх було забагато, або вони дізнавались

щось зайве, щось, що могли розбовкати тим,

хто готовий слухати. Тієї ночі, казала вона,

коли горів Західний пірс, там були люди.

Мереживні фіранки, всі в пилюці, прикривали міський

бруд

на вікнах.

Ніякого виду на море. Коли вона побачила, як я відхилив

фіранку, щоб глянути, чи дощить, вона вдарила мене

по руках.

"Пане Мароні, — мовила вона. — Тут ми не дивимося

на море крізь вікна. Це погана прикмета".

І продовжила: "Люди приходять на пляж, щоб забути про свої проблеми. Такі наші правила. Такі правила англійців.

Ти вбиваєш коханку, бо вона завагітніла, і хвилюєшся про те, що скаже

дружина, якщо дізнається. Або підсипаєш отруту

банкіру, з яким спиш, заради страховки.

Або виходиш за дюжину чоловіків у дюжині морських містечок.

Маргіт. Торкі. Прости, Господи, чого ж вони не ворушаться?"

Коли я запитав хто, хто не ворушиться, вона відповіла, що то не моя справа і щоб духу мого не було в будинку між полуднем і четвертою, бо ж мала прибути поденниця, а я плутатимусь під ногами.

Я жив у тому пансіоні вже три місяці, шукаючи постійну

оселю.

Платив готівкою. Інші поживльці були безрадiсними

курортниками,

їм було байдуже — Хоув це чи Пекло, яка різниця. Ми

разом

їли маслянисту яєшню. Я дивився, як вони гуляли

у погожі дні й тіснилися під укриттям, коли дощило.

Моя господиня слідкувала тільки, щоб вони не снували

будинком

до вечірнього чаю.

Колишній дантист з Едбагстона, приречений на

самотній і дощовий тиждень біля моря, кивав мені

за сніданком, або якщо ми стрічалися на пляжі.

Вбиральня була в кінці коридору. Мені не спалося.

Я бачив, як він пройшов повз у піжамі. І бачив, як він

постукав у її двері й вони прочинилися.

Він увійшов — от і все.

За сніданком моя господиня світилась і раділа.

Вона сказала —

дантист поїхав, бо хтось з його сім'ї помер.

І не збрехала.

Тієї ночі дощ барабанив у вікна. Тиждень пройшов

і настав час: я сказав своїй господині, що знайшов собі

оселю

і з'їжджаю. Виплатив оренду.

Тієї ночі вона налила мені склянку віскі, а тоді

ще одну і сказала,

Що я завжди був її улюбленцем, а вона була жінкою, що

слідує

своїм бажанням,

квіткою, яку пора зірвати, а потім всміхнулася, і віскі

змусило мене

кивнути,

і подумати, що вона не така вже й кисла на лиці і стан її

нічого. Тож

тієї ночі я постукав в її двері. Вона відчинила:

я пам'ятаю її білу шкіру. Її білосніжну нічну сорочку.

Я не можу забути.

"Містер Мароні", — прошепотіла вона. Я потягнувся до неї

і ця мить застигла

навіки. Протока була холодна й насичена сіллю, а мої

кишені

вона набила камінням,

щоб мене тягнуло на дно. Тож якщо колись мене знайдуть,

Я вже буду не я, бо плоть зжеруть краби, а море омие

мої кістки.

Думаю, мені сподобається моя нова оселя, тут, на березі.

І ви всі

так радо мене привітали. Я почувуюсь тут

бажаним.

Скільки нас тут? Я всіх нас бачу, але не можу полічити.

Ми стоїмо на березі і дивимось на світло у

верхній кімнаті

її будинку. Ми бачимо, як відхиляються фіранки, бачимо

біле

обличчя,

яке світиться крізь брудні вікна. Вона виглядає

налякано, так наче одного

безрадісного дня ми можемо почати кидати в неї гальку, щоб
дорікнути браком

гостинності,

роздерти її за погані сніданки і кислі відпустки,

і наші долі.

Ми не ворушимось.

Чому ми не ворушимось?

Історія пригод

У моїй сім'ї слово "пригода" використовують у значенні "невеличке лихо, яке нам вдалося пережити" або "що-небудь, відмінне від рутини". Винятком є моя мама, яка використовує його у значенні "те, що я робила вранці". Якщо вона загубилася на стоянці біля супермаркету і, шукаючи машину, розговорилася з кимось, чю сестру, виявляється, знала у 70-х, то це вважається справжнісінькою пригодою.

Та час іде і вона старіє. Мама більше не виходить з дому так часто, як раніше. Принаймні відтоді, як помер батько.

Під час мого останнього візиту ми перебирали його речі. Мама віддала мені чорний шкіряний футляр від об'єктива, набитий запонками для манжетів, які від часу покрилися нальотом, і запропонувала взяти будь-які батькові старі светри та кофти на згадку про нього. Я любив батька, але не міг уявити себе в якомусь із його светрів. Усе життя він був значно більшим за мене. Жодна з його речей мені б не підійшла.

І тут я запитав:

— А це що?

— А, — мовила мама. — Цю штуку твій батько привіз із Німеччини, коли служив в армії.

То була статуетка, вирізана з крапчастого червоного каменю, завбільшки з великий палець. Вона зображала якусь людину, героя чи, можливо, бога з виразом страждання на грубо вирізаному обличчі.

— Не дуже вона схожа на німецьку, — зазначив я.

— Та вона й не німецька, любий. Здається, вона з... Ну, зараз це Казахстан. Не знаю, як він називався в ті часи.

— Але що тато робив в Казахстані, коли служив?

То був, мабуть, десь 1950-й рік. Під час військової служби мій батько керував офіцерським клубом в Німеччині, і в його післявоєнних армійських історіях, розказаних по вечері, він максимум катався на вантажівці без дозволу або приймав поставку віскі підозрілого походження.

— Ой! — вона виглядала так, неначе бовкнула зайвого.

А тоді продовжила:

— Та нічого, любий. Він не любив про це говорити.

Я поклав статуетку біля запонок і невеличкої купки вигнутих чорно-білих знімків, які вирішив взяти додому, щоб відсканувати.

Ніч я провів у вільній спальні в кінці коридору, на вузькому запасному ліжку.

Наступного ранку я пішов до кімнати, в якій раніше був кабінет мого батька, щоб поглянути на неї востаннє. А після цього пройшов коридором до вітальні, де мама вже накрила стіл до сніданку.

— Що сталося з тією різьбленою фігуркою?

— Я її сховала.

Мама стисла губи.

— Чому?

— Ну, бо твій батько завжди казав, що йому взагалі не треба було її зберігати.

— Чому ні?

Вона налила чай із того ж порцелянового чайничка, з якого наливала чай усе своє життя.

— За нею гнались якісь люди. Зрештою, їхній корабель вибухнув. Десь у долині. Тому що до пропелерів потрапили оті літаючі створіння.

— Які літаючі створіння?

Вона спробувала пригадати.

— Птеродактилі, любий. Через "пе". Так мені пояснив твій батько. "Звичайно, — сказав він, — ті люди на повітряному кораблі цілком заслужили на таку долю за те, що зробили з ацтеками у 1942 році".

— Мам, ацтеки зникли багато років тому. Задовго до 42-го.

— Так, любий. Ті, що жили в Америці. Але не ті, що в долині. А щодо людей, які летіли на кораблі, то твій батько казав, що вони й не зовсім-то були людьми. Але виглядали як люди, хоч прилетіли з якогось місця з дуже чудернацькою назвою. Як же воно звалось?

Вона задумалась. А тоді мовила:

— Пий чай, любий.

— Ага. Ні, чекай. То хто були ті люди? І птеродактилі вимерли ще п'ятдесят мільйонів років тому.

— Як скажеш, любий. Твій батько не надто любив про це говорити.

Вона помовчала. А тоді продовжила:

— Була одна дівчина. Десь за п'ять років до того, як ми з твоїм батьком почали зустрічатись. Він тоді був дуже гарним чоловіком. Ну, взагалі я завжди вважала його вродливим. Так от, він зустрівся з нею в Німеччині. Вона переховувалась від людей, які шукали оту статуетку. Вона була якоюсь їхньою королевою, принцесою, провидицею абощо. Вони викрали її, але він був з нею, тож і його викрали. То не були справжні інопланетяни. Вони більше скидалися на отих людей, що перетворюються на вовків по телевізору...

— На вовкулак?

— Напевно, любий, — видно було, що вона сумнівалася. — Та статуетка була оракулом, і заволодівши нею — ба навіть просто тримаючи її в руках, — ти міг правити тими людьми.

Вона розмішала чай.

— Як там твій батько казав? В долину можна було потрапити маленькою стежкою, слідуючи за тією німкенєю — зрозуміло, що насправді вона була не з Німеччини, — але вони спалили стежину цією, як її... променевою машиною, щоб відрізати шлях до зовнішнього світу. Тож твоєму батькові довелося вибиратися звідти самому. Він би потрапив у велику халепу, але чоловік, який втік разом із ним, Беррі Енскам, служив у військовій розвідці, і...

— Зажди. Беррі Енскам? Він же приїздив до нас на вихідні, коли я був малим. Давав мені щоразу п'ятдесят пенсів. Показував нудні фокуси з монетками. Хропів. Мав дурнуваті вуса.

— Так, любий, той самий Беррі. Він переїхав до Південної Америки, коли вийшов на пенсію. Здається, в Еквадор. Так вони й зустрілись. Коли твій батько служив в армії.

Батько якось розказував мені, що мамі ніколи не подобався Беррі Енскам — не подобалось і те, що тато з ним дружив.

— А що було далі?

Вона налила мені ще одну чашку чаю.

— Це було так давно, любий. Колись твій батько все це мені розказав. Правда, не одразу. Він розказав всю цю історію лиш після того, як ми побралися. Вважав, що мені варто знати. У нас тоді був медовий місяць. Ми поїхали відпочивати до невеличкого рибальського селища в Іспанії. Тепер це велике туристичне місто, а тоді про нього ніхто й не знав. Як же воно називалося? От, згадала. Торремолінос.

— Можна я ще раз погляну? На статуетку?

— Ні, любий.

— Ти ж її просто сховала?

— Я викинула її, — холодно відповіла мама. А потім, ніби для того, щоб я не порпався у смітті, додала: — Машина вже приїздила зранку.

Запала мовчанка. Мати відсьорбнула чай.

— Ніколи не вгадаєш, кого я зустріла минулого тижня. Твою стару вчительку. Місіс Брукс, здається? Ми зіткнулися в "Сейфвейс". А потім пішли у "Букшоп" на каву, бо я хотіла поговорити з нею про вступ до

міського карнавального комітету. Але там було зачинено. Натомість нам довелося йти в "Олд Ті Шоп". Оце так була пригода.

Оранжевий

(Відповіді третьої особи на письмові питання слідчого.)

ТІЛЬКИ ОСОБИСТО

1. Джемайма Глорфіндел Петула Рамзі.
2. Виповниться сімнадцять дев'ятого червня.
3. Останні п'ять років. Досі ми жили в Глазго (Шотландія). А перед тим в Кардіффі (Уельс).
4. Не знаю. Здається, він зараз займається виданням журналів. Він з нами більше не спілкується. Вони досить кепсько розлучились, і мамі довелося заплатити йому купу грошей. Що, як на мене, якось неправильно. Та може, воно того вартувало, щоб його спекатись.
5. Винахідник і підприємець. Вона вигала ТМ "Мафіни з начинкою" і відкрила однойменну мережу магазинів. Мені подобались ці мафіни, коли я була малою, але якщо їсти їх тричі на день (а мама використовувала нас як "піддослідних кроликів"), то вони починають набридати. Найгіршими були вечері на День подяки і Різдво, коли увесь стіл був заставлений мафінами. Але років п'ять тому мама продала свою частку в мережі "Мафіни з начинкою" і почала працювати над "Маминими кольоровими бульбашками" (які ще поки не зареєстровані як торгова марка).
6. Двоє. Моя сестра, Неріс, якій тільки виповнилося п'ятнадцять, і мій брат, Прайдері, якому дванадцять.

7. Кілька разів на день.

8. Ні.

9. В інтернеті. Мабуть, на "eBay".

10. Вона скуповувала фарби та барвники з усього світу відтоді, як вирішила, що світ просто не може жити без яскравих бульбашок кислотних кольорів. Це такі, що можна пускати з флакончика.

11. Та це ніяка не лабораторія. Вона так її називає, але насправді це звичайний гараж. Єдине, що вона витратила трохи грошей, отриманих від ТМ "Мафіни з начинкою", і поставила там раковини, ванни, газові пальники і таке інше, а ще поклала кахлі на стінах і долівці, щоб легше було мити.

12. Не знаю. Раніше Неріс була цілком нормальною. Та коли їй стукнуло тринадцять, вона почала читати усілякі журнали і вішати на стіну фото дурнувятих блондинок — Брітні Спірс та інших. Вибачте, якщо ви фанат Брітні;) але я цього не розумію. А вся ця оранжева епопея почалася тільки рік тому.

13. Креми для автозасмаги. Коли вона мастилась, до неї не можна було підходити годинами. І вона ніколи не давала крему висохнути, тому він опинявся на її простирадлі, на дверцятах холодильника і в душі, залишаючи оранжеві сліди по всьому будинку. Її друзі теж мастилися кремом, але зовсім не так, як вона. Неріс наносила його товстим шаром і навіть не намагалася бути схожою на людину — а головне вона вважала, що виглядає чудово. Вона якось ходила в солярій, але, здається, їй не сподобалося, бо то був єдиний раз.

14. Дівчинка-мандарин. Умпа-Лумпа. Морквяник. Замангована. Оранжина.

15. Не дуже добре. Але здається, їй було байдуже. Це дівчина, яка заявила, що не бачить сенсу в науці чи математиці, бо хоче стати стриптизеркою, коли закінчить школу. Я сказала, що ніхто не захоче платити за те, щоб побачити тебе голою, а вона мені — "звідки ти знаєш?" Ну, я їй розповіла, що бачила на камері кілька відео, де вона танцює голяка. Так вона почала кричати і вимагала повернути камеру, а я відповіла, що вже все стерла. Та якщо чесно, я сумніваюся, що вона б колись стала наступною Бетті Пейдж чи кимось таким. У неї, як мінімум, трохи "квадратна" фігура.

16. Краснухою, свинкою і, здається, Прайдері хворів на вітрянку, коли їздив до дідуся з бабусею у Мельбурн.

17. В маленькому горщику. Чимось він скидався на банку з варенням.

18. Та ніби ні. Принаймні нічого подібного до наклейки з попередження там не було. Але вказувалася зворотна адреса. Посилка надійшла з-за кордону, бо написано було не по-нашому.

19. Ви маєте розуміти, що мама замовляла фарби і барвники з усього світу п'ять років поспіль. Фішка "Day-Glo" не в тому, що можна пускати яскраві кольорові бульбашки, а в тому, що вони не лопаються, заляпуючи все навколо фарбою. Мама казала, що це була б пряма дорога до суду. Тому ні.

20. Ну, по-перше, Неріс почала скандалити з мамою, бо та, пройшовшись по крамницях, не купила з її списку нічого, крім шампуню. Мама сказала, що не могла знайти крем для автозасмаги в супермаркеті, але мені здається, вона просто забула. Тож Неріс вилетіла з кімнати, гупнувши дверима, а тоді пішла до себе в спальню і ввімкнула на повну щось схоже на Брітні Спірс. Я в той час стояла на задньому дворі і годувала трьох котів, шиншилу і морську свинку на ім'я Роланд, що виглядає як волохата подушечка, тому все пропустила.

21. На кухонному столі.

22. Коли я наступного ранку знайшла в садку за домом порожню банку від варення. Вона лежала під вікном Неріс. Не треба бути Шерлоком Холмсом, щоб знайти тут зв'язок.

23. Якщо чесно, мені було лінь. Я подумала, що від того тільки буде більше крику, розумієте? Та й мама згодом сама про все довідалась.

24. Так, то була дурість. Але не така вже й надзвичайна дурість, якщо ви мене розумієте. Тобто, то була дурість на звичному для Неріс рівні.

25. Що вона почала світитися.

26. Якимось пульсуючим, оранжевого кольору.

27. Коли вона почала нам говорити, що їй треба поклонитися наче богу, як у стародавні часи.

28. Прайдері казав, що вона піднялася на дюйм над землею. Але сама я цього не бачила. Я думала, що він просто підігрував її новим вибрикам.

29. Вона більше не озивалася на "Неріс". Здебільшого вона називала себе "Моя Іманентність" або "Корабель" ("Час годувати Корабель").

30. Чорний шоколад. І це було дивно, бо раніше я була єдиною в домі, кому він хоч трошки подобався. Тим не менш, Прайдері довелося виходити і купувати їй одну плитку за іншою.

31. Ні. Ми з мамою вважали, що це були просто чергові забаганки Неріс. Лиш трохи більш вигадливо-дивної Неріс.

32. Тієї ночі, коли почало сутеніти. З-під її дверей пульсувало оранжеве світло. Наче то був світлячок. Або якийсь шоу зі світловими ефектами. Та найдивнішим було те, що світло не зникало, коли я заплющувала очі.

33. Наступного ранку. Всі ми.

34. Це було очевидно. Вона більше навіть не нагадувала Неріс. Вона виглядала якоюсь розмазаною. Наче залишковий образ. Я думала про це і це... нормально. Уявіть, що ви пильно дивилися на щось дуже яскраве, синього кольору. А потім заплющили очі і побачили, як перед вами світиться жовтувато-оранжевий залишковий образ. Отак вона виглядала.

35. Вони теж не працювали.

36. Вона випускала Прайдері за шоколадом. Нам із мамою більше не дозволялося виходити з будинку.

37. Переважно я сиділа в садку за будинком і читала книжку. Мені нічого було більше робити. А ще ми з мамою почали носити сонячні окуляри, бо від оранжевого світла боліли очі. Ото й усе.

38. Тільки коли ми намагалися втекти або когось покликати. Правда, в будинку була їжа. А в морозилці лежали "Мафіни з начинкою™".

39. "Якби ти заборонила їй користуватися тим дурним кремом для засмаги ще рік тому, ми б не потрапили у цю халепу!" Та це було неправильно і я пізніше вибачилась.

40. Коли Прайдері повернувся з плитками чорного шоколаду. Він розповів, що підійшов до інспектора дорожнього руху і сказав, що його сестра перетворилася на величезну сяючу кулю і тепер контролює наші думки. За його словами, інспектор відреагував у край грубо.

41. У мене немає хлопця. Раніше був, але ми розійшлися після того, як він пішов на концерт "Rolling Stones" з моєю колишньою подругою — жахливою фарбованою блондинкою, чиє ім'я я не згадую. А крім того, "Rolling Stones"? Серйозно? Ці старі козлики, що скачуть по сцені, вдаючи з себе зірок рок-н-ролу? Я вас прошу. Тому ні.

42. Мені б хотілося стати ветеринаром. Але коли я починаю думати про те, що доведеться присипляти тварин, то вже якось не знаю. Перш ніж приймати якісь рішення, я хочу трохи помандрувати світом.

43. Садовий шланг. Ми ввімкнули воду на повну, коли вона відволіклась на поїдання шоколаду, і облили її.

44. Просто оранжева пара та й усе. Мама сказала, що як нам удасться пробратися до лабораторії, то в неї там є розчинники і таке інше, але тут її Іманентність почала (буквально) скажено сичати і, так би мовити, притисла нас до підлоги. Не знаю, як пояснити. Я не відчувала жодного тиску, але не могла ні встати, ні поворушити ногами. Просто лежала там, де вона мене лишила.

45. Десь на півметра над килимом. Вона трохи спускалась, щоб заходити у двері і не вдарятися головою. Після випадку зі шлангом вона більше не заходила до своєї кімнати, а залишалась у вітальні і сердито кружляла, наче якась розжарена морквина.

46. Цілковите панування світом.

47. Я написала її на клаптику паперу, який віддала Прайдері.

48. Йому довелося принести його назад. Не думаю, що її Іманентність розуміла сутність грошей.

49. Не знаю. То була скоріше мамина ідея, а не моя. Мабуть, вона сподівалася, що розчинник зможе прибрати те оранжеве сяйво. Та й, врешті-решт, варто було спробувати. Гірше вже було нікуди.

50. Вона навіть не засмутилася, як-то з насосом. Навпаки — я майже переконана, що їй сподобалось. Здається, я навіть бачила, як вона мочала в ньому плитки шоколаду перш, ніж їсти, хоча мені й доводилося примружувати очі, щоб дивитися у її напрямку. Бо все було залите яскравим оранжевим світлом.

51. Що ми всі помремо. Мама сказала Прайдері: якщо Велика Умпа-Лумпа знову випустить його по шоколад, то нехай навіть не вертається. А мені було дуже сумно через звірят — я не годувала шиншилу і морську свинку Роланда вже два дні, бо мені не дозволялося ходити у садок. Та й взагалі не дозволялося кудись ходити. Окрім туалету, і то тільки з дозволу.

52. Думаю, вони вирішили, що у будинку пожежа. Через оте все оранжеве світло. Тут легко було помилитись.

53. Ми були раді, що вона не зробила те саме з нами. Мама вважала це доказом того, що десь всередині там все ще була Неріс, бо якщо вона мала силу перетворити нас на слиз, як ото сталося з пожежниками, то зробила б це вже давно. На мою думку, спочатку вона ще не була достатньо сильною, щоб це зробити, а потім їй було вже не до нас.

54. Там навіть більше не було видно людини. Тільки яскраве, пульсуюче оранжеве світло, яке іноді говорило прямо в твоїй голові.

55. Коли приземлився космічний корабель.

56. Не знаю. Він був більше кварталу, але при цьому нічого не зачепив. Корабель наче матеріалізувався навколо, так що наш будинок опинився всередині. А з ним і вся вулиця.

57. Ні. Але що б це могло бути ще?

58. Блідо-блакитного. І вони не пульсували. Вони мерехтіли.

59. Більше шести, але менше двадцяти. Складно розібрати, чи це те саме розумне блакитне світло, з яким ти розмовляв всього п'ять хвилин тому.

60. Три речі. По-перше, пообіцяли, що не завдадуть Неріс шкоди чи болю. По-друге, сказали: якщо їм вдасться зробити її такою, як раніше, вони повідомлять і повернуть Неріс додому. І по-третє, вони дали рецепт флуоресцентної бульбашкової суміші. (Можу тільки припустити, що вони читали мамині думки, бо вона й словом не обмовилась. Хоча можливо, їм про це розказала її Іманентність. Вона точно мала доступ до деяких спогадів "Корабля".) А ще вони дали Прайдері якусь штуку, схожу на скляний скейтборд.

61. Щось подібне до звуку рідини. А потім все стало прозорим.

Ми з мамою почали плакати. А Прайдері вигукнув: "Крутота!", і я почала хихотіти крізь плач, а потім ми знову повернулися в будинок.

62. Ми вийшли у садок за будинком і глянули на небо. Там, дуже високо, щось миготіло блакитним і оранжевим. Ми дивилися, як воно все меншало та меншало, аж доки зовсім не зникло з поля зору.

63. Бо я не хотіла.

64. Я погодувала тих звірят, що залишилися. Роланд весь знервувався. Коти, здається, просто раділи, що їх хтось знову годує. А от як втекла шиншила — не знаю.

65. Іноді. Треба розуміти, що вона була найбільш надокучливою людиною на планеті навіть до того, як перетворилася на її Іманентність. Але, гадаю, так. Якщо бути чесною.

66. Сиджу на вулиці вночі, дивлюся на небо і думаю, чим вона там зараз займається.

67. Він хоче, щоб повернули скляний скейтборд. На його думку, скейтборд належить йому і уряд не має на нього жодного права. (Ви ж уряд, так?) Зате мама, здається, рада поділитися з урядом патентом на рецепт "Кольорових бульбашок". Той чоловік сказав, що рецепт може стати основою для нового розділу молекулярного чогось там чи щось таке. А мені ніхто нічого не давав, то ж я й не переймаюсь.

68. Лише одного разу, коли стояла в садку і дивилася на нічне небо. Хоча я думаю, то була просто оранжувата зірка. А може, й Марс — я знаю, що його називають "червоною планетою". Іноді я думаю, що, можливо, вона стала такою, як раніше, і зараз танцює там, куди її занесло, і усі інопланетяни обожнюють її танці на пілоні, бо нічого кращого вони й не бачили; а ще вважають це новою формою мистецтва, і їм байдуже, що вона трохи "квадратна".

69. Не знаю. Напевно, сидить в садку і балакає з котами. Або пускає бульбашки дурнувятих кольорів.

70. До скону.

Я підтверджую правдивість даних свідчень.

Джемайма Глорфіндел Петула Рамзі

Календар історій

Січнева історія

Лясь!

— І що, так буває завжди?

Хлопчина виглядав спантеличено. Він розгублено оглядав кімнату. Так його можуть вбити, якщо він не буде обережним.

Дванадцятий поплескав його по плечу.

— Ні. Не завжди. Якщо на нас і чекає неприємність, то вона прийде звідти.

Він вказав на двері горища, що розташовувалися вгорі на стелі. Двері були прочинені, і з-за них, наче око, на них глипала темрява.

Хлопчина кивнув. А тоді сказав:

— Скільки в нас часу?

— Взагалі? Може, хвилин десять.

— Є одне питання, на яке мені так і не відповіли на Базі. Сказали, що я сам побачу. Хто вони такі?

Дванадцятий не відповів. У темряві горища над ними щось ледь відчутно змінилося. Він приклав палець до губ, підніс зброю і показав, щоб хлопчина зробив те саме.

Вони клубком скотилися з горища: цементно-сірі та пліснявіло-зелені, гострозубі і швидкі — напрочуд швидкі.

Хлопчина все ще морочився з курком, коли Дванадцятий почав стріляти і поцілів усіх п'ятох, перш ніж той встиг зробити хоч постріл.

Він глянув уліво. Хлопчина весь тремтів.

— От ти й побачив, — сказав він.

— Гадаю, я мав на увазі, що вони таке?

— Хто, що. Це одне й теж. Вони — ворог. Ворог, який проникає на стиках часу. Зараз, під час передачі, вони попруть повним ходом.

Вони разом спустилися сходами. То був маленький приміський будинок. На кухні за столом, на якому стояла пляшка шампанського, сиділи чоловік і жінка. Здавалося, вони не помічали двох чоловіків у формі, що йшли кімнатою. Жінка взялася наливати шампанське.

Форма хлопчини була свіжою, темно-синього кольору, і виглядала ненешеною. Його пісковий роківник, повний білого піску, звисав з пояса. Форма Дванадцятого була обшарпана та вигоріла, синювато-сірого кольору, залатана там, де раніше її розрізали, розірвали чи пропалили. Вони дійшли до кухонних дверей і...

Лясь!

Обидва опинилися надворі, в лісі, у якихось дуже холодних краях.

— ЛЯГАЙ! — вигукнув Дванадцятий.

Щось гостре пролетіло над їхніми головами і врізалось у дерево позаду.

Хлопчина мовив:

— Мені здавалось, ти казав, що так буває не завжди.

Дванадцятий стелув плечима.

— Звідки вони з'являються?

— З часу, — сказав Дванадцятий. — Вони ховаються за секундами, щоб потім прослизнути.

У лісі поряд із ними прозвучало якесь "тух" — і висока ялиця спалахнула мерехтливим мідно-зеленим полум'ям.

— Де вони?

— Знову над нами. Зазвичай вони зверху або знизу. Вони злетіли, як іскри з бенгальського вогню: гарні, білі та трохи небезпечні.

Хлопчина почав освоюватись. Цього разу вони відкрили вогонь одночасно.

— Вони ввели тебе в курс справи? — запитав Дванадцятий. На землі іскри здавалися менш гарними і значно небезпечнішими.

— Не зовсім. Просто сказали, що це лише на рік.

Дванадцятий на мить спинився, щоб перезарядитись.

Він був сивий і мав шрами.

Хлопчині ледь вистачало віку, щоб тримати зброю.

— Вони казали, що рік тягнутиметься, як ціле життя?

Хлопчина похитав головою. Дванадцятий згадав свої молоді літа, коли форма його була чиста й необпалена. Чи був він колись таким юним? Таким невинним?

Він прикінчив п'ять іскристих демонів. Хлопчина впорався з іншими трьома.

— Отже, це рік боротьби, — промовив хлопчина.

— Від секунди до секунди, — погодився Дванадцятий.

Лясь!

Хвилі врзалися у берег. Було спекотно — такий вже січень у Південній півкулі. І то була ще тільки ніч. У небі над ними нерухомо висіли феєрверки. Дванадцятий поглянув на свій роковник — залишалося ще кілька піщинок. Скоро кінець.

Він уважно оглянув пляж, хвилі та каміння.

— Не бачу, де воно, — промовив він.

— Зате я бачу, — відказав хлопчина.

Із моря, куди він вказав рукою, піднялося щось величезне й неосяжне — зловісна широченна маса з численними клешнями та щупальцями, — і, піднімаючись, воно ревіло.

Дванадцятий схопився за ракетницю і примостив її на плечі. Постріл — і полум'я снаряду розцвіло на тілі істоти.

— Це найбільше, що я досі бачив, — мовив він. — Певно, приберегли найкраще наостанок.

— Агов, — запротестував хлопчина. — Я-то тільки починаю.

І цієї миті воно понеслося на них: махаючи і клацаючи клешнями, шмагаючи щупальцями, відкриваючи і нехотя стуляючи пащеку. Вони побігли вгору піщаним схилом.

Хлопчина біг швидше за Дванадцятого: він був молодим, а у цьому є свої переваги. У Дванадцятого заболіло стегно, він перечепився. Остання піщинка пролітала його роківником, коли щось — як він зрозумів, щупальце — звилось навколо ноги, і він впав додолу.

Глянув угору.

Хлопчина стояв на вершині схилу, ставши на ноги так, як вчили у таборі для новобранців, і тримав ракетницю незнайомої конструкції — певно, винайдену після часів Дванадцятого. Його тягли берегом, пісок дряпав обличчя, і він вже подумки почав прощатися з життям, як тут пролунав глухий постріл і щупальце зірвалося з ноги разом зі створінням, яке полетіло назад у море.

Він перекидався повітрям, коли остання піщинка злетіла і його забрала Північ.

Перед Дванадцятим постало місце, куди відходять старі роки. Чотирнадцятий допоміг йому спуститися з підвищення.

— Як пройшло? — запитала Тисяча дев'ятсот чотирнадцята.

Вона була вбрана у білу спідницю, що сягала підлоги, і довгі білі рукавички.

— Щороку вони дедалі небезпечніші, — сказав Дві тисячі дванадцятий. — Секунди і те, що криється за ними. Але мені сподобався новий хлопчина. Гадаю, з нього буде пуття.

Лютнева історія

Сіре лютневе небо, імлісті білі піски, чорне каміння й навіть море здавалось чорним — наче на монохромному фото, і лише дівчина у жовтому плащі давала світові хоч якийсь колір.

Двадцять років тому стара бабця ходила пляжем за будь-якої погоди. Вона схилялася, вдивлялась у пісок і час від часу згиналася, старанно, щоб підняти камінь й зазирнути під нього. Коли вона перестала приходити, її змінила жінка середнього віку, яку я прийняв за дочку. Вона ходила пляжем вже не з таким ентузіазмом, як її мати. Вже й жінка більше не з'являлась — тепер тут була дівчина.

Вона прямувала до мене. Крім мене в такий туман на пляжі нікого не було. Я виглядав не надто старшим од неї.

— Що ви шукаєте? — вигукнув я.

Вона скривилася.

— Чом це ви думаєте, що я тут щось шукаю?

— Ви приходите сюди щодня. До вас тут була жінка, а до неї інша, значно старша жінка з парасолею.

— То була моя бабця, — сказала дівчина у жовтому плащі.

— Що вона загубила?

— Кулон.

— Напевно, дуже цінний.

— Та ні. Вона ним просто дорожить.

— Гадаю, що не так все просто, раз ваша сім'я шукає його вже не перший рік.

— Ваша правда.

Вона завагалась. А тоді вимовила:

— Бабця сказала, що кулон поверне її назад додому. Вона розказувала, що прийшла сюди лише погуляти. Бо їй було цікаво. Але вона почала хвилюватися через кулон, тому сховала його під каменем, щоб потім повернутися і забрати. Та коли повернулася, збагнула, що вже не пам'ятає, де той камінь. З того часу сплигло п'ятдесят років.

— А де був її дім?

— Вона нам так і не сказала.

Через оті слова я поставив питання, яке мене злякало.

— А вона ще жива? Ваша бабуся?

— Жива. Якщо так можна сказати. Вона більше не говорить з нами. Тільки те й робить, що дивиться на море. Мабуть, жахливо бути такою старою.

Я похитав головою. Ні, не жахливо. Тоді засунув руку до кишені пальта і простягнув їй його.

— Щось схоже на це? Я знайшов його на цьому пляжі рік тому. Під каменем.

Кулона не торкнулися ні пісок, ні солоня вода.

Дівчина виглядала враженою. Вона обійняла мене, подякувала, взяла кулон і побігла туманним пляжем у напрямку маленького містечка.

Я дивився їй услід: золота пляма у чорно-білому світі, яка несе в руках кулон своєї бабці. То був двійник кулона, який висів в мене на шії.

Я думав про її бабцю, мою молодшу сестру: чи повернеться вона колись додому? І якщо так, то чи простить вона мені цю витівку? Напевно, вона вирішить зостатись на землі, а замість себе відправить дівчину. Це було б весело.

Тільки коли моя внучата племінниця пішла, залишивши мене на самоті, я злетів догори, дозволивши кулону тягти мене додому — в блакитну широчінь, де ми блукаємо з самотніми небесними китами, де небо і моря зливаються в одне.

Березнева історія

...ми знаємо одне — її не стратили.

Чарльз Джонсон

"Загальна історія пограбувань і вбивств найсумнозвісніших піратів"

У великому будинку було надто душно, тому вони обидві вийшли на ганок. Весняна гроза насувалася аж ген із заходу. Спалахнула блискавка й зненацька здійнялися холодні пориви вітру, остудивши їхній жар. Вони чинно сиділи на ганковій гойдалці, мати й донька, та говорили про те, коли повернеться батько, який переправляв кораблем урожай тютюну у далеку Англію.

Тринадцятирічна Мері, дуже гарна і страшенно ляклива, мовила:

— Офіційно заявляю: я рада, що всіх піратів відправили на шибениці, і батько повернеться до нас у безпеці.

Материна усмішка все ще ніжно бриніла на устах, коли вона сказала:

— Я не бажаю говорити про піратів, Мері.

* * *

Коли вона була маленькою, її вдягали як хлопчика, щоб приховати батькову ганьбу. Вона не одягала жіночої сукні, доки не опинилася на кораблі зі своїм батьком та матір'ю, його служницею-коханкою, яку він називав дружиною в Новому Світі, і вони вирушили з Корка до Північної та Південної Кароліни.

Під час тієї подорожі вона вперше закохалася — обкутана в незвичний одяг, незграбна в незнайомих їй спідницях. Їй було одинадцять, і її серце полонив не якийсь там моряк, а сам корабель: Енн сиділа на носі корабля і спостерігала, як під ними проносився сірий Атлантичний океан, слухала, як кричать чайки, і відчувала, як із кожною миттю віддаляється Ірландія, залишаючи позаду всю стару брехню.

З жалем вона покинула свою любов, коли вони причалили, і навіть коли батько досяг успіху на новій землі, вона і далі мріяла про скрип і ляскання вітрил.

Її батько був хорошою людиною. Він зрадив, коли вона повернулася, і не розпитував про те, що сталося: про молодика, за якого вона вийшла, про те, як він відвіз її у Провіденс. Вона повернулася до своїх батьків три роки потому з дитиною на руках. Сказала, що чоловік помер, і хоч точився цілий рій чуток та пересудів, ніхто, навіть найгірші пліткарі, не

здогадались припустити, що Енні Райлі була піраткою на ім'я Енн Бонні, старшим помічником Реда Рекхема.

"Якби ти боровся, як чоловік, то не помер би, як собака", — такими були останні слова Енн Бонні, які вона сказала чоловіку, що зробив її вагітною — принаймні такі ходили чутки.

* * *

Місіс Райлі дивилася, як вигравала блискавка, коли почула перший гуркіт далекого грому. Її волосся вже посріблила сивина, а шкіра була такою ж білою, як і у решти заможних домовласниць, що жили навколо.

— Такий звук, ніби стріляють із гармати, — сказала Мері (Енн назвала її на честь власної матері та найкращого друга з років, коли вона покинула великий будинок).

— Нащо ти таке кажеш? — манірно запитала її мати.

— В цьому будинку ми не говоримо про постріли гармат.

Пустився перший березневий дощ, і Місіс Райлі здивувала доньку, піднявшись з ганкової гойдалки і сунувшись під дощ, що наче морські бризки омив її обличчя. Цей вчинок зовсім не личив такій поважній жінці.

Дощ стікав її обличчям, і в уяві зринуло: вона — капітан власного корабля, навколо лунає канонада, а солоний вітерець приносить сморід порохового диму. Вона б пофарбувала палубу в червоний, щоб не видно було крові під час битви. Вітер з ляскотом, гучнішим за гуркіт гармат, напинає роздуті вітрила, поки вони готуються брати на абордаж торгове судно, щоб поцупити прикраси чи гроші. А потім, коли скінчиться божевілля, її чекають палкі поцілунки зі старшим помічником...

— Мамо? — мовила Мері. — Я вважаю, що ти думаєш про якусь велику таємницю. Бо в тебе на обличчі така дивна усмішка.

— Дурниці, асushla,[28] — відказала її мати. А тоді додала: — Я думала про твого батька.

Вона казала правду, а навколо них божевільно вили березневі вітри.

Квітнева історія

З качками краще не перестаратися, бо вони перестають тобі довіряти. Мій батько цього не врахував і діставав їх з минулого літа.

Він приходив до ставка.

— Привіт, качки, — казав він їм.

У січні вони від нього вже просто відпливали. Один надто гнівний качур — ми звали його Дональдом, але лише позаочі, бо качки дуже вразливі до таких речей — залишався і сварив мого батька.

— Нам нецікаво, — казав він. — Ми нічого не хочемо в тебе купувати: ні страховку, ні енциклопедії, ні алюмінієвий сайдинг, ні безпечні сірники і особливо не гідроізоляцію.

— Подвоюємо ставку! — крякнув особливо обурений крижень.

— Звичайно, ти кидатимеш за нас. Але не двосторонній четвертак!..

Качки, які змогли оглянути згаданий четвертак, коли мій батько кинув його у воду, одногolosно закричали на знак згоди, а потім граціозно й сердито попливли на інший бік ставка.

Батька це зачепило.

— Ці качки, — мовив він. — Вони були тут завжди. Як дійна корова. Вони були шмаркачами — найліпшими з усіх. Таких, як вони, можна обносити безкінечно. Тому я й обводив їх навколо пальця.

— Ти маєш знову заслужити їхню довіру, — сказав я йому. — А ще краще, якщо ти просто станеш чесним із ними. Почни нове життя. У тебе ж тепер є справжня робота.

Він працював у сільському заїжджому дворі навпроти качиноного ставка.

Мій батько не почав нове життя. Він і зі старим не міг упоратись: крав свіжий хліб з кухонь двору, забирав недопиті пляшки червоного вина і ходив на ставок, щоб повернути собі качину довіру.

Цілий березень він розважав та годував їх, розказував їм жарти — словом, робив усе, щоб підлизатися до них. І тільки у квітні, коли світ заповнився калюжами, дерева переродилися й позеленіли, і все навколо скинуло з себе зимові шати, батько приніс із собою колоду карт.

— Зіграємо дружню партію? — запитав батько. — Не на гроші?

Качки нервово презирнулись.

— Не знаю... — підозріло пробурмотіли деякі з них.

Раптом один старий крижень, якого я досі не бачив, люб'язно простягнув крило.

— Після всього свіжого хліба, після всього гарного вина було б грубо з нашого боку відмовитися від твоєї пропозиції. Мабуть, зіграємо в джін-раммі? Чи у щасливі сім'ї?[29]

— А може, в покер? — докинув батько з байдужим виразом обличчя, і качки погодились.

Мій батько був щасливий. Йому навіть не довелося підштовхувати їх до гри на гроші, ніби щоб було цікавіше — старий крижень зробив це за нього.

За ці роки я трохи навчився, як треба роздавати знизу: я спостерігав, як батько вночі сидів у нашій кімнаті і вправлявся знову й знову, та цей старий крижень міг і його навчити кільком трюкам. Він роздавав знизу. Роздавав зсередини. Він знав, де була кожна карта у колоді, і йому вистачало лише помаху крила, щоб перекласти їх туди, куди потрібно.

Качки повигравали в батька все: гаманець, годинник, взуття, табакерку і навіть одяг, який був на ньому. Якби качки прийняли під заставу хлопчика, то він би втратив і мене, та, мабуть, багато в чому так і вийшло.

Назад в заїжджий двір він повертався в самій білизні і шкарпетках. Качки сказали, що не люблять шкарпетки. То якась суто качина штука.

— Ну, у тебе хоч залишились шкарпетки, — сказав я йому.

Того квітня мій батько навчився не довіряти качкам.

Травнева історія

У травні я отримала анонімну листівку до Дня матері. Це мене спантеличило. Коли б я мала дітей, то знала б про це.

У червні я знайшла записку з текстом: "Нормальну роботу буде відновлено найближчим часом", приліплена до дзеркала моєї ванної разом з кількома почорнілими мідними монетками невідомого номіналу та походження.

У липні я отримала три листівки з інтервалом у тиждень. На всіх були штемпелі Смарагдового міста з країни Оз, а у тексті йшлося про те, що відправник чудово проводить час і просить нагадати Дорін, щоб вона поміняла замки на задніх дверях, а ще пересвідчитися, чи вона скасувала доставку молока. Я не знаю нікого на ім'я Дорін.

У серпні хтось залишив на моєму порозі коробку шоколадних цукерок. Прикріплена наклейка попереджала про те, що ця коробка є доказом у важливій судовій справі, тож у жодному разі не можна їсти цукерки, доки з них не знімуть відбитки. Через серпневу спеку цукерки розм'якли і перетворилися на липку коричневу масу, тож я викинула цілу коробку у смітник.

У вересні я отримала пакунок, який містив перший випуск "Action Comics", [30] перше фоліо п'єс Шекспіра та сам-видавницький примірник невідомого мені роману Джейн Остін під назвою "Дотепність і дика природа". Мене не надто цікавлять комікси, Шекспір або Джейн Остін, тому я залишила книжки у дальній спальні. Коли через тиждень я шукала, що почитати у ванній і зазирнула до спальні, їх вже не було.

У жовтні я знайшла записку з текстом "Нормальну роботу буде відновлено найближчим часом. Чесне слово", приліплена до стінки мого акваріума з золотими рибками. Було схоже на те, що дві золоті рибки забрали та замінили на ідентичні.

У листопаді я отримала послання від викрадачів з конкретними вимогами, які треба виконати, якщо я бажаю побачити свого дядька Теобальда живим. У мене немає дядька Теобальда, та однак я цілий місяць носила в петлиці рожеву гвоздику і їла самі салати.

У грудні я отримала різдвяну листівку зі штемпелем "ПІВНІЧНИЙ ПОЛЮС", у якій ішлося про те, що цього року через друкарську помилку я не потрапила ані до списку чемних, ані до списку нечемних дітей. Ім'я у підписі починалося на "С" — можливо, мався на увазі "Санта", але мені воно нагадувало "Стів".

У січні я прокинулася і побачила, як хтось написав червоногарячою фарбою на стелі моєї крихітної кухні слова "ЗАКРІПІТЬ СВОЮ МАСКУ, ПЕРШ НІЖ ДОПОМАГАТИ ІНШИМ". Частина фарби накапала на долівку.

У лютому до мене на зупинці підійшов чоловік і показав чорну статуетку сокола, яка лежала у нього в пакеті. Він попросив, щоб я допомогла захистити її від Товстуна, а тоді побачив когось у мене за спиною і пустився навтьоки.

У березні я отримала три сумнівні повідомлення. В першому йшлося про те, що я, можливо, виграла мільйон доларів, у другому — що мене, можливо, прийняли до складу Французької академії, а в третьому — що я, можливо, стала номінальним правителем Священної Римської імперії.

У квітні я знайшла записку на тумбочці біля ліжка. В ній вибачалися за проблеми в роботі і запевняли, що тепер усі несправності Всесвіту виправлено назавжди. Текст закінчувався словами: "ПРОСИМО ВИБАЧЕННЯ ОД НЕЗРУЧНІ".

У травні я отримала ще одну листівку до Дня матері. Цього разу не анонімну. Там був підпис, але я не змогла його прочитати. Ім'я починалося з "С", але я майже впевнена, що то був не "Стів".

Червнева історія

Мої батьки розходяться в думках. Такі вже вони люди. Та це ще півбіді. Вони сваряться. Через усе. Я досі не до кінця розумію, як їм

вдалося не сваритися достатній час для того, щоб одружитися, не кажучи вже про те, щоб завести нас із сестрою.

Моя мати вірить у перерозподіл багатства і вважає великою проблемою комунізму те, що він не охоплює більше речей. Мій батько повісив зі свого боку ліжка фото королеви в рамці і голосує за консерваторів, коли тільки може. Моя мати хотіла назвати мене Сюзен. А батько хотів назвати мене Генрієттою, на честь своєї тітки. Жоден із них не поступався й на грам. Я єдина Сюзетта в школі та й, мабуть, у всьому світі. Мою сестру звати Елісмайма — з аналогічних причин.

Вони ні про що не можуть домовитися — навіть про температуру. Татові завжди надто жарко, а мамі — надто холодно. Як тільки хтось один виходить з кімнати, інший починає вмикати або вимикати батареї, відчиняти чи зачиняти вікна. Схоже, що ми з сестрою весь рік застуджені саме з цієї причини.

Вони навіть не могли погодитися, якого місяця ми поїдемо на відпочинок. Тато сказав — безумовно, в серпні, мати сказала — безперечно, в липні. А це означало, що на відпочинок ми поїдемо в червні, щоб було незручно кожному.

Потім вони не могли вирішити, куди їхати. Тато хотів кататися на поні в Ісландії, тоді як мама погоджувалася лише на верблюжі каравани в Сахарі, і коли ми заявили, що були б раді відпочити на півдні Франції, вони обоє поглянули на нас, як на тупеньких. Вони перестали сваритися лише на мить, аби сказати нам, що цього не станеться, як і поїздки в Діснейленд, а тоді продовжили сперечатись одне з одним.

Вони скінчили суперечку на тему "Куди ми їдемо на відпочинок у червні" гупанням багатьох дверей і численними викриками на кшталт "От і добре!", що лунали крізь них.

Коли настав час нашого незручного відпочинку, ми з сестрою знали напевне лише одне: нікуди ми не поїдемо. Ми взяли цілий стос книжок з бібліотеки — скільки могли разом донести — і приготувалися до купи сварок в наступні десять днів.

Потім приїхали чоловіки на фургонах і почали заносити й встановлювати в будинку якісь речі.

Мамі облаштували сауну в підвалі. Насипали гору піску на підлогу. Повісили лампу денного світла на стелю. Вона поклала рушник на пісок якраз під лампою і вилежувалася на ньому. На стінах підвалу вона приклеїла фото піщаних дюн і верблюдів, які зрештою облізли через надмірну спеку.

Татові встановили холодильник — найбільший, який він зміг знайти, настільки великий, що в нього можна було зайти — в гаражі. Він зайняв весь гараж, тож довелося татові паркувати машину біля будинку. Він вставав вранці, тепло вдягався у товстий вовняний светр з Ісландії, брав книжку і термос з гарячим какао та кілька бутербродів з пастою "Marmite"[31] і огірками, а тоді з широкою усмішкою на обличчі рушав у гараж і не виходив звідти аж до обіду.

Цікаво, чи в когось ще є така дивна сім'я? Мої батьки ніколи ні з чим не погоджуються.

— Ти знала, що мама, накинувши пальто, пробирається в гараж після обіду? — раптом запитала сестра, коли ми сиділи в садку і читали бібліотечні книжки.

Я не знала, але того ранку бачила, як тато в самих плавках та халаті спускався до підвалу, щоб побути з мамою, і на його обличчі сяяла широка дурнувата усмішка.

Я не розумію батьків. І по правді, сумніваюся, що їх узагалі хтось розуміє.

Липнева історія

Першого липня, в день, коли моя дружина пішла від мене, сказавши, що хоче побути наодинці і що їй потрібен час, щоб все обдумати, коли сонце палило над озером в центрі міста, коли кукурудза на полі навколо мого будинку сягала коліна, коли надміру завзяті діти запустили перші кілька ракет-салютів і петард, які злякали нас і поцяткували літнє небо, я збудував на задньому дворі іглу з книжок.

За будівельні блоки служили книжки в м'яких обкладинках, бо я боявся ваги твердих видань і енциклопедій, які могли попадати, коли б я припустився помилки.

Але іглу трималося. Воно було заввишки в дванадцять футів і мало тунель, крізь який я заповзав, щоб сховатися від пекучих вітрів Арктики.

Я приніс кілька книжок в іглу, збудоване з самих книжок, і взявся їх читати. Мене захоплювало те, як тепло й зручно було всередині. З прочитаних книжок я викладав долівку, а потім ще приніс нові книжки і сів на них, відрізавши зелену липневу траву від свого світу.

Наступного дня до мене завітали друзі. Вони рачки заповзли в моє іглу. Сказали, що я поведився, як божевільний. Я відповів, що від зимового морозу мене відділяла лише батьківська колекція книжок із 50-х, багато з яких мали хтиві назви і шокуючі обкладинки, проте неймовірно нудні історії.

Друзі пішли.

Я сидів в іглу та уявляв, ніби надворі арктична ніч й гадав, чи небо наді мною устелене полярним сяйвом. Але коли я визирнув назовні, мене зустріла звичайна темрява, проштрикнута зірками.

Я спав у своєму іглу, збудованому з книжок. До мене підбирався голод. Я зробив отвір у підлозі, опустив волосінь і став чекати, поки щось клюне. А згодом потягнув і виловив рибину, утворену з книжок — старенький зелений примірник детективних історій від видавництва "Penguin Books". Я з'їв свою здобич сирю, щоб не спалити іглу.

Вже надворі я помітив, що хтось всіяв весь світ книжками: їхні бліді обкладинки ввібрали відтінки білого, блакитного та пурпурового. Я вирушив блукати плавучими крижинами літератури.

Там, на кризі, я побачив жінку, схожу на мою дружину. Вона складала льодовик із автобіографій.

— Я думав, ти залишила мене, — сказав я їй. — Я думав, ти залишила мене самого.

Вона не відповіла, і тоді я усвідомив, що то лиш тінь від тіні.

Був липень — в цей час арктичне сонце не сідає ні на мить, але на мене напала втома і я повернувся до іглу.

Спершу я побачив тіні, а потім і самих ведмедів: велетенські й бліді, вони були створені зі сторінок хвилюючих книжок. Вірші давніх-давен та сьогодення блукали плавучими крижинами у вигляді ведмедів, сповнені слів, що могли ранили красою. Було видно папір і слова, з яких склалися ведмеді, і я боявся, що вони мене помітять.

Я заповз назад в іглу, подалі від ведмедів. І, мабуть, заснув у темряві. Потім я виповз, ліг спиною на лід і споглядав несподіване мерехтіння

барвистого полярного сяйва, прислухаючись до далекого хрускоту й тріскоту криги: то айсберг казок відколовся від льодовика книжок міфів.

Не знаю, коли я усвідомив, що на землі поряд зі мною лежить іще хтось. Я чув, як вона дихає.

— Красиво, правда? — промовила вона.

— Це *aurora borealis*, тобто полярне сяйво, — відповів я.

— Це міський феєрверк до Дня незалежності, любий, — сказала моя дружина.

Вона взяла мене за руку, і ми разом дивилися на феєрверк. Коли останні снопи феєрверку розтанули у хмарі золотих зірок, вона мовила:

— Я повернулася додому.

Я не відповів. Лише міцно тримав її за руку. Я покинув своє іглу, збудоване з книжок, і повернувся з нею до будинку, де ми жили, тішачись теплом, як кішка у липневу спеку.

Почувся далекий грім, і уночі, коли ми спали, пустився дощ, що повалив моє іглу з книжок, змиваючи слова з карти світу.

Серпнева історія

Того серпня лісові пожежі почалися рано. Всі бурі, які могли окропити цю землю, посунули на південь, не залишивши по собі й краплі дощу. Щодня ми бачили, як небом летіли гелікоптери, готові скинути вантаж озерної води на полум'я вдалині.

Пітер — австралієць, для якого я готую та прибираю і в чиєму будинку живу — сказав:

— В Австралії евкаліпти виживають завдяки пожежам. Деяке евкаліптове насіння проросте лише якщо лісом пройдеться вогонь і вичистить весь підлісок. Евкаліптам потрібна сильна спека.

— Це дивно, — відказав я. — Коли щось народжується з вогню.

— Та ні, — заперечив Пітер. — Це цілком нормально. А коли Земля була гарячішою, то це, мабуть, і зовсім нікого не дивувало.

— Важко уявити більшу спеку, ніж зараз.

Він пирхнув.

— Та яка це спека, — і розповів мені про температури, які переживав в Австралії, коли був молодим.

Наступного ранку по телебаченню повідомили, що людям в нашій місцевості рекомендується покинути домівки, оскільки ми перебуваємо в зоні з високим ризиком виникнення пожежі.

— Ото вже маячня, — мовив Пітер роздратовано. — Нічого нам не буде. Ми на підвищенні, оточені струмком.

Під час припливу струмок міг сягати чотирьох, а то й п'яти футів у глибину. Натомість зараз він був не більше фута — ну, може, двох.

Під вечір повітря сповнилося запахом горілої деревини, а по ТБ та радіо радили забиратися подалі, якщо тільки є змога. Ми всміхнулися навзаєм і взялися пити пиво, привітавши одне одного з тим, що ми розумно підійшли до складної ситуації, не вдалися до паніки і не втекли.

— Людство таке самовдоволене, — мовив я. — Всі ми. Люди. Ми бачимо, як печеться листя на деревах у спекотний серпневий день, і однак віримо, що нічого насправді не зміниться. Що наші імперії стоятимуть вічно.

— Ніщо не вічне, — відказав Пітер і долив собі пива.

А тоді розповів мені про свого австралійського друга, який спинив пожежу, що охопила сімейну ферму, поливаючи пивом маленькі вогники, як тільки вони з'являлись.

Пожежа спустилася до нас із долини, як кінець світу, і тут ми усвідомили, наскільки слабо нас може захистити струмок. Горіло навіть повітря.

Нарешті ми кинулися навтьоки — кашляючи від задушливого диму, бігли щодуху вниз схилом, аж доки не дісталися струмка, куди занурилися так, що лише голови стриміли над водою.

У стовпі полум'я ми побачили, як вони вилупилися з вогню, піднялися і злетіли. Вони нагадували мені птахів, які клювали палаючі руїни будинку на узвишші. Один із них захилив голову і переможно закричав. Я чув цей крик крізь тріск палаючого листя і крізь ревіння полум'я. Я почув крик фенікса і зрозумів — ніщо не вічне.

Сотня вогненних птахів здійнялася у небеса, коли вода в струмку почала закипати.

Вереснева історія

В моєї мами був перстень у формі лев'ячої голови. Ним вона творила дрібну магію — знаходила місце для стоянки, трохи пришвидшувала чергу в супермаркеті, робила так, щоб закохані за сусіднім столиком

переставали сперечатися та віднаходили любов, і таке інше. А після смерті матері цей перстень перейшов до мене.

Першого разу він загубився у кафе. Здається, я нервово крутила його в руках, знімаючи і одягаючи назад на палець. Лиш вдома я усвідомила, що перстень кудись зник.

Я повернулась у кафе, але його ніде не було.

Через кілька днів перстень повернув таксист, який знайшов його на тротуарі біля кафе. Він розповів, що моя мама явилася йому у сні: дала мою адресу і поділилася власним рецептом старомодного чизкейка.

Другого разу я загубила перстень, коли перехилялася з моста, ліниво кидаючи соснові шишки в річку. Мені здавалось, ніби він тримався на пальці, та перстень злетів разом із шишкою. Я бачила, як він описав дугу і впав. Він влетів у темне рідке болото на краю річки з голосним "бульк" і зник.

Через тиждень я купила лосося у чоловіка, з яким познайомилася в пабі: я забрала рибину з переносного холодильника, який стояв у кузові старезного зеленого фургона. Риба призначалася для вечері з нагоди дня народження.

Коли я розрізала лосося, з нього випав лев'ячий перстень моєї мами.

Третього разу я загубила його, коли читала та приймала сонячні ванни в садку за будинком. Це було в серпні. Перстень лежав на рушнику біля мене разом із сонячними окулярами та лосьйоном для засмаги, коли великий птах (підозрюю, що то була сорока або галка, хоча я можу помилятися. Проте, я певна — то був хтось з воронових) підлетів, а тоді зринув, тримаючи в дзьобі мамин перстень.

Наступної ночі перстень повернуло незграбно оживлене опудало. Його нерухома фігура, яка з'явилася у світлі ліхтаря під задніми дверима, добряче мене налякала, але як тільки я забрала перстень з рукавичної руки, набитої соломкою, опудало, похитуючись, попрямувало назад у пітьму.

— Деякі речі неможливо зберігати, — сказала я собі.

Наступного ранку я поклала перстень у бардачок свого старого автомобіля. Я повезла машину на автозвалище і задоволено спостерігала, як її зім'яли у металевий куб завбільшки зі старий телевизор, а тоді помістили у контейнер, який відправлявся до Румунії, де метал перероблять на щось корисне.

На початку вересня я зняла всі гроші зі свого банківського рахунка і переїхала до Бразилії, де влаштувалася на роботу веб-дизайнером під вигаданим ім'ям.

Про мамин перстень я більше не чула. Але інколи я виринаю з глибокого сну — з мене тече піт, а серце шалено калатає — і думаю, як мама збирається повернути мені його наступного разу.

Жовтнева історія

— Так приємно, — сказав я і потягнувся, щоб нарешті випрямитися.

Було не просто приємно, а надзвичайно приємно. Я так довго скнів у тій лампі. Аж думав, ніхто її вже більше не потре.

— Ти джин, — сказала дівчина, яка тримала у руці серветку з мікрофібри.

— Ага. А ти кмітлива, дівонько. Що ж мене видало?

— Те, що ти з'явився з клубка диму, — відповіла вона. — А ще ти вдягнений, як джин. На голові тюрбан, а на ногах гостроконечні черевики.

Я схрестив руки на грудях і кліпнув. Тепер я був одягнений у сині джинси, сірі кросівки й побляклий сірий светр: звичайний чоловічий одяг для цього часу й місця. Я підніс руку до чола і низько вклонився.

— Я джин із лампи, — заявив я. — Радій же, о щасливице! У моїх силах виконати три твої бажання. І навіть не намагайся викинути трюк "бажаю ще бажань", бо я не поведуся і заберу в тебе одне із них. Гарзд. Загадуй.

Я вдруге схрестив руки на грудях.

— Ні, — відказала вона. — Тобто, дякую і все таке, але ні. Я пас.

— Солоденька, — мовив я. — Дівонько. Любонько. Ти, певно, не розчула. Я джин. А щодо трьох бажань, то це може бути що завгодно. Ти колись мріяла літати? Я можу дати тобі крила. Хочеш стати заможною, багатшою за Креза? Хочеш влади? Тільки скажи. Три бажання. Які завгодно.

— Як вже сказала, — відповіла вона. — Дякую. Але я обійдусь. Може, ти хочеш пити? У тебе, мабуть, зовсім пересохло горло від отого сидіння в лампі. Вина? Води? Чаю?

— Е-е...

Тепер, коли вона згадала про напої, я справді відчув спрагу.

— Може, є м'ятний чай?

Вона приготувала м'ятний чай у чайничку, дуже схожому на лампу, в якій я провів більшу частину останнього тисячоліття.

— Дякую за чай.

— Нема за що.

— Та все ж не розумію. Усі, кого я зустрічав, щось просили. Розкішний будинок. Гарем прекрасних жінок — не те що б тобі цього хотілося, звичайно...

— А може, й хочеться, — заперечила вона. — Не слід мислити стереотипами. А, і ще не називай мене дівонькою, любонькою або чимось подібним. Мене звати Хейзел.

— О! Я зрозумів. — То ти хочеш гарну жінку? Приношу вибачення. Ти тільки забажай.

Я схрестив руки.

— Ні, — відповіла вона. — Я пас. Ніяких бажань. Як тобі чай?

Я відказав, що то був найліпший м'ятний чай за все моє життя. Вона запитала, коли в мене виникла потреба до виконання людських бажань і чи й досі я відчуваю нестримне бажання догоджати. Вона спитала про мою маму, і я відповів, що та оцінювала мене не так, як смертних, оскільки я був джином — сильним і мудрим, магічним і таємничим.

Вона запитала, чи подобається мені соус хумус, а отримавши ствердну відповідь, підсмажила і нарізала скибками піту,[32] щоб я міг мочати її в соус.

Я мочав скибки в хумус і задоволено їв. Хумус наштовхнув мене на одну думку.

— Лиш забажай, — сказав я послужливо, — і тобі принесуть їжу, гідну султана. Кожна страва буде кращою за попередню, а подавати їх будуть на тарілках зі щирого золота. А ще ти зможеш залишити собі тарілки.

— Я обійдусь, — сказала вона з усмішкою. — Хочеш прогулятися?

Ми вдвох пішли гуляти містом. Було приємно розім'яти ноги після стількох років, проведених у лампі. Ми дійшли до громадського парку і всілися на лавці біля озера. Надворі було тепло, проте вітряно, і осінні листя здіймалося у вир від кожного пориву.

Я розказав Хейзел про свою молодість джина: про те, як ми підслуховували ангелів і як вони кидалися кометами, коли нас викривали. Розказав також про важкі дні джинових воєн, і як цар Сулейман запроторив нас до порожнистих предметів: пляшок, ламп, глиняних глечиків й такого іншого.

Вона розповіла мені про своїх батьків, які загинули в авіакатастрофі і залишили їй будинок. Розповіла про свою роботу ілюстратором дитячих книжок — роботу, яку вона надібрала випадково, коли усвідомила, що ніколи не стане по-справжньому хорошим медичним ілюстратором — і про те, яке щастя їй приносила кожна надіслана для ілюстрації книжка. А ще вона сказала, що раз на тиждень ввечері викладає малювання з природи для дорослих у місцевому громадському коледжі.

Я не бачив жодних помітних недоліків у її житті, жодної порожнечі, яку вона могла б заповнити бажанням, крім однієї.

— У тебе гарне життя, — мовив я. — Але тобі немає з ким його ділити. Лиш побажай — і в тебе з'явиться найкращий чоловік. Чи жінка. Зірка кіно. Багата... людина...

— У цьому нема потреби. Мені й так добре, — відповіла вона.

Ми пішли назад до її дому повз будинки, прикрашені до Геловіну.

— Але так не можна, — сказав я їй. — Люди завжди чогось хочуть.

— А я не хочу. У мене є все, що потрібно.

— А що ж мені тоді робити?

Вона на мить задумалась, а тоді вказала на подвір'я перед своїм домом. — Можеш згребти листя?

— Це твоє бажання?

— Ні. Просто те, чим ти міг би зайнятись, поки я готуватиму для нас вечерю.

Я згріб листя на купу біля живої огорожі, щоб його не здував вітер. Після вечері я помив посуд. Ніч я провів у гостьовій спальні Хейзел.

Не те що б вона не бажала допомоги. Вона дозволяла мені допомагати. Я займався її справами, купував художнє приладдя та продукти. У дні, коли вона засиджувалася за малюванням, Хейзел дозволяла розтирати їй шию та плечі. У мене вмілі, міцні руки.

Незадовго до Дня подяки я переїхав з гостьової до головної спальні навпроти по коридору та до ліжка Хейзел.

Цього ранку я дивився на її обличчя, коли вона спала. Я вивчав форми, які утворюють її губи уві сні. Сонячне сяйво, що заповзало до кімнати, торкнулося її обличчя. Вона розплющила очі, поглянула на мене і всміхнулась.

— Я в тебе ніколи не питала, — промовила вона, — але чого не вистачає тобі? Чого б ти попросив, якби у тебе було три бажання?

Я на мить задумався. А тоді обійняв її, і вона примостила голову на моєму плечі.

— Дякую, — відповів їй. — Але я пас.

Листопадова історія

Маленька і квадратна жаровня була зроблена зі старого, почорнілого від вогню металу, який скидався на мідь чи латунь. Вона привернула увагу Елоїзи на барахолці, бо була оздоблена фігурами тварин, які нагадували як драконів, так і морських зміїв. В одного з них не було голови.

Жаровня коштувала лише долар, тому Елоїза купила її разом з червоним капелюхом, прикрашеним пером. Вона почала шкодувати про покупку капелюха ще не доїхавши додому, і подумала, що, мабуть, комусь його подарує. Але вдома на неї чекав лист з лікарні, тож вона поставила жаровню в садку на задньому дворі, а капелюх поклала у комірчині при вході, й ніколи більше про них не згадувала.

Минали місяці, а з ними минало і бажання виходити з дому. День по дню вона ставала слабшою, і кожна днина приносила їй дедалі більше втрат. Вона перемістила ліжко на перший поверх, бо було боляче ходити, бо вона була надто змучена, щоб підніматися сходами, бо так було простіше.

Прийшов листопад, а з ним і усвідомлення того, що їй вже не побачити Різдва.

Є речі, які не можна просто викинути, речі, які не можна залишати, щоб їх знайшли твої близькі, коли тебе не буде. Речі, які треба спалити.

Вона взяла чорну картонну папку, набиту паперами, листами та старими фото, і вийшла у садок. Там вона наповнила жаровню опалими гілочками та паперовими пакетами, а тоді підпалила їх запальничкою для барбекю. Вона розгорнула папку лише коли розгорівся вогонь.

Почала з листів — з тих, які хотіла приховати від інших людей. Коли вона навчалась в університеті, був один викладач, з яким у неї зав'язались, так би мовити, стосунки, які доволі швидко стали вкрай сумнівними та недоладними. Усі його листи були скріплені докупи, і вона кидала їх один за одним у вогонь. Там також знайшлося їхнє спільне фото, яке вона відправила в жаровню насамкінець, спостерігаючи, як те звивається й чорніє.

Вона простягнула руку по наступний предмет у картонній папці, коли збагнула, що не пам'ятає, як звали викладача, яку дисципліну він викладав або чому їхні стосунки вплинули на неї так болісно, що вона перебувала в глибокій депресії увесь наступний рік.

Наступним предметом був знімок її старої собаки Лессі, на якому вона лежить горілиць біля дуба на задньому дворі. Минуло сім років од смерті Лессі, а дерево досі стояло там, тепер вже голе у листопадовому холоді. Фото полетіло до жаровні. Вона любила цю собаку.

Поринувши у спогади, вона поглянула на дерево... Та дерева на задньому дворі не було.

Не було навіть пня — лише зів'ялий листопадовий газон, присипаний опалим листям сусідських дерев.

Елоїза це бачила, але її не хвилювала втрата глузду. Вона силувано піднялась і пішла у дім. Як і останнім часом, зараз її вразило власне відображення у дзеркалі. Волосся таке тонке й рідке, а обличчя таке худе і виснажене.

Вона взяла папери зі столика біля свого імпровізованого ліжка: лист від онколога лежав зверху, а під ним — дюжина сторінок із цифрами й словами. Там були ще папери — усі з логотипом лікарні на першій сторінці вгорі.

Їх вона теж забрала і на додаток захопила лікарняні рахунки. Страхівка покривала чимало, але не все.

Вона знову вийшла надвір, спиняючись у кухні, щоб передихнути.

Жаровня стояла на місці, тож вона відправила папери з лікарні у полум'я і дивилася, як документи буріють, чорніють, і як золу розносить листопадовий вітер.

Елоїза піднялася, коли догоріли рештки паперів, і повернулася до будинку. Дзеркало у коридорі показало їй Елоїзу вже знайому, але водночас нову: вона мала густе коричневе волосся і усміхалася до себе з відображення так, наче любила життя і випромінювала спокій.

Елоїза пішла до комірчини в коридорі. Там, на полиці, лежав червоний капелюх. Вона його ледь пам'ятала, та все ж одягнула, побоюючись, що на тлі червоного її обличчя виглядатиме блідим і хворобливим. Вона поглянула у дзеркало. Відображення її цілком влаштувало. І вона заломила капелюха набакир.

А надворі холодним листопадним повітрям пливли останні клуби диму із чорної зміїної жаровні.

Груднева історія

Літо надворі важке, але принаймні можна спати в парку, не помираючи від холоду. Зима інакша. Зима може загрожувати смертю. Та навіть якщо не загрожує, холод все одно сприймає тебе, як свого особливого безхатнього друга, і проникає у кожную частину твого життя.

Донна навчилася цього у старожилів. "Головний трюк полягає у тому, — казали вони їй, — щоб спати де тільки можна вдень. Наприклад, на кільцевій лінії метро — купуєш квиток і катаєшся собі весь день, дрімаючи в вагоні. Підходять також ті дешеві кав'ярні, де не проти, щоб вісімнадцятирічна дівчина, придбавши за п'ятдесят пенсів чашку чаю, куняла в кутку годинку, а то й три, за умови, що вона має більш-менш пристойний вигляд. А от вночі треба рухатися, бо температура стрімко падає, а теплі місця зачиняють свої двері, замикають їх на замок і гасять світло".

Була дев'ята вечора, і Донна рухалася. Вона трималася світла і не соромилась просити грошей. Більше не соромилась. Люди завжди могли відмовити, і здебільшого так і траплялося.

Жінка на розі не здавалася їй аніскілочки знайомою. Якби було інакше, вона б не підійшла до неї. Найбільшим страхом Донни було те, що хтось із Біддендена побачить її такою: вона відчувала сором і боялася, що про це дізнається мама (яка ніколи не була говіркою, і коли почула про смерть бабусі, тільки й сказала: "Туди їй і дорога"), а потім розкаже татові, і він може приїхати, щоб відшукати її та спробувати відвезти додому. Це б зламало Донну. Вона не хотіла його більше бачити.

Жінка на розі спантеличено спинилась і роззирнулася довкола, неначе заблукала. Іноді у заблукалих можна випросити дріб'язок, якщо розповісти їм, як кудись дійти.

Донна підійшла ближче і спитала:

— У вас не знайдеться трохи дрібних грошей?

Жінка поглянула на неї зверху вниз. А тоді вираз її обличчя змінився і вона виглядала так, наче... У цей момент Донна зрозуміла розхоже кліше, зрозуміла, чому інші б сказали, що "вона виглядала так, наче побачила привида". Бо саме так вона й виглядала. Жінка мовила:

— Ти?

— Я? — здивувалась Донна.

Якби вона впізнала жінку, то може б відійшла, а може й навіть утекла б, але вона її не знала. Жінка чимось нагадувала маму Донни, але її обличчя виглядало більш добрим, ніжним і округлим, тоді як мамине здавалося змученим. Через щільний чорний зимовий одяг і товсту вовняну шапку з помпоном було важко розгледіти, як вона насправді виглядала, але її волосся під шапкою мало такий самий морквяний колір, як у Донни.

— Донна? — спитала жінка.

Донна збиралася втекти, але передумала. Вона залишилася стояти на місці й мовчала, бо все це видавалося їй надто божевільним, неймовірним та безглуздим.

Жінка продовжила:

— О Боже. Донно. Це ж ти, правда? Я пам'ятаю.

Вона замовкла. Здавалося, немов вона стримувала сльози.

Донна дивилася на жінку, коли неймовірна, безглузда думка заповонила її голову, і вона запитала:

— Ти та, хто я думаю?

Жінка кивнула.

— Я — це ти, — мовила вона. — Або та, ким ти станеш. Одного дня. Я йшла цією дорогою, згадуючи, як мені було, коли я... коли ти...

І вона знову замовкла.

— Послухай. Так буде не завжди. Навіть не дуже довго. Просто не роби дурниць. Не роби нічого безповоротного. Я обіцяю, що все буде добре. Як кажуть у цих відео на ютубі, знаєш? "Все зміниться на краще".

— Що таке ю-туб? — спитала Донна.

— О серденько, — відказала жінка.

А тоді обійняла Донну, притиснулась до неї і не відпускала.

— Ти забереш мене додому? — запитала Донна.

— Не можу, — відповіла жінка. — Для тебе ще немає дому. Ти поки не зустріла людей, які допоможуть тобі знайти притулок чи роботу. Поки не зустріла того, хто врешті-решт стане твоїм чоловіком. І ви обоє знайдете оселю, яка буде безпечною для вас і ваших дітей. Десь, де тепло.

Донна відчула, як усередині клекотів гнів.

— Для чого ти мені про це розказуєш? — спитала вона.

— Щоб ти знала, що все зміниться на краще. Щоб дати тобі надію.

Донна відступила крок назад.

— Я не хочу надії, — відказала вона. — Я хочу бути в теплі. Хочу мати дім. Зараз, а не через двадцять років.

На спокійному обличчі з'явилася образа.

— Це буде швидше, ніж через двадцять...

— Мені байдуже! Сьогодні цього не буде. А мені нікуди йти. І я змерзла. В тебе є якийсь дріб'язок?

Жінка кивнула.

— Зачекай, — мовила вона.

Вона відкрила сумочку і вийняла двадцятифунтову купюру. Донна взяла її, але гроші були не схожі на жодну відому їй валюту. Вона повернулася до жінки, щоб запитати щось, але її вже не було, як і не було грошей, коли Донна знову поглянула на свою руку.

Вона стояла здригаючись. Гроші зникли так, наче їх ніколи й не було. Але дещо у неї залишилося: вона знала, що одного дня все зміниться на краще. Врешті-решт. І вона знала, що не треба було робити дурниць. Не треба було купувати останній квиток на метро, просто щоб кинутися на шпали, коли поїзд буде так близько, що вже не встигне вдарити по гальмах.

Зимовий вітер був кусючий — він кусав і гриз її аж до кісток, та однак вона помітила, як щось здійнялося в повітря перед дверима крамниці. Вона схилилась і підняла п'ятифунтову купюру. Мабуть, завтра буде легше. Їй більше не треба було вдаватися до того, про що вона думала.

Грудень міг означати смерть, коли у тебе нема дому.

Але не цього року. Не сьогодні.

Справа про смерть і мед

У цих краях роками залишалося загадкою, що сталося зі старим білим чоловіком-примарою — чужинцем, який носив велику сумку на плечі. Були ті, хто вважав, що його вбили, і згодом вони розрили підлогу

маленької халупи Старого Гао високо на схилі у пошуках скарбів, але знайшли лиш попіл і олов'яні таці, почорнілі від вогню.

Зрозуміло, це сталось після того, як зник сам Старий Гао, але до того, як його син повернувся з Ліцзяна, щоб зайнятися вуликами на схилі.

* * *

Оце і є проблема, писав Холмс у 1899-му: нудьга. І брак інтересу. Або, швидше, стає надто просто. Коли радість розкриття злочинів постає як виклик, коли існує вірогідність зайти у глухий кут, тоді, звичайно, злочини втримують твою увагу. Але коли будь-який злочин можна розкрити, та ще й при тому досить просто, тоді, звичайно, в цьому занятті нема жодного сенсу.

Дивіться: цього чоловіка вбили. Отже, є той, хто це зробив. Його вбили з однієї чи кількох причин, які можна перелічити на пальцях однієї руки: він комусь заважав, мав щось, потрібне іншим, чи перейшов комусь дорогу. І де тут виклик?

Бувало, у щоденній газеті я натрапляв на опис злочину, над яким ламала голову поліція, і знаходив розгадку в загальних рисах, якщо не в подробицях, ще до закінчення статті. Злочини надто придатні до розкриття. І тому їх так легко розслідувати. Навіщо дзвонити поліції і давати ключі до їхніх загадок? Я знову і знову залишаю їх наодинці з завданням, бо для них воно є викликом, а для мене — ні.

А я почуваюсь живим лише тоді, коли вбачаю виклик.

* * *

Бджоли на туманних пагорбах — таких високих, що іноді їх називали горами — дзижчали під слабким літнім сонцем, снуючи між весняними

квітами на схилі. Старий Гао слухав їх без задоволення. Його кузен, який жив у селі за долиною, мав кілька десятків вуликів, і в усіх них уже збирався мед, хоча для цього було зарано; а ще той мед мав білий колір, як у китайського жада.[33] Старий Гао вважав, що білий мед на смак нічим не кращий від жовтого або коричневого, який збирали його власні бджоли, хоч виробляли вони його у малих кількостях, от тільки його кузен отримував за білий мед удвічі більше грошей, ніж Старий Гао міг просити за свій найкращий збір.

З того боку пагорба, де жив його кузен, бджоли були ревними, старанними, золотаво-коричневими трудягами, які приносили до вуликів пилок і нектар у величезних кількостях. А от бджоли Старого Гао були дратівливими та чорними, блискучими, як кулі, і виробляли рівно стільки меду, скільки їм було потрібно на зиму, ну, і ще трішки: цього Старому Гао вистачало тільки на те, щоб продавати односельчанам, по грудці стільників за раз. Стільники з розплодом, заповнені личинками — цими ласими шматочками протеїну — він продавав дорожче. Щоправда, такі стільники траплялися рідко, бо його бджоли були сердитими й похмурими, і будь-яку роботу, у тому числі розмноження, зводили до мінімуму. Тому Старий Гао розумів, що з кожним проданим стільником з розплодом він втрачав бджіл, які могли б збирати мед для продажу в майбутньому.

Старий Гао був таким похмурим і сердитим, як його бджоли. Колись він мав дружину, але вона померла під час пологів. Син, який вбив її, прожив тиждень, а потім і сам помер. Нікому буде замовити за Старого Гао панахиду, прибрати могилу до свят чи покласти на неї приношення. Він помре забутим, таким же непримітним і непоміченим, як його бджоли.

Пізньої весни того року, як тільки дороги стали прохідними, з-за гір прибув старий білий чужинець з великою коричневою сумкою на плечах. Старий Гао почув про нього, перш ніж з ним зустрівся.

— Один чужинець дивиться на бджіл, — сказав йому кузен.

Старий Гао промовчав. Він пішов до кузена, щоб купити відро другосортних стільників, які були пошкоджені або розпечатані й могли скоро зіпсуватись. Він придбав їх задешево, щоб годувати власних бджіл, і якби спробував продати кілька штук у своєму селі, ніхто б і не помітив. Вони обидва сіли пити чай в хатині кузена Гао на схилі пагорба. Від пізньої весни, коли починав текти перший мед, до перших холодів кузен Гао покидав домівку в селі і жив у хатині на схилі, де спав біля своїх вуликів, побоюючись крадіїв. Його дружина та діти відносили стільники і пляшки з білосніжним медом вниз до села на продаж.

Старий Гао не боявся крадіїв. Блискучі чорні бджоли з його вуликів не пощадили б жодного, хто їх потурбував. Він спав у селі, доки не приходив час збирати мед.

— Я відправлю його до тебе, — сказав кузен старого Гао. — Відповіси на його питання, покажеш своїх бджіл і він тобі заплатить.

— Він знає нашу мову?

— У нього жахливий говір. Він розповів, що навчився мові у моряків, а більшість із них була кантонцями. Але він швидко вчиться, хоч вже й старий.

Старий Гао щось пробурчав, не бажаючи чути про моряків. Вже був пізній ранок, а попереду його ще чекали чотири години ходьби через долину назад до села в страшенну спеку. Він допив чай. Кузенів чай був кращий від того, що Старий Гао міг собі дозволити.

Він добрався до вуликів ще засвітла і поклав більшість розпечатаних стільників у найслабші з них. Всього в нього було одинадцять вуликів. Його кузен мав понад сотню. Поки Старий Гао робив це, його вжалили двічі — зверху в руку й ззаду в шию. Його жалили більше тисячі разів за життя. Складно навіть було сказати, скільки саме. Він майже не помічав

укусів інших бджіл, а от від укусів своїх чорних бджіл завжди було боляче, навіть коли підпухлість сходила і місце укусу більше не пекло.

Наступного ранку до будинку Старого Гао в селі прийшов хлопчик і повідомив, що хтось — а саме велетенський чужинець — хоче його бачити. Старий Гао лише пробурчав у відповідь. Він ішов селом своїм помірним темпом, тоді як хлопчик побіг уперед і невдовзі зник з очей.

Старий Гао застав чужинця за чаєм на ґанку Вдови Чжан. Він знав матір Вдови Чжан п'ятдесят років тому — вона була подругою його дружини, — та вже пройшло чимало років, як вона померла. Навряд чи залишились ті, хто пам'ятав дружину Гао. Вдова Чжан принесла старому чай, представила його літньому чужинцю, який зняв з плечей сумку, і сіла за маленький столик.

Кожен посьорбував свій чай. Чужинець мовив:

— Я бажаю побачити твої бджоли.

* * *

Смерть Майкрофта означала кінець Імперії, та крім нас двох про це ніхто не знав. Він лежав у тій тьмяній кімнаті, прикритий одним лиш тонким білим простирадлом, немов уже почав ставати типовим приви́дом, і залишалося тільки зробити отвори під очі, щоб довершити образ.

Я думав, що хвороба його висушить, але він виглядав огряднішим, ніж будь-коли, а його пальці роздулися до розміру білих сальних ковбасок.

Я мовив:

— Доброго вечора, Майкрофте. Доктор Хопкінс каже, що тобі залишилося жити два тижні. Він також зазначив, щоб я в жодному разі тобі цього не повідомляв.

— Він телепень, — заявив Майкрофт, хрипко сапаючи між словами. — Я і до п'ятниці не доживу.

— Давай хоч до суботи, — відказав я.

— Ти завжди був оптимістом. Ні, вечір четверга, а далі я стану не більш ніж вправою з прикладної геометрії для Хопкінса та розпорядників похорон зі "Снігсбі й Молтерсон", перед якими постане непросте завдання — враховуючи вузькість дверей і коридорів — винести мій труп з цієї кімнати та будівлі.

— Я теж міркував, як їм це вдасться, — сказав я. — Особливо, враховуючи сходи. Але вони просто знімуть віконну раму і спустять тебе на вулицю, як рояль.

Почувши це, Майкрофт пирхнув зі сміху. А тоді мовив:

— Мені п'ятдесят чотири роки, Шерлоку. В моїй голові британський уряд. Не такі дурниці, як бюлетені і виборчі кампанії, а саме серйозні речі. Ніхто інший не знає, як пов'язане пересування військ на пагорбах Афганістану з безлюдними берегами Північного Уельсу, ніхто інший не бачить повної картини. Ти собі уявляєш, на що ця ватага разом зі своїми дітьми перетворить незалежність Індії?

Я раніше не думав над цим питанням.

— А вона взагалі стане незалежною?

— Звичайно. Не пізніше, ніж через тридцять років. Я нещодавно написав на цю тему кілька доповідей. Власне, як і на інші теми. У мене є

доповіді про Російську революцію — яка, б'юсь об заклад, відбудеться цього десятиліття, — і про Німецьке питання, і... ще про цілу купу всього. Хоч я й не сподіваюся, що їх прочитають чи зрозуміють.

Знову хрипіння. Легені мого брата торохтіли, як шибки у порожньому будинку.

— Знаєш, якби я жив далі, Британська імперія могла б проіснувати ще з тисячоліття, приносячи світу мир і добробут.

В минулому, особливо в дитинстві, коли Майкрофт робив подібну грандіозну заяву, я намагався його подражнити. Але не зараз, не на його смертному ложі. А ще я був певен, що він говорив не про ту Імперію, яка була насправді — недосконалу і ненадійну будову з недосконалих і ненадійних людей, — а про Британську імперію, яка існувала лише в його уяві, як прекрасна сила для цивілізації і загального процвітання.

Я не вірю і ніколи не вірив у імперії. Але я вірив в Майкрофта.

Майкрофта Холмса. Віком п'ятдесят чотири роки. Він побачив нове століття, але Королева все одно переживе його на кілька місяців. На тридцять років старша за нього, вона таки була міцною старою. Я замислився, чи можливо було уникнути такої нещасливої розв'язки.

Майкрофт мовив:

— Звичайно, твоя правда, Шерлоку. Якби я змусив себе робити вправи. Якби я їв сам лише пташиний корм й капусту замість стейків у пивній. Якби я почав ходити на контранс, завів дружину й цуценя і загалом поведився всупереч власним звичкам, то, можливо, забезпечив би собі ще з десятків років життя. Але що таке десять років? Сміх та й годі. Зрештою, до мене б однаково прийшло старече слабоумство. Ні. Я вважаю, що тільки двісті років пішло б на підготовку робочої громадянської служби, не кажучи вже про спецслужбу...

У відповідь я промовчав.

Голі стіни тьмяної кімнати. Не було ані цитат з робіт Майкрофта, ані ілюстрацій, фотографій чи картин. Я порівняв це аскетичне житло з моїми захаращеними кімнатами на Бейкер-стріт і вкотре здивувався розуму Майкрофта. Йому не потрібно було нічого назовні, бо все необхідне він мав усередині — все, що він бачив, все, що пережив та все, що прочитав. Він міг заплющити очі і блукати Національною галереєю або розглядати книги в читальному залі Британського музею — чи, скоріше, порівнювати донесення розвідки з окраїни Імперії з ціною вовни у Вігані та статистикою з безробіття у Хоуві, а потім, керуючись цим і лише цим, наказати, щоб когось підвищили або щоб непомітно прибрали зрадника.

Майкрофт з жахливим хрипом втягнув повітря, а тоді сказав:

— Це злочин, Шерлоку.

— Перепрошую?

— Злочин. Це злочин, брате мій, такий мерзенний і страшний, як будь-яка з розслідуваних тобою кривавих різанин. Це злочин проти світу, природи та порядку.

— Мушу зізнатися, мій любий друже, що я тебе не зовсім розумію. Що саме злочин?

— Моя смерть, — відповів Майкрофт, — зокрема. І Смерть взагалі.

Він подивився мені в очі.

— Я не жартую, — продовжив він. — Чи не це злочин, вартий розслідування, Шерлоку, старий друже? Злочин, над яким ти, можливо, мізкуватимеш навіть після того, як встановиш, що бідолаху, який раніше

диригував духовим оркестром в Гайд-парку, вбив третій корнет за допомогою препарату стрихніну.

— Арсену, — поправив я його майже машинально.

— Думаю, ти дізнаєшся, — прохрипів Майкрофт, — що арсен, хоч і був наявний, насправді, випадково потрапив у його вечерю зі шматочками зеленої фарби, що вкривала естраду. Отруєння арсеном — це однозначно помилковий слід. Ні, того бідолаху доконав стрихнін.

Більше Майкрофт не сказав жодного слова — ані того дня, ані будь-якого іншого. Він зробив останній подих наступного четверга ввечері, а в п'ятницю важливі хлопці з "Снігсбі й Молтерсон" зняли раму з вікна тьмяної кімнати і спустили останки мого брата на вулицю, як роляль.

На його похоронах були присутні я, мій друг Ватсон, наша кузина Харріет і — слідуючи чіткій волі Майкрофта — більше ніхто. Громадянська служба, Міністерство закордонних справ та навіть клуб "Діюген" — усі ці установи та їхні представники були відсутні. Майкрофт був самітником при житті, тож він збирався ним залишатися і після смерті. Отже, були ми троє і священник, який не знав мого брата і навіть не уявляв, що відправляє у могилу не кого іншого, як всезнаючу силу Британського уряду.

Чотири кремезні чоловіки міцно вчепилися в мотузки і опустили тіло мого брата до його останнього пристановища, і, варто сказати, робили все можливе, щоб тільки не проклинати його вагу. Я дав кожному з них півкрони на чай.

Майкрофт помер у п'ятдесят чотири роки, і коли його опускали до могили, у власній уяві я досі чув його млявий, сірий хрип, крізь який чулося: "Ось тобі злочин, вартий розслідування".

* * *

Вимова чужинця виявилася не такою вже й жахливою, хоч його словниковий запас був досить обмеженим. Здається, він говорив на місцевому діалекті або якомусь схожому. Він швидко вчився. Старий Гао прочистив горло і сплюнув у вуличний пил. Він мовчав. Йому не хотілося вести чужинця на схил пагорба; він не бажав тривожити бджіл. Старий Гао знав з досвіду: що менше він турбував своїх бджіл, то краще вони почувались. А якщо вони вкусять чужинця? Що тоді?

Волосся чужинця було сріблясто-сивим і рідким; його ніс, перший чужоземний ніс, який Старий Гао бачив у своєму житті, був великим і кривим, тому нагадав йому орлиний дзьоб; його шкіра мала засмагу такого ж відтінку, як і у самого Старого Гао, і всю її вкривали зморшки. Старий Гао не був певен, чи йому вдається читати обличчя чужинця так само добре, як обличчя земляків, але подумав, що цей чоловік виглядав дуже серйозним і, мабуть, нещасним.

— Навіщо?

— Я вивчаю бджіл. Ваш брат каже, що у вас тут є великі чорні бджоли. Незвичні бджоли.

Старий Гао стенив плечима. Він вирішив не поправляти чоловіка щодо родинного зв'язку з кузенком.

Чужинець запитав Старого Гао, чи той їв, і коли Гао відповів "ні", він попросив Вдову Чжан принести їм суп, рис і будь-які інші смачні страви, які вона мала на кухні. Ними виявилися рагу з чорних трутовиків і овочів, а також дрібна прозора річкова риба, трохи більша за пуголовків. Чоловіки їли мовчки. По завершенні чужинець сказав:

— Я мав би за честь побачити твої бджоли.

Старий Гао не відповів, але чужинець щедро заплатив Вдові Чжан і закинув сумку за спину. Він зачекав, і коли Старий Гао рушив, чужинець

пішов за ним слідом. Він ніс свою сумку так, наче вона для нього важила не більше за пір'їнку. "Він сильний, як на старого", — подумав Старий Гао й замислився, чи всі чужинці такі сильні.

— Звідки ти?

— З Англії, — відповів чужинець.

Старий Гао пам'ятав, як батько розповідав йому про війну з англійцями через торгівлю й через опіум, та то було давно.

Вони піднімалися схилом пагорба, який більше скидався на гірський схил. Він був крутим і надто скелястим для терасових полів. Старий Гао випробував темп чужинця, піднімаючись швидше, ніж звичайно, але той не відставав від нього, хоча ніс на спині сумку.

Проте кілька разів чужинець зупинявся. Робив він це, щоб роздивитися квіти — маленькі білі квіти, які на початку весни цвіли десь у долині, а наприкінці — тут, на схилі пагорба. На одній квітці сиділа бджола, і чужинець опустився на коліна, щоб її розгледіти. Тоді дістав із кишені велике збільшувальне скло, оглянув бджолу і записав щось нерозбірливим почерком до кишенькового блокнота.

Старий Гао ніколи раніше не бачив збільшувального скла, тож він нахилився, щоб подивитися на бджолу, таку чорну, таку сильну і таку несхожу на інших бджіл у долині.

— Одна з твоїх бджіл?

— Так, — відповів Старий Гао. — Або така сама, як мої.

— Тоді нехай вона сама знайде шлях додому, — відповів чужинець. Він не потривожив бджолу і прибрав збільшувальне скло.

* * *

Фермерська хатина,

Іст-Дін, Сассекс

11 серпня 1922 р.

Дорогий Ватсоне,

Я замислився над нашою післяобідньою розмовою, серйозно її обдумав і готовий скорегувати мої попередні рішення.

Я відкритий до публікації Вашої версії подій 1903-го року, а саме останньої справи перед моїм виходом на пенсію, за наступної умови.

На додаток до звичайних змін, які ви робитимете для містифікації реальних людей та місць, я також пропоную повністю замінити ситуацію, з якою ми зіткнулися (я маю на увазі сад професора Пресбері. Далі я його не згадуватиму), на історію про залози мавпи або якийсь інший екстракт з яєчок шимпанзе чи лемура, надісланий таємничим іноземцем. Можливо, екстракт мавпи міг би вплинути на професора Пресбері так, що він би рухався, як мавпа — можна було б назвати його "людиною, що рачкує" чи якимось так — або, як варіант, він зміг би залазити на стіни будівель і дерева. А ще він міг би відростити хвіст, але це, певно, занадто химерно навіть для Вас, Ватсоне, хоч і не більш химерно, ніж усі ті вигадливі доповнення, якими Ви прикрасили у ваших історіях досить банальні події у моєму житті та роботі.

Крім того, я написав наступну промову, яку маю висловити в кінці Вашої розповіді. Будь ласка, впевніться, щоб там було щось схоже на те, де я завзято виступаю проти довголіття і дурних потягів, які спонукають дурних людей робити дурні речі, щоб продовжити своє дурне життя.

"Ось у чому полягає велика небезпека для людства. Якби кожен міг жити вічно, якби молодість можна було так легко повернути, тоді б і скнара, і сластолюбець, і джигун — усі б продовжили своє нікчемне існування. І лише натхненна людина прагнутиме високої мети. Цей відбір буде протиприродним! На яку ж смердючу калюжу перетвориться тоді наш безталанний світ?"

Думаю, щось подібне заспокоїть мою душу.

Покажіть мені, будь ласка, завершену статтю до того, як відправите її на публікацію.

Я залишаюсь, старий друже, Вашим найпокірнішим слугою,

Шерлок Холмс

* * *

Вони добралися до бджіл Старого Гао під вечір. Вуликами виявилися сірі дерев'яні ящики, складені на купу за спорудою настільки примітивною, що її годі було назвати й халупою — чотири стовпи, дах і завіси з промасленої тканини, які служили захистом од найпотужніших весняних злив і літніх гроз. Всередині стояла маленька вугільна жаровня, біля якої можна було грітись, якщо накритись разом із нею ковдрою, а ще там можна було готувати. Також у центрі споруди стояв дерев'яний піддон з древньою керамічною подушкою, який служив Старому Гао ліжком, коли той залишався спати на схилі біля бджіл, що зазвичай траплялося восени під час найбільшого збору меду. Порівняно з кузеном, його вулики давали досить мало меду, але цього було достатньо, щоб Старий Гао, бувало, чекав два або й три дні, поки мед зі стільника, який він роздавив і розмішав до стану каші, стече через тканину до відер й горщиків, що він приніс на схил. Потім він розплавляв те, що залишилось — липкий віск та шматочки пилку, бруду й корму — в горщику, щоб

отримати бджолиний віск, а цукровий сироп повертав бджолам. Після чого ніс мед та бруски воску на продаж до села.

Він показав іноземному чужинцю одинадцять вуликів і незворушно споглядав, як той накидає захисну сітку, відкриває вулик та оглядає через збільшувальне скло спочатку бджіл, за ними вміст гнізда і нарешті — матку. Він не боявся і почувався зручно: всі його рухи були легкі та повільні, його й разу не вжалили, і він не розчавив та не покалічив жодної бджоли. Це вразило Старого Гао. Він думав, що всі чужинці — загадкові, непроникні і незбагненні створіння, але цей чоловік, здавалося, був в захваті від зустрічі з бджолами Гао. Його очі аж світилися.

Старий Гао розпалив жаровню, щоб нагріти трохи води. Проте задовго до того, як вугілля нагрілося, чужинець вийняв із сумки дивну штукенцію зі скла й металу. Він налив у верхню її половину воду зі струмка, розпалив вогонь, і згодом вже булькотіло й парувало не менше чайника води. Тоді чужинець дістав із сумки два олов'яні кухлі та кілька листків зеленого чаю, загорнутих у папір, і кинув їх до кухля, заливши водою.

То був найкращий чай, що Старий Гао куштував у житті: значно кращий за кузенів чай. Вони пили його, сидячи на підлозі по-турецьки.

— Я хотів би залишитись тут на літо, в цьому будинку, — мовив чужинець.

— Тут? Це навіть не будинок, — відповів Старий Гао. — Живи собі в селі. У Вдови Чжан є кімната.

— Я поживу тут, — заперечив чужинець. — А ще я хотів би винайняти у тебе один вулик.

Старий Гао не сміявся багато років. Дехто в селі міг би подумати, що це й узагалі щось неможливе. А все ж на цих словах від здивування і несподіванки Гао зайшовся реготом, який неначе висмикнули з нього.

— Я не жартую, — сказав чужинець.

Він поклав чотири срібні монети на землі між ними. Старий Гао не помітив, звідки він їх дістав: три срібні мексиканські песо — монета, яка набула популярності в Китаї вже давно — і великий срібний юань. Стільки грошей Старий Гао міг заробити не менше, ніж за рік продажів меду.

— За ці гроші, — мовив чужинець, — я хочу, щоб хтось приносив мені їжу: раз на три дні буде достатньо.

Старий Гао не відповів. Він допив чай і підвівся. Відхиливши промаслену тканину, Гао вийшов на галявину, яка розкинулася високо на схилі. Він підійшов до одинадцяти вуликів: кожен складався з двох ящиків із гніздами, над якими стояли ще один, два, три або, в одному випадку, навіть чотири окремі ящики. Гао повів чужинця до вулика, над яким стояли чотири ящики, кожен набитий рамками стільників.

— Цей вулик — твій, — сказав він.

* * *

То були екстракти рослин. Таке здавалося очевидним. Вони діяли по-своєму певний час, але при цьому були надзвичайно отруйними. Та, спостерігаючи за бідним професором Пресбері в його останні дні — за його шкірою, очима та ходом, — я впевнився, що він частково був на правильному шляху.

Я взяв його коробку з насінням, стручками, коренями й сухими екстрактами і замислився. Я думав. Гадав. Обмірковував. Це була

інтелектуальна задача, яку можливо розв'язати, як мій старий репетитор математики завжди старався довести мені, за допомогою інтелекту.

То були екстракти рослин — смертельні екстракти.

Методи, якими я скористався, щоб зробити їх не смертельними, зробили їх вкрай неефективними.

Це була задача не на три люльки. Я підозрюю, що до того часу я вже викурив з три сотні люльок, коли нарешті у мене з'явилося розуміння — або, либонь, уявлення — щодо способу переробки рослин, який може зробити їх їстівними для людей.

Дослідження за таким напрямом складно було провести на Бейкер-стрит. Отож, восени 1903 року я переїхав до Сассексу і за зиму прочитав, здається, всі опубліковані до того часу книжки, брошури та монографії про догляд та розведення бджіл. А на початку квітня 1904-го, озброєний лише теоретичними знаннями, я отримав посилку від місцевого фермера з моїм першим пакунком бджіл.

Іноді я дивуюся, що Ватсон нічого не запідозрив. З іншого боку, його славетна тупість ніколи не переставала мене дивувати, а часом саме на неї я й покладався. Та однаково він знав, яким я був, коли не мав роботи в голові, коли не було, що розслідувати. Він знав мою млявість та жахливий настрій, коли я не був зайнятий справою.

То як він міг повірити, що я справді пішов на пенсію? Він знав мої методи.

Звичайно, Ватсон був поряд, коли я отримав своїх перших бджіл. Він спостерігав з безпечної відстані, як я пересипав бджіл з пакунка у підготовлений порожній вулик: з тихим дзижчанням вони лилися, наче патока.

Він помітив моє збудження, але нічого не зрозумів.

Минали роки, а ми дивилися, як розпадалася Імперія, як уряд доводив свою неспроможність до урядування, як бідних героїчних хлопців відправляли до окопів Фландрії на смерть, і всі ці події лише зміцнювали моє переконання. Я робив не те, що треба було робити, а лишень те, що можна було зробити.

Коли моє обличчя стало невпізнаним, а суглоби пальців набрякли та почали боліти (правда, не так аж сильно, як могли б, чим я завдячую численним бджолиним укусам, які мали місце в мої перші кілька років у ролі бджоляра-дослідника), і коли Ватсон, дорогий, відважний, дурний Ватсон, зів'янув з часом, зблід, поменшав, а його шкіра посіріла і вуса почали набувати того ж відтінку, що і шкіра, моє прагнення завершити дослідження не ослабло. Швидше навпаки: воно стало сильнішим.

Отже, я перевіряв свої початкові гіпотези в Саус-Даунзі на пасіці моєї власної розробки, де кожен вулик був виконаний за моделлю Лангстрота. Я впевнений, що припустився кожної помилки, якої міг припускатися бджоляр-початківець, та, завдяки моїм дослідженням, ще купи помилок, яких жоден бджоляр раніше не припускався і, думаю, навряд чи колись припуститься. "Справа про отруйний вулик", як назвав би Ватсон багато з них, хоча назва "Таємниця Спілки приголомшених жінок" привернула б більше уваги до моїх досліджень, якби комусь було до них діло. (Насправді ж я насварив місіс Телфорд за те, що вона просто так взяла банку меду з полиці без мого відома, і владнав, щоб в майбутньому для приготування їжі їй видавали кілька банок зі звичайних вуликів, і щоб мед з піддослідних вуликів замикали зразу після збору. Не думаю, що з цього приводу виникли якісь зауваження.)

Я проводив досліди на голландських бджолах, на німецьких та італійських, на кавказьких та на породі карніка. Я шкодував, що втратив британських бджіл через засуху, а тих, що вижили — через схрещення, хоча працював з маленьким вуликом, вирощеним з однієї рамки розплоду

і однієї чарунки з маткою, які я придбав у старому монастирі в Сент-Олбансі, і які здавалися мені справжньою британською породою.

Я витратив на досліді майже два десятиріччя, перш ніж дійшов висновку, що бджоли, яких я шукав, якщо й існували, то точно не в Англії, і не могли пережити відстаней, які б їм довелося подолати, щоб дістатися до мене міжнародною доставкою. Я мав дослідити бджіл в Індії. Мабуть, доведеться поїхати навіть далі.

Я поперхово знаю кілька мов.

Я мав насіння квітів, екстракти і настої, змочені в сиропі. Це все, що мені треба.

Я спакував їх і розпорядився, щоб будинок у Даунзі прибирали та провітрювали раз на тиждень, і щоб майстер Вілкінс — якого я, боюсь, звик називати "молодим Вілкінсом", що його, вочевидь, не тішить — доглядав за вуликами, збирав і продавав зайвий мед на Істборнському ринку, а також підготував вулики до зими.

Я сказав, що не знаю, коли повернусь.

Я літня людина. Мабуть, вони й не чекали мого повернення.

І якщо це справді було так, то вони, власне кажучи, мали рацію.

* * *

Сам того не чекаючи, Старий Гао був вражений. Він прожив все своє життя серед бджіл. А однак спостерігати, як чужинець витрушує бджіл з ящиків вмілим рухом зап'ястя так злагоджено й чітко, що чорні бджоли, здавалося, були більше здивовані, аніж розгнівані, і просто полетіли або полізли назад до свого вулика, було дивовижно. Потім чужинець склав

ящики зі стільниками на один зі слабших вуликів, щоб Старий Гао мав мед із того вулика, який чужинець винаймав у нього.

Так у Старого Гао з'явився орендар.

Старий Гао дав онуці Вдови Чжан кілька монет, щоб та тричі на тиждень приносила чужинцю їжу — здебільшого рис та овочі разом з глиняним горщиком, наповненим — принаймні тоді, коли вона йшла — киплячим супом.

Кожні десять днів Старий Гао сам піднімався на пагорб.

Спочатку він ходив перевіряти вулики, але згодом виявив, що під наглядом чужинця в усіх одинадцяти вуликах, як ніколи раніше, вирувало життя. Більше того, тепер з'явився ще й дванадцятий вулик з захопленого рою чорних бджіл, яких чужинець знайшов, гуляючи пагорбом.

Наступного разу, коли Старий Гао прийшов до халупи, він приніс із собою деревину, і вони з чужинцем кілька днів по обіді мовчки працювали разом, майструючи нові ящики та рамки для вуликів.

Одного вечора чужинець розповів Старому Гао, що рамки, які вони майстрували, були вигадані одним американцем всього сімдесят років тому. Це звучало, як дурниця для Старого Гао, який робив рамки так само, як його батько і як усі, хто жив по той бік долини, і він був впевнений, що так робили його дід і навіть його дідів дід, проте Гао нічого не сказав.

Йому подобалося товариство чужинця. Вони разом робили вулики, і Старому Гао хотілося, щоб чужинець був молодшим. Тоді б він міг зостатись тут надовго, а Старому Гао було б на кого залишити вулики після смерті.

Але вони були двома старими, які разом збивали ящики, мали рідке сиве волосся та зморшкувате обличчя, і жодному з них не судилося побачити бодай десяток зим.

Старий Гао помітив, що чужинець розбив маленький чепурний садок біля вулика, який оголосив своїм і відставив подалі від решти. Він обгородив його сіткою. А ще він зробив "задній хід" до вулика, так щоб до рослин мали доступ лише бджоли з вулика, який він винаймав. Старий Гао також помітив, що під сіткою стояло кілька лотків, заповнених чимось схожим на сироп: один яскраво-червоного кольору, один зеленого, один разюче-синього і один жовтого. Він вказав на них, але чужинець тільки кивнув і всміхнувся.

Та бджоли з жадобою пили сиропи: вони товпилися і скупчувалися обабіч олов'яних посудин, висолопивши жала, і упивалися по самий край, а тоді поверталися до вулика.

Чужинець намалював ескізи, що зображали бджіл Старого Гао. Він показав їх йому і намагався пояснити, як його бджоли відрізнялися від решти, згадуючи про древніх бджіл, які мільйони років зберігалися у камені, але тут чужинця підвело його знання китайської і, чесно кажучи, Старому Гао не дуже то й було цікаво. Зараз ці бджоли належали йому, а після смерті вони належатимуть схилу. Він приносив сюди й інших бджіл, але вони хворіли і здихали або ж вмирали з голоду від нальотів чорних бджіл, що крали їхній мед і покидали їх напризволяще.

Востаннє Старий Гао навідався наприкінці літа. Він спустився схилом і більше ніколи не бачив чужинця.

* * *

Нарешті.

Спрацювало. Я вже відчуваю дивне поєднання тріумфу і розчарування, яке буває при поразці або коли далекі грозові хмари дражняться з моїх відчуттів.

Незвично дивитися на власні руки і бачити не ті руки, які я знаю, а ті, що пам'ятаю з молодості: з ненабряклими суглобами, з темними, а не білосніжними волосинками.

Це був пошук, який згубив чимало людей, проблема, яка не мала видимого рішення. Три тисячі років тому перший імператор Китаю помер і ледь не занапастив свою імперію у пошуку рішення, а у мене цей пошук зайняв всього скільки, двадцять років?

Не знаю, вчинив я правильно чи ні (хоча будь-яка "пенсія" без такого заняття буквально звела б з розуму). Я взявся за справу Майкрофта. Розслідував її. І нарешті розкрив.

Чи розповім я про це світові? Ні.

Але при цьому у мене в сумці досі лежить півгорщика темно-коричневого меду; півгорщика меду, який дорожчий за усі народи. (Мені хотілося написати "дорожчий за весь чай в Китаї" — мабуть, через моє теперішнє становище, — але, боюся, навіть Ватсон відбракував би це кліше.)

До речі, щодо Ватсона...

Залишилося зробити ще одну річ — досягнути моєї останньої, зовсім невеличкої цілі. Я повинен відправитися у Шанхай, а там сісти на корабель до Саутгемптона, який тепер на відстані півсвіту.

І коли доберусь, я відшукаю Ватсона, якщо він ще живий — а я думаю, так і є. Розумію, це нелогічно, але я впевнений, що якимось би дізнався про те, що Ватсон покинув грішний світ.

Я куплю грим і замаскуюся під старигана, щоб його не налякати, і запрошу свого старого друга на чашку чаю.

Гадаю, того дня по полудні на грінках з маслом, які подадуть до чаю, буде мед.

* * *

Ходили чутки, що селом проходив чужинець, який прямував на схід. Але люди, які розказали про це Старому Гао, не думали, що це міг бути той самий чоловік, що жив в його халупі. Цей був молодим і гордим, з темним волоссям. Він не нагадував старого, який прийшов тим шляхом навесні, хоча хтось казав Гао, що сумка була схожа.

Старий Гао пішов до схилу, щоб поглянути, що сталося, хоча й так здогадувався, що там на нього чекає.

Чужинець зник, а з ним зникла і сумка.

А ще тут багато чого палили. Це було очевидно. Палили папери — Старий Гао впізнав краєчок малюнка, на якому чужинець зобразив одну з його бджіл, але решта паперів були спалені дотла або почорніли так, що розібрати на них щось було неможливо, навіть якби Гао знав мову чужинця. Та папери були не єдиним, що палили; частини вулика, який чужинець винаймав, тепер перетворилася на купу звивистого попелу; а ще там лежали почорнілі та покручені шматки олова, в яких колись, можливо, містилися яскраво забарвлені сиропи.

Чужинець якось розповів йому, що додав до сиропів барвник, щоб краще їх розрізнати, але яким було їхнє призначення Старий Гао так ніколи й не довідався.

Він оглядав халупу наче детектив, шукаючи ключ до розгадки природи чужинця або його місцеперебування. На керамічній подушці

його чекали чотири срібні монети — два юані і два песо, — тож він забрав їх собі.

За халупою він знайшов купку використаного корму, по якому досі повзали останні бджоли, смакуючи рештки солодкого липкого воску.

Старий Гао як слід подумав, а тоді зібрав корм, загорнув його легенько в тканину і поклав у горщик, який наповнив водою. Він підігрів воду на жаровні, не довівши її до кипіння. Згодом віск піднявся на поверхню, а мертві бджоли, бруд, пилок і прополіс затрималися у тканині.

Він дочекався, доки віск охолоне.

Потім він вийшов надвір і поглянув на місяць. Той був майже повним.

Він замислився, скільки селян знало про те, що його син помер ще немовлям. Потім згадав свою дружину, але її обличчя було неясним, а портретів або фотографій у нього не було. Він подумав, що не було на землі для нього кращого заняття, ніж тримати чорних, подібних до куль бджіл на схилі цього високого-високого пагорба. Ніхто більше не знав їхнього норову так добре, як знав він.

Вода охолола. Він вийняв з неї вже цілісний брусок бджолиного воску і поклав його на дошки свого ліжка, щоб той до кінця остиг. Потім дістав з горщика тканину, наповнену брудом й домішками. А тоді — оскільки він теж був у певному сенсі детективом, і коли ти відкинув всі неможливі варіанти, то те, що залишається, яким би воно не здавалось неймовірним, має бути правдою — випив цукровий сироп з горщика. Зрештою, у кормі залишається чимало меду, навіть коли більшу частину профільтрували через тканину і очистили. Вода віддавала медом, але такого меду Гао ще не куштував. Він мав смак диму, металу, незнайомих квітів і незвичних парфумів. Цей смак, подумав Гао, чимось нагадував секс.

Він випив воду до дна, а тоді заснув, схиливши голову на керамічну подушку.

Прокинувшись, він подумав, що треба вирішити, як бути з кузеном, який захоче отримати у спадок дванадцять вуликів на схилі, коли Старий Гао зникне безвісти.

Мабуть, він стане позашлюбним сином, юнаком, який повернеться в майбутньому. Чи просто сином.

Молодим Гао. Хто там вже пам'ятає? Нікому нема діла.

Він подасться до міста, а тоді повернеться і доглядатиме за чорними бджолами на схилі гори так довго, як тільки зможе.

Людина, яка забула Рея Бредбері

Я починаю забувати і це мене лякає.

Я гублю слова, хоча не гублю ідеї. Принаймні я на це сподіваюсь. А якщо й гублю, то непомітно. І звідки мені тоді знати про цю втрату?

Це кумедно, бо в мене завжди була чудова пам'ять. І все в ній зберігалось. Іноді вона видавалась такою блискучою, що я навіть гадав, ніби можу пам'ятати речі, про які ще не знаю. Запам'ятовування наперед...

Не думаю, що для цього явища вигадали окреме слово. Запам'ятовування подій, які ще не відбулись. У мене не з'явилося відчуття, яке буває, коли я намагаюся знайти в голові слово, якого там нема, так наче хтось прийшов і забрав його вночі.

У юності я знімав кімнату у великому будинку з кількома людьми. Я був тоді студентом. Кожен мав окремі полицки на кухні, чітко позначені іменами, і такі ж полицки в холодильнику, на яких ми зберігали яйця, сир, йогурт та молоко. Я завжди дотримувався правил і використовував лише свої харчі. Інші ж були не такими... ну ось. Я загубив слово. Воно означає "той, хто старанно дотримується правил". Інші люди в будинку були... не такими. Я підходив до холодильника і бачив, що хтось забрав мої яйця.

Я думаю про небо, всіяне космічними кораблями. Їх так багато, що здається, ніби це нашестя сарани, срібної на тлі світлої рожево-бузкової ночі.

У той час також зникали речі з моєї кімнати. Наприклад, чоботи. Я пам'ятаю, як щезали мої чоботи. Точніше, я мав би сказати "як щезли" — я ж бо не бачив самого зникнення. Чоботи самі не щезають. Хтось мав їх "щезнути". Так само, як і мій словник. Той же будинок, той же час. Я підійшов до невеличкої книжкової полиці поруч із ліжком (все було поряд із ліжком: я мав власну кімнату, але вона була не набагато більша від комори, яку перетворили на спальню). Я потягнувся до полиці, та словник щез, а замість нього залишилася прогалина, що мала розмір словника й лише показувала, де він був раніше.

Усі слова і книжка, в якій вони містились, зникли. За наступний місяць в мене також забрали радіо, балончик пінки для гоління, стос паперу для заміток і коробку олівців. І йогурт. А ще, як я виявив, коли зникло світло, — свічки.

Тепер я думаю про хлопчика в нових кросівках, який вірить, що може бігти вічно. Ні, це не допомагає. Місто з сухою погодою, в якому без перестану йшов дощ. Дорога пустелею, на якій добрі люди бачать міраж. Динозавр, який працює продюсером кіно. Міраж був палацом Хубілая. Ні...

Іноді, коли слова зникають, мені вдається віднайти їх, підкравшись з іншого боку. От я хочу знайти слово — наприклад, говорю про жителів планети Марс і тут усвідомлюю, що термін, яким їх називають, кудись зник. Аж раптом я зауважую, що зникле слово з'являється в якомусь реченні чи назві. "хроніки". "Мій улюблений". Якщо і це мені ні про що не нагадує, то я починаю обдумувати саме поняття. Мені спадають на думку маленькі зелені або високі, смагляві й прекрасні створіння: "були вони смагляві та золотоокі", і раптом слово "марсіани" очікує на мене, як друг або кохана наприкінці довгого дня.

Я виїхав з будинку, коли щезло моє радіо. Це було надто стомливо, коли речі, які, як я вважав, були моїми назавжди, повільно зникали одна за одною: річ за річчю, предмет за предметом, слово за словом.

Коли мені було дванадцять, один старий розповів мені історію, яку я ніколи не забуду.

Один бідняк забрів у ліс під вечір, але у нього не було з собою молитовника, щоб прочитати вечірню молитву. Тож він мовив: "Боже всезнаючий, я не маю молитовника і не знаю жодної молитви напам'ять. Але ти знаєш усі молитви, бо звешся Всевишнім. Отже, ось, що я зроблю. Я назву букви алфавіту, а ти складеш із них слова".

Деякі речі вилетіли в мене з голови і це мене лякає.

Ікарі Принаймні я ще не забув всі імена. Я пам'ятаю Ікара. Він підлетів надто близько до сонця. Хоча за міфом воно було того варте. Так завжди: варто спробувати, навіть якщо зазнаєш невдачі, навіть якщо вічно падатимеш, як метеорит. Краще спалахнути в пітьмі, надихнути інших, пожити, аніж сидіти, проклинаючи людей, які позичили, але не повернули твою свічку.

На жаль, я також загубив людей.

Дивно, коли таке трапляється. Не те щоб я їх справді гублю чи втрачаю. Не так, як губиш батьків у дитинстві — коли думаєш, що тримаєш мамину руку в натовпі, а тоді піднімаєш очі і то не твоя мама... — чи втрачаєш пізніше, у зрілому віці. Коли доводиться знаходити слова, щоб описати їх під час похорону чи у день вшанування пам'яті, або коли ти розвіваєш прах над квітником чи біля моря.

Часом я бажаю, аби мій прах розвіяли в бібліотеці. Але тоді наступного ранку бібліотекарям доведеться прийти раніше, щоб змести його до появи відвідувачів.

Я хотів би, щоб мій прах розвіяли в бібліотеці чи, можливо, у мандрівному парку розваг. У такому собі парку з 30-х років, де можна кататися на чорному... чорному... цьому...

Я загубив слово. Карусель? Американські гірки? Те, на чому катаються і знову стають молодими. Оглядове колесо. Точно. Є ще одне шоу розваг, яке приїздить до міста і приносить зло. "Клацни пальцем тільки раз..."

Шекспір.

Я пам'ятаю Шекспіра: пам'ятаю його ім'я, ким він був і що писав. Поки що він в безпеці. Мабуть, є люди, які забули Шекспіра. Їм доводиться казати "той, хто написав "Бути чи не бути"" — ні, не фільм,[34] де грав Джек Бенні, справжнє ім'я якого Бенджамін Кубельські, а виріс він у місті Вокіган, штат Іллінойс, що десь за годину їзди від Чикаго. Вокіган був пізніше увічнений як Зелене місто в ряді оповідань та книжок американського автора, який покинув Вокіган і переїхав жити до Лос-Анджелеса. Це, власне, і є людина, про яку я думаю. Я можу його уявити, якщо заплющу очі.

Колись я розглядав його фото на звороті обкладинок книжок. Він виглядав лагідним і мудрим, а ще добрим.

Він написав оповідання про По, щоб його не забули, про майбутнє, де сплять та забувають книжки, і в оповіданні ми опиняємося на Марсі, хоча насправді перебуваємо, можливо, у Вокігані чи Лос-Анджелесі, коли критиків — тих, хто паплюжить або губить книжки, тих, хто забирає слова, усі слова, словники та радіо, сповнені слів — коли цих людей проводять домом і їх один по одному вбиває орангутанг, провалля й маятник, згадай Бога, Монтрезоре...

По. Я знаю По. І Монтрезора. І Бенджаміна Кубельські та його дружину Седі Маркс, яка не має жодного стосунку до братів Маркс, і яка виступала під псевдонімом Мері Лівінгстон. Усі ці імена у мене в голові.

Мені було дванадцять.

Я прочитав книжки, подивився фільм, і температура займання паперу дала мені зрозуміти, що я повинен це все запам'ятати. Бо людям доведеться пам'ятати книжки, якщо інші люди сплять чи забудуть їх. Ми запам'ятаємо їх. Ми станемо ними. Ми стаємо авторами.

Ми стаємо їхніми книжками.

Вибачте. Я там дещо загубив. Це наче стежка, яка завела мене у глухий кут, і я заблукав у лісі. Тепер я тут, але де саме "тут" — не знаю.

Ти повинен вивчити п'єсу Шекспіра: Я буду називати тебе "Тіт Андронік". Чи ти, ким би ти не був. Ти міг би вивчити роман Агати Крісті: я називатиму тебе "Убивство у "Східному експресі"". Ще хтось може вивчити вірші Джона Вілмота, графа Рочестера, а ти, ким би ти не був, читачу, можеш вивчити книжку Діккенса, і коли мені захочеться дізнатися, що сталося з Барнабі Радж, я прийду до тебе. І ти мені розкажеш.

Будуть люди, які палитимуть слова, люди, які забиратимуть книжки з полиць, "пожежники" й невігласи, які бояться історій і слів, снів та

Геловіну, і людей, які витатуювали на собі оповідання або набили "Хлопці! В підвалі можна вирощувати гриби!".[35] Але якщо твої слова, які є людьми, які є днями, що складають моє життя, якщо твої слова виживуть, то ти прожив не дарма, ти змінив світ, та твого імені я вже не пам'ятаю.

Я вивчив твої книжки. Закарбував їх у мозку. На випадок, якщо до міста являться "пожежники".

Та як людина ти зник з моєї пам'яті. І я чекаю на твоє повернення. Як я чекав на свій словник, чи радіо, чи чоботи — все марно.

Усе, що залишилося — пuste місце в моїй голові, яке раніше займав ти. Але й у цьому я не впевнений остаточно.

Якось ми говорили з другом і я сказав:

— Тобі знайомі такі оповідання?

Далі я переказав йому всі історії, які тільки знав: про чудовиськ, що прийшли до будинку з людською дитиною, про продавця громовідводів і лихий карнавал, про марсіан з їхніми мертвими скляними містами й досконалими каналами. Він послухав усі історії, але сказав, що ніколи про них не чув. Що їх не існувало.

І це мене хвилює.

Мене хвилює, що саме я не давав їм зникнути. Як люди, які наприкінці оповідання витоптують сніг, ходячи туди й назад, і запам'ятовують історії, повторюючи слова, оживляючи їх.

Думаю, у цьому винен Бог.

Ну, тобто, не можна розраховувати на те, що він пам'ятатиме все — Бог цього не може. Він зайнятий хлопець. Тому, мабуть, він доручає обов'язки іншим. Іноді просто каже:

— Гей, ти! Ти повинен запам'ятати дати Столітньої війни. А ти — ти запам'ятай окапі.[36] Ти — запам'ятай Джека Бенні (справжнє ім'я — Бенджамін Кубельскі), родом з Вокігана, штат Іллінойс. А якщо ти забудеш речі, які Бог доручив тобі запам'ятати — бах! І нема більше окапі. Залишилася лише дірка у формі окапі десь між антилопою і жирафом. Нема більше Джека Бенні. Немає й Вокігана. Тільки дірка у пам'яті, де раніше була якась особа чи ідея.

Не знаю.

Не знаю, де й шукати. Чи загубив я автора так само, як колись словник? Або ж ще гірше: можливо, Бог доручив мені це невеличке завдання, а я його підвів, і саме через моє забуття цей автор зник з полиць та довідників і тепер існує лише в наших снах...

У моїх снах. Я не знаю твоїх снів. Мабуть, тобі не сниться вельд на шпалерах, який поїдає двох дітей. Мабуть, ти не знаєш, що Марс — це рай, куди після смерті потрапляють наші близькі, щоб потім забрати нас у ніч. Тобі не сниться чоловік, заарештований за пішоходство.

А мені все це сниться.

Якщо він існував, то я загубив його. Загубив його ім'я. Загубив назви його книжок, одну за одною. Загубив його історії.

Я боюся, що втрачаю глузд, бо не може бути, щоб я просто старів.

Якщо я схибив лише в цьому, то, благаю тебе, будь моїм провідником, допоможи повернути ці історії світу.

Бо, мабуть, якщо це спрацює, вони його згадають. Вони усі його згадають. Його ім'я знову пов'язуватимуть з маленькими американськими містечками на Геловін, коли листя несеться тротуаром, немов сполохані пташки, або з Марсом, або з любов'ю. А моє ім'я забудуть.

Я готовий заплатити цю ціну, якщо порожнеча на книжковій полиці в моїй голові може бути заповнена знову, перш ніж я піду.

Боже милостивий, вислухай мою молитву.

А... Б... В... Г... Ґ... Д... Е...

Єрусалим

Мій дух у боротьбі незламний,

І меч жалю не зна в руці.

Ми зведемо Єрусалим

У Англії, на рідній нам землі.

Вільям Блейк

Єрусалим, подумав Моріссон, нагадував глибокий басейн, в якому дно поросло часом. Він поглинув їх обох, і Моріссон відчував, як тиск часу виштовхує його на поверхню, немов з глибин океану.

Він був радий вибратися на поверхню.

Завтра він знову піде на роботу. Робота — це добре. Буде на чому зосередитися. Він увімкнув радіо, а тоді, посеред пісні, знову вимкнув.

— Я ж слухала, — сказала Делорес. Вона прибирала в холодильнику, перш ніж покласти свіжі продукти.

— Вибач, — відказав він. Музика плутала йому думки. Потрібна була тиша.

Моррісон заплющив очі і на мить повернувся до Єрусалима — обличчя обпікала пустеля, а він дивився на старе місто і вперше розумів, яке воно мале. Справжній Єрусалим, що існував дві тисячі років тому, був меншим за провінційне англійське містечко.

Їхній гід, худа жінка з грубою шкірою, якій було вже десь за п'ятдесят, тицяла пальцем.

— Тут була виголошена Нагірна проповідь. Тут схопили Ісуса. Отам Його тримали під вартою. А там Його судив Пілат, з дальнього боку Храму. Розп'яли ж Його на горі.

Вона байдуже обвела рукою схили. Вони гуляли всього кілька годин.

Делорес робила знімки. Вони з гідом одразу порозумілися. Моррісон не хотів їхати в Єрусалим. Він хотів відпочити в Греції, але Делорес наполягла на своєму. Єрусалим біблійний, сказала вона йому. Він — частина історії.

Вони вирушили на прогулянку Старим містом, почавши з Єврейського кварталу. Кам'яні східці. Зачинені крамниці. Дешеві сувеніри. Повз них пройшов чоловік, одягнений у величезну хутряну шапку чорного кольору і тепле пальто. Моррісон поморщився.

— От він, напевно, спарився.

— Вони носили такий одяг у Росії, — сказала гід. — Тому носять його і тут. Вони вдягають хутряні шапки на свято. Деякі носять ще більші, ніж ви оце бачили.

Делорес поставила перед ним чашку з чаєм.

— Про що задумався? — запитала вона.

— Згадую відпочинок.

— Покинь це діло, — відказала вона. — Просто забудь та й усе. Чому б тобі он краще не вигуляти собаку?

Він випив чай. Коли чіпляв ошийник, собака очікувально поглянув на нього, наче збирався щось сказати.

— Гайда, хлопче, — мовив Моррісон.

Він звернув ліворуч і пішов по авеню у напрямку Пустища. Воно було зеленим. Єрусалим був золотим: це місто піску і каменю. З Єврейського кварталу вони рушили до Мусульманського, проминаючи метушливі крамниці, набиті під зав'язку солодощами, фруктами та яскравим одягом.

— І простирадла нема, — розповідала гід Делорес. — Єрусалимський синдром.

— Ніколи про таке не чула, — відповіла вона.

А тоді запитала в Моррісона:

— А ти чув?

— Я щось замріявся, — відповів Моррісон. — А що он те означає? Ті двері з купою візерунків?

— Це привітання для когось, хто має повернутися з паломництва до Мекки.

— Ну от, — сказала Делорес. — Наше паломництво було до Єрусалима. Інші люди відвідують інші місця. Навіть на Святій землі є свої паломники.

— Зате Лондон ніхто не відвідує, — відказав Моррісон. — Принаймні заради паломництва.

Делорес вдала, що не чула.

— Отже, його нема, — звернулася вона до гіда. — Дружина повертається з крамниць або музею, а простирадла нема.

— Саме так, — відповіла гід. — Вона спускається до стійки реєстрації і каже, що не знає, де її чоловік.

Делорес взяла Моррісона під руку, неначе хотіла заспокоїти себе, що він не зник.

— І де ж він?

— У нього розвинувся Єрусалимський синдром. Він стоїть на розі, одягнений в саму лише тогу. Це і є простирадло. Він проповідує — зазвичай про те, що треба творити добро і славити Господа. Ну, і любити ближнього свого.

— Приїздіть до Єрусалима і втрачайте клепку, — мовив Моррісон. — Таке собі рекламне гасло.

Гід осудливо поглянула на нього.

— Між іншим, — заявила вона, як здалося Моррісу, з гордістю, — це єдине психічне захворювання, обумовлене місцевістю. А також єдине, яке легко вилікувати. Знаєте, як це зробити?

— Забрати в людини простирadlo?

Гід завагалась, але потім всміхнулася.

— Майже. Треба вивезти людину з Єрусалима. І їй одразу стане краще.

— Добридень, — привітався чоловік в кінці дороги. Вже одинадцять років вони кивали один одному, а він досі не мав жодного уявлення про його ім'я. — Бачу, ви трохи засмагли. Їздили відпочивати, га?

— Були в Єрусалимі, — відповів Моррісон.

— Брр! Я б туди нізащо не поїхав. Не встигнеш і оком кліпнути, як тебе вже підірвуть чи викрадуть.

— З нами такого не сталося, — заперечив Морріс.

— Однаково вдома спокійніше, чи не так?

Моррісон завагався. А тоді поспіхом затараторив:

— Ми пройшли через хостел і спустилися до підземного, гм... — він забув слово. — Місця, де зберігають воду. Воно існує з часів Ірода I Великого. Воду зберігали під землею, щоб запобігти випаровуванню. Сто років тому хтось проплив човном весь підземний Єрусалим.

Забуте слово застигло в глибині думок, наче дірка в словнику. П'ять складів, починається на "В", означає лунке місце глибоко під землею, де зберігають воду.

— Ну, до зустрічі, — попрощався сусід.

— До зустрічі, — відповів Моррісон.

Зелене Пустище спадало пологими схилами, які розділяли дуби і буки, а також каштани і тополі. Він уявив світ, у якому Лондон був поділений, у якому Лондон був містом, котре намагалися завоювати у хрестових походах — втрачаючи та відвойовуючи, а потім знову втрачаючи, і так раз за разом.

Мабуть, подумав він, справа не в божевіллі. Мабуть, там просто глибші тріщини чи небо тонше, і через нього чути, як Бог говорить до Своїх пророків. Але ніхто більше не зупиняється послухати.

— Водосховище, — промовив він уголос.

Зелень Пустища стала сухою й золотавою, а шкіру обдало жаром так, наче відкрили духовку. Здавалося, ніби він не полишав Єрусалим.

— У мене болять ноги, — казала Делорес. А тоді додала: — Я повернуся до готелю.

На обличчі гіда виникло занепокоєння.

— Я просто хочу трохи відпочити, — запевнила Делорес. — Стільки всього треба перетравити.

Вони проходили повз крамницю "Christ prison shop".[37] Там продавали сувеніри та килими.

— Я піду натру ноги. Ви двоє погуляйте без мене. Зайдете по мене після обіду.

Моррісон хотів заперечити, але вони найняли гіда на цілий день. Її шкіра була темною й обвітреною, а усмішка, коли вона всміхалась, вражала білизною. Вона повела його до кав'ярні.

— Отже, — почав Моррісон, — як у вас йдуть справи, добре?

— Туристів поменшало, — сказала вона. — Ще з початку інтифади.
[38]

— Делорес, моя дружина, завжди хотіла тут побувати. Побачити святі місця.

— Так, у нас їх чимало. Знайдеться щось для кожного віруючого: християнина, мусульманина чи юдея. Це священне місто. Я тут прожила все життя.

— Гадаю, ви не можете дочекатися, коли нарешті все це вирішиться, — мовив він. — Е-е... Ну, тобто, палестинський конфлікт. Політичні питання.

Вона стенула плечима.

— Це не має значення для Єрусалима, — відказала вона. — Люди приходять. Вірують. А потім убивають одне одного, щоб довести, що Бог їх любить.

— Що ж, — сказав він. — Чим тут зарадиш?

Вона всміхнулася своєю білосніжною усмішкою.

— Іноді, — мовила вона, — я думаю, що було б краще, якби місто розбомбили. Щоб залишалася лише пустеля з радіацією. Кому б тоді воно було потрібне? Та потім я думаю, що люди однаково приходили б і збирали радіоактивний пил, який може містити атоми Куполу Скелі, Храму або Стіни, до якої притулявся Ісус, коли йшов до Хреста. Люди б воювали за право володіти отруйною пустелею, якби цією пустелею став Єрусалим.

— Вам тут не подобається?

— Ви мали б радіти, що ваша батьківщина — не Єрусалим. Ніхто не хоче розділити Лондон. Ніхто не відправляється в паломництво до священного міста Ліверпуль. Бірмінгемом не ходили пророки. Ваша країна ще дуже молода. Вона ще зелена.

— Англія не молода.

— У цій країні досі точаться суперечки через рішення, прийняті дві тисячі років тому. Люди вже три тисячі років не можуть вирішити, кому належить місто — ще з тих часів, як цар Давид відвоював його у битві з євусеями.

Він потопає у Часі, відчував, що той чавить його, як чавлять зі старих дерев оливу.

Вона запитала:

— У вас є діти?

Питання заскочило Моррісона зненацька.

— Ми хотіли дітей. Але з цим виникли проблеми.

— Ваша дружина, вона сподівається на диво? Бо іноді й таке буває.

— Вона... вірує, — відповів він. — Я ніколи не вірував. Але ні, думаю, диво тут ні до чого.

Він відсьорбнув кави.

— То, цей, ви заміжня?

— Мій чоловік загинув.

— Від вибуху бомби?

— Що?

— Від чого він загинув?

— Від рук американського туриста. З Сітла.

— Боже...

Вони допили каву.

— Підемо поглянемо, як там ноги вашої дружини?

Піднімаючись вузькою вуличкою до готелю, Моррісон сказав:

— Я зовсім самотній. Я працюю на роботі, яка мені обридла, та приходжу додому до люблячої дружини, якій я, тим не менш, не надто подобаюсь, і бувають дні, коли, здається, не можеш поворухнутись і хочеться тільки, щоб увесь світ кудись зник.

Вона кивнула.

— Та принаймні ви не живете в Єрусалимі.

Гід зачекала у холі готелю, поки Моррісон піднявся до своєї кімнати. Він чомусь зовсім не здивувався, коли побачив, що Делорес немає ні в спальні, ні в крихітній ванній, і що простирадло, яке ще зранку вкривало ліжко, зникло.

Його собака міг гуляти Пустищем до скону, але Моррісон вже почав втомлюватися, та ще й пустилась дрібна мжичка. Він вирушив назад зеленим світом. "Який приємний зелений світ", — подумав він, хоча і знав, що в цьому криється неправда. Його голова нагадувала картотечну шафу, що гепнулася зі сходів, тому вся інформація у ній змішалась і переплуталась.

Вони знайшли його дружину на Віа Долороза.[39] Попри те, що на ній було простирадло, вона здавалась зосередженою, а не божевільною. А ще вона виглядала спокійною — так, що аж було лячно.

— Усе любов, — повчала вона людей. — Усе — Єрусалим. Бог — це любов. І Єрусалим — це любов.

Якийсь турист сфотографував її, а от місцеві не звертали на неї жодної уваги. Моррісон взяв її під руку.

— Гайда, любя, — мовив він. — Ходімо додому.

Вона наче дивилася крізь нього. Він замислився: "Що вона там бачить?" Вона мовила:

— Ми вже вдома. У цьому місці стіни світу тонші. Тут можна почути, як Він гукає нас крізь стіни. Послухай. Його чути. Послухай!

Делорес не пручалася і навіть не кричала, поки вони вели її до готелю. Делорес не виглядала, як пророк. Вона виглядала, як жінка

далеко за тридцять, загорнута в простирadlo. Моррісон гадав, що їйньому гіду було весело, але коли він зустрівся з нею поглядом, то побачив лише занепокоєння.

Вони поїхали автомобілем з Єрусалима в Тель-Авів, і тільки на пляжі перед готелем, проспавши до цього майже добу, Делорес оговталася — трохи збентежена, вона ледве пам'ятала минулий день. Він намагався поговорити з нею про те, що бачив і те, що вона казала, але спинився, коли помітив її смуток. Вони вдали, наче нічого не сталося, і більше ніколи про це не згадували.

Іноді йому було цікаво, що відбувалося у неї в голові того дня, коли вона почула голос Бога крізь золоте каміння, але, по правді, він цього знати не хотів. Так було краще.

"Це обумовлено місцевістю. Треба вивезти людину з Єрусалима", — пригадалося йому. І він запитував себе, як і сотні разів за останні кілька днів, чи цього справді було достатньо.

Він радів, що вони повернулися до Англії, радів, що вони були вдома, де бракувало Часу, щоб зчавити, задушити і стерти тебе в пил.

Моррісон повертався додому під мжичкою повз дерева скраю тротуару, повз чепурні палісадники, літні квіти та всуціль зелені газони, і йому стало холодно.

Він знав, що вона зникне, перш ніж він зверне за риг, перш ніж побачить, як відчинені вхідні двері грюкають од вітру.

Він піде за нею. І знайде її — подумав він майже радісно.

Цього разу він послухає.

Клац-цок і торохтливий мішок

— Перш ніж покласти мене спати, ти розповіси історію?

— А ти справді хочеш, щоб я вкладав тебе спати? — запитав я в хлопчика.

Він на мить замислився. А тоді надзвичайно серйозно промовив:

— Так, думаю, що треба. Тому що я закінчив робити домашнє завдання і мені час спати, а ще я трохи боюсь. Не так, щоб аж дуже. Лише трішки. Це все-таки величезний будинок і тут часто немає світла, а тому трохи темно.

Я простягнув руку і скуйовдив його волосся.

— Розумію, — відказав я у відповідь. — Це дуже великий старий будинок.

Він кивнув. Ми сиділи на кухні, де було світло і тепло. Я відклав журнал на кухонний стіл.

— Яку історію ти хочеш почути?

— Що ж, — мовив він замислено. — Думаю, історія має бути не надто страшною, бо інакше замість того, щоб спати, я всеньку ніч думатиму про монстрів. Але вона має бути хоч трішки страшною, бо інакше нецікаво. Ти ж вигадуєш страшні історії, правда? Вона казала, що це твоя робота.

— Вона перебільшує. Але так, я пишу оповідання. Правда, жодного ще не опублікували. І я пишу різні історії.

— Але ж страшні теж?

— Так.

Хлопчик поглянув на мене. Він стояв у тіні дверей і чекав.

— Ти знаєш якісь історії про клац-цок і торохтливий мішок?

— Здається, ні.

— Це найкращі історії.

— Вам такі в школі розказують?

Він стенив плечима.

— Інколи.

— А що це за історії — про клац-цок і торохтливий мішок?

Він був не по літах розвинутою дитиною, тому таке невігластво сестриноного кавалера його не вразило. Це читалося в його обличчі.

— Всі їх знають.

— А я ні, — заперечив я, стримуючи посмішку.

Він поглянув на мене так, мов намагався здогадатися, чи я з ним не жартую. А потім мовив:

— Думаю, тобі пора відвести мене в спальню, а потім ти розповіси мені історію перед сном. Але, мабуть, краще, щоб вона була нестрашною, бо інакше я не зможу спати, а там, у спальні, теж трохи темно.

Я сказав:

— Залишити твоїй сестрі записку, щоб вона знала, де ми?

— Можна. Та однаково ми почуємо, коли вони повернуться. Вхідні двері голосно гупають.

Ми вийшли з теплої і затишної кухні у коридор великого будинку, де було зимно, темно й тягло з вікон. Я клацнув вимикачем, але коридор так і залишився темним.

— Лампочка перегоріла, — пояснив хлопчик. — Таке постійно трапляється.

Наші очі почали звикати до мороку. Місяць був майже уповні, і синьобіле світло, що просочувалось всередину крізь високі вікна, спадало сходами у коридор.

— Все буде добре, — запевнив я.

— Так, — спокійно докинув хлопчик. — Я дуже радий, що ти тут.

Він більше не здавався таким дорослим, як раніше. Його рука намацала мою, і він тримався спокійно й довірливо, так наче знав мене усе своє життя. Я відчув себе відповідальним і дорослим. Я ще поки не знав, чи те, що я відчував до його сестри — моєї дівчини — було коханням, але мені подобалося, що ця дитина сприймала мене, як члена сім'ї. Я почувався старшим братом, тому поводився впевнено, і навіть якщо мене й тривожив цей порожній будинок, я б нізащо у цьому не зізнався.

Східці скрипіли під потертим килимом.

— Клац-цоки, — мовив хлопчик, — то найкращі монстри.

— Вони з телевізора?

— Навряд. Не думаю, що хтось взагалі знає, звідки вони. Більшість з'являється з п'тьми.

— Гарне місце для монстрів.

— Еге ж.

Ми рухалися верхнім коридором крізь морок, просуваючись від одного клаптика місячного сяйва до іншого. Це був справді великий будинок. Ліхтарик тут би не завадив.

— Вони з'являються з п'тьми, — сказав хлопчик, тримаючись за мою руку. — Гадаю, вони з неї зроблені. І вони нападають, коли ти не звертаєш уваги. Саме тоді вони нападають і забирають тебе до своїх... не гнізд. Яке ще є слово, схоже на "гніздо"?

— Нора?

— Ні, не нора.

— Лігво?

Він помовчав. А потім сказав:

— Так, думаю, це воно. Лігво.

Він стиснув мою руку, але більше не говорив.

— Гаразд. Отже, вони забирають неуважних людей до себе в лігво. І що вони роблять потім, ці монстри? Висмоктують з людини всю кров, як вампіри?

Він пирхнув.

— Вампіри не висмоктують всю кров з людини. Вони п'ють тільки трішки. Так, щоб вистачало далі існувати і, знаєш, літати. Клац-цоки значно страшніші за вампірів.

— Я не боюсь вампірів, — сказав я йому.

— І я. Я теж їх не боюсь. Знаєш, що клац-цоки роблять? Вони тебе п'ють, — мовив хлопчик.

— Як "Колу"?

— "Кола" дуже шкідлива, — заявив хлопчик. — Якщо покласти зуб у "Колу", то до ранку від нього нічого не залишиться. Ось чому "Кола" така шкідлива і чому треба завжди чистити зуби, щовечора.

Я чув цю історію про "Колу" в дитинстві, і вже в дорослому віці дізнався, що це лише байка. Але я впевнений, що брехня, яка сприяє зубній гігієні — хороша брехня, тому промовчав.

— Клац-цоки тебе п'ють, — продовжив хлопчик. — Спочатку вони кусають, а потім тобі стає дурно всередині, і всі твої нутрощі, мізки і взагалі все, окрім кісток та шкіри, перетворюється на рідку гущу, яку клац-цоки потім висмоктують крізь отвори, в яких раніше були твої очі.

— Яка гидота, — сказав я йому. — Ти сам це вигадав?

Ми досягли останнього прольоту сходів у глибині великого будинку.

— Ні.

— Не можу повірити, що діти спроможні таке вигадати.

— Ти не спитав про торохтливий мішок.

— Добре. То що там з мішком?

— Ну, — його тихий голос, що долинав з пільми поряд зі мною, звучав проникливо й спокійно, — коли від тебе залишилися самі кістки та шкіра, вони вішають тебе на гачок і твої рештки торохтять на вітрі.

— І як же виглядають ці клац-цоки?

Ще не закінчивши питання, я вже почав шкодувати, що його поставив, і не бажав чути відповідь. Я подумав: "Напевно, це величезні, схожі на павуків створіння, подібні до того, що сьогодні зранку я бачив у душі". Боюся павуків.

Мені відлягло від серця, коли хлопчик сказав:

— Вони виглядають як те, на що ти не подумаєш. Як те, на що ти не звертаєш уваги.

Ми почали підніматися дерев'яними сходами. Він ішов поряд зі мною, і я тримав його руку правицею, а на поручень спирався лівицею. Тут, високо в будинку, відчувався запах пилу і старої деревини. Хлопчик ступав певно, хоча місячного сяйва ставало дедалі менше.

— Ти вже вирішив, яку історію розповіси мені перед сном? — запитав він. — Як я й казав, необов'язково, щоб вона була страшною.

— Не зовсім.

— Можеш розповісти мені про цей вечір. Про те, чим ти займався.

— Це буде така собі історія. Нещодавно моя дівчина переїхала до нового будинку на окраїні. Вона отримала його у спадок від тітки чи що. Цей будинок дуже великий і старий. Сьогодні я збираюся провести з нею свою першу ніч, тому вже десь годину чекаю, доки вона та її співмешканці повернуться з вином та індійським фастфудом.

— Бачиш? — сказав хлопчик.

В його словах знову почулася ця зверхня втіха; але всі діти бувають іноді нестерпними, коли вважають, що знають те, про що не знаєш ти. Напевно, це для них на користь.

— Ти все це знаєш, але зовсім не думаєш — натомість, чекаєш, доки твій мозок сам заповнить пробіли.

Він відчинив двері на горище. Всередині панував суцільний морок, але рух дверей сколихнув повітря, і я почув, як щось тихенько закалатало, немов сухі кістки в тоненьких мішках. Клац-цок, клац-цок — ось так.

Я був би відсахнувся, коли б зміг; але чіпкі, безжалісні пальчики потягнули мене вперед, у пітьму.

Закляття проти допитливості

Блошині ринки зустрічаються по всій Флориді, і цей був не найгіршим з них. Колись тут стояв ангар для літаків, але місцевий аеропорт закrywся більш ніж двадцять років тому. За металевими столиками вместилися сотні торговців. Більшість продавали підробки: сонячні окуляри, наручні годинники, сумки або ремені. Африканська сім'я пропонувала вирізані з дерева фігурки тварин, позаду них голосна розтріпана жінка на ім'я (яке я ніколи не забуду) Черіті Перрот[40] продавала обідрані книжки в м'якій обкладинці і старі палп-журнали, [41] сторінки яких пожовкли і розсипалися, а поряд із нею в кутку

мексиканка, ім'я котрої я так і не довідався, збувала кіноафіші і пожмакані рекламні фото акторів.

Часом я купував книжки у Черіті Перрот.

Невдовзі жінка з кіноафішами пішла, а на її місце став низенький чоловік у сонячних окулярах. Його сіру скатертину, яка вкривала металевий столик, займали маленькі різьблені фігурки. Я зупинився, щоб роздивитися їх — цю незвичну купку істот, вирізьблених із сірої кістки, каменю і темного дерева, — а тоді роздивився його самого. Я подумав, чи не потрапив він в якусь страшну аварію, таку, якій зарадить лише пластична хірургія: з його обличчям було не все гаразд — перекошене, дивної форми. Дуже бліда шкіра. Його неприродно чорне волосся видавало перуку, зроблену, мабуть, з собачої шерсті, а темні, як ніч, окуляри не виказували очей. Він ніскілечки не виділявся на блошиному ринку Флориди: за столиками стояли самі диваки, і їхні покупці були такими ж диваками.

Я нічого не придбав у нього.

Наступного разу, коли я прийшов на ринок, Черіті Перрот вже пішла, а її місце зайняла сім'я індіанців, яка продавала кальяни та інше начиння для куріння, але низенький чоловік у темних окулярах із сірою скатертиною досі стояв за своїм столиком у глибині блошиного ринку. Тепер на ньому лежало ще більше різьблених істот.

— Ці фігурки не схожі на жодних відомих мені тварин, — сказав я йому.

— Не схожі.

— Ви їх самі робите?

Він похитав головою. На блошиному ринку не можна питати, звідки люди беруть товар. Тут мало що вважається табу, але походження товарів — виключення.

— Багато вам вдається продати?

— На їжу вистачає, — відказав він. — І на житло теж.

А тоді продовжив: — Вони варті більше, ніж я за них прошу.

Я взяв до рук фігурку, яка могла б бути схожою на оленя, якби олені були хижачками, і запитав:

— Що це?

Він зиркнув на неї.

— Гадаю, це примітивний товн.[42] Тут складно сказати.

А тоді додав:

— Він належав моєму батькові.

Пробив дзвін, а це означало, що блошиний ринок незабаром зачиниться.

— Хочете поїсти? — запитав я. Він дивився на мене насторожено.

— Я пригощаю, — докинув я. — Просто так. Через дорогу є закусочна "У Деніса". Або можемо сходити в бар.

Він ненадовго задумався.

— "У Деніса" згодиться, — відповів він. — Зустрінемося там.

Я сидів у закуточній і чекав. Через півгодини я вже не сподівався, що він прийде, але на мене чекала несподіванка. Він з'явився через п'ятдесят хвилин з коричневою шкіряною сумкою, прив'язаною до зап'ястя довгим куском шворки. Я подумав, що у ній, мабуть, лежали його гроші, бо сумка теліпалася так, наче була порожньою, а весь його товар туди б не помістився. Незабаром він вже ласував купою млинців і згодом, за кавою, наважився на розповідь.

* * *

Сонце почало гаснути десь після полудня. Спочатку щось блимнуло, а тоді затемнення, яке з'явилося з одного боку, почало ширитись малиновим обличчям сонця, доки те зовсім не згасло, наче жарина, яку позбавили вогню. Світом знову запанувала ніч.

Балтазар Неспішний побіг вниз схилом, навіть не перевіривши і не зібравши здобич із сітей, які він розвішав на деревах. Він не зронив жодного слова, щоб не збити дихання, і рухався так швидко, як тільки міг при своїх габаритах, аж доки не сягнув підніжжя пагорба й дверей своєї однокімнатної хатини.

— Телепню! Настав час! — вигукнув він.

А тоді опустився на коліна і запалив лампу з риб'ячим жиром, яка шипіла, смерділа і горіла мерехтливим оранжевим полум'ям.

Відчинилися двері хатини і з них вийшов Балтазарів син. Він був трохи вищий за батька, набагато худіший і безбородий. Юнака назвали на честь діда, і доки той був живий, хлопчика звали Фарфал Молодший; та зараз до нього навіть прямо зверталися не інакше як Фарфал Несчасливий. Якщо він приносив додому несучку, вона переставала нестись; якщо він вдаряв сокирою по дереву, воно обов'язково падало в

найбільш незручному місці з найменш приємними наслідками; якщо він знаходив скарб із стародавніми коштовностями в замкненій скрині, що стриміла з землі скраю поля, ключ до неї неодмінно ламався в замку, а в повітрі завмирало тихе відлуння пісні, наче співав далекий хор, і скриня розсипалася на порошок. Дівчата, які западали йому в серце, закохувалися в інших чоловіків, ставали гру[43] або їх викрадали деоданди.[44] Таким було його життя.

— Сонце згасло, — сказав Балтазар Неспішний своєму сину.

— Виходить, це все, — відповів Фарфал. — Кінець.

Після того, як сонце зайшло, стало прохолодніше.

Балтазар лише мовив:

— Скоро настане. У нас залишилося всього кілька хвилин. Добре, що я підготував запас харчів на цей день.

Високо тримаючи лампу з риб'ячим жиром, він зайшов до хати.

Фарфал попрямував за батьком до їхнього крихітного помешкання, в якому була лише одна простора кімната і замкнені двері у дальньому кінці хатини. Саме до них підійшов Балтазар. Він опустив на підлогу лампу, зняв з шиї ключ і відчинив двері.

Фарфалові перехопило подих.

Він лише мовив:

— Ці кольори.

А тоді додав:

— Я не наслідуюся зайти.

— Ну ти й довбень, — випалив батько. — Заходь, але ступай обережно.

А коли Фарфал не ворухнувся, батько заштовхнув його і зачинив за собою двері.

Фарфал стояв і кліпав, звикаючи до світла.

— Як розумієш, — сказав його батько, склавши руки на чималому пузі й оглядаючи кімнату, в яку вони потрапили, — з точки зору часу цієї кімнати не існує у світі, до якого ти звик. Натомість вона існує за мільйони років до нас, в часи Реморіанської імперії. Цей період відзначається чудовою музикою лютець, вишуканою кухнею, а також привабливістю і піддатливістю рабського класу.

Фарфал протер очі, а тоді поглянув на дерев'яну віконну раму посередині кімнати, раму, крізь яку вони щойно пройшли, як крізь двері.

— Тепер я починаю розуміти, — сказав він, — чому тебе так часто не було вдома. Мені здається, я не раз бачив, як ти заходив до цієї кімнати крізь оті двері, та мене вона ніколи не цікавила. Я просто мирився з тим, що повинен пройти якийсь час, доки ти повернешся.

Затим Балтазар Неспішний почав знімати з себе вбрання з темної мішківини, аж доки не постав голий — гладун з довжелезною сивою бородою і коротким сивим волоссям, — а тоді надягнув яскраву шовкову мантію.

— Сонце! — вигукнув Фарфал, зазирнувши до кімнатного віконця. — Поглянь на нього! Воно багровіє, мов свіжорозпалене багаття! Тільки відчуй, яке від нього лине тепло!

А тоді додав:

— Батьку, чому мені ніколи не спадало на думку запитати тебе про весь той час, що ти проводив у другій кімнаті нашої однокімнатної хатини? Чому я ніколи не зауважував існування цієї кімнати, навіть подумки?

Балтазар зав'язав останні ремінці, які допомагали прикрити його величезне черево шовковим вбранням, всіяним вишивками прекрасних чудовиськ.

— Це могло, — зізнався він, — частково бути викликане Емпузовим закляттям проти допитливості.

Він зняв з шиї чорну коробочку з віконцями і ґратками, мов у маленькій кімнаті, в якій би ледь помістився жук.

— Ця штука, якщо її правильно підготувати і викликати, дозволяє тобі залишатися непоміченим. Так само, як тебе не цікавили мої походи до кімнати, так і людей в цьому часі й місці не дивую ані я, ані будь-які мої дії, навіть, коли вони чимось суперечать звичаям і традиціям Вісімнадцятої та останньої Великої Реморіанської імперії.

— Вражаюче, — відказав Фарфал.

— Неважливо, що сонце згасло, що всього за кілька годин або, в найкращому випадку, тижнів, життя на Землі зникне, бо тут, у цьому часі, я Балтазар Меткий — постачальник повітряних кораблів та продавець старовини, магічних штучок й дивовиж — і ти, мій сину, тут залишишся зі мною. Для всіх, хто поцікавиться твоїм походженням, ти станеш моїм простим слугою.

— Твоїм слугою? — перепитав Фарфал Нещасливий. — Чому я не можу бути твоїм сином?

— З різних причин, — пояснив батько, — надто дрібних і незначних, щоб зараз заводити про це розмову.

Він повісив чорну коробочку на цвяшок у кутку кімнати. Фарфалові здалося, ніби він побачив кінцівку чи голову, наче якесь жукоподібне створіння махало йому зсередини коробочки, але він не затримав погляд, щоб його роздивитися.

— А крім того, в цьому часі у мене вже й так є чимало синів від моїх конкубін,[45] і вони навряд зрадіють, коли дізнаються, що є ще й ти. Хоча, враховуючи розбіжності в датах твого народження, пройде більше мільйона років, перш ніж ти зможеш успадкувати від мене якесь багатство.

— У тебе є багатства? — запитав Фарфал, оглядаючи кімнату свіжим поглядом.

Він провів своє життя в однокімнатній хатині на краю часу біля підніжжя низького пагорба, виживаючи за рахунок їжі, яку батькові вдавалося спіймати в повітрі сіттю — зазвичай це були морські птахи або летючі дракони,[46] хоча іноді в сіті потрапляло й дещо інше: створіння, які називали себе ангелами, великі пихаті істоти з високими металевими коронами, схожі на тарганів, чи величезні бронзові медузи. Їх діставали з сітей і викидали назад у повітря, їли або продавали поодиноким подорожнім.

Його батько самовдоволено посміхнувся і погладив свою широку сиву бороду так, як гладять тварину.

— Еге ж, є, — відповів він. — У цих часах великий попит на камінці і гальку з Кінця Землі: є заклинання, чари та магичні предмети, для яких вони майже незамінні. Я постачаю ці речі.

Фарфал Нещасливий кивнув.

— А якщо я не бажаю бути слугою, — сказав він, — а просто попрошу повернути мене туди, звідки ми прийшли через віконну раму, то що тоді?

Балтазар Неспішний лише відказав:

— Я не терпітиму таких питань. Сонце згасло. За кілька годин, а може й хвилин, настане кінець світу. Мабуть, і Всесвіту буде кінець. Облиш ці думки. Я краще піду на корабельний ринок і дістану створіння з закляттям замикання для віконної рами. А поки я цим займатимусь, ти можеш розставити і начистити всі предмети в цій шафі, але в жодному разі не торкайся зеленої флейти пальцями (бо вона подарує тобі музику, проте задоволення в твоїй душі замінить невтолима жадоба) і постарайся не намочити оніксовий богедил.

Він ніжно поплескав сина по руці — ошатний чоловік у різнобарвному шовку.

— Я врятував тебе від смерті, хлопчику мій, — мовив він. — Я вчасно переніс тебе в нове життя. Яка різниця, що в цьому житті ти не син, а слуга? Життя є життя, і воно значно ліпше за альтернативу. Принаймні так ми звикли вважати, бо жоден не повертається з того світу, щоб це спростувати. Такий мій девіз.

На цих словах він понишпорив під рамою і дістав сіру ганчірку, яку вручив Фарфалу.

— Тримай. До роботи! Гарно попрацюєш — і я покажу тобі, наскільки пишні бенкети давнини перевершують копчену морську птицю і маринований корінь осакра. Але ніколи-ніколи, за жодних умов не рухай віконну раму. Вона має точно визначене положення. Якщо її зрушити, рама може відкрити прохід бозна-куди.

Він накрив раму тканиною, і стало не так вже й помітно, що просто посеред кімнати в повітрі висить чимале дерев'яне вікно.

Балтазар Неспішний вийшов з приміщення через двері, які Фарфал раніше не помічав, і зачинив їх на важкий засув. Фарфал підняв свою ганчірку і почав повільно витирати пил з предметів.

За кілька годин він помітив світло, яке виходило з віконної рами — таке яскраве, що просвічувалось крізь тканину — та згодом воно згасло.

Домочадцям Балтазара Меткого Фарфала представили як нового слугу. Він побачив п'ять Балтазарових синів та сім конкубін (хоча говорити з ними йому заборонили), познайомився з Охоронцем, який був за головного, та покоївцями, які снували то тут, то там за його командою, і нижче од них у будинку був лише Фарфал.

Покоївці ненавиділи блідолицього Фарфала, бо він був єдиним, кому дозволялося заходити до свята святих, кімнати чудес Господаря Балтазара, місця, яке досі відвідував тільки Хазяїн Балтазар.

Так спливали дні, а за ними тижні, і Фарфал перестав дивуватися яскраво-багряному сонцю, такому величезному й чудовому, денним небесним барвам (які здебільшого були світло-рожевими й бузковими) чи кораблям, що прибували на корабельний ринок з дивами на борту, привезених із далеких світів.

Фарфал почувався нещасним навіть в оточенні чудес, навіть у забутій добі, навіть у світі, сповненому дивовиж. Саме це він і сказав Балтазару наступного разу, коли торговець зайшов у двері свята святих.

— Це несправедливо.

— Несправедливо?

— Що я чищу і натираю дивовижі та коштовності, поки ти зі своїми іншими синами відвідуєш святкування, вечірки та банкети, зустрічаєшся з людьми і всяко насолоджуєшся життям на початку часу.

Балтазар відповів:

— Іноді наймолодший син не має тих привілеїв, які є у його старших братів, а вони всі старші за тебе.

— Рудому від сили п'ятнадцять, смаглявому чотирнадцять, близнюкам не більше дванадцяти, тоді як мені аж сімнадцять років...

— Вони старші за тебе більш ніж на мільйон років, — заперечив батько. — Щоб я більше не чув таких дурниць.

Фарфал Нещасливий прикусив язика, щоб не бовкнути зайвого. Саме в цю мить на внутрішньому дворі здійнялася колотнеча, наче хтось вломився у великі двері, а тоді долинули крики тварин і домашньої птиці. Фарфал підбіг до віконця і визирнув надвір.

— Там якісь чоловіки, — сказав він. — Я бачу, як світло виблискує на їхній зброї.

Його батька це не здивувало.

— Звичайно, — відказав він. — Фарфале, в тебе буде завдання. Через мій хибний оптимізм у нас майже не зосталося каміння, що є основою мого багатства, крім того, як не принизливо це визнавати, я у боргу перед людьми. Отже, тепер нам обом доведеться повернутися у наш старий дім і зібрати все, що зможемо. Буде безпечніше, якщо ми підемо вдвох. І що швидше, то краще.

— Я тобі допоможу, — відповів Фарфал, — якщо ти погодишся надалі ставитися до мене краще.

Із внутрішнього двору долинув крик.

— Балтазар? Негідник! Обманщик! Брехун! Де мої тридцять камінців?

Голос був низький та пронизливий.

— Я ставитимусь до тебе значно краще, — пообіцяв батько. —
Клянусь.

Він підійшов до віконної рами і стягнув з неї тканину. Світла не було —
всередині дерев'яного вікна зяяла лиш глибока безформна пільма.

— Мабуть, таки настав кінець світу, — мовив Фарфал, — і тепер
залишилося саме ніщо.

— З того часу, як ми сюди прибули, там минуло всього декілька
секунд, — пояснив батько. — Така природа часу. Час плине швидше,
коли він молодий, а течія вужча: натомість наприкінці світу час
поширився і сповільнився, мов олива, розлита в тихому ставку.

Він зняв вайлувате заклинальне створіння, що замикало вікно, і
натиснув на внутрішню раму, яка повільно прочинилася. Від холодного
вітру, що повіяв зсередини, Фарфала взяли дрижаки.

— Ти відправляєш нас назустріч смерті, батьку, — промовив він.

— Ми всі йдемо назустріч смерті, — відказав батько. — Однак ти тут,
за мільйон років до свого народження, і все ще живий. І справді — усі ми
сповнені чудес. Дивись, сину: ось сумка, що, як ти скоро дізнаєшся, була
просочена Своноюю настоянкою надзвичайної місткості, тому вона
зможе вмістити все, що ти туди запхаєш, незалежно від ваги, маси чи
об'єму. Коли ми доберемося туди, ти повинен набрати стільки камінців,
скільки зможеш, і покласти їх у сумку. Я ж вибіжу пагорбом до сітей і
перевірю, чи немає там яких коштовностей — або штук, які стануть
коштовностями, якщо я принесу їх у цей світ і час.

— Я піду першим? — запитав Фарфал, стискаючи сумку.

— Звичайно.

— Там так холодно.

У відповідь батько грубо тицьнув його пальцем у спину. Фарфал з бурчанням подерся крізь раму, а за ним послідував батько.

— Кепські наші справи, — кинув Фарфал.

Вони вийшли з хатини наприкінці часу і Фарфал нахилився збирати гальку. Він поклав перший камінчик до сумки, в якій той зеленово блиснув. Він підняв ще один. Небо було темним, але здалося, наче щось його заповнило, щось безформне.

Майнув спалах, схожий на блискавку, і він побачив батька, який стягував сіті з дерев на вершині пагорба.

Почувся тріск. Сіті спалахнули й зникли. Балтазар незграбно, задихаючись, збіг схилом. Він показав на небо.

— Це Ніщо! — промовив він. — Ніщо поглинуло вершину пагорба! Ніщо захопило весь світ!

В ту мить здійнявся сильний вітер, і Фарфал побачив, як його батько затріскотів, а тоді здійнявся у повітря й зник. Він позадкував від Нічого — пільми всередині іншої пільми з крихітними блискавицями по краях, — а тоді розвернувся і забіг до хатини, до дверей, що вели у другу кімнату. Але він не зайшов у другу кімнату. Він спинився у дверях і обернувся поглянути на Землю, що вмирає. Фарфал Нещасливий дивився, як Ніщо поглинало зовнішні стіни, далекі пагорби і небеса, а тоді незмигну спостерігав, як Ніщо проковтнуло холодне сонце, дивився, аж доки навколо не зосталося нічого, крім темної безформності, що простяглася

по нього з таким завзяттям, немов їй вже не терпілось завершити цю справу.

Лише тоді Фарфал ступив у внутрішню кімнату їхньої хатини, у святая святих свого батька, яка перебувала в далекому минулому.

Щосили гупали у зовнішні двері.

— Балтазарє? — це був той самий голос з внутрішнього двору. — Я дав тобі день, як ти благав, негіднику. А тепер ти даси мені мої тридцять камінців. Давай камінці, бо я дотримаю свого слова і відправлю твоїх синів за тридев'ять земель на каторгу у Бделієві шахти Тельба, а твоїх жінок пошлю працювати музикантками в палаці насолод Лютія Лімна, де вони матимуть честь грати прекрасну музику, поки я, Лютій Лімн, буду танцювати, співати та пристрасно кохатимуся з моїми хлопчиками. Не бачу сенсу рвати горло, описуючи майбутнє твоїх слуг. Твоє ховальне заклинання марне, бо, як бачиш, я знайшов цю кімнату без особливих зусиль. А тепер давай мої тридцять камінців, поки я не відчинив дверей, бо як відчиню, то розтоплю твою огрядну тушу на смалець, а кістками нагодую собак і деодандів.

Фарфал тремтів від страху. "Час, — подумав він. — Мені потрібен Час". Він зробив свій голос якомога нижчим і вигукнув:

— Хвилинку, Лютію Лімне. Я зайнятий складною магичною операцією, яка очистить твої камінці від негативної енергії. Якщо ти мені заважатимеш, наслідки можуть бути катастрофічними.

Фарфал озирнув кімнату. Єдине віконце було замалим, щоб з нього вибратись, тоді як за єдиними дверима до кімнати стояв Лютій Лімн.

— Недарма мене прозвали Нещасливим, — зітхнув він.

Тоді взяв сумку, що її дав батько, і згріб туди всі цяцьки й дрібнички, що зміг дістати, не торкаючись зеленої флейти пальцями. Вони зникли у сумці, котра як на вагу, так і на вигляд не здавалася повною.

Він вступився у вікно посеред кімнати. Єдиний вихід, і той вів у Ніщо, у кінець всього буття.

— Годі! — долинув голос з-за дверей. — Мій терпець урвався, Балтазарє. На вечерю мої кухарі засмажать твої нутроці.

Почувся страшний хрускіт дверей, так наче в них врізалось щось тверде і важке.

Потім пролунав крик, а тоді все стихло.

Голос Лютія Лімна запитав:

— Він мертвий?

Інший голос — Фарфалові здалося, що він належав одному з його єдинокровних братів — відповів:

— Гадаю, двері захищені і охороняються магією.

— Тоді, — пробасив Лютії Лімн рішуче, — ми зайдемо крізь стіну.

Фарфал був нещасливим, але не дурним. Він зняв чорну лаковану коробочку з цвяшка, на який її повісив батько. Всередині щось дріботіло й метушилося.

— Батько казав мені не рухати раму, — мовив він сам до себе.

А тоді вперся у неї плечем і наліг щосили, відсунувши важку штуkenцію майже на півдюйма. Питьма, що сповнювала раму, почала розвіюватися і згодом змінилася перлинно-сірим світлом.

Він повісив коробочку на шию.

— Згодиться, — сказав Фарфал Нещасливий і, поки чимось гупали у стіну, взяв смужку тканини і прив'язав до лівого зап'ястя шкіряну сумку, в якій містилися залишки коштовностей Балтазара Меткого, а тоді зважився підійти до рами.

Звідти било сліпуче світло, тож він заплющив очі і зайшов досередини.

Фарфал почав падати.

Він крутився у повітрі, міцно стуливши повіки од сліпучого світла, і відчував, як навкруги проносяться вітри.

Раптом щось хльоснуло й поглинуло його — вода, солонувата, тепла, — і Фарфал почав борсатись, затамувавши подих від несподіванки. Він випливав на поверхню, розітнувши водну гладінь головою, і заходився жадібно ковтати повітря. Після цього він рухався вперед, аж доки не вхопився за якусь рослину, а тоді, підтягнувшись руками й ногами, вибрався з зеленої води на сухий, пружний берег і пішов, залишаючи по собі мокрі сліди.

* * *

— Світло, — мовив чоловік у закусочній. — Світло здавалося сліпучим навіть до сходу сонця. Втім, я дістав собі оце, — він постукав по оправі сонячних окулярів, — і намагаюсь не виходити на сонце, щоб не дістати опіків.

— І що тепер? — запитав я.

— Тепер я продаю фігурки, — відповів він. — І шукаю нову раму.

— Ви хочете повернутися в свій час?

Він похитав головою.

— Мій час мертвий, — відказав він. — Як і все, що я знав, усе, що було рідним. Все мертво. Я не збираюсь повертатися до темряви наприкінці часу.

— А куди збираєтесь?

Він почував шию. Крізь виріз у сорочці я побачив маленьку чорну коробочку, що висіла в нього на шиї. Вона була завбільшки з медальйон і всередині неї щось рухалось: схоже, то був жук. Проте у Флориді водяться великі жуки. Це не дивина.

— Я хочу повернутися на початок, — промовив він. — Коли все тільки-но зародилось. Я хочу побачити світло, з яким прокидається Всесвіт. Нехай навіть я осліпну. Я хочу побачити народження сонця. Це древнє світило для мене надто тьмяне.

Він узяв серветку, що тримав у руці, і поліз у шкіряну сумку. Обережно, не торкаючись голими руками, він витягнув схожий на флейту інструмент з фут завдовжки, виготовлений із зеленого жадеїту або чогось подібного, і поклав його на стіл переді мною.

— Це за їжу, — сказав він. — На знак подяки.

На цих словах він підвівся і пішов, а я сидів і ще довго дивився на зелену флейту; зрештою, я простягнув руку і кінчиками пальців відчув її

холодний дотик, а тоді обережно, не намагаючись подути або зіграти музику з кінця часу, приклав мундштук до вуст.

"І заридаю, як Александр"

Низенький чоловік забіг до "Фонтана" і замовив велику склянку віскі.

— Тому що, — повідомив він усім присутнім у пабі, — я це заслужив.

Він виглядав виснаженим, зіпрілим і розкошланим, немов не спав вже кілька днів. На ньому була краватка, але вона так розтріпалася, що мала от-от злетіти. Він мав посивіле волосся, яке колись, мабуть, було рудим.

— Не сумніваюся, — промовив Браян.

— І правильно! — докинув чоловік. Він відсьорбнув віскі, ніби перевіряючи, яке воно на смак, а тоді, задоволений, залив у себе півсклянки. На мить він застиг, мов статуя.

— Прислухайтесь, — сказав він. — Чуєте?

— Що? — запитав я.

— Щось на кшталт білого шуму на тлі шепоту, який перетворюється на будь-яку пісню, якщо на ньому зосередитись?

Я прислухався.

— Ні, — відповів я.

— Отож-бо, — сказав чоловік, надзвичайно собою вдоволений. — Чи не чудесно? Ще вчора всі у "Фонтані" скаржилися на "Шептом'юзек". Професор Макінтош, наприклад, нарікав, що в нього в голові застрягла

пісня Queen "Bohemian Rhapsody", з якою він ходив по всьому Лондону. А сьогодні вона зникла, так наче її ніколи й не було. Ніхто з вас навіть не пам'ятає про її існування. І все це завдяки мені.

— Що я робив? — здивувався професор Макінтош. — І до чого тут Королева?[47]

А тоді додав:

— Ми знайомі?

— Ми бачилися, — сказав низенький чоловік. — Проте люди мене, на жаль, забувають. Така в мене робота. Він дістав гаманець, вийняв з нього візитку і подав мені.

"ОВДІЙ ПОЛКІНХОРН",

— значилось на ній. А нижче, дрібним шрифтом було приписано:

"РОЗНАХІДНИК".

— Дозвольте запитати, — почав я. — Хто такий "рознахідник"?

— Це той, хто рознаходить речі, — відповів чоловік. Він підняв склянку, яка виявилася майже порожньою. — Отакої. Даруйте, Саллі, можна мені ще велику порцію віскі?

Решта відвідувачів паба того вечора, здавалося, вирішила, що чоловік був водночас нудний і несповна розуму. Вони повернулися до своїх розмов. А от я, навпаки, зацікавився.

— Отже, — почав я, підкоряючись своїй долі у цій розмові. — Давно ви працюєте рознахідником?

— З юності, — відказав він. — Я почав рознаходити, коли мені було вісімнадцять. Ви ніколи не замислювались, чому немає реактивних ранців?

Я, взагалі-то, замислювався.

— Я бачив про них сюжет у програмі "Світ майбуття" ще коли був малим, — сказав Майкл, орендодавець. — Один чоловік в такому піднявся. Потім спустився. Реймонд Берр, здається, казав, що згодом вони з'являться у кожного.

— Ага, але ж не з'явилися, — заперечив Овдій Полкінхорн, — тому що я їх рознайшов приблизно двадцять років тому. Я не мав вибору. Від них спокою не було. Звичайно, вони здавалися такими привабливими і дешевими, але як тільки їх начіпляли кілька тисяч нудьгуючих підлітків, шугаючи то тут, то там, зависаючи над вікнами спалень, вриваючись в літаючі машини...

— Хвилинку, — сказала Саллі. — Але ж у нас нема літаючих машин.

— Нема, — погодився низенький чоловік, — та лиш тому, що я їх рознайшов. Ви не повірите, які від них були затори. Піднімеш голову, а зверху видно тільки днища клятих літаючих машин — від обрію до обрію. Бували дні, коли і неба не побачиш. І люди кидали сміття з вікон... Ними було легко користуватись — машини, зрозуміло, працювали на гравітаційно-сонячній енергії, та я й не усвідомлював, що їх варто позбутися, аж доки не почув, як одна жінка на "Radio Four" скаржилася в дусі: "Боже-боже, чи ж нам бракувало наземних авто?" Вона мала рацію. Щось треба було вдіяти. Тож я їх рознайшов. Я склав список винаходів, без яких світ міг обійтись, і рознайшов їх усі, один за одним.

Тепер навколо нього почало сходитись маленьке коло слухачів. Я був радий, що мені дісталось гарне місце.

— Здійснити це було досить непросто, — продовжив він. — Штука в тому, що як тільки людство вигадало світло-бульки, не винайти літаючу машину стало практично неможливо. Тож зрештою мені довелося рознайти і їх. Я сумую за персональними світло-бульками: це були безмасові портативні джерела світла, які пили на висоті півметра над головою і вмикалися, коли ви забажаєте. Такий чудовий винахід. Проте, як-то кажуть, непролиту воду назад не збереш, а щоб не було яєчні, не треба, аби розбивали крашанку.

— Ви ж не думаєте, що ми повіримо вам на слово? — мовив хтось. Гадаю, це була Джоселін.

— Ага, — підтакнув Браян. — А то ми незчуємось, як ви скажете, що рознайшли космічний корабель.

— А таки рознайшов, — відказав Овдій Полкінхорн. Здавалося, він був вкрай задоволений собою. — Двічі. Я не мав вибору. Розумієте, як тільки людство вирушає в космос і летить на інші планети, а то й далі, воно стикається з речами, які призводять до виникнення купи різних винаходів. Найгіршим з них був миттєвий переміщувач від "Полароїд". А ще телепатичний перекладач від "Мокетт". Цей теж наробив діл. Але якщо винахід не гірше за ракету до Місяця, то мені вдається все тримати під контролем.

— А як саме ви рознаходите різні штуки? — запитав я.

— Це непросто, — зізнався він. — Мені доводиться витягувати нитки ймовірностей з тканини творення. Це приблизно як намагатися дістати голку зі скирти сіна. Тільки-от нитки довгі і сплутані, як спагеті. Отож, швидше, як намагатися дістати порцію спагеті з сіна.

— Схоже, це втомлива робота, — зазначив Майкл, і я показав, щоб він налив мені ще півпінти сидру.

— Так, кропітка, — сказав низенький чоловік. — Та я пишаюся тим, що творю добро. Щодня я прокидаюся і, навіть якщо через мене більше не трапиться щось потенційно чудове, думаю: Овдіє Полкінхорн, життя у світі стало кращим, бо ти щось рознайшов.

Він подивився на залишки свого віскі і збовтав рідину.

— Проблема в тому, — мовив він, — що після "Шептом'юзека" більше нічого не залишилось. Все. Я рознайшов усе, що можна. Більше немає відкриттів, які варто "закрити" чи вершин, які слід "розкорити".

— Як щодо атомної енергії? — запропонував "Твітник" Пестон.

— Її винайшли до мене, — відповів Овдій. — Я не можу рознаходити те, що було винайдене до мого народження. Інакше я міг би випадково рознайти якусь річ, необхідну для мого народження, і що б тоді було?

Ніхто не висловив припущень.

— Все б завалило ракетними ранцями і літаючими машинами, от що, — пояснив він. — Не кажучи вже про марсіанські виплати Моррісона, — на мить він спохмурнів. — Оце була гидота. А потім ліки від раку. Але, відверто кажучи, вони так шкодили океанам, що краще вже хай буде рак. Ні, я рознайшов все, що було в списку. Краще піду додому, — заявив Овдій Полкінхорн відважно, — і заридаю, як Александр, бо не залишилось світів, які б я міг "розпідкорити".[48] Що тут ще можна рознайти?

У "Фонтані" запала тиша.

Її прорізав дзвінок Браянового айфона. Це була пісня гурту Rutles "Cheese and Onions".

— Алло? — відповів він. А тоді сказав: — Я тобі передзвоню.

Сумно, що поява в руках телефону може так серйозно впливати на оточуючих. Інколи я думаю, що причиною тому є згадка про часи, коли в пабах дозволяли курити, і ми дістаємо свої телефони так само, як колись діставали пачки сигарет. Але, мабуть, насправді нам просто швидко стає нудно.

Хай там як, а всі подіставали телефони.

Краун Бейкер сфотографував нас усіх, а тоді запостив фото в Твіттер. Джоселін почала читати свої повідомлення. "Твітник" Пестон написав у Твіттер, що він проводить час у "Фонтані", і що вперше в житті зустрів рознахідника. Професор Макінтош перевірів рахунок міжнародного матчу з крикету, повідомив його нам і відправив своєму братові електронною поштою, щоб висловити своє незадоволення. З появою телефонів розмова припинилась.

— Що це? — запитав Овдій Полкінхорн.

— П'ятий айфон, — відповів Рей Арнольд, показавши свій телефон. — А в Крауна он "Нексус Ікс". Він на "Андроїді". Дзвінки. Інтернет. Камера. Музика. Але вся фішка в програмках. Ви в курсі, що для одного тільки айфона існує більше тисячі програмок зі звуками пердіння? Хочете ввімкну фанатську програмку зі звуками пердіння з "Сімпсонів"?

— Ні, — відказав Овдій. — Однозначно не хочу. Не хочу. — Він відставив свою склянку, не допивши. Поправив краватку. Зашпилив пальто. — Це буде непросто, — мовив він, наче сам до себе. — Але для загального блага...

А тоді він спинився і усміхнувся.

— Радий був з усіма вами побалакати, — промовив він у повітря, виходячи з "Фонтана".

Ніяка година

I

Володарі Часу збудували в'язницю. Вони звели її в часі та місці, що однаково неймовірні для будь-якої сутності, яка не полишала межі сонячної системи, де народилась, або яка подорожувала у часі хіба в майбутнє. В'язниця призначалася лишень Родові. Вона була неприступною: її складав комплекс чітко визначених кімнат (бо Володарі Часу не були монстрами — вони могли бути милостивими, якщо це йшло їм на руку), розірваних у часі з рештою Всесвіту.

Нічого, крім цих кімнат, там не існувало: прірву між мікросекундами неможливо було подолати. По суті, ці кімнати перетворилися на самостійний всесвіт, що запозичував світло, тепло та гравітацію з навколишніх світів, проте робив це завжди за коротку мить до всього часу.

Рід блукав кімнатами, терплячий та невмирущий, і все чекав.

Він чекав на питання. І міг чекати так, аж поки не скінчиться час. (Та навіть тоді, коли Часу настане Кінець, Рід нічого не відчує, бо він ув'язнений у миттєвості, що передує часу.)

Володарі Часу утримували в'язницю за допомогою величезних двигунів, які вони побудували в центрі чорних дір, щоб забезпечити їхню недосяжність: ніхто, крім самих Володарів Часу, не міг до них підступитися.

Для надійності, двигунів було декілька. Все було передбачено.

Поки існували Володарі Часу, Рід не міг покинути в'язниці, а отже, решта Всесвіту була в безпеці. Так було тоді, і так мало бути завжди.

А якби щось пішло не так, Володарі Часу про це б дізналися. Навіть якби один із двигунів якимось дивовижним чином вийшов з ладу, сигнали тривоги на планеті Галіфрей пролунали б задовго до того, як Родова в'язниця повернулася в наш час і Всесвіт. Володарі Часу врахували все — все, крім імовірності, що одного дня не стане ані Володарів Часу, ані Галіфрея. У всьому Всесвіті не залишиться жодного Володаря Часу, за винятком одного.

Отож, коли в'язниця затряслася й розкололася, наче від землетрусу, Рід упав ниць, а як поглянув угору з-поміж стін в'язниці, то побачив світло галактик і сонць, не відділене і не відфільтроване, і зрозумів, що повернувся до Всесвіту, він знав, що рано чи пізно питання поставлять знову.

І оскільки Рід був обережним, він вирішив ознайомитися з Всесвітом, в який потрапив. Він не збирався мстити: це було йому не властиво. Він хотів того, що й завжди. Та й крім того...

У Всесвіті ще досі існував Володар Часу. З цим Рід мав щось робити.

II

У середу одинадцятирічна Поллі Браунінг зазирнула за двері батьківського кабінету.

— Тату, там на порозі чекає якийсь чоловік у масці кролика. Він каже, що хоче купити наш будинок.

— Не говори дурниць, Поллі.

Містер Браунінг сидів у кутку кімнати, яку він любив називати своїм кабінетом, і яку агент з нерухомості оптимістично назвав третьою спальнею, хоча там ледь вистачало місця на картотечну шафу і картковий столик, на якому примостився новенький комп'ютер

"Амстрад". Містер Браунінг старанно вводив числа зі стосу чеків у комп'ютер і морщився. Кожні півгодини він зберігав виконану досі роботу, і декілька хвилин комп'ютер скреготів, записуючи інформацію на дискету.

— Це не дурниці. Він сказав, що заплатить за нього сімсот п'ятдесят тисяч фунтів.

— Оце вже справжнісінькі дурниці. Я продаю його за сто п'ятдесят тисяч.

"І нам ще пощастить, якщо його хтось купить за ці гроші в сьогоднішніх умовах", — подумав він, але вголос нічого не сказав.

Було літо 1984 року, і містер Браунінг вже втратив надію знайти покупця на їхній маленький будинок в кінці Клейвершем-роу.

Поллі замислено кивнула.

— Гадаю, треба, щоб ти пішов і з ним поговорив.

Містер Браунінг стелював плечима. Він однаково мав зберегти виконану роботу. Комп'ютер загудів, і містер Браунінг спустився сходами. Поллі, яка збиралася піти в спальню, щоб зайнятися щоденником, раптом вирішила сісти на сходах і подивитися, що буде далі.

У палісаднику стояв високий чоловік в кролячій масці. Він не скидався на кролика, однак маска затуляла все його обличчя, а пара довгих вух здіймалася над головою. В руках він тримав об'ємну шкіряну коричневу сумку, яка нагадала містерові Браунінгу сумки лікарів з його дитинства.

— Так, послухайте, — почав містер Браунінг, але чоловік у кролячій масці приклав палець у пальчатці до намальованих кролячих уст, і містер Браунінг змовк.

— Запитайте мене, який зараз час, — попросив тихий голос, що долинув з-за нерухомої морди кролячої маски.

Містер Браунінг сказав:

— Я так розумію, вас цікавить будинок.

Знак "Продається", що стояв біля воріт, вкривала кіптява, яку посмугував дощ.

— Можливо. Можете називати мене містер Кролик. Запитайте мене, який зараз час.

Містер Браунінг розумів, що слід викликати поліцію. Слід якось прогнати цього чоловіка. Хто взагалі при здоровому глузді носитиме кролячу маску?

— Чому на вас кроляча маска?

— Неправильне питання. Але я начепив кролячу маску, тому що представляю дуже відому і важливу людину, яка піклується про свою приватність. Запитайте мене, який зараз час.

Містер Браунінг зітхнув.

— Який зараз час, містере Кролику? — запитав він.

Чоловік у кролячій масці випростався. Його рухи виказували радість і втіху.

— Час вам стати найбагатшою людиною на Клейвершем-роу, — відповів він. — Я купую ваш будинок. За готівку і за вдесятеро більшу ціну, бо він для мене зараз саме те, що треба.

Він відкрив коричневу шкіряну сумку і дістав пачки грошей — кожна містила п'ятсот ("Можете порахувати, ага, рахуйте") свіженьких п'ятдесятифутових банкнот — і два пакети з супермаркету, набиті валютою.

Містер Браунінг уважно оглянув гроші. Вони виглядали справжніми.

— Я... — завагався він.

Що йому треба було зробити?

— Мені знадобиться кілька днів. Щоб покласти гроші в банк. Пересвідчитись, що це не підробка. І, звичайно, нам треба буде скласти договір.

— Договір я вже склав, — сказав чоловік у кролячій масці. — Підпишіться тут. Якщо в банку скажуть, що з грошима щось не так, то у вас залишаться і гроші, і будинок. Я прийду в суботу, щоб в'їхати у свій новий дім. Ви встигнете все вивезти за цей час?

— Не знаю, — відказав містер Браунінг. А тоді додав: — Гадаю, що так. Тобто, безумовно так.

— Тоді чекайте на мене в суботу, — мовив чоловік у кролячій масці.

— У вас дуже незвичний підхід до купівлі житла, — зазначив містер Браунінг.

Він стояв на порозі, тримаючи в руках два пакети, в яких лежали 750 тисяч фунтів.

— Так, — погодився чоловік у кролячій масці. — Незвичний. Що ж, тоді до суботи.

І він пішов. Містер Браунінг відчув полегшення. Йому не йшла з голови думка, що якби чоловік зняв кролячу маску, то під нею б нічого не було.

Поллі пішла нагору, щоб розказати своєму щоденнику про все, що побачила й почула.

* * *

У четвер високий молодик, одягнений у твідовий піджак і краватку-метелик, постукав у двері. Вдома нікого не було, тож йому не відповіли. Він покружляв навколо будинку, а тоді пішов.

* * *

У суботу Містер Браунінг стояв у порожній кухні. Йому вдалося покласти гроші в банк, і він погасив усі свої борги.

Меблі, які вони хотіли залишити собі, повантажили у великий фургон і відправили дядькові містера Браунінга, який мав гігантський порожній гараж.

— А що як це все просто жарт? — запитала місіс Браунінг.

— Не знаю, що смішного в тому, щоб віддати комусь сімсот п'ятдесят тисяч фунтів, — відказав містер Браунінг. — У банку сказали, що гроші

справжні. Не крадені. Просто якийсь багатий дивак хоче віддати за наш будинок купу грошей.

Вони забронювали два номери в місцевому готелі, хоча знайти їх виявилось складніше, ніж гадав містер Браунінг. А ще йому довелося переконувати місіс Браунінг, яка працювала медсестрою, що вони тепер могли дозволити собі номер у готелі.

— А що буде, коли він не прийде? — запитала Поллі. Вона сиділа на сходах і читала книжку.

Містер Браунінг сказав:

— Ну, що ти, як дурненька.

— Не називай свою доньку дурненькою, — обурилася місіс Браунінг.
— Вона має рацію. У тебе немає ні імені, ні номера телефону, нічогісінько.

Це було несправедливо. Вони уклали договір, де чітко вказувалось ім'я покупця: Н. М. де Плюм.[49] Також там зазначалася адреса Лондонського юрисконсультства, куди містер Браунінг зателефонував і пересвідчився, що договір, безумовно, був дійсний.

— Він просто чудний, — відказав містер Браунінг. — Чудний мільйонер.

— Не сумніваюся — під маскою кроля ховався саме він, — заявила Поллі. — Той чудний мільйонер.

У двері подзвонили. Містер Браунінг попрямував до дверей у компанії дружини та доньки — обидві сподівалися на зустріч з новим власником будинку.

— Добридень, — мовила жінка в котячій масці.

Остання виглядала не дуже реалістично. Втім, Поллі бачила, як поза маскою блищали її очі.

— Ви нова власниця? — запитала місіс Браунінг.

— Можливо, власниця, а може, представник власника.

— А де... ваш друг? У кролячій масці?

Незважаючи на котячу маску, молода жінка (та чи була вона молодою? Принаймні її голос звучав молодо) здавалась бойовою і мало не безцеремонною.

— Ви все вивезли? Тому що, боюсь, речі, які ви залишите, перейдуть у власність нового хазяїна будинку.

— Ми забрали все, що треба.

— Чудово.

Поллі запитала:

— А можна мені приходити і гратись у садку? У готелі садка немає.

На дубі в садку за будинком висіла гойдалка, на якій Поллі любила сидіти і читати.

— Не говори дурниць, люба, — мовив містер Браунінг. — Ми купимо новий будинок, і тоді в тебе буде садок з гойдалками. Я повішу тобі нові гойдалки.

Жінка в котячій масці присіла.

— Мене звати місіс Кішка. Запитай мене, який зараз час, Поллі.

Поллі кивнула.

— Який зараз час, місіс Кішко?

— Час вам із сім'єю піти звідси, не озираючись, — відповіла місіс Кішка, втім, її голос прозвучав люб'язно.

Дійшовши кінця стежки, Поллі озирнулась і помахала жінці в масці кішки на прощання.

III

Вони сиділи в кімнаті за панеллю керування ТАРДІС,[50] яка несла їх додому.

— Однак ніяк не збагну, — казала Емі. — Чому взагалі Скелетолюди так на тебе злилися? Я думала, вони хотіли звільнитися від тиранії Жаб'ячого короля?

— Вони злилися на мене не через це, — відказав молодик, одягнений у твідовий піджак і краватку-метелик. Він запустив п'ятірню у волосся. — Думаю, вони дійсно зраділи свободі.

Він провів руками по панелі керування ТАРДІС, торкаючись важелів і циферблатів.

— Вони лише трошки образилися, коли я забрав у них ту хвилясту штуку.

— Хвилясту штуку?

— Вона лежить на... — він невпевнено замахав руками, які немов склалися лише з ліктів та суглобів. — На он тому стілку. Я її конфіскував.

Емі виглядала роздратованою. Вона не дратувалася насправді, а лише інколи любила прикидатися, щоб показати йому, хто за головного.

— Чому ти ніколи не називаєш речі своїми іменами? "На он тому стілку"? Це називається "стіл".

Вона підійшла до столу. Хвиляста штука блискотіла і мала вишуканий вигляд: розміром та формою вона нагадувала браслет, але звивалася так чудно, що слідкувати оком було вкрай непросто.

— Справді? Добре, — він виглядав вдоволеним. — Постараюся запам'ятати.

Емі взяла до рук хвилясту штуку. Вона була холодна і значно важча, ніж здавалася на вигляд.

— А чому ти її конфіскував? І взагалі, чому ти кажеш, що "конфіскував"? "Конфіскують" зазвичай вчителі, коли ти приносиш до школи не те, що треба. Моя шкільна подруга Мелс поставила рекорд із кількості конфіскованих у неї речей. Однієї ночі вона змусила мене з Рорі здійснити галас, а тим часом вдерлася до вчительської підсобки, де зберігали все її добро. Їй довелося пробратися на дах, а тоді залізти до вікна вчительської вбиральні...

Але Доктора не цікавили подвиги шкільної подруги Емі. Ні тоді, ні будь-коли. Він мовив:

— Саме конфіскував. Задля їхньої ж безпеки. В них не мало бути таких технологій. Мабуть, вони її поцупили. Хвиляста штука — це прискорювач і замикач часу. Вони могли встряти в неабияку халепу через неї, — він потягнув важіль на себе. — Приїхали. Гайда на вихід.

Пролунав ритмічний скрегіт, мов завищали двигуни самого Всесвіту, а тоді зринув потік повітря, і велика блакитна будка поліції матеріалізувалася в садку за домом Емі Понд. Йшов другий десяток двадцять першого століття.

Доктор відкрив двері ТАРДІС, а потім мовив:

— Дивина.

Він зупинився в дверях і не рухався. Емі підійшла до нього. Доктор виставив руку, перекриваючи їй вихід із ТАРДІС. Стояв чудовий сонячний день — в небі не було ані хмаринки.

— Що не так?

— Все, — відповів він. — Хіба ти не відчуваєш?

Емі поглянула на свій садок. Він був занедбаним, втім, так було завжди, скільки вона себе пам'ятала.

— Ні, — сказала Емі. А тоді продовжила: — Навколо тихо. Ані машин. Ані птахів. Нічогісінько.

— Немає й радіохвиль, — додав Доктор. — Навіть "Radio Four" немає.

— Ти можеш чути радіохвилі?

— Звичайно, ні. Цього ніхто не може, — відповів він непереконливо.

Саме в цю мить зазвучав голос:

— УВАГА, ВІДВІДУВАЧІ. ВИ ВХОДИТЕ У РОДОВИЙ ПРОСТІР. РІД — ВЛАСНИК ЦЬОГО СВІТУ. ВАШЕ ПРОНИКНЕННЯ НЕЗАКОННЕ.

Голос був дивний, точніше, то був шепіт і, як підозрювала Емі, звучав він лише в її голові.

— Це планета Земля, — вигукнула Емі. — Вона вам не належить. А тоді додала: — Що ви зробили з людьми?

— МИ ВИКУПИЛИ ПЛАНЕТУ. А ЛЮДИ ЗГОДОМ ВИМЕРЛИ ПРИРОДНІМ ШЛЯХОМ. БУЛО ТАК ШКОДА.

— Я вам не вірю, — закричала Емі.

— ВСЕ В РАМКАХ ГАЛАКТИЧНИХ ЗАКОНІВ. МИ КУПИЛИ ПЛАНЕТУ НА ЗАКОННИХ ПІДСТАВАХ. ДЕТАЛЬНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОКЛАМАЦІЇ ТІНЕЙ ПОВНІСТЮ ПІДТВЕРДИЛО НАШЕ ПРАВО ВЛАСНОСТІ.

— Земля вам не належить! Де Рорі?

— Емі? З ким ти розмовляєш? — запитав Доктор.

— З голосом у моїй голові. А ти його хіба не чуєш?

— ДО КОГО ТИ ГОВОРИШ? — спитав Голос. Емі зачинила двері ТАРДІС.

— Навіщо ти це зробила? — поцікавився Доктор.

— Химерний тихий голос у моїй голові сказав, що вони купили планету Земля. І що Прокламація Тіней схвалила покупку. А всі люди

вимерли природнім шляхом. Ти його не чув. І він не знав, що ти тут. Отож, заради несподіванки, я зачинила двері.

Емі Понд бувала дивовижно спритною у стресовому стані, а саме в такому стані вона перебувала зараз. Та здогадатися про це було б непросто, якби не хвиляста штука в її руках, яка звивалася, перепліталася і набувала неймовірних форм, немовби переходячи до інших своєрідних вимірів.

— Вони представились?

Вона задумалась.

— "Ви входите у Родовий простір. Рід — власник цього світу".

Він мовив:

— Це може бути хто завгодно. "Рід". Це як назватися Народом. Та кожне расове ім'я має подібне значення. Окрім Далеків. Скаронською їхнє ім'я означає "Незалежні металеві машини смерті".

З цими словами він підбіг до панелі керування.

— Подібні речі за одну ніч не трапляються. Люди не можуть просто взяти й вимерти. І зараз 2010 рік. А це означає...

— Це означає, що вони щось зробили з Рорі.

— Це означає, що вони щось зробили з усім людством.

Він натиснув кілька клавiш на старезній друкарській клавіатурі, і екран, що висів над консоллю ТАРДІС, заповнився схемами.

— Я не чув їх... а вони не чули мене. Зате ти чула нас обох. Ага! Літо 1984 року! Ось точка розбіжності...

Його руки почали крутити, вертати і рухати важелі, насоси, перемикачі та щось маленьке, що видало звук "дінь".

— Де Рорі? Я хочу негайно його побачити! — заявила Емі, коли ТАРДІС хитко полетіла крізь простір й час.

Доктор бачився з її нареченим Рорі Вільямсом лише раз, і то мигцем. Навряд чи Доктор розумів, що вона знайшла у Рорі. Часом Емі й сама не знала, що вона в ньому знайшла. Проте в одному вона була певна: ніхто не міг забрати в неї нареченого.

— Гарне питання. Де Рорі? І де інші сім мільярдів людей? — запитав він.

— Я хочу повернути свого Рорі.

— Він там, де й решта — де б вони не були. І взагалі, ти мала бути однією з них. Припускаю, що жоден із вас так і не народився.

Емі опустила очі і перевірила, чи ще на місці її ступні, ноги, лікті й руки (хвиляста штука виблискувала на зап'ясті, наче кошмар Ешера,[51] і вона кинула її на панель керування). Вона підняла руку й намацала жмут рудуватого волосся.

— Якщо це так, то чому я досі існую?

— Ти — незалежний часовий зв'язок, встановлений хроносинкластично як протилежність...

Він помітив вираз її обличчя і замовк.

— Хочеш сказати, що це все час-мульчас?

— Так, — відповів він серйозно. — Гадаю, саме це я й хотів сказати. Гаразд. Ми на місці.

Точним рухом пальців він поправив краватку-метелик, скосивши її в бік.

— Докторе, але ж людська раса не вимирала в 1984 році.

— З'явилася нова часова лінія. Це парадокс.

— А ти — парадоктор?

— Ні, просто Доктор, — він повернув краватці попередній вигляд і ледь-ледь випростався. — Усе це щось мені нагадує.

— Що?

— Не знаю. Хм-м... Рід. Рід. Рід. З голови не виходять маски. Хто носить маски?

— Грабіжники банків?

— Ні.

— Дуже негарні люди?

— Ні.

— Може, ти думаєш про Геловін? Люди носять маски на Геловін.

— Точно! Дійсно носять!

— Це важливо?

— Аніскілечки. Але це факт. Добре. Існує велика розбіжність у потоці часу. До того ж неможливо захопити планету п'ятого рівня так, щоб Прокламація Тіней заплющила на це очі, якщо не...

— Якщо не що?

Доктор спинився. Він прикусив нижню губу. А тоді мовив:

— Ні, цього не може бути.

— Чого не може бути?

— Та вони не змогли б. Ні, це абсолютно...

Емі відкинула волосся і постаралась взяти себе в руки. Крики на Доктора ніколи не діяли, за рідкісними винятками.

— Абсолютно що?

— Абсолютно неможливо. Планету п'ятого рівня неможливо захопити. Якщо тільки не зробити це законним шляхом.

На панелі керування ТАРДІС щось крутнулося, а тоді почулось "дінь".

— Прибули. Саме тут все почалось. Гайда! Поринемо у 1984 рік.

— Тобі весело, — сказала Емі. — Увесь мій світ захопив таємничий голос. Всі люди вимерли. І Рорі більше нема. А тобі весело.

— Зовсім ні, — відказав Доктор, з усіх сил намагаючись не показати, як йому було весело.

* * *

Сім'я жила в готелі, поки містер Браунінг шукав новий будинок. Готель був битком набитий. Як не дивно, під час сніданку Браунінги дізналися, що інші мешканці готелю також продали свої будинки та квартири. Всі вони неохоче згадували тих, кому продали колишнє житло.

— Неймовірно, — мовив містер Браунінг через десять днів. — Жодного житла в місті. Ба, навіть біля міста. Все розхапали.

— Має бути хоч щось, — відказала місіс Браунінг.

— Не в цьому регіоні, — заперечив містер Браунінг.

— А що каже агент з нерухомості?

— Не відповідає на дзвінки.

— То ходімо поговоримо з нею, — сказала місіс Браунінг. — Підеш з нами, Поллі?

Поллі похитала головою.

— Я читаю книжку, — відказала вона.

Містер і місіс Браунінг подалися до міста і зустріли агента з нерухомості перед дверима офіса, де вона вішала табличку з написом "Під новим керівництвом". На вітрині не було жодної нерухомості на продаж, лише купа будинків і квартир із позначкою "продано".

— Зачиняєтеся? — запитав містер Браунінг.

— Дехто зробив мені пропозицію, від якої я не могла відмовитись, — відповіла агент.

У руках вона тримала важкий на вигляд пакет. Браунінги здогадувалися, що лежало всередині.

— Цей "дехто" мав кролячу маску? — поцікавилась місіс Браунінг.

Коли вони повернулися до готелю, у холі на них чекала управляюча, яка повідомила, що мешкати їм залишилося недовго.

— Це все нові власники, — пояснила вона. — Вони зачиняють готель на реконструкцію.

— Нові власники?

— Вони щойно його купили. Кажуть, заплатили за готель шалені гроші.

Як не дивно, Браунінгів така ситуація зовсім не здивувала.

А здивувало те, що піднявшись у свій номер, вони не знайшли Поллі.

IV

— Вісімдесят четвертий рік, — промовила Емі Понд замислено. — Я чомусь думала, що він буде трохи інакшим. Більш історичним, чи що. Немає відчуття, що ми в далекому минулому. Однак мої батьки ще навіть не зустрілись.

Вона затнулася, немов збиралась щось сказати про батьків, проте її увага перемкнулася на інше. Вони перейшли дорогу.

— Якими вони були? — запитав Доктор. — Твої батьки?

Емі стонула плечима.

— Такими, як усі, — відповіла вона, не довго думаючи. — Звичайні мама й тато.

— Схоже на правду, — відказав Доктор. — Отже, мені знадобиться твоє пильне око.

— Що ми шукаємо?

Це було маленьке англійське містечко і вигляд у нього, на думку Емі, був підхожий. Достоту, як у містечка, яке вони полишили, тільки тут не було кав'ярень і магазинів з мобільними.

— Тут все просто. Ми шукаємо те, чого не повинно бути. Або те, що повинно, якщо його немає.

— А точніше?

— Не знаю, — відповів Доктор. Він потер підборіддя. — Гаспачо, наприклад.

— Що за гаспачо?

— Це різновид супу, який їдять холодним. Отже, якби ми перевернули все у 1984 році і не знайшли ніде гаспачо, це був би наш ключ до розгадки.

— Ти завжди таким був?

— Яким?

— Безумцем з машиною часу.

— Е, ні. Машина часу з'явилася у мене далеко не одразу.

Вони обійшли центр міста у пошуках чогось незвичного, та не знайшли нічого, навіть гаспачо.

* * *

Поллі зупинилася перед садовими воротами на Клейвершем-роу, поглянувши на будинок, який був її домівкою ще з семи років, коли вони сюди переїхали. Вона підійшла до вхідних дверей, подзвонила, і відчула полегшення, коли ніхто не відчинив. Вона зиркнула на вулицю, а тоді, минаючи сміттєві баки, поспішила за будинок, де був садок.

Одна із засувок дверей, які виходили на маленький садок за будинком, погано затулялась. Поллі мала серйозні сумніви, що нові власники будинку встигли її замінити. В іншому разі їй доведеться прийти пізніше, коли вони будуть вдома, і просити, а це незручно й соромно.

У цьому біда всіх схованих речей. Інколи, поспішаючи, забуваєш їх забрати. Навіть якщо це важливі речі. А що могло бути важливішим за її щоденник?

Поллі вела його з того дня, як вони перебралися до цього міста. Щоденник був її найліпшим другом: вона звіряла йому свої таємниці, розповідала про тих дівчат, які її ображали, про тих, з якими вона подружилася, та про найпершого хлопчика, який їй сподобався. Вона зверталася до нього, коли її щось хвилювало, тривожило або засмучувало. Саме в щоденник вона виливала свою душу.

Щоденник, схований за хиткою дошкою в просторій шафі її спальні.

Поллі гепнула долонею по лівій стулці дверей поряд із рамою, і двері захиталися, а тоді відчинились настіж.

Вона зайшла всередину. Її здивувало, що нові власники не завезли жодних меблів на місце тих, які вони взяли з собою. Будинок досі пах так само, як раніше. Стояла тиша: вдома нікого не було. Чудово. Вона поспішила нагору, хвилюючись, що містер Кролик і місіс Кішка можуть застати її, коли повернуться.

Вона піднялася сходами. На сходовому майданчику її обличчя щось торкнулось — щось легеньке, як нитка або павутиння. Вона звела очі. Дивина. Стеля була немовби вкрита шерстю: з неї звисали схожі на волосся нитки або ж подібні до ниток волосини. В цю мить вона завагалася, навіть було подумала тікати — та перед нею вже постали двері спальні. На них все ще висів плакат гурту "Duran Duran". Чому його досі не зняли?

Намагаючись не помічати волохату стелю, вона відчинила двері до своєї спальні.

Кімната змінилася. Усі меблі зникли, а на місці ліжка лежали аркуші паперу. Вона придивилася: то були фотографії з газет, збільшені до натуральної величини. Кожна з них мала вирізи під очі. Вона впізнала Рональда Рейгана, Маргарет Тетчер, Івана Павла Другого, Єлизавету Другу...

Мабуть, вони збирались влаштувати вечірку. Маски виглядали не надто переконливо.

Вона підійшла до вбудованої шафи в глибині кімнати. Її щоденник в стилі "Smash Hits"[52] чекав там у п'ятні, під дошкою підлоги. Вона відчинила дверцята шафи.

— Привіт, Поллі, — привітався чоловік, який сидів усередині.

На ньому, як і на інших, була маска. Маска зображала тварину: щось схоже на великого сірого собаку.

— Привіт, — відповіла Поллі. Вона більше не знала, що сказати. — Я... Я забула забрати свій щоденник.

— Знаю. Я його саме читав.

Він підняв щоденник.

Він був не таким, як чоловік у кролячій масці чи жінка у котячій. Втім, усе, що Поллі бачила в них, весь їхній фальш зараз відчувався як ніколи сильно.

— Хочеш, щоб я його повернув?

— Так, поверніть, будь ласка, — сказала Поллі чоловіку з маскою собаки.

Вона почувалася ображеною й скривдженою: цей чоловік читав її щоденник. Проте вона хотіла його повернути.

— Знаєш, що треба зробити, щоб його забрати?

Поллі похитала головою.

— Запитай мене, який зараз час.

Вона відкрила рот. В горлянці пересохло. Вона облизала губи і пробурмотіла:

— Який зараз час?

— І моє ім'я, — поправив він. — Назви моє ім'я. Мене звать містер Вовк.

— Який зараз час, містере Вовче? — запитала Поллі.

Раптом в її думках зринула гра з дитячого майданчика.

Містер Вовк усміхнувся (хоча як може маска всміхатися?) і широко відкрив рота, вишкіривши кілька рядів своїх гострих-прегострих зубів.

— Час обідати, — відповів він.

Містер Вовк посунув на неї, і Поллі закричала, проте кричати їй лишалося недовго.

V

ТАРДІС стояла у затишному зеленому куточку в центрі міста, надто малому для парку і надто нерівному для скверу, а Доктор лежав поряд на шезлонгу і мандрував спогадами.

Доктор мав чудову пам'ять. От тільки спогадів було надто багато. Він прожив одинадцять життів (чи навіть більше: було ще одне життя, ніде гріха діти, про яке він намагався ніколи не згадувати) і в кожному з них він запам'ятовував по-різному.

Найгіршим у його хтозна-якому віці (а він уже давно полишив спроби вести лік у будь-якій спосіб, що мав би значення для когось, окрім нього) було те, що інколи певні думки відвідували його далеко не тоді, коли потрібно.

Маски. Вони мали якесь значення. І Рід. Рід теж був не просто так. І Час.

Вся справа була в Часі. Так, точно...

Якась стара історія. Вона трапилася до його часу — у цьому він був певен. Він чув її ще хлопчиком. Він спробував пригадати історії, які чув у дитинстві на Галіфреї до того, як його відправили до Академії Володарів Часу, що змінила його життя назавжди.

Емі поверталася з вилазки у місто.

— Максімелос і три Огри! — крикнув він до неї.

— Що з ними?

— Один був надто лихий, один надто тупий, а один — в самий раз.

— І до чого вони тут?

Він замислено смикнув себе за волосся.

— Е, та ні до чого. Просто намагаюся згадати історію зі свого дитинства.

— Навіщо?

— Не знаю. Бо забув.

— Ти, — сказала Емі Понд, — дуже втомлюєш.

— Ага, — засміявся Доктор. — Твоя правда.

Він повісив табличку на дверях ТАРДІС. На ній значилось:

"СТАЛОСЯ ЩОСЬ ДИВНЕ? ПРОСТО ПОСТУКАЙТЕ!"

ДЛЯ НАС ВАЖЛИВІ БУДЬ-ЯКІ ПРОБЛЕМИ".

— Якщо воно не прийде до нас, то я прийду до нього. Ні, зажди. Навпаки. А ще я змінив інтер'єр, щоб люди не лякалися. Що ти знайшла?

— Дві речі, — відповіла вона. — По-перше, я бачила принца Чарльза біля газетного кіоску.

— Ти впевнена, що це був він?

Емі замислилась.

— Ну, виглядав він як принц Чарльз. Тільки був значно молодшим. А ще продавець запитувала, чи він вже вибрав ім'я для наступного королівського дитяти. Я запропонувала ім'я "Рорі".

— Принц Чарльз біля кіоску з пресою. Добре. Що ще?

— Немає жодного будинку на продаж. Я обійшла всі вулиці в містечку і не побачила жодного знаку "Продається". А на окраїні люди розбили табір і живуть у наметах. Багато людей виїздить звідси, щоб знайти собі помешкання, бо тут нема де жити. Усе це дивно.

— Згоден.

Він майже згадав. Емі відчинила двері ТАРДІС і зазирнула досередини.

— Докторе... вона всередині такого ж розміру, як зовні.

Він усміхнувся і провів їй масштабну екскурсію своїм новим кабінетом, яка обмежувалася тим, що він стояв у дверях і махав правицею на знак вітання. Більшість місця займав письмовий стіл, на якому вмонтований

старомодний телефон і друкарська машинка. Також там була гола стіна. Емі спробувала просунути крізь неї руки (з розплющеними очима це було зробити важче, ніж із заплющеними), а тоді заплющила очі і просунула ще й голову. Тепер вона побачила кімнату керування ТАРДІС, всю з міді й скла. Вона відступила крок назад у крихітний кабінет.

— Це голограма?

— Можна й так сказати.

У двері ТАРДІС нерішуче постукали.

Доктор відчинив.

— Перепрошую, я побачив табличку на дверях.

Чоловік виглядав стомленим. Його волосся вже почало рідіти. Він поглянув на крихітну кімнату, в якій майже все місце займав стіл, і залишився стояти зовні.

— Звичайно! Вітаю! Заходьте! — затараторив Доктор. — Для нас важливі будь-які проблеми!

— Цей... Мене звати Редж Браунінг. У мене сталася прикрість з моєю дочкою Поллі. Вона мала чекати на нас у номері готелю. Але вона зникла.

— Я Доктор. А це Емі. Ви зверталися в поліцію?

— А ви хто? Я думав, ніби ви поліція.

— Чому ви так подумали? — запитала Емі.

— Бо це телефонна будка поліції. Я й не знав, що їх збирались повернути.

— Для деяких із нас, — відказав високий молодик в краватці-метелику, — вони ніколи не зникали. А що сталося, коли ви звернулися в поліцію?

— Вони сказали, що в разі чого нас повідомлять. Втім, якщо чесно, вони здавалися трохи зайнятими. Черговий відділення розповів, що в поліцейській дільниці раптово завершився термін оренди, і вони шукали, куди притулитися. Він жалівся, що всі вони в шоці від проблем з орендою.

— Де Поллі зазвичай буває? — запитала Емі. — Може, вона пішла до друзів?

— Я вже з ними зв'язувався. Ніхто її не бачив. Ми зараз живемо в готелі Роуз, на Венсбері-стріт.

— Ви приїжджі?

Містер Браунінг розповів їм про чоловіка в кролячій масці, який завітав до них минулого тижня, щоб купити будинок за вп'ятеро більшу ціну, і заплатив готівкою. Він також розказав про жінку в масці кішки, яка стала хазяйкою будинку...

— О! Точно. Це все пояснює, — мовив Доктор, так ніби це дійсно щось пояснювало.

— Справді? — запитав містер Браунінг. — Ви знаєте, де знайти Поллі?

Доктор похитав головою.

— Містере Браунінгу. Редже. Чи може бути таке, що вона повернулася у ваш старий будинок?

Чоловік стенив плечима.

— Напевно, може. Думаєте?..

Але високий молодик і рудоволоса шотландка відштовхнули його, грюкнули дверима своєї поліцейської будки і помчали по насадженню.

VI

Емі бігла в ногу з Доктором, захекано випалюючи питання на бігу.

— Думаєш, вона в будинку?

— Боюсь, що так. У мене є одна ідея. Послухай, Емі, не піддавайся на вмовляння і не запитуй їх про час. А якщо вони запитають самі, не відповідай. Так буде безпечніше.

— Ти серйозно?

— Боюсь, що так. І звертай особливу увагу на маски.

— Добре. Отже, ми маємо справу з небезпечними інопланетянами? Вони носять маски і цікавляться часом?

— Так, схоже на те. От тільки мій народ покінчив з ними ще давним-давно. Це майже неможливо...

Вони перестали бігти, ступивши на Клейвершем-роу.

— І якщо це ті, хто я думаю, то є лише один розумний вихід.

— Який?

— Втікати, — відповів Доктор і подзвонив у двері.

На мить запала тиша, а тоді двері відчинились і у них з'явилася дівчинка. Вона виглядала не старше одинадцяти років, а її волосся було зібране у кіски.

— Привіт, — промовила вона. — Мене звать Поллі Браунінг. А вас?

— Поллі! — вигукнула Емі. — Твої батьки собі вже місця не знаходять через тебе!

— Я тільки зайшла, щоб забрати свій щоденник, — відказала дівчинка. — Він лежав під хиткою дошкою в моїй старій спальні.

— Тебе батьки весь день шукають! — сварилась Емі.

Її дивувало, чому Доктор не зронив ні слова.

Маленька дівчинка Поллі поглянула на свій наручний годинник.

— Дивина. Годинник показує, що я пробула тут всього лиш п'ять хвилин. Я прийшла сьогодні зранку, о десятій.

Емі бачила, що вже вечоріло. Вона запитала:

— Який зараз час?

Поллі звела задоволений погляд. Цього разу Емі здалося, що в обличчі дівчинки було щось дивне. Воно виглядало пласким. Майже, як маска...

— Час тобі завітати до мого будинку, — сказала дівчинка.

Емі кліпнула. Їй здалося, що вони з Доктором, не зрушившись, перемістилися в передпокій. Дівчинка стояла на сходах перед ними. Її обличчя було на рівні з їхніми.

— Що ти таке? — запитала Емі.

— Ми Рід, — відповіла дівчинка, яка тепер утратила свою подобу.

Її голос став нижчим, більш понурим і гортанним. Емі вона вбачалася як щось плазуюче і величезне, одягнене у паперову маску з грубо нашкрябаним на ній обличчям дівчинки. Емі не уявляла, як їй вдалося переконати в тому, що це обличчя справжнє.

— Я чув про вас, — зазначив Доктор. — Мій народ вважав, що ви...

— Були мерзотою, — завершила плазуюча потвора в паперовій масці. — І суперечили всім законам часу. Вони відрізали нас від усього Всесвіту. Проте я втік, а отже, втекли ми. І ми готові почати все спочатку. Скоро ми придбаємо весь цей світ...

— Ви повертаєте гроші в обіг крізь час, — мовив Доктор. — Так ви зможете купити цілий світ, починаючи з цього будинку й міста...

— Докторе? Що відбувається? — запитала Емі. — Ти можеш пояснити хоч щось?

— Я можу пояснити все, — відповів Доктор. — Втім, краще б я не міг. Вони прийшли, щоб захопити Землю. Бо хочуть заселити всю планету.

— Е ні, Докторе, — заперечило величезне плазуюче створіння в паперовій масці. — Ти не розумієш. Не для того ми взяли за планету.

Ми захопимо весь світ і дамо людям вимерти просто для того, щоб ти з'явився тут і зараз.

Доктор схопив Емі за руку і гукнув: "Біжи!" Він кинувся до входу — і опинився зверху сходів. Він крикнув: "Емі!", втім, відповіді не почув. Його обличчя щось торкнулося — це "щось" нагадувало вовну. Він змахнув її рукою.

Він побачив відчинені двері і попрямував до них.

— Привіт, — мовила особа в кімнаті жіночим голосом з придигом.

— Я така рада, що ти зміг прийти, Докторе.

Це була Маргарет Тетчер, прем'єр-міністр Великої Британії.

— Ти ж знаєш, хто ми такі, серденько? — запитала вона. — Буде так прикро, якщо ні.

— Ви Рід, — відповів Доктор. — Народ, який нараховує лише одну істоту, проте може рухатися часом так само легко й інстинктивно, як людина може переходити дорогу. Спочатку був лише один з вас. Та ви заселяли простір, рухаючись назад і вперед у часі, аж доки вас не ставало сотні, а потім тисячі й мільйони, і всі вони взаємодіяли одне із одним в різні миті вашої власної лінії часу. І це продовжувалось, аж доки локальна будова часу не розпадалася, мов гниле дерево. Вам потрібні інші істоти, принаймні спочатку. Вони запитують у вас про час, створюючи квантову суперпозицію, що дозволяє вам чіплятися за точку в місці й часі.

— Дуже добре, — відповіла місіс Тетчер. — Ти знаєш, що Володарі Часу сказали, коли вони поглинули наш світ? Вони сказали, що оскільки кожен з нас представляє собою Рід в різні моменти часу, вбивство будь-

кого з нас було б геноцидом проти всього нашого виду. Ти не можеш вбити мене, не вбивши усіх нас.

— Ви знаєте, що я останній Володар Часу?

— О так, серденько.

— Гаразд, дайте-но подумати. Ви забираєте гроші з монетного двору під час друку, використовуєте їх для покупок, а через кілька хвилин кладете на місце. І таким чином повертаєте їх в обіг крізь час. А маски... припускаю, що вони підсилюють поле переконання. Люди значно охочіше продаватимуть майно, коли будуть вірити, що перед ними лідер їхньої країни власною персоною... І зрештою ви продасте весь світ собі самим. Ви знищите людей?

— Для чого, голубе? Ми навіть зробимо резервації для них: в Гренландії, в Сибіру, в Антарктиці... проте вони все одно вимруть. Кілька мільярдів людей опиняться в місцях, де їжі ледь вистачатиме на кілька тисяч. Що ж, серденько... нічим хорошим це не скінчиться.

Місіс Тетчер заворушилась. Доктор зосередився, щоб роздивитись її справжню подобу. Він заплющив очі, а коли розплющив, побачив огрядну фігуру в грубій чорно-білій масці з фотографією Маргарет Тетчер.

Доктор простягнув руку і здер маску з обличчя.

Доктор міг бачити красу там, де її не помічали люди. Він знаходив щось прекрасне в кожному створінні. Але Рід... його обличчя важко було вподобати.

— Вам... вам самим від себе огидно, — мовив Доктор. — Щоб мене! Ось чому ви носите маски. Вам не подобається власне обличчя, чи не так?

Рід не відповів. Його обличчя — якщо це можна було назвати обличчям — почало корчитися і звиватись.

— Де Емі? — запитав Доктор.

— Вона нам не потрібна, — відказав інший подібний голос з-за спини. Це був худий чоловік в кролячій масці. — Ми її відпустили. Нам був потрібен тільки ти, Докторе. В'язниця Володарів Часу була для нас мукою, бо там, всередині, міг залишатися лише єдиний представник нашого виду. Ти теж єдиний у своєму виді. І ти зостанешся в цьому будинку назавжди.

Доктор ходив з кімнати в кімнату, уважно вивчаючи обстановку. Стіни будинку були м'які та вкриті тонким шаром вовни. Вони легенько рухались вперед і назад, немовби... дихали. Кімната була не просто житлова, а жива.

Він сказав:

— Поверніть мені Емі. Покиньте цю планету. Я знайду вам краще місце. Врешті-решт, не можна просто без кінця петляти часом знову й знову. Бо може статися халепа.

— І коли вона станеться, ми почнемо все спочатку десь в іншому місці, — сказала жінка в масці кішки зі сходів. — Ти будеш в'язнем до кінця життя. Старітимеш тут, відроджуватимешся тут, вмиратимеш тут — і так раз за разом. Наша в'язниця стоятиме, поки живий останній Володар Часу.

— Ви справді думаєте, що можете так легко мене втримати? — запитав Доктор. Завжди було корисно здаватися упевненим в собі, як би його не хвилювала перспектива застрягти тут назавжди.

— Швидше, Докторе! Я внизу! — це був голос Емі.

Перестрибуючи по три сходинки за раз, він побіг до місця, звідки долинув її голос: до входу в будинок.

— Докторе! Я тут!

Він закалатав дверима. Вони виявилися замкненими. Він дістав свою звуковикрутку і розібрав дверну ручку.

Щось глухо клацнуло — і двері розчахнулись: раптове денне світло обпалило очі. На власну радість, Доктор побачив свою подругу і знайому велику синю будку поліції. Він не знав, кого обійняти першим.

— Чому ти не зайшла всередину? — запитав він у Емі, відчиняючи двері ТАРДІС.

— Я загубила ключ. Певно, впустила його десь, коли тікала. Куди ми летимо?

— Туди, де безпечно. Принаймні безпечніше, ніж тут.

Він зачинив двері.

— Маєш якісь пропозиції?

Емі спинилася біля підніжжя сходів у кімнаті керування та обвела поглядом блискучий мідний світ, скляний стовп, що виходив з консолі ТАРДІС, і двері.

— Дивовижна, правда? — мовив Доктор. — Мені ніколи не набридне дивитися на стареньку.

— Так, ото вже ця старенька, — підтакнула Емі. — Думаю, слід повернутися до початку часів, Докторе. І що раніше, то краще. Там вони нас не знайдуть і ми зможемо поміркувати, що робити далі.

Вона зазирала Докторові за плече, спостерігаючи за рухами його рук по консолі, так наче намагалася запам'ятати все, що він робив. ТАРДІС покинула 1984 рік.

— Початок часів? Чудова ідея, Емі Понд. Туди ми ще ніколи не літали. Та й навіть не могли літати. Тож добре, що у мене є ця штука.

Він підняв хвилясту штуку, а тоді причепив її до консолі ТАРДІС за допомогою затискачів-"крокодилів" і чогось подібного до шматка гумки.

— Ну ось, — мовив він гордо. — Глянь.

— Ага, — відказала Емі. — Рід нас не впіймав. Ми вибралися з пастки.

Двигуни ТАРДІС затріщали і вся кімната завібрувала.

— Що це за шум?

— Ми прямуємо до місця, не призначеного для ТАРДІС. У місце, куди я би не ризикнув летіти без хвилястої штуки, що надає нам прискорення і часову бульбашку. Причина шуму — двигуни. Вони ремствують, як стара машина на крутому підйомі. Це може зайняти ще кілька хвилин. Втім, тобі має там сподобатись. Початок часів — чудова пропозиція.

— Не сумніваюсь, що мені сподобається, — сказала Емі і всміхнулась. — Уявляю, як ти зрадів, вирвавшись із в'язниці, Докторе.

— Оце якраз кумедно, — зазначив Доктор. — От ти питаєш мене про втечу з в'язниці, з того будинку. І знаєш, якось дуже дивно, що мені

вдалося втекти, лиш розібравши ручку звуковикруткою. А що, коли пасткою був не будинок? Що, коли Роду був потрібен не Володар Часу, якого вони б катували і зрештою вбили? Що, коли їм потрібно було щось значно важливіше? Наприклад, ТАРДІС?

— А з якого дива Роду могла знадобитися ТАРДІС? — запитала Емі.

Доктор поглянув на неї. Він дивився на Емі ясними очима, незатьмареними ненавистю чи ілюзією.

— Рід не може подорожувати далеко в часі. Принаймні просто так. А їхня робота йде повільно і забирає чимало сил. Рід має перенестися вперед і назад в часі п'ятнадцять мільйонів разів, тільки щоб заселити Лондон.

— А що, якби Рід мав у розпорядженні весь Час і Простір? Що якби вони повернулися на сам початок Всесвіту і звідти розпочали своє існування? Тоді вони могли б заселити все на світі. В усьому просторово-часовому континуумі не було б жодних інших розумних створінь, тільки Рід. Одна сутність заповнила б увесь Всесвіт, не залишивши місця для інших. Можеш таке собі уявити?

Емі облизала губи.

— Так, — відповіла вона. — Можу.

— Треба було б лише пробратися у ТАРДІС, керовану Володарем Часу, і Всесвіт став би вашим ігрищем.

— О так, — мовила Емі, яка тепер широко всміхалася. — Так і буде.

— Ми майже на місці, — сказав Доктор. — На початку часів. Будь ласка, скажи мені, що Емі в безпеці, де б вона не була.

— І чого б я таке казав? — запитав Рід у масці Емі Понд. — Це неправда.

VII

Емі чула, як Доктор збігав сходами. Його гукнув на диво знайомий голос, а тоді долинув звук, який сповнив її серце відчаєм: стихаюче "ворп-ворп", що видавала ТАРДІС при відльоті.

У цю мить двері відчинилися і вона вийшла в коридор на першому поверсі.

— Він втік без тебе, — мовив низький голос. — Як тобі почуватися покинутою?

— Доктор не покидає своїх друзів, — відповіла Емі створінню в пітьмі.

— Ще й як покидає. От тебе, наприклад, щойно покинув. Можеш чекати скільки завгодно — він не повернеться, — заявило створіння, виступивши з мороку в напівосвітлений коридор.

Воно виявилось величезним. У його подобі було щось людське, але й щось тваринне ("Щось від вовка", — подумала Емі Понд, відступивши на крок, подалі від створіння). На ньому була маска, непереконалива дерев'яна маска, яка, здавалось, мала зображати злого собаку або, можливо, вовка.

— Він взяв з собою у політ на ТАРДІС декого, схожого на тебе. І вже за мить реальність буде переписана. Володарі Часу звели Рід до однієї самотньої істоти, відрізаної від решти Всесвіту. Отож, логічно, щоб саме Володар Часу повернув нам наше законне місце в природі: все навколо служитиме мені, буде мною або стане для мене поживою. Запитай мене, котрий зараз час, Емі Понд.

— Навіщо?

Постатей у п'їтмі тепер побільшало. Жінка-кішка на сходах.
Маленька дівчинка в кутку. Чоловік-кріль, який стояв позаду неї, мовив:

— Бо це гарний спосіб померти пристойно. Простий спосіб. Ти
однаково зникнеш за мить, так наче тебе ніколи й не існувало.

— Запитай мене, — мовила постать у вовчій масці. — Скажи, "Який
зараз час, містере Вовче?"

У відповідь Емі Понд потягнулася й зірвала вовчу маску з обличчя
величезної істоти — то був Рід.

Людські очі не повинні були його бачити. Плазуюче, скорчене,
звивисте місиво на місці обличчя представляло жахливе видовище: їхні
маски були однаково корисні як їм самим, так і всім оточуючим.

Емі Понд вдивилася в обличчя. Вона мовила:

— Вбийте мене, якщо збираєтесь вбивати. Однак я все одно не вірю,
що Доктор мене покинув. І я не збираюся питати вас про час.

— Шкода, — відказав Рід крізь кошмарне обличчя і посунув на неї.

* * *

Двигуни ТАРДІС голосно завищали, а тоді стихли.

— Ми приїхали, — сказав Рід. Його маска Емі Понд тепер
перетворилася на пласке, нашкрябане зображення дівчачого обличчя.

— Так, ми приїхали на початок часів, — відказав Доктор, — як ти й просив. Але я готовий зробити все по-іншому, знайти інший вихід. Для тебе, для всіх вас.

— Відчиняй двері, — буркнув Рід.

Доктор послухався. Вітри, що вирували навкруг ТАРДІС, відкинули його назад.

Рід зупинився у дверях.

— Тут так темно.

— Ми на самому початку часів. Світло ще не з'явилося.

— Я ступлю в порожнечу, — мовив Рід. — А ти запитаєш мене: "Який зараз час?" І я скажу собі, скажу тобі, скажу усьому Всесвіту: Час Роду правити, захоплювати і вторгатись. Час Всесвіту стати єдиним зі мною і тільки мною, ну і моєю поживою. Час на перше і остаточне панування. Рід пануватиме на віки вічні в усі часи.

— Я б цього не робив, — відповів Доктор, — якби був на твоєму місці. Ти все ще можеш змінити свою думку.

Рід кинув маску Емі Понд на підлогу ТАРДІС. А тоді викинувся з дверей ТАРДІС у Порожнечу.

— Докторе, — гукнув він.

На його обличчі наче кишіли тисячі личинок.

— Запитай у мене, який зараз час.

— У мене є краща ідея, — відказав Доктор. — Я можу сказати тобі, який зараз час. Ніякий. Зараз ніяка година. Мікросекунда перед Великим вибухом. Ми не на Початку Часів. Ми перед Початком. Володарі Часу справді не любили вдаватися до геноциду. Я — не виключення. Ти губиш власний потенціал. Що, якби одного дня з'явився хороший Далек? Що, якби... — він затнувся. — Простір величезний. А час ще більший. Я б допоміг тобі знайти місце для вашого народу. Але так сталося, що дівчинка на ім'я Поллі забула забрати свій щоденник. І ти вбив її. Це було помилкою.

— Ти навіть не знав її, — прокричав Рід з Порожнечі.

— Вона була дитиною, — відказав Доктор. — І, як і всі діти, мала безмежний потенціал. Цього достатньо.

Хвиляста штука на консолі ТАРДІС почала диміти та іскритись.

— У тебе більше немає часу, бо відлік Часу починається з Великого вибуху. А коли хоча б частина створіння, що мешкає у часі, вийде за його межі... що ж, тоді й саме створіння зникне з загальної картини світу.

Рід зрозумів. Він зрозумів, що в ту мить увесь Час і Простір становили одну крихітну, меншу за атом частинку, і доки не пройде одна мікросекунда, доки частинка не вибухне, нічого не відбудеться. Нічого не зможе відбутися. А Рід перебував по той бік мікросекунди.

Відрізані від Часу, інші частини Роду припиняли своє існування, а разом з ними припиняв існувати і сам Рід. Він, точніше Вони, відчули, як їх накрила хвиля небуття.

На початку — перед початком — було Слово. І слово було "Доктор!"

Втім, двері вже зачинилися, а ТАРДІС безповоротно зникла. Рід залишився наодинці у порожнечі перед Створенням.

Сам на сам, навіки запроторений у миті, що передує Часу.

VIII

Молодик у твідовому піджаку обійшов будинок в кінці Клейвершем-роу. Він постукав у двері, але ніхто не відповів. Тоді він повернувся в синю будку і взявся за тонке налаштування: завжди було легше перенестися на тисячу років, ніж на двадцять чотири години.

Він повторив спробу.

Доктор відчував, як нитки часу розплітались, а тоді спліталися заново. Час — складна штука: зрештою, не все, що сталося — сталося насправді. Тільки Володарі Часу розуміли, як працює час, проте навіть вони не могли нічого пояснити.

У садку перед будинком на Клейвершем-роу стояв закіптявілий знак "Продається".

Доктор постукав у двері.

— Привіт, — мовив він. — Ти, напевно, Поллі. Я шукаю Емі Понд.

Волосся дівчинки було зібране у кіски. Вона з підозрою поглянула на Доктора.

— Звідки ви знаєте моє ім'я? — поцікавилась вона.

— Я дуже розумний, — відповів Доктор серйозним тоном.

Поллі стенула плечима. Вона повернулася в будинок, і Доктор пішов за нею. Він з полегшенням зауважив відсутність вовни на стінах.

Емі сиділа на кухні і пила чай з місіс Браунінг. Грало "Radio Four". Місіс Браунінг розповідала Емі про свою роботу медсестри і про те, які довгі в неї були зміни, а Емі казала, що її наречений працював медбратом, тож вона в курсі всіх цих труднощів.

Вона кинула на Доктора різкий погляд, коли той увійшов. У ньому так і читалося: "У нас з тобою буде довга розмова".

— Я так і думав, що ти опинишся тут, — сказав Доктор. — Рано чи пізно.

* * *

Вони вийшли з будинку на Клейвершем-роу: синя поліцейська будка була припаркована в кінці дороги, під каштанами.

— Однієї миті, — почала Емі, — я мала стати обідом для того створіння, а вже наступної сиділа на кухні, балакала з місіс Браунінг і слухала "Арчерів".[53] Як тобі це вдалося?

— Я дуже розумний, — відповів Доктор.

Це була гарна фраза, тож він вирішив вживати її якомога частіше.

— Полетіли додому, — сказала Емі. — Цього разу Рорі буде на місці?

— Усі на світі тепер будуть на місці, — відповів Доктор. — Навіть Рорі.

Вони зайшли у ТАРДІС. Доктор вже прибрав обвуглені рештки хвилястої штуки з консолі: ТАРДІС більше не зможе повернутися до миті, що передує початку часів. Втім, це тільки на краще.

Він вирішив відвезти Емі додому, але спершу швиденько заскочити в Андалусію за часів лицарства, де у маленькому трактирі по дорозі до Севільї він якось скуштував найкращий у своєму житті гаспачо.

Доктор був майже цілковито впевнений, що зможе знов його знайти...

— Ми полетимо прямісінько додому, — мовив він. — Після обіду. А за обідом я розкажу тобі історію Максимелоса і трьох Огрів.

Казка про діаманти та перлини

Давним-давно, коли дерева вміли ходити, а зірки танцювати, жила-була собі дівчина. Її мати померла, а батько одружився з іншою жінкою, яка привела з собою власну дочку. Згодом батько відправився в могилу вслід за першою дружиною, залишивши доньку сиротою.

Мачуха недолюблювала дівчину і поводитися з нею грубо, зате завжди вихваляла власну доньку, нечому та ледацюгу. Одного дня мачуха дала дівчині, якій було лиш вісімнадцять років, двадцять доларів, щоб та купила їй наркотиків.

— І ніде не тиняйся, — наказала вона.

Отож дівчина взяла купюру в двадцять доларів, поклала до сумки яблуко, бо дорога була далека, і пішла в кінець вулиці, де починалася темна частина міста.

Їй трапився собака, прив'язаний до ліхтаря. Він хекав, спраглий від спеки, і дівчина зронила: "Бідолашний". Вона дала йому напитись.

Ліфт не працював. У цьому будинку він не працював ніколи. На півдорозі вгору вона зустріла повію з опухлим обличчям, яка дивилася на неї жовтими очима.

— Тримай, — сказала дівчина. Вона дала повії своє яблуко.

Піднявшись на поверх дилера, дівчина тричі постукала в двері. Дилер відчинив і втупився у неї, не зронивши й слова. Вона показала йому двадцятку.

— Ви тільки погляньте, який тут гармидер, — жажнулась вона і прошмигнула у квартиру. — Ви хоч колись прибираєте? Де лежать мийні засоби?

Дилер стеноув плечима, а тоді показав на комірчину. Дівчина відчинила двері і побачила мітлу з ганчіркою. Вона наповнила раковину в ванній водою і заходилася прибирати.

Коли навколо почистішало, дівчина сказала:

— Дайте мені те, що купує мати.

Він пішов у спальню і повернувся з пакетом. Дівчина сховала пакет у кишеню і пішла вниз сходами.

— Дівчино, — звернулася повія. — Яблуко було смачне. Але мені так кепсько. Може, у тебе є що-небудь?

— Є, але то для моєї матінки, — відповіла вона.

— Прошу тебе.

— Бідолашна...

Дівчина завагалася, втім, все ж таки віддала їй пакет.

— Думаю, мачуха все зрозуміє, — мовила вона і вийшла з будівлі.
Коли дівчина проходила повз собаку, він вигукнув:

— Гей, дівчино! Ти сяєш, наче діамант.

Вона добралася додому. Її мачуха чекала у вітальні.

— Де вони? — запитала вона з натиском.

— Вибач, будь ласка, — відказала дівчина.

З її вуст злетіли і з гуркотом розсипалися по підлозі діаманти.

Мачуха вдарила її.

— Ой! — з червоних губ злетів крик болю, і на підлогу впав рубін.

Мачуха гепнулась на коліна і підняла коштовності.

— Гарні,— зазначила вона. — Ти їх украла?

Дівчина похитала головою, надто налякана, щоб говорити.

— Може, в тебе є ще?

Дівчина знову похитала головою, міцно стуливши губи.

Мачуха взяла її тендітну ручку вказівним та великим пальцями і з усіх сил ущипнула, стискаючи шкіру, аж доки в очах дівчини не забриніли сльози, проте вона так нічого й не сказала.

Тоді мачуха замкнула дівчину в спальні без вікон, щоб вона не могла втекти.

Жінка віднесла діаманти та рубін в "Позики й зброю від Ела" на розі вулиці, де Ел дав їй п'ятсот доларів без зайвих питань.

Після цього вона відправила свою доньку купити їй наркотики. Ця дівчина була егоїсткою. Вона копнула собаку, який хекав од спеки, коли побачила, що він прив'язаний і не зможе її наздогнати. Вона відштовхнула повію на сходах. Піднявшись на потрібний поверх, вона постукала у двері дилера. Він поглянув на неї, і вона мовчки тицьнула йому двадцятку. Коли вона спускалася, повія на сходах сказала: "Прошу..." — але дівчина навіть не глянула на неї.

— От стерво! — гукнула вслід повія.

— Зміюка, — сказав собака, коли вона проходила повз нього.

Повернувшись додому, дівчина дістала наркотики і розтулила рота, щоб сказати матері "Тримай!". Маленька барвиста жаба вислизнула з її губ. Вона стрибнула їй на руку, а звідти — на стіну, де зависла, вп'ялившись у них банькатими очиськами.

— Боже мій! — скрикнула дівчина. — Яка бридота!

З рота полізли ще п'ять кольорових квакш і одна маленька червона змія, облямована в чорно-жовту смужку.

— Червона з чорним, — мовила дівчина. — Вона отруйна? (Ще три квакші, ропуха, маленька, сліпа біла змія і молода ігуана.)

Вона відійшла від них подалі.

Її матір, яка не боялася ні змій, ні будь-чого іншого, копнула смугасту змію, і та вкусила її за ногу. Жінка закричала та завертілася, тож її донька теж закричала, і цей протяжний, лункий крик спав з її вуст у вигляді здорового, дорослого пітона.

Дівчина — перша дівчина на ім'я Аманда — почула крики, які змінилися тишею, проте дізнатися, що відбувалося, було їй не під силу.

Вона постукала у двері. Ніхто не відчинив. Ніхто нічого не сказав. Вона лиш почула шурхіт, немов щось величезне повзало по килиму.

Коли Аманду здолала жадоба, нестримна жадоба слів, вона заговорила.

— Іще незаймана коханко рясту, — почала вона. — Пестунко тиші й забарних віків...

Вона продовжувала говорити, хоча й давилася від слів.

— Краса є правда, правда є краса — це все, що знаєш ти й що треба знати...[54]

Останній сапфір з цокотом прокотився по дерев'яній підлозі Амандиної кімнати-комірчини.

Запала цілковита тиша.

Повернення Змарнілого Білого Герцога

Він правив усім, що бачив поперед себе, навіть зараз, коли стояв на балконі палацу вночі, слухаючи доноси і розглядаючи на небі нестерпні мерехтливі скупчення й витки зірок. Він правив світами. Довгий час він старався правити мудро, гарно, старався бути хорошим монархом, проте правити не так просто, а мудрість може стати нестерпною. А ще він виявив, що коли правиш, неможливо робити тільки добро, бо для будівництва чогось нового треба знести щось старе, і навіть він не міг перейматися кожним життям, кожною мрією чи кожним народом у кожному світі.

Потроху, раз за разом, велика смерть за маленькою, він взагалі перестав перейматись.

Він не вмирав — вмирали лише люди, які були нижче інших, а він був на самій верхівці.

Минав час. Одного дня в темниці глибоко під землею чоловік із закривавленим обличчям поглянув на Герцога і сказав, що той перетворився на чудовисько. За мить він став не більше ніж приміткою в книзі з історії.

У наступні кілька днів Герцог багато розмірковував над цією розмовою і зрештою ствердно кивнув.

— Зрадник мав рацію, — мовив він. — Я став чудовиськом. Нехай. Цікаво, чи ставить хтось собі це за мету?

Колись давно існували коханці, але це було ще в ранні дні Герцогства. Тепер, коли пройшли роки і будь-які втіхи стали вільно доступними (проте ми не цінуємо те, що дісталось задарма), а необхідність перейматися проблемами наступництва відпала (оскільки навіть сама думка про те, що одного дня місце Герцога займе інший, межувала з богохульством), не стало ні коханців, ні випробувань. Він почувався, наче уві сні, тільки з відкритими очима і вустами, з яких зринали слова, але пробудження не наставало.

Наступного дня, після того, як Герцогу спало на думку, що він став чудовиськом, проходило Свято дивовижного цвіту. На його честь люди вбиралися у квіти, які надходили до Палацу Герцога з усіх країв та світів. Саме в цей день всі мешканці Палацу Герцога, що простягався континентом, традиційно веселились і покидали свої турботи й смуток — всі, окрім Герцога.

— Як вас розрадити? — запитав з його плеча жук-інформатор, який повідомляв про примхи і бажання свого господаря силі-силенній світів. — Тільки скажіть, ваша світлосте, і імперії почнуть народжуватись й гинути, аби ви усміхнулись. Зірки погаснуть і засяють знову вам на втіху.

— Мабуть, мені потрібне серце, — відповів Герцог.

— Я накажу, щоб силу-силенну сердець негайно висмикнули, вирвали, видерли, вирізали, викраjali чи іншим способом дістали з грудей десяти тисяч досконалих представників людського роду, — заявив жук-інформатор. — Як ви бажаєте, щоб їх приготували? Кого слід повідомити: шеф-кухарів чи таксидермістів, хірургів чи скульпторів?

— Я хочу про щось піклуватись, — мовив Герцог. — Я хочу цінувати життя. Я хочу прокинутись.

Жук засюрчав і задзижчав на його плечі; він міг звернутися до мудрості десяти тисяч світів, та нічим не міг допомогти господарю, коли в того був такий настрій, а тому змовчав. Він передав свої переживання попередникам — старшим жукам і скарабеям, які тепер спали в пишно оздоблених коробочках у силі-силенній світів — і скарабеї, порадившись між собою, відчули жаль, бо на широких просторах часу таке вже траплялося раніше, і вони знали, що робити.

У хід пішов забутий ще з давніх часів маневр. Герцог виконував останній ритуал Свята дивовижного цвіту з відсутнім виразом на змарнілому обличчі, як людина, що побачила світ, яким він є, й ніскілечки його не цінувала, коли раптом на нього з квітки випурхнула маленька крилата істота.

— Ваша світлосте, — зашепотіла вона. — Ви потрібні моїй господині. Прошу вас. Ви — її єдина надія.

— Твоїй господині? — перепитав Герцог.

— Це істота з Потойбіччя, — просюрчав жук на його плечі. — Вона прийшла з країв, в яких не визнають Герцогового панування, із земель, які перебувають поза життям і смертю, між буттям і небуттям. Певно, вона зачаїлась в орхідеях, привезених з віддалених світів. Її слова — це пастка, западня. Я накажу, щоб її знищили.

— Ні, — мовив Герцог. — Не займай її.

Він зробив те, чого вже не робив багато років: погладив жука кістлявим білим пальцем. Його зелені очі почорніли, і сюрчання остаточно стихло.

Герцог взяв крихітну істоту в жменю і повернувся до своїх хоромів, а та розповідала йому про свою мудру й благородну Королеву, і про велетнів — красивих, проте водночас величезних, небезпечних і страшних, — які її полонили.

Слова істоти повернули Герцога у ті дні, коли хлопчина з зірок прийшов у цей Світ шукати свого щастя (бо в ті дні щастя було всюди — тільки бери й шукай); і, блукаючи спогадами, він виявив, що молодість була не так уже й давно, як здавалося. Його жук-інформатор мовчки лежав на плечі.

— Чому вона відправила тебе до мене? — запитав він у маленької істоти.

Але, виконавши своє завдання, істота більше не зронила й слова і замить щезла так само моментально і безповоротно, як зірка, котру загасили за наказом Герцога.

Він зайшов у свої покої і поклав вимкненого жука-інформатора в скриньку біля ліжка. Тоді наказав слугам принести до кабінету довгий чорний футляр. Герцог власноруч відкрив його і одним дотиком увімкнув свого верховного радника. Радник набув подоби гадюки. Він обтрусився

і, звиваючись, виповз на плечі Герцога, встромивши свій зміїний хвіст у нейронний роз'єм на потилиці.

Герцог розповів змієві про свої наміри.

— Це немудро, — сказав верховний радник, який керувався розумом і порадами всіх попередніх Герцогських радників, за мить обміркувавши прецедент.

— Я шукаю пригод, а не мудрості, — відказав Герцог.

На кутиках його вуст заграла тінь усмішки; слуги вже навіть не пам'ятали, коли востаннє бачили, як Герцог усміхався.

— Раз ви так затялися, беріть бойового коня, — сказав радник.

Це була слухна порада. Герцог вимкнув свого верховного радника і послав по ключ до стайні з бойовими кіньми. На ньому не грали вже тисячу років: струни ключа вкривав шар пилу.

Колись бойових коней було шість, по одному для кожного Володаря й Володарки Вечора. Вони були блискучі, красиві та нестримні, і коли Герцогу, на жаль, довелося припинити кар'єру всіх Правителів Вечора, він вирішив не знищувати їхніх бойових коней, а натомість тримати їх там, де вони не становили загрози для навколишніх світів.

Герцог взяв ключ і зіграв арпеджіо, що відкривало стайні. Ворота відчинилися, і чорний, як чорнило, чорний, як сажа, чорний, як смола бойовий кінь вибіг з грацією кішки. Він звів голову і поглянув на світ гордими очима.

— Куди ми прямуємо? — запитав бойовий кінь. — І з ким ми будемо боротись?

— Ми прямуємо до Потойбіччя, — відказав Герцог. — А от з ким ми будемо боротись... це ще побачимо.

— Я можу відвезти тебе куди завгодно, — мовив бойовий кінь. — І я буду вбивати тих, хто спробує завдати тобі шкоди.

Герцог забрався на спину бойового коня, чий холодний метал прогнувся між його стегнами, мов живий, і помчав уперед.

Один стрибок, і він вже летів крізь піну й течію Підпростору: удвох вони неслися крізь божевілля між світами. Герцог сміявся, бо тут ніхто не міг його почути: вони летіли крізь Підпростір — крізь вічність, що звалася Підчас (який не порівняти з секундами людського життя).

— Це схоже на якусь пастку, — сказав бойовий кінь, коли простір під галактиками зринув у повітря й щез.

— Так, — погодився Герцог. — Я впевнений, що це вона і є.

— Я чув про цю Королеву, — відказав кінь, — або про щось подібне. Вона живе між життям та смертю і посилає воїнів і героїв, а також поетів і мрійників на вірну загибель.

— Схоже на правду, — сказав Герцог.

— І коли ми повернемося в реальний світ, я б очікував на засідку, — додав бойовий кінь.

— Таке цілком можливо, — відповів Герцог.

У цей момент вони досягли свого пункту призначення і виринули з Підпростору у звичну реальність.

Як і попереджав вісник, палацові вартові стояли на чатах — справді вродливі й люті.

— Що ви робите? — крикнули вартові, коли Герцог верхи на коні пішов на штурм. — Вам відомо, що чужинцям сюди не можна? Залишайтеся з нами. Дозвольте нам вас покохати. Наша любов поглине вас.

— Я прийшов врятувати вашу Королеву, — мовив Герцог.

— Врятувати Королеву? — зареготали вартові. — Та вона й оком не змигне, як твоя голова опиниться на тарелі. З року в рік сюди приходять люди, охочі її врятувати. Їхні голови лежать на золотих тарелях у палаці. Твоя голова всього лиш буде найсвіжішою.

Там були чоловіки, схожі на грішних янголів і жінки, схожі на повсталих демонів. Там були створіння, які могли б полонити Герцога своєю красою, якби були людьми. Вони міцно притиснулися до нього — шкірою до обладунків, плоттю до лат — і відчули його холод, а він відчув їхнє тепло.

— Залишайтеся з нами. Дозвольте нам вас покохати, — прошепотіли вони і потягнулися, повиставлявши гострі пазурі та зуби.

— Не думаю, що ваша любов мені сподобається, — відказав Герцог.

Одна з жінок, з білявим волоссям і дивовижними світло-блакитними очима, нагадала йому когось давно забутого — коханку, яка полишила його життя багато років тому. Він віднайшов її ім'я у пам'яті і хотів було гукнути, щоб побачити, чи вона обернеться, чи впізнає Герцога, аж тут бойовий кінь різнув гострими кігтями і блакитні очі заплющилися назавжди.

Кінь був прудкий, наче пантера, і вартіві один за одним попадали на землю й скарлючені завмерли.

Герцог спинився перед палацом Королеви. Він зісковзнув зі свого бойового коня на свіжу землю.

— Звідси я піду сам, — сказав він. — Чекай — одного дня я повернусь.

— Не думаю, що ти колись повернешся, — відповів бойовий кінь. — Як треба, я чекатиму до скону віків. Та я однак хвилююся за тебе.

Герцог приклав губи до чорної сталі конячої голови і попрощався. Він вирушив на поміч Королеві. Дорогою Герцог пригадав невмируще чудовисько, що правило світами, і всміхнувся, бо тепер він був іншою людиною. Вперше з часів юності йому було що втрачати, і усвідомлення цього зробило його знову молодим. У порожньому палаці серце Герцога закалатало і він зайшовся сміхом.

Королева чекала на нього в місці, де в'януть квіти. Вона була саме такою, як він уявляв. Проста біла спідниця, високі темні-темні вилиці і довге волосся — чорнюще, мов воронове крило.

— Я прийшов тебе врятувати, — сказав Герцог.

— Ти прийшов врятувати себе самого, — виправила його Королева. Її голос звучав майже як шепіт, як вітерець, що колише мертві квіти.

Герцог схилив голову перед Королевою, хоч був з нею одного зросту.

— Я маю три питання, — прошепотіла вона. — Відповіси правильно, і матимеш усе, що забажаєш. А ні, то твоя голова вічно лежатиме на золотому тарелі.

Її шкіра була коричнева, неначе зів'ялі пелюстки троянд, а очі — темно-золотаві, мов бурштин.

— Став свої три питання, — відказав Герцог із вдаваною впевненістю.

Королева простягнула руку і легенько провела кінчиком пальця по його щоці. Герцог не пригадував, коли його востаннє торкалися без дозволу.

— Що більше за Всесвіт? — запитала вона.

— Підпростір і Підчас, — відповів Герцог. — Бо вони обидва включають у себе Всесвіт і все, що знаходиться поза ним. Проте, гадаю, ти очікуєш більш поетичної, а не фактичної відповіді. У такому разі, розум, бо він може вмістити Всесвіт і уявити те, чого ніколи не було й не буде.

Королева мовчала.

— Правильно? Чи ні? — запитав Герцог.

На мить він захотів почути зміїний шепіт свого верховного радника, який через нейронний роз'єм передавав йому всю мудрість попередніх помічників, або принаймні сюрчання жука-інформатора.

— Друге питання, — мовила Королева. — Що величніше за короля?

— Звичайно, Герцог, — відповів він. — Бо всі королі, єпископи, канцлери, імператриці та інші служать мені і тільки мені. Втім, я гадаю, ти і тут очікуєш більш образної і менш буквальної відповіді. У такому разі, знову розум — розум величніший за короля. Чи Герцога. Бо хоч я й нікому не підкоряюсь, але є ті, хто здатен уявити світ, в якому наді мною хтось стоїть, а над ним стоїть ще хтось, і так далі. Ні! Чекай! Я знаю

відповідь. На неї мене наштовхнуло Дерево життя: Кетер — Корона, концепція монархії — величніша за всіх королів.

Королева подивилася на Герцога бурштиновими очима і мовила:

— Останнє питання. Що неможливо повернути?

— Моє слово, — відповів Герцог. — Хоча, якщо подумати, буває, що я даю слово, а обставини змінюються, а інколи й цілі світи міняються у невдалий і непередбачуваний спосіб. Тому час від часу, коли таке стається, моє слово доводиться змінювати відповідно до існуючих реалій. Я б сказав "Смерть", але, чесно кажучи, якщо мені знадобиться той, кого я позбувся в минулому, його просто повернуть назад у тіло за моїм наказом...

Королеві уривався терпець.

— Поцілунок, — випалив Герцог. Вона кивнула.

— Ти не безнадійний, — відказала Королева. — Ти вважаєш себе моєю останньою надією, проте насправді все навпаки. Всі твої відповіді були неправильними. Але остання була кращою за інші.

Герцог замислився над перспективою залишитись без голови через цю жінку, і вона здалася йому не такою страшною, як він очікував.

У саду з мертвими квітами повіяв вітер, і Герцог уявив собі надушених примар.

— Хочеш дізнатися правильну відповідь? — запитала вона.

— Відповіді, — поправив він. — Авжеж.

— На всі питання відповідь одна: серце, — сказала Королева. — Серце більше за Всесвіт, бо в ньому можна знайти співчуття до будь-чого на світі, тоді як сам Всесвіт співчувати не може. Серце величніше за короля, бо серце знає, який король насправді, та однаково його любить. І серце неможливо повернути.

— Я ж сказав "поцілунок", — промовив Герцог.

— Ця відповідь була кращою за інші, — повторила вона.

Вітер завивав дедалі сильніше й гучніше, і на мить повітря сповнилося зів'ялими пелюстками. А тоді вітер зник так само різко, як з'явився, і зірвані пелюстки впали додолу.

— Отже, я не впорався з першим твоїм завданням. Проте я не думаю, що моїй голові місце на золотому тарелі, — сказав Герцог. — Чи на будь-якому іншому блюді. Тому дай мені завдання, ціль, якої я можу досягнути, щоб довести свою гідність. Дозволь мені тебе визволити.

— Мене не треба визволяти, — відповіла Королева. — Твої радники, скарабеї і програми покінчили з тобою. Вони відправили тебе сюди так само, як колись, давним-давно, відправляли твоїх попередників, бо для них ліпше, коли ти зникнеш з власної волі, ніж коли вони вб'ють тебе уві сні. До того ж це менш ризиковано.

Вона взяла його за руку і сказала:

— Ходімо.

Вони покинули сад мертвих квітів і рушили повз світлові фонтани, що проливали своє сяйво в порожнечу, до цитаделі пісні, де на кожному кроці чекали прекрасні голоси, зітхаючи, викрикуючи, мугикаючи та відлунюючи, проте ніхто з них не співав.

За цитаделлю був лиш туман.

— Ну ось, — сказала вона йому. — Ми дійшли до кінця всього суцього, де існує лише те, що ми самі створили зусиллям волі або відчаю. Тут, у цьому місці, я можу говорити вільно. Тепер ми самі, удвох.

Королева подивилася йому в очі.

— Ти не повинен помирати. Ти можеш залишитися зі мною. Ти будеш щасливий, що нарешті знайшов талан, кохання і сенс існування. І я любитиму тебе.

Герцог зиркнув на неї з виразом спантеличення і роздратування.

— Я хотів піклуватись. Я просив, щоб у мене було про що піклуватись. Я просив серця.

— І вони дали тобі все, що ти просив. От тільки ти не можеш мати все це і бути їхнім правителем. Тому вороття немає.

— Я... Я сам попросив їх, щоб все це сталося, — промовив Герцог.

Роздратування зникло. Скряю тьмянів туман, і коли Герцог вдивлявся у нього надто довго, йому різало очі.

Землю почало трусити, немов від кроків велетня.

— Тут є щось справжнє? — поцікавився Герцог. — Щось постійне?

— Все навколо справжнє, — відказала Королева. — Сюди йде велетень. І він уб'є тебе, якщо ти його не здолаєш.

— Скільки разів таке траплялося? — запитав Герцог. — Скільки голів опинилося на золотому блюді?

— Жодна голова не опинялася на золотій тарелі, — відказала вона. — Я не запрограмована їх убивати. Вони б'ються за мене, завойовують мене і залишаються зі мною, аж доки їхні очі не заплющатся навіки. Їх це влаштовує — так чи інакше. А от тебе... тебе все має не влаштовувати, правда ж?

Він завагався, а тоді кивнув.

Вона обійняла і поцілувала його — повільно і ніжно. Поцілунок — це те, чого назад не забереш.

— Отже, тепер я маю здолати велетня і врятувати тебе?

— Такий у нас план.

Він поглянув на неї. А тоді перевів погляд на себе: оглянув свої прикрашені гравіруванням обладунки, свою зброю.

— Я не боягуз і ніколи не відступав од бою. Повернутися я не можу, але й життя з тобою мене не влаштує. Тому я почекаю, поки велетень мене уб'є.

Вона сполошилась.

— Залишайся зі мною. Залишайся!

Герцог озирнувся і подивився на білу порожнечу.

— А що там? — спитав він. — Що ховається за туманом?

— Ти втечеш? — здивувалась вона. — Просто покинеш мене саму?

— Я піду, — відповів він. — Не втечу, а піду. Піду вперед. Я хотів здобути серце. Що там, по той бік туману?

Вона похитала головою.

— Там, за туманом, Малкут, тобто Королівство. Проте воно не існує, доки ти сам його не створиш. Воно буде таким, як ти захочеш. Втім, знай: ступивши у туман, ти або створиш світ, або припиниш власне існування. Ти можеш спробувати. Я не знаю, що станеться, проте знаю одне: якщо ти покинеш мене саму, шляху назад не буде.

Він досі чув гупання, але тепер сумнівався, чи то були кроки велетня. Воно більше скидалося на биття — биття його власного серця.

Він розвернувся до туману, і, поки не передумав, ступив у небуття, яке здалося холодним і вогким на дотик. З кожним кроком він відчував, як від нього залишається дедалі менше й менше. Його нейронні роз'єми зникли, не давши йому жодної нової інформації, а згодом він не пам'ятав вже ні свого імені, ні статусу.

Він не знав, що робить: шукає якесь місце чи створює нове. Проте він пригадав темну шкіру та бурштинові очі. Він пригадав зорі і вирішив, що там, куди він прямує, будуть зорі. Там мають бути зорі.

Він пришвидшив крок. Йому здавалося, наче раніше на ньому був обладунок, однак він відчував вогкий туман на обличчі та шиї і тремтів у легкому пальті від холодного нічного повітря.

Він спіткнувся, зачепившись ногою за бордюр, а тоді підвівся і вдивився крізь туман у розмите світло ліхтарів. Близько — аж надто близько — проїхав і зник автомобіль, забарвивши туман у малиновий колір задніх вогнів.

"Старий-добрий дім", — подумав він з ніжністю й одразу ж неабияк здивувався від того, що прийняв Бекенхем як щось "старе". Він тільки-но приїхав сюди. Тут можна було пристати на якийсь час, а потім поїхати далі. Такий був план, хіба ні?

Однак думка про чоловіка, який звідкись тікав ("Гадаю, то був лорд чи герцог", — подумав він, задоволений таким образом), застрягла і крутилася в його голові, мов вступ до пісні.

— Я замість керувати світом краще напишу якусь пісню, — сказав він вголос, щоб оцінити, як звучать слова.

Приставивши чохол з гітарою до стіни, він сягнув рукою до кишені свого вовняного пальта, дістав огризок олівця та простенький записник, і занотував їх. Він сподівався, що незабаром знайде гарне двоскладове слово замість "якусь".

Після цього він пішов протискатися у паб. Всередині його зустріла тепла, п'янка атмосфера та звичні для паба гомін і гамір. Хтось гукнув його, і він помахав у відповідь блідою рукою, показавши спершу на годинник, а потім на сходи. Від сигаретного диму повітрям ширилося сизе саяво. Він раз глибоко прокашлявся, а тоді й сам захотів сигарету.

Він піднімався сходами, вкритими подертим червоним килимом, тримаючи чохол з гітарою, мов зброю і з кожним кроком забуваючи все те, що було в його голові до повороту на Хай-стріт. Спинився у темному коридорі, перш ніж відчинити двері до верхньої зали паба. Гудіння голосів та дзвін келихів вказували на те, що всередині вже зібралося кілька людей — одні чекали, інші працювали. Хтось налаштував гітару.

"Чудну?" — подумав молодик. "У цьому слові два склади".

Він прокрутив слово в голові кілька разів, а тоді вирішив, що зможе знайти щось краще, щось більше, щось вдаліше для світу, який мав намір

завоювати, і, пошкодувавши лише мить, відкинув його назавжди та увійшов до зали.

Закінчення жіночого роду

Моя любя,

дозвольте почати цей лист, цю прелюдію до дійства, офіційно, з освідчення, як у старі добрі часи: я вас кохаю. Ви мене не знаєте (проте ви мене бачили, всміхалися мені, клали монетки у мою долоню). А я вас знаю (хоча й не так добре, як мені хотілося б. Я хочу бачити ранішній трепіт ваших повік, коли ви розплющуєте очі, помічаєте мене і всміхаєтесь. Хіба це не блаженство?). Тому зараз я освідчуюсь вам ручкою на папері. Повторюю ще раз: я вас кохаю.

Я пишу цього листа англійською — вашою рідною мовою, якою я теж володію, і досить непогано. Кілька років тому я відвідував Англію і Шотландію. Я ціле літо стояв на Ковент-Гарден, окрім того місяця, коли проходив Единбурзький фестиваль — тоді я був в Единбурзі. Серед людей, які кидали гроші у мою коробку в Единбурзі, були актор Кевін Спейсі та американська телезірка Джеррі Спрінгер, який приїхав в Единбург на оперу про своє життя.[55]

Я дуже довго відкладав написання цього листа, хоча хотів його написати і вже неодноразово складав текст у себе в голові. Про кого написати: про вас чи про мене?

Спершу про вас.

Я обожнюю ваше довге, руде волосся. При першій зустрічі я подумав, що ви танцівниця, і я досі вважаю, що у вас фігура, як у балерини. Ваші ноги, ваша постава, те, як ви тримаєте голову. Я здогадався, що ви іноземка, перш ніж почув вимову — вас видала усмішка. У нас люди усміхаються поривчасто — як сонце, що виходить та освітлює поля, а

згодом знов ховається за хмарою. У нас усмішки коштовні, рідкісні. Втім, ви всміхалися без упину, так наче вас тішило все навколо. Ви усміхнулися ще ширше, ніж до того, коли побачили мене. Ви усміхнулися, і я відчув себе заблудлим, немов мала дитина у великому лісі, яка вже ніколи не знайде дороги додому.

Ще за молодих літ я збагнув, що очі легко видають людину. Деякі мої колеги по фаху вдягають темні окуляри чи навіть (цих я зневажливо висміюю за дилетантство) маски, що затуляють все обличчя. Та хіба маска годиться? Я ношу театральні лінзи, які придбав на американському веб-сайті майже за п'ятсот євро — вони закривають все око. Їхній колір, звичайно, темно-сірий, як камінь. Ці лінзи принесли мені більше ніж п'ятсот євро і вже не раз окупилися. З огляду на мою професію, можна подумати, що я, мабуть, бідний, та це не так. Вас, напевно, навіть здивувало, що я зміг стільки заробити. Проте мої потреби малі, а заробітки завжди дуже гарні.

Крім днів, коли йде дощ.

Втім, інколи і дощ не заважає. Ви, мабуть, помітили, любове моя, що інші з початком дощу дістають парасолі і втікають. А я зостаюсь на місці. Завжди. Просто стою й не рухаюсь. Це робить виступ переконливішим.

А це такий же виступ, як і ті, в яких я брав участь, коли був актором театру, асистентом фокусника чи навіть танцюристом. (Саме тому я так добре знаюся на фігурах танцівниць.) Я завжди сприймав публіку як окремих людей. Виявляється, так робили всі актори і танцюристи, окрім короткозорих, для яких публіка виглядала розмитою плямою. Я добре бачу навіть крізь контактні лінзи.

— Ви бачили вусаня у третьому ряду? — говорили ми. — Він так хтиво витріщається на Міно.

А Міно відповідала:

— Так, пам'ятаю. Зате жінка біля проходу — та, що схожа на німецького канцлера — вже клює носом.

Якщо хоч одна людина засне, можна втратити всю аудиторію, тому решту вечора ми виступали для жінки середніх років, єдиним бажанням якої було поринути у сон.

Вдруге ви стояли біля мене так близько, що я відчував запах вашого шампуню. Він мав аромат квітів і фруктів. В моїй уяві, Америка — це країна жінок, від яких віє квітами й фруктами. Ви розмовляли з молодиком із університету. Ви скаржилися на те, яка складна наша мова для американців.

— Я розумію, звідки рід у чоловіка чи жінки, — казали ви. — Але чому стілець — це він, а голуб — вона? Чому в статуї має бути закінчення жіночого роду?

На цих словах молодик розсміявся і показав прямо на мене. Хоча насправді, коли проходиш площею, про мене складно щось сказати. Моя мантія нагадує старий потертий мармур з патьоками води й лишайником, а шкіра виглядає як граніт. Якщо не ворухнись, я лише камінь і постаріла бронза, а я не ворущусь, якщо нема потреби. Я просто стою.

Є люди, які можуть дуже довго стояти на площі навіть у дощ, тільки щоб побачити, що я робитиму. Вони не можуть заспокоїтись, поки не впевняться, що я жива істота, а не каменяка. Невпевненість — це пастка, що затримує людей, як клейка полапка — мишей.

Щось я про себе забагато пишу. Зрештою, це не лише лист-знайомство, а й любовне послання. Я маю писати про вас. Про вашу усмішку. Про ваші зелені-зелені очі.

(Ви не знаєте справжнього кольору моїх очей, але я вам скажу: у мене карі очі.) Ви любите класичну музику, проте на вашому айподі-нано

також є пісні "ABBA" і "Kid Loco". Ви не використовуєте парфуми. Здебільшого ви носите стару зручну білизну, проте у вас є один комплект червоної білизни з мереживом, що його ви одягаєте, коли є особливий привід.

Люди спостерігають за мною на площі, проте око реагує лише на рух. Я досконало опанував крихітні рухи — настільки крихітні, що перехожий ледь може визначити, бачив він щось чи ні. Правда ж? Часто люди не помічають того, що не рухається. Очі і бачать його, і ні, бо ігнорують нерухоме. У мене людська подоба, але я не людина. Тому для того, щоб люди мене побачили, щоб подивилися на мене, щоб перестали ковзати неухважним поглядом, я змушений робити крихітні рухи. Тоді і тільки тоді вони мене помічають, хоч і не завжди розуміють чому.

Ви для мене як код, який я маю розшифрувати, або головоломка, яку маю розв'язати. Чи пазл, який треба зібрати до купи. Я гуляю вашим життям і стою нерухомо на межі власного. Мої жести — статуарні, точні — доволі часто неправильно сприймають. Я хочу вас. Однозначно хочу.

У вас є молодша сестра. Вона має профілі на "MySpace" і "Facebook". Ми переписуємось час від часу. Люди часто думають, що існування середньовічної статуї обмежується п'ятнадцятим століттям. Втім, це не так: у мене є кімната, є ноутбук. На моєму комп'ютері стоїть пароль. Я піклуюся про свою кібербезпеку. У вас у якості паролю вказане власне ім'я. Це небезпечно. Будь-хто може залізти до вашої пошти, переглянути ваші фото, відтворити ваші інтереси за історією веб-пошуку. Наприклад, хтось, кому цікаво і небайдуже, може провести багато годин за складанням детальної схеми вашого життя, з'єднуючи людей на фото з іменами в листах. Не так вже й складно відтворити чиєсь життя за допомогою комп'ютера або повідомлень на мобільному. Не складніше, ніж розгадати кросворд.

Пам'ятаю мить, коли я зрозумів, що ви дивилися на мене і тільки на мене, коли пересікали площу. Ви зупинялися і милувалися. Якимось ви побачили, як я ворухнувся перед дитиною, і сказали жінці, яка прийшла з

вами — так, щоб було чутно, — що я, можливо, справжня статуя. Для мене це найкращий комплімент. У мене, звичайно, є багато різних стилів руху — я можу рухатись, мов годинниковий механізм, з дрібними сіданнями та ривками, а можу рухатись, як робот або автомат. А ще можу вдавати з себе статую, що оживає, пробувши сотні років каменем.

Я чув, ви часто говорили про те, яке красиве це маленьке місто. Про те, що для вас стояти всередині прекрасної старої церкви з вітражними вікнами — це як потрапити до калейдоскопа з коштовностями. Як потрапити до ядра сонця. А ще вас турбує мамина хвороба.

Під час навчання в університеті ви працювала кухарем, тому кінчики ваших пальців вкриті рубцями від тисячі дрібних порізів.

Я люблю вас і тому хочу знати про вас все. Ці знання зближують мене з вами. Ви збиралися приїхати сюди з хлопцем, але він розбив вам серце, та ви все одно приїхали йому на зло і все одно всміхались. Я заплющую очі і бачу вашу усмішку. Я заплющую очі і бачу, як ви широким кроком перетинаєте площу, і голуби розлітаються на вашому шляху. Наші жінки ходять інакше. У них крок невпевнений, за винятком танцюристок. А уві сні у вас тремтять вії. Ви торкаєтеся щокою подушки і поринаєте у сон.

Мені сняться дракони. Коли я був малим, мені розказували в притулку, що під Старим містом живе дракон. Я уявляв, як він звивається, наче чорний дим попід будинками, заповзаючи в тріщини у підвалах. Таким я уявляв дракона і таким я зараз уявляю своє минуле — як чорного дракона, створеного з диму. Під час виступів мене поглинає дракон і я стаю частиною минулого. Мені сімсот років.

Один король змінює іншого. Армії приходять і зазнають поразки або перемагають і повертаються додому, а після них залишаються лише понівечені будівлі, вдови і байстрюки, а також статуї, дракон із диму та минуле.

Слова словами, та насправді статуя, яку я імітую, зовсім не звідси. Вона стоїть перед церквою у південній Італії і зображає чи то сестру Івана Хрестителя, чи то місцевого можновладця, який подарував її церкві, переживши чуму, чи то ангела смерті.

Я уявляв вас, моя люба, абсолютно непорочною, такою, як я, проте одного разу довідався, що ваші червоні мереживні трусики потрапили на дно кошика для білизни, і після ретельного огляду я впевнився, що напередодні ви втратили цноту. Тільки вам відомо з ким, адже ви не згадували про цю пригоду в листах, відправлених додому, і не робили жодних натяків у своєму онлайн-журналі.

Якось маленька дівчинка поглянула на мене, а тоді повернулася до мами і спитала:

— Чому вона така нещасна? (Звичайно, це переклад на англійську. Дівчинка мала на увазі статую, тому вжила жіночий рід.)

— Чому ти думаєш, що вона нещасна?

— А чому б іще люди вдавали з себе статуї?

Її мати усміхнулась.

— Мабуть, вона нещасна в коханні, — відповіла мати.

Я не був нещасним у коханні. Я просто чекав, доки все буде так, як годиться, а це різні речі.

У мене є час. Він є завжди. Це дар, який я отримав, зображаючи статую — власне, тільки один з дарів.

Часом ви дивились на мене й всміхались, коли проходили повз, а часом приділяли не більше уваги, ніж будь-яким іншим предметам. Насправді я вражений, як мало уваги ви або будь-хто інший приділяє чомусь нерухомому. Ви прокинулись вночі, підвелись, пішли в маленьку вбиральню, помочились, а тоді повернулись назад до ліжка і знову спокійно заснули. Ви б не помітила щось цілком нерухоме, правда? Щось таке, що сховалось в п'яті.

Якби я міг, то зробив би папір для цього листа зі свого тіла. Я думав про те, щоб змішати чорнило зі своєю кров'ю або слиною, та передумав. Є така штука, як перебільшення, а все ж велике кохання вимагає благородних жестів, згодні? Я не звик до благородних жестів. Я краще знаюся на дрібних жестах. Одного разу я налякав малого аж до крику самою лише усмішкою, бо він був певен, що я мармуровий. Саме маленькі жести закарбовуються в пам'яті.

Я кохаю вас, я хочу вас, я не можу без вас. Я ваш, а ви моя. Ну ось. Я освідчився вам у коханні.

Сподіваюся, що скоро ви про це дізнаєтесь. І тоді ми будемо разом навіки. За мить ви розвернетесь і відкладете листа. Я поряд, навіть зараз, у цій старій квартирі з персидськими килимами на стінах.

Ви надто часто проходили повз.

Досить.

Я тут, з вами. Я тут прямо зараз.

Коли ви відкладете листа, коли ви обернетесь і обведете поглядом цю стару кімнату, а у ваших очах читатиметься радісне полегшення чи жах...

Я ворухнуся лише трішки. І ось тоді, нарешті, ви мене помітите.

Дотримання формальностей

Знаєте, мене не запросили на хрестини. Ви порадили б не перейматись.

Але саме на маленьких формальностях тримається світ.

Моїм дванадцяти сестрам принесли запрошення в руки

Лакеї. Я подумала: "Мабуть, мій лакей загубився".

До мене рідко доходять запрошення. Люди більше не лишають

візитівок.

А як навіть хотіли залишити, я казала, що мене немає вдома.

Бо ж ці нові покоління геть не знають про гарні манери.

Вони їдять, не стуляючи писків. Та перебивають.

Манери — це все. І формальності. Коли ми втрачаємо

їх —

Ми втрачаємо все. Без них ми все одно, що

мертві.

Безладні істоти. Молодь мусить опанувати ремесло,

каменярство або прядіння,

Має знати своє місце і не покидати його. Бути на очах

і мовчати. Одразу, щойно на неї цикнуть.

Моя наймолодша сестра завжди спізнюється і перебиває.

Я ж —

сама пунктуальність.

Я попереджала: запізнюєшся — не чекай добра.

Попереджала,

ми тоді ще спілкувались, а вона тоді слухала.

Попереджала, а вона лиш сміялась у відповідь.

Може, я й не мала приходити, раз не отримала

запрошення.

Але людей слід провчати. Бо інакше ніколи нічому

Їх не навчити.

Люди — це мрії, незручності і витріщання. Вони

колють пальці,

Кровлять, хроплять та говорять дурниці. Чемність тиха,

як

могила.

Спокійна, мов троянди без шипів. Або білі лілії.

Людей

слід провчати.

Ну звісно, сестра запізнилась. Пунктуальність —

ввічливість королів.

А ще — запрошення всіх потенційних хресних на

хрестини.

Уявіть, вони думали, я померла. Може, це й так.

Я не пам'ятаю.

І все ж, вони мали дотриматись формальностей.

Зі мною її майбутнє було б таким приємним і гарним.

Вісімнадцяти років достатньо. Цілком достатньо.

Після цього життя летить шкереберть: встряють

сердечні справи та інші

небажані речі.

Хрестини — галасливий обряд, безладний і гамірний.

Такий самий жахливий, як і весілля. Запрошення

губляться. Ми сваримося

через першість та подарунки.

Вони б запросили мене на похорони.

Спляча і веретено

Найближче королівство було на відстані пташиного польоту, проте навіть птахи туди не залітали. Високий гірський хребет, що розділяв два королівства, був нездоланим як для птахів, так і для людей, а тому вважався неприступним.

Чимало підприємливих купців з обох боків гір відправляли людей на пошуки гірського перевалу, який збагатив би того, хто мав над ним контроль. Доримарський шовк могли б доставити у Кенселер за кілька місяців, а то й тижнів, а не років. Втім, перевалу не було, а тому хоч королівства і мали спільний кордон, ніхто його не перетинав.

Навіть сильні та витривалі гноми, в чийх жилах текла кров, змішана з магією, не могли підкорити гірський хребет.

Та це не стало їм на заваді. Гноми вирішили перетнути хребет не зверху, а знизу.

* * *

Три гноми гуртом хутко рухались темними проходами під горами:

— Хутчіш, хутчіш! — підганяв гном у хвості. — Ми маємо купити їй найліпшу шовкову тканину в Доримарі. Якщо ми не поквапимось, тканину продадуть, і доведеться нам купувати їй якусь простішу.

— Ми знаємо це, знаємо! — відказав гном, що йшов попереду. — А ще ми маємо купити скриню, щоб доставити тканину бездоганно чистою.

Середній гном мовчав. Він цілковито зосередився на тому, щоб не впустити та не загубити камінь, який міцно тримав у руках. То був рубін завбільшки з куряче яйце, грубо висічений з гірської породи. Після огранювання і закріплення він буде вартий королівства, і тоді вони легко виміняють за нього найкращий шовк Доримару.

Гномам не спадало на думку подарувати молодій королеві те, що вони самі вирили з-під землі. Це було б надто просто, надто буденно. Саме відстань робить подарунок чарівним — принаймні так вважали гноми.

* * *

Того дня королева прокинулася рано.

— Наступного тижня, — промовила вона. — Наступного тижня я вийду заміж.

Це здавалося нереальним і вкрай фатальним. Вона подумала, що станеться після заміжжя. "Якщо життя — це вибір, то заміжжя — це кінець життя", — вирішила вона. Рівно через тиждень у неї більше не буде вибору. Вона правитиме своїм народом. Вона матиме дітей. Можливо, вона помре під час пологів, можливо, від старості, а може, поляже в бою. Так чи інакше, кожна мить наблизатиме її до неминучої смерті.

Вона чула, як теслярі на луках біля замку майстрували лави, щоб її народ міг бути присутнім на шлюбній церемонії. Кожен удар молотка звучав наче приглушене биття велетенського серця.

* * *

Три гноми вибралися з нори на березі річки і один за одним полізли вгору, на луку. Вони видерлися на гранітну брилу, потягнулися, відштовхнулися, стрибнули і знову потягнулись. А потім рвонули на північ до купки крихітних будівель, які утворювали село Гіфф, а точніше, до сільського трактиру.

Трактирник був їхнім приятелем: вони, як завжди, принесли йому пляшку кенселерського вина — густо-червоного, солодкого, з насиченим смаком, не те що терпкі каламутні вина тутешніх країв. Він мав їх нагодувати, показати шлях і дати поради.

Трактирник — тулуб його був, мов діжка, а борода кошлата і руда, як хвіст лисиці — стояв за стійкою в пивній. Був ранній ранок, і гноми звикли, що в цей час у приміщенні народу катма, однак зараз тут сиділо не менше трьох десятків людей і ніхто не виглядав щасливим.

Гноми, які збиралися тихенько прошмигнути до порожнього трактиру, привернули увагу всіх відвідувачів.

— Гудместер Фоксен, — привітався найвищий гном.

— Хлопці, — сказав трактирник, який думав, що гноми — це хлопчики, хоча вони були вчетверо, а то й уп'ятеро старші за нього. — Я знаю, що ви лазите гірськими перевалами. Нам треба вибратися звідси.

— У чому справа? — запитав найнижчий гном.

— Сон! — випалив п'яниця, який сидів біля вікна.

— Пошесьть! — мовила гарно вбрана жінка.

— Загибель! — вигукнув мідник, подзенькуючи каструлями. — До нас іде загибель!

— Ми прямуємо до столиці, — сказав найвищий гном, завбільшки з дитину і без бороди. — Що то за пошесьть?

— То не пошесьть, — мовив п'яниця, котрий сидів біля вікна. На його довгій сивій бороді були жовті плями від пива та вина. — Кажу ж вам, то сон.

— Як сон може бути пошесьтю? — запитав найнижчий гном, який не мав бороди.

— Відьма! — відповів п'яниця.

— Зла фея, — поправив товстощокий чоловік.

— А я чула, що вона була чаклункою, — втрутилась кельнерка.

— Ким би вона не була, — відказав п'яниця, — її не запросили на родини.

— Дурниці, — сказав мідник. — Вона б однаково прокляла принцесу, запросили б її на іменини чи ні. Вона була однією з так званих лісових відьом, яких винищували тисячу років тому, і то однією з найгірших. Вона прокляла дитину з народження: коли дівчинці виповниться вісімнадцять, вона має вколоти пальця і заснути навіки.

Товстощокий витер чоло. Він весь спітнів, хоча в приміщенні було не жарко.

— Кажали, що вона мала померти, але інша, добра фея, пом'якшила її магічний смертний вирок і замінила смерть на сон. Чарівний сон, — додав він.

— Отже, — продовжив п'яниця, — вона якось там вколола того пальця і заснула. А тоді й інші люди в замку — король і королева, м'ясник і пекар, доярка і фрейліна — всі як один поснули. І жоден з них аніскілочки не постарів, відколи заплющив очі.

— А ще там були троянди, — додала кельнерка. — Троянди, якими обростав замок. І ліс, який розрісся так, що через нього більше не пройти. Це було, мабуть, років сто тому?

— Шістдесят. Ну, може, вісімдесят, — сказала жінка, яка досі мовчала. — Я знаю, бо моя тітка Летиція пам'ятала, як це все сталося в її дитинстві, а їй було не більше сімдесяти, коли вона померла від клятої дизентерії наприкінці літа всього п'ять років тому.

— ...а потім відважні чоловіки, — продовжила кельнерка. — Та й відважні жінки теж, кажуть, намагалися дістатися до замку, що стоїть посеред Екерського лісу, щоб розбудити принцесу, а разом з нею усіх сплячих. Проте всі вони загинули, бо загубилися у хащах, сконали від рук

розбійників або наразилися на колючки трояндових кущів, які оточують замок...

— А як вони збиралися її будити? — запитав середній гном, досі міцно стискаючи камінь у руці, бо його цікавили лише суттєві речі.

— Так, як завжди, — відказала кельнерка і зайшлася рум'янцем. — Принаймні, так розповідали.

— Ясно, — мовив найвищий гном. — Отже, лягнути миску холодної води в обличчя і крикнути "Вставай, бо все проспиш!"?

— Вона про поцілунок, — пояснив п'яниця. — Проте ніхто не підбирався аж так близько. Вже шістдесят років пробують, а може й більше. Кажуть, що відьма...

— Фея, — встряв гладун.

— Чаклунка, — виправила кельнерка.

— Хай ким би вона була, — продовжив п'яниця, — а вона досі там. Такі ходять чутки. І якщо ви підійдете зовсім близько, якщо проберетесь крізь троянди, то неодмінно натрапите на неї. Вона стара, як світ і скажена, як собака — саме лихо, чари і погибель.

Найнижчий гном схилив голову набік.

— Отже, в замку є жінка, яка поринула в сон, і, можливо, відьма або фея. А звідки взялася та пошесть?

— Рік тому, — заговорив товстощокий, — вона спалахнула на півночі, за столицею. Я вперше довідався про неї від мандрівників, які прибули зі Стіду, що біля Екерського лісу.

— У містах почали засинати люди, — додала кельнерка.

— Багато людей засинає, — відказав найвищий гном.

Гноми рідко сплять: максимум двічі на рік, по кілька тижнів зразу. Проте за своє довге життя він спав достатньо разів, щоб не вважати сон чимось особливим або незвичним.

— Вони засинають просто серед білого дня і більше не прокидаються, — пояснив п'яниця. — Погляньте на нас. Ми втекли сюди з рідних містечок. У кожного з нас є брати, сестри, дружини і діти, які зараз сплять у будинках чи корівниках, а то й на верстаках.

— Пошесть шириться дедалі швидше, — мовила худа, рудоволоса жінка, яка раніше мовчала. — Тепер вона долає мілью, а то й дві за день.

— Вже завтра вона буде тут, — сказав п'яниця, а тоді осушив свій бутель і показав трактирнику, щоб той налив ще. — Нам нікуди втікати. Завтра тут все огорне сон. Дехто з нас вирішив віддатися сп'янінню, перш ніж потрапити у лапи сну.

— Що страшного в тому, щоб заснути? — запитав найнижчий гном. — Це ж просто сон. Всі ми спимо.

— Підіть і подивіться, — відказав п'яниця.

Він захилив голову і випив зі свого бутля скільки зміг, а тоді поглянув на них ще раз каламутним поглядом, наче здивувався, що вони досі тут.

— Ну ж бо, вперед. Ходіть, самі подивіться.

Він проковтнув решту випивки, а потім схилив голову на стіл.

Гноми пішли і подивились.

* * *

— Сплять? — спитала королева. — Поясніть, що ви маєте на увазі. Як це, сплять?

Гном стояв на столі, так щоб дивитись королеві в вічі.

— Сплять, — повторив він. — Одні зіщулившись на підлозі. Інші навстоячки. Вони сплять у кузнях, за шиттям, на стільчиках біля корів. А в полях сплять тварини. І птахи теж сплять — ми бачили їх на деревах та в полях там, де вони попадали з неба й забилися чи покалічилися.

Королева була вбрана у весільну сукню, яка здавалася білішою за сніг. Навколо неї товпилися і метушилися служниці, фрейліни, кравчині та модистки.

— А чому тоді ви троє не заснули?

Гном стенив плечима. Він мав темну, рудувато-коричневу бороду, яка нагадувала королеві злого їжака, що вчепився гномові у підборіддя.

— Гноми — магичні створіння. Цей сон — теж витвір магії. Втім, прошу зауважити, я відчував сонливість.

— А далі що?

Вона була королевою, і тому допитувала його так, наче вони zostалися на самоті. Прислуга почала знімати сукню, забрала, склала і спакувала її, щоб потім пришити мереживо і стрічки, щоб сукня виглядала ідеально.

Завтра весілля королеви. Все мало бути ідеальним.

— Коли ми повернулися до трактиру Фоксена, всі відвідувачі спали — всі до одного. Зона дії чарів шириться по кілька миль за день.

Гори, що розділяли королівства, були неймовірно високими, але не надто широкими. Королева порахувала милі. Вона запустила білу руку у смоляне волосся і стала дуже серйозною.

— Як ти думаєш, — запитала вона гнома, — якби я пішла туди, то так само б заснула?

Він безсоромно почухав дупу.

— Ви проспали цілий рік, — відповів він. — А потім прокинулися жива-здорова. Тому якщо хтось із людей і здатен там не заснути, то це ви.

Надворі тим часом містяни вивішували прапори і прикрашали двері та вікна білими квітами. Столове срібло відполірували, а дітей запихували в діжки з теплою водою (найстаршого завжди мили першим, тому йому діставалась найтепліша і найчистіша вода) і терли жорсткою фланелівкою, аж їхні обличчя пашіли. Після чого занурювали і вимивали бруд за вухами.

— Боюся, завтрашнє весілля доведеться скасувати, — сказала королева.

Вона послала по карту королівства, позначила на ній найближчі до гір села і відправила посланців, щоб ті наказали жителям евакуюватися на узбережжя під страхом королівського гніву.

Вона послала по свого першого міністра і повідомила, що за її відсутності він відповідає за цілісність королівства.

Вона послала по свого нареченого і попросила його не засмучуватись. Сказала, що вони однаково одружаться, хоч він лише принц, а вона — королева, після чого лоскотала його під підборіддям і цілувала, доки він не всміхнувся.

Вона послала по свою коротку кольчугу. Вона послала по свій меч.

Вона послала по харчі і по свого коня, а тоді виїхала з палацу на схід.

* * *

Вона їхала цілий день, перш ніж на горизонті замайоріли примарні й далекі, наче хмари в небі, обриси гір, які окреслювали межі її королівства.

Гноми чекали на королеву в останньому трактирі біля підніжжя гір і завели її в глибокі тунелі, якими мандрували самі. Вона жила з ними, коли була ще дитиною, а тому не боялася.

Дорогою глибокими тунелями гноми мовчали, тільки раз за разом попереджали: "Пригни голову".

* * *

— Ви помітили, — запитав найнижчий гном, — що-небудь незвичайне?

У гномів були імена, але люди не повинні їх знати, бо такі речі вважалися святинею.

У королеви теж було ім'я, але тепер люди зверталися до неї не інакше, як "ваша величносте". Одним словом, з іменами в цій історії туго.

— Я помітив багато чого незвичайного, — відповів найвищий гном.

Вони були в трактирі Гудместера Фоксена.

— А ви помітили, що навіть серед усіх цих сплячих є те, що не спить?

— Я не помітив, — відповів середній за зростом гном, почесавши бороду. — Всі вони виглядають так само, як ми їх полишили. Дрімають, посхилявши голови, і дихають так слабо, що навіть ледь-ледь ворухнуться павутиння, яким вони оплетені...

— Прядильники не сплять, — сказав найвищий гном.

Це була правда. Старанні павуки наплели павутиння від пальців до обличчя, від бороди до столу. Невеличка павутинка примостилася в глибокому декольте кельнерки, а борода пияка аж посіріла від шару павучих тенет. Павутиння колихалося на протязі від прочинених дверей.

— Цікаво, — мовив один із гномів, — вони помруть од голоду, чи є якесь магічне джерело енергії, яке підтримує у них життя на час тривалого сну?

— Думаю, друге, — відповіла королева. — Якщо, як ви кажете, сімдесят років тому ці чари наклала відьма, і ті, на кого вони подіяли, досі сплять, як Руда Борода під горою,[56] то це означає, що вони не постаріли і не вмерли, у тому числі від голоду.

Гноми закивали.

— Ви дуже мудра, — сказав гном. — Ви завжди були мудрою.

Королева скрикнула від переляку й несподіванки.

— Той чоловік, — мовила вона, показуючи пальцем. — Він подивився на мене.

То був товстощокий. Він повільно ворухнувся, подержи павутину, і повернув голову на її голос. Здавалося, чоловік справді поглянув на королеву, але очей не розплющив.

— Люди рухаються уві сні, — сказав найменший гном.

— Ага, — погодилася королева. — Рухаються. Але не так. Цей рух був надто повільним, надто напруженим, надто нарочитим.

— Або вам просто привиділось, — припустив гном.

Решта сонних голів теж, наче навмисно, повільно і напружено ворухнулись. Згодом усі обличчя дивилися на королеву.

— Ні, не привиділось, — сказав той самий гном. Це в нього була рудувато-коричнева борода. — Але ж вони дивляться на вас із заплющеними очима. У цьому немає нічого поганого.

Вуста сплячих заворушилися в унісон. Голосу не було — з сонних губ зринув лише тихий шепіт.

— Вони справді сказали те, що я почув? — запитав найнижчий гном.

— Вони сказали: "Мамо, настав мій день народження", — відповіла королева і здригнулась.

* * *

Вони не їхали на конях. Всі коні, яких вони минули, спали, стоячи в полях, і розбудити їх було неможливо.

Королева йшла швидко, а гноми рухалися вдвічі швидше, щоб не відставати.

Королева почала позіхати.

— Нахиліться до мене, — попросив найвищий гном. Вона послухалась. Гном ляснув її по обличчю. — Краще не засинати, — весело мовив він.

— Я тільки позіхнула, — виправдалась королева.

— Як думаєте, далеко ще до замку? — запитав найнижчий гном.

— Якщо я правильно пам'ятаю розповіді і карту, — мовила королева, — то Екерський ліс має бути десь за сімдесят миль звідси. Це три дні ходьби. — А тоді додала: — Мені сьогодні треба поспати. Я не витримаю ще три дні.

— Раз треба, то спіть, — погодилися гноми. — Ми розбудимо вас на світанку.

Тієї ночі королева лягла спати на скирті сіна посеред поля в оточенні гномів, які подумки гадали, чи прокинеться вона колись іще.

* * *

Замок в Екерському лісі виглядав, як сіра масивна споруда, заросла довгими в'юнкими трояндами. Вони спадали в рів, а звідти простягалися ледь не до найвищої вежі. З кожним роком троянди розросталися все далі й далі: біля стін замку zostалися лише засохлі, зів'ялі стебла і повзучі пагони зі старими, гострими як ніж колючками. А за п'ятнадцять футів вже густо росли молоді квітні кущі. В'юнкі троянди, живі та мертві, сплітались у коричневий кістяк, всіяний червоними цятками, від чого сірий замок видавався не таким вже й понурим.

Дерева Екерського лісу тулилися одне до одного, і під ногами було темно. Століття тому ліс лиш називався лісом: тут розташовувалися

мисливські угіддя, королівський парк, водилося безліч оленів, вепрів і птахів. Тепер це густі хащі, а старі стежки лісу заросли і загубилися.

* * *

Світловолоса дівчина у високій вежі спала.

Весь замок спав. Всі його жителі міцно заснули — всі, крім одного.

Стара жінка мала сиве волосся з білими пасмами, таке рідке, що видно було лисину. Вона сердито шкандибала замком, спираючись на костур, немовби керована виключно ненавистю, гупала дверима і говорила сама з собою.

— Йдемо клятими сходами нагору, а ось і клятий кухар. Що готуєш, га, ледарю? У твоїх горщиках й каструлях сама пилюка на пилюці. Тільки те, трясця, й робиш, що хропеш.

Вона вийшла на доглянутий город, збрала дзвіночки-рапунцель і руколу, а тоді витягла з землі велику ріпу.

Вісімдесят років тому в палаці тримали п'ятсот курей; у голубнику завжди були сотні гладких білих голубів; у стінах замку по зеленій траві гасали білохвості кролі; а в рові та ставку водилась риба: і короп, і форель, і окунь. Тепер залишились всього три курки. Всю сплячу рибу стара збрала в сіті й виловила з води. Не зосталось ні кролів, ні голубів.

Вона забила свого першого коня шістдесят років тому і з'їла, скільки змогла, перш ніж м'ясо набуло кольору веселки, а туша почала смердіти, й по ній заповзали сині мухи й личинки. Тепер вона забивала великих ссавців тільки взимку, коли нічого не гнило, і могла рубати та запікати шматки туші аж до весняної відлиги.

Стара минула сплячу матір з дитинчам, яке спочивало на її грудях. Проходячи повз, вона буденно витерла їх обох від пилу і перевірила, чи рот сонного малюка був на соску.

Приготувавши ріпу й зелень, стара сіла обідати у цілковитій тиші.

* * *

Це було перше по-справжньому велике місто на їхньому шляху. Висока міська брама видавалась неприступно міцною, проте була відчинена настіж.

Гноми радо пішли би в обхід, оскільки почувалися незатишно в містах і не довіряли будинкам та вулицям, як чомусь неприродному, однак рушили за королевою.

Вони зайшли у місто, та самі лише натовпи людей викликали в них занепокоєння. Там були сплячі вершники на сплячих конях; сплячі візники на нерухомих каретах, в яких сиділи сплячі пасажери; сплячі діти, які стискали свої м'ячі, обручі та мотузки до дзиг; сплячі квіткарки за прилавками, на яких лежали зів'ялі, гнилі та засохлі квіти; навіть сплячі торговці рибою поряд зі своїми мармуровими дошками. Дошки вкривали рештки смердючої риби. Повзання і шарудіння личинок — ото й усі звуки живого.

— Ми не повинні тут бути, — пробурчав гном з коричневою бородою, що скидалася на їжака.

— Це найкоротший шлях, — відказала королева. — Крім того, він веде до мосту. На інших шляхах довелося б переходити річку вбхід.

Королева сказала це спокійно, без злості. Вона лягла спати вночі, а прокинулася вранці, виявивши, що спляча хвороба її не торкнулася.

Єдиним, що вони чули, рухаючись містом, було шарудіння личинок і, час від часу, тихе хропіння та совання сплячих. Аж тут мала дитина, яка заснула на східцях, мовила голосно і чітко:

— Ти прядеш? Можна я гляну?

— Ви це чули? — запитала королева.

Найвищий гном тільки сказав:

— Дивіться! Сплячі прокидаються!

Він помилився. Вони не прокидалися — вони вставали. Сплячі повільно піднімалися на ноги і робили невпевнені й незграбні сонні кроки. Це були лунатики, за якими волоклися марлеві тенета. Павуки все плели й плели павутиння.

— Скільки чоловік, тобто людей, живе у місті? — запитав найменший гном.

— Всюди по-різному, — відповіла королева. — У нашому королівстві не більше двадцяти, ну, може, тридцяти тисяч. Це місто виглядає більшим за наші. Думаю, тут п'ятдесят тисяч людей. Або більше. А що?

— А те, — пояснив гном, — що всі вони, схоже, наступають на нас.

Сновиди не надто швидкі. Вони спотикаються, хитаються, ступають, як діти, які бредуть ріками патоки, або як старі, що йдуть по грузькому, липкому болоті.

Сновиди сунули на гномів і королеву. Гноми легко їх обганяли, а королева взагалі обходила. Та однак їх було надто багато. Кожну вулицю

всіяли сновиди, оповиті павутиною. Міцно заплющивши очі або закотивши їх так, що виднілися самі білки, вони сонно човгали вперед.

Королева розвернулася і побігла провулком, а гноми не відставали.

— Так чинити не шляхетно, — сказав гном. — Нам треба залишитися й вступити з ними в бій.

— Немає нічого шляхетного в тому, — сказала королева, хапаючи ротом повітря, — щоб битися з суперником, який навіть не знає, що ведеться бій. Не шляхетно битися, коли людина спить і сниться їй рибалка, сади або кохані, яких давно нема на світі.

— Що б вони зробили, якби піймали нас? — запитав гном, який стояв поряд з нею.

— Хочеш довідатися? — запитала королева.

— Ні, — зізнався гном.

Вони бігли й бігли, не спиняючись, аж доки не вийшли крізь дальню браму з міста і пішли мостом через річку.

* * *

Стара не піднімалась на найвищу вежу вже з десятків років. Підйом був непростий, і з кожним кроком давалися знаки коліна та стегна. Вона ступала крутими кам'яними сходами, де навіть найменше човгання здавалося мукою. Поручнів не було, що тільки ускладнювало і так крутий

підйом. Раз у раз вона спиралася на свій костур, щоб перевести дух, а потім продовжувала сходження.

Ним же вона прибирала павутиння: щільний шар тенет звисав і вкривав сходи, тож стара тицяла їх костуром і розривала сплетіння, розганяючи павуків по стінах.

Вона піднімалася довго і важко, але зрештою досягла кімнати на вершині вежі.

Всередині був лише табурет з веретеном, який стояв біля єдиного вузького вікна, та ліжко, розташоване в центрі круглої кімнати. Це було пишне ліжко: під запиленою сіткою, яка служила накриттям і запинала сплячого від зовнішнього світу, виднілося червоно-золотаве покривало.

Веретено лежало на підлозі біля табурета, там, де воно впало майже вісімдесят років тому.

Стара потицяла сітку костуром — і в повітрі здійнялась пилюка. Вона подивилася на сплячу в ліжку.

Волосся дівчини мало золотаво-жовтий колір лугових квітів. Її губи нагадували троянди, які вилися на стінах палацу. Вона вже давно не бачила сонячного світла, проте її шкіра зберегла кремовий відтінок, який не здавався блідим або нездоровим.

Груди дівчини майже непомітно здіймалися і опускалися в напівтемряві.

Стара нахилилася й підняла веретено. Вона мовила:

— Якби я проштрикнула твоє серце веретеном, ти більше б не була така гарненька, правда? Га? Правда?

Вона підійшла до сплячої дівчини, одягненої в припорошену білу сукню, і опустила руку.

— Ні, я не можу. Бог бачить, що не можу.

Її чуття з віком слабшали, проте старій здалося, наче з лісу долинули голоси. Колись вона бачила, як приходили принци і герої, спостерігала, як вони гинули, заплутавшись у колючках, втім, вже давно до замку ніхто не добирався.

— Ех, — зітхнула вона, як завжди, вголос, адже її ніхто не чув. — Навіть якщо вони сюди дійдуть, то однаково помруть у муках через оті кляті колючки. Вони не здатні тут нічого вдіяти — ніхто не здатен. Ніхто.

* * *

Лісоруб, який спав біля стовбура дерева, що було наполовину зрубане півстоліття тому і тепер росло дугою, відкрив рота, коли королева з гномами проходили поряд, і мовив:

— Боже! Оце так подарунок на іменини!

Три розбійники, які спали посеред зарослої стежки, скрутивши кінцівки так, наче вони заснули, коли ховалися на дереві і гепнулись просто на землю, не прокидаючись, спитали в унісон:

— Ти принесеш мені троянд?

Один із них — велетенський чоловік, гладкий мов ведмідь восени — схопив королеву за щиколотку, коли вона наблизилась. Найнижчий гном навіть не вагався: він тут-таки відтяв п'ятірню сокирою, і королева заходилася розчіпляти пальці, один за одним, поки рука не впала на листяний перегній.

— Принеси мені троянд, — сказали троє сплячих розбійників в один голос, а на землю повільно стікала кров з одрубаної руки гладуна. — Я буду така щаслива, якщо ти принесеш мені троянд.

* * *

Вони відчули замок задовго до того, як побачили: відчули, як їх відштовхує хвиля сну. Якщо вони йшли вперед, у голові паморочилось, на душі ставало важко й сумно, а думки годі було розібрати. Як тільки розвертались, світ знову сповнювався барвами, і до них наче поверталися кмітливість, розум та здоровий глузд.

Королева і гноми вирушили вглиб дурманного туману. Часом котрийсь гном позіхав і спотикався. Тоді інші гноми з бурчанням і натугою брали його під руки і вели вперед, поки до нього знов не поверталася свідомість.

Королева не засинала, проте ліс наповнився людьми, яких там бути аж ніяк не могло. Вони ступали поряд стежкою, а іноді навіть заводили з нею розмову.

— Побалакаймо про те, як питання натурфілософії пов'язані з дипломатією, — пропонував її батько.

— Мої сестри правили світом, — казала її мачуха, яка волокла свої залізні черевики лісовою стежкою.

Вони світилися тьмяним оранжевим сяйвом, проте сухе листя під ними не займалося.

— Смертні повстали проти нас, скинули нас. Ми ховалися по щілинах, подалі від їхніх очей. А тепер вони обожнюють мене. Навіть ти, моя пасербице. Навіть ти мене обожнюєш.

— Ти така прекрасна, — казала її мати, яка померла так давно. — Мов червона троянда на снігу.

Інколи біля них бігли вовки, здіймаючи в повітря пилюку й листя з лісової землі, та вони навіть не зачепили великих клубків павутини, що звисали поперек стежки, мов вуаль. А ще, бувало, вовки пробігали прямо крізь стовбури дерев і зникали в пільмі.

Королеві подобалися вовки, а тому вона засмутилася, коли один із гномів почав кричати, що павуки більші за свиней, і вовки зникли з її голови, з її власного світу. (Насправді, це було не так. То були звичайні павуки, що звикли плести свої тенета, не зважаючи ані на час, ані на мандрівників.)

* * *

Вони перейшли міст через фортечний рів, хоча здавалося, що все навколо їм перешкоджало. А от до замку зайти не змогли: браму загородили товсті колючки і молоді кущі троянд.

Серед колючок королева помітила останки людей: на кількох скелетах були обладунки. Деякі з них висіли високо на стінах замку, і королева гадала, чи вони видерлися туди в пошуках проходу, а тоді загинули, чи загинули на землі, а тоді піднялися з ростом кущів.

Вона так і не вирішила: і той, і інший варіант був можливим.

Аж раптом її світ став теплим і приємним, і королева подумала, що не страшно, коли вона лише на мить заплющить очі. Хіба не все одно?

— Допоможіть, — прохрипіла королева.

Гном з коричневою бородою відщипнув колючку з найближчого куща і щосили всадив її у великий палець королеви, після чого висмикнув. Крапля темної крові впала на плитняки перед брамою.

— Ой! — скрикнула королева.

А тоді сказала:

— Дякую!

Вони разом поглянули на колючу стіну. Королева простягнула руку, зірвала троянду з найближчого пагона і вплела її у волосся.

— Ми можемо прорити туди прохід, — мовили гноми. — Почнемо під ровом, а звідти ритимемо до фундаменту і далі. На це піде лиш пара днів.

Королева міркувала. У неї нив палець і це неабияк її тішило. Вона сказала:

— Це почалося десь вісімдесят років тому. Спочатку воно рухалося повільно. І лише нещодавно почало ширитися. Тепер та пошесть шириться дедалі швидше. Ми не знаємо, чи сплячі взагалі можуть прокинутися. Ми не знаємо нічого, окрім того, що в нас може не бути ще двох днів.

Вона окинула поглядом густе сплетіння живих та мертвих колючок: десятиліття засохлих, мертвих рослин, чиї колючки після смерті стали в стократ гострішими, аніж були за життя. Королева рушила вздовж стіни до скелета, а тоді стягнула з його плечей зотлілий одяг і помацала тканину. Вона виявилась сухою. З такого одягу вийде чудове багаття.

— У кого є трутниця? — запитала вона.

* * *

Старі колючки швидко розгорілись. За п'ятнадцять хвилин гарячі язики полум'я сягнули верхівки замку: на мить здалось, ніби вони поглинули будівлю, а потім зникли, залишивши по собі лише почорнілий камінь. Залишки колючих сплетень, які виявились достатньо міцними,

щоб витримати жар, легко розрубали мечем королеви, відтягли і скинули у рів.

Четверо мандрівників зайшли до замку.

Стара визирала з вузького вікна на вогонь, що витанцьовував вниз. До вікна донісся дим, проте ні полум'я, ні троянди не сягали найвищої вежі. Вона знала, що на замок напали, і сховалася б десь у кімнаті на горішньому поверсі вежі, якби там було де ховатись, якби на ліжку не лежала спляча.

Вона вилаялась і почала старанно спускатись сходами, сходинка за сходинкою. Вона планувала дістатися замкових бійниць, а звідти піти у дальню частину будівлі, до підвалів. Там вона могла сховатись. Стара знала будівлю краще за будь-кого. Вона була повільною, але спритною, і вміла чекати. Що-що, а чекати вона вміла.

Стара почула, як вони викрикували, піднімаючись сходами.

— Сюди!

— Нагору!

— Там ще гірше. Гайда! Хутко!

У цю мить вона розвернулася і щодуху поспішила нагору, проте ноги старої рухались не швидше, аніж зранку. Вони спіймали її зверху сходів — три чоловіки, що ледве сягали їй пояса, і молодиця у закіптюженому з дороги одязі, з найчорнішим волоссям, яке доводилося бачити старій.

— Хапайте її, — веліла молодиця звичним наказовим тоном.

Карлики відібрали в старої костур.

— Вона сильніша, ніж здається, — промовив один із них, у голові якого досі дзвеніло від удару костуром.

Вони відвели її назад до круглої кімнати на горішньому поверсі вежі.

— Та пожежа, — сказала стара, яка вже багато десятиліть не розмовляла з людьми. — Хтось у ній загинув? Ви бачили короля чи королеву?

Молодиця стонула плечима.

— Не думаю, що хтось загинув. Всі сплячі, яких ми бачили, були всередині, а стіни тут товсті. Хто ви така?

Імена. Імена. Стара зажмурилась, а тоді захитала головою. Вона була тим, ким була, а ім'я, отримане при народженні, зникло з роками, як щось зайве.

— Де принцеса?

Стара просто втупилась у неї.

— І чому ви не спите?

Вона нічого не відповіла. Тоді вони — карлики і королева — стали перемовлятись.

— Вона відьма? Від неї віє чарами, проте мені здається, що ці чари чийсь інші.

— Охороняйте її, — наказала королева. — Якщо вона відьма, той костур може бути не простим. Тримайте його при собі.

— Це мій костур, — втрутилась стара. — Здається, він належав моєму батькові. Проте йому він вже не потрібен.

Королева пропустила це повз вуха. Вона підійшла до ліжка і стягнула шовкову сітку. Обличчя сплячої дивилося на них незрячим поглядом.

— Отже, тут все почалось, — сказав один із карликів.

— На її день народження, — додав другий.

— Що ж, — вступив третій. — Хтось має це зробити.

— Я зроблю, — сказала королева м'яко. Вона нахилилася до сплячої дівчини, припала своїми червоними губами до її рожевих уст і подарувала їй довгий поцілунок.

* * *

— Ну як, спрацювало? — запитав гном.

— Не знаю, — відповіла королева. — Але мені так шкода її, бідолашну. Вона все життя спить.

— Ти спала рік у такому ж відьминому сні, — відказав гном.

— Ти не померла з голоду і не зотліла.

Постать на ліжку заворушилась так, наче їй снівся страшний сон і вона намагалася з нього прокинутись.

Королева не звернула на це уваги. Вона помітила щось на підлозі біля ліжка, а тоді нахилилась і підняла.

— А от це, — мовила вона, — вже справді пахне чарами.

— Та тут все пахне чарами, — відказав найнижчий гном.

— Та ні, я ось про що, — пояснила королева.

Вона показала йому дерев'яне веретено, наполовину оповите пряжею.

— Оце пахне магією.

— Воно було тут, у цій кімнаті, — раптом сказала стара. — Я була ще дівчинкою. Раніше я ніколи так далеко не ходила, проте цього разу пішла сходами і дерлася дедалі вище і вище, аж поки не дісталася горішньої кімнати. Я побачила ліжко — те, що зараз перед вами, — тільки воно було порожнє. У кімнаті була лише стара жінка, яка сиділа на табуреті і пряла вовняну пряжу. Доти я ніколи не бачила веретена. Вона запитала, чи не хочу я спробувати попрясти. Тоді вона взяла вовну до рук, а мені дала тримати веретено. Аж раптом вона схопила мій великий палець і притисла його до вістря веретена так, щоб пішла та клята кров, а до крові приклала нитку і сказала...

Її перебив голос молоді дівчини, сиплий од сну.

— Я сказала: "Дівчинко, я забираю в тебе сон, а разом з ним і здатність завдавати мені шкоди, бо треба, щоб хтось пильнував, поки я спатиму. Твоя сім'я, твої друзі і весь твій світ теж спатиме". Потім я лягла в ліжко і заснула разом із ними. І поки вони спали, я відбирала в кожного з них частинку життя, частинку їхній снів. Так уві сні я повернула собі молодість, красу й могутність. Я спала і ставала дедалі могутнішою. Я подолати руйнівну дію часу та створила власний світ сплячих рабів.

Дівчина підвелась і сиділа в ліжку. Вона виглядала дуже вродливою і зовсім юною.

Королева поглянула на неї і знайшла те, що шукала: той самий погляд, який вона бачила в очах своєї мачухи — погляд, який виказував сутність цієї істоти.

— Ми припускали, — сказав найвищий гном, — що коли прокинешся ти, прокинетесь і решта світу.

— Чому це ви так вирішили? — запитала золотоволоса дівчина, вся така чиста і невинна (але ж її очі! Очі в неї були дуже старими). — Мені більше подобається, коли вони сплять. Так вони... слухняніші.

Вона затнулася на мить, а тоді всміхнулась.

— Вони вже йдуть по вас. Я покликкала їх сюди.

— Це висока вежа, — відказала королева. — А сновиди ходять не надто швидко. У нас ще є трохи часу на розмову, ваша Темносте.

— Хто ти така? Про що нам говорити? І звідки ти знаєш, як до мене звертатися?

Дівчина встала з ліжка і задоволено потягнулася, розчепірила пальці, а тоді провела ними по золотавому волоссю. Вона всміхнулась, і здалося, наче в тьмяну кімнату зазирнуло сонце.

— Карлики нехай спиняться там, де стоять, зараз же. Мені вони не подобаються. А ти, дівчино, теж спатимеш.

— Ні, — відповіла королева.

Вона підняла веретено. Намотана на нього пряжа почорніла від плинущасу часу.

Гноми спинились там, де стояли, а тоді захитались і заплющили очі.

Королева мовила:

— З вами завжди так. Вам потрібні молодість і краса. Ваші вже зів'яли, тому тепер ви віднаходите дедалі складніші способи, щоб відібрати їх у інших. А ще ви завжди прагнете могутності.

Тепер вони стояли майже ніс у ніс, і світловолоса дівчина здавалася значно молодшою за королеву.

— Чому б тобі просто не заснути? — запитала дівчина і простодушно всміхнулася, так само, як це робила мачуха королеви, коли чогось хотіла. Зі сходів долинув шум.

— Я цілий рік проспала у скляній труні, — сказала королева. — І жінка, яка заточила мене в ній, була значно могутнішою та небезпечнішою за тебе.

— Могутнішою за мене? — здається, ця думка розсмішила дівчину. — Я контролюю мільйони сплячих. З кожною секундою сну я ставала могутнішою, і щодня коло снів шириться дедалі швидше. Я повернула собі молодість — стільки молодості! Я повернула собі красу. Жодна зброя не може мені зашкодити. Немає живих, могутніших за мене.

Вона замовкла і поглянула на королеву.

— Ти не нашої крові, — мовила вона. — Але ти володієш певними нашими здібностями.

Вона всміхнулася, немов невинна дівчинка, яка збудилася весняного ранку.

— Правити світом буде нелегко, як і підтримувати порядок серед тих сестер, які дожили до цієї звироднілої доби. Мені потрібен буде той, хто стане моїми очима й вухами, хто чинитиме правосуддя та займеться справами, коли я буду зайнята. Я зостанусь у центрі павутини. Ти будеш правити не зі мною, а піді мною, та однак правитимеш, і не одним крихітним королівством, а цілими континентами.

Вона простягнула руку і торкнулася блідої шкіри королеви, яка при тьмяному освітленні кімнати здавалась білою мов сніг.

Королева промовчала.

— Люби мене, — сказала дівчина. — Всі любитимуть і ти — та, хто мене розбудила, — повинна любити мене понад усе.

Королева відчула, як щось заворушилось в серці. Вона згадала свою мачуху, яка хотіла, щоб її обожнювали. Вчитись бути сильною та відчувати власні емоції, а не чужі, було непросто; проте навчившись раз, ти пам'ятаєш цей урок назавжди. І вона не бажала правити континентами.

Дівчина всміхнулася до неї очима кольору ранкового неба. Королева не відповіла взаємністю. Вона простягла руку.

— Тримайте, — мовила королева. — Це не моє.

Вона передала веретено старій, яка стояла поряд із нею. Стара замислено зважила його в руках і взялась розмотувати пряжу з веретена побитими артритом пальцями.

— Це було моє життя, — промовила вона. — Ця нитка була моїм життям...

— Була твоїм життям, яке ти віддала мені, — втрутилась спляча роздратовано.

— І я терпіла надто довго.

Навіть після стількох десятиліть вістря веретена все ще залишалось гострим. Стара, яка колись була принцесою, міцно стиснула пряжу в руці і штрикнула вістря веретена у груди золотоволосої.

Дівчина поглянула на цівку крові, яка стекла по її грудях, забарвивши білу сукню в червоний.

— Жодна зброя не може мені зашкодити, — сказала вона капризним дівочим голосом. — Не те що раніше. Погляньте — це лише подряпина.

— А це не зброя, — відповіла королева, яка зрозуміла, що сталося. — Це твоя власна магія. І вистачить навіть подряпини.

Кров дівчини всмоктувалась у нитку, яка раніше була намотана на веретено, нитку, яка тяглася від веретена до клубка шерсті в руці старої.

Дівчина поглянула на кров, яка заляпувала її сукню, та на кров, що була на нитці, і тільки й сказала:

— Це ж був лише маленький укол.

Вона виглядала спантеличеною.

Шум на сходах гучнішав. Долинали повільне нерівне човгання, немов сотня сновид піднімалася кам'яними гвинтовими сходами із заплющеними очима.

У малій кімнаті ніде було сховатися, а вікно було лише вузьким прорізом у камені.

Стара, яка не спала вже чимало десятиліть, стара, яка колись була принцесою, мовила:

— Ти забрала мої сновидіння. Забрала мій сон. Тепер з мене годі.

Вона була дуже старою: її пальці стали вузлуватими, як коріння глodu. Її ніс видовжився, а повіки обвисли, проте в ту мить в очах старої з'явився молодий погляд.

Вона похитнулась, а тоді перечепилася і була б упала на підлогу, якби її не підхопила королева.

Вона віднесла стару жінку на ліжко, дивуючись, як мало та важить, і поклала на червоне покривало. Груді старої здіймалися і опускались.

Шум на сходах став іще гучнішим. На мить запала тиша, а потім зчинився такий галас, наче одночасно заговорило сто людей — здивованих, сердитих, спантеличених.

Вродлива дівчина тільки встигла вимовити:

— Але ж... — і від неї не залишилось нічого вродливого чи дівочого. Її обличчя видовжилось і стало непропорційним. Вона нахилилась до найменшого гнома і витягла з-за пояса його сокиру. Незграбно покрутила її і погрозово підняла вгору зморшкуватими хирлявими руками.

Королева дістала свій меч (вістря леза було вищерблене і пошкоджене від колючок), але замість вдарити відступила крок назад.

— Прислухайся! Вони прокидаються, — сказала вона. — Вони всі прокидаються. Розкажи мені ще раз про молодість, яку ти в них вкрала. Розкажи мені ще раз про свою красу і могутність. Розкажіть мені ще раз, якою ви були розумною, ваша Темносте.

Коли люди дісталися кімнати на вершині вежі, вони побачили стару жінку, яка спала на ліжку, гордовиту королеву і гномів, які хитали головами і чухали потилиці.

Вони побачили і дещо інше, на землі: купку кісток, жмуток волосся, рідкого й білого, як нове павутиння, а ще старезне ганчір'я, припорошене густим шаром пилу.

— Подбайте про неї, — мовила королева, вказавши темним дерев'яним веретеном на стару в ліжку. — Вона врятувала вам усім життя.

Після цього вони з гномами пішли. Ні в кімнаті, ні на сходах ніхто не наважився їх спиняти, та й навряд хтось взагалі розумів, що сталося.

* * *

Десь за милю від замку, на галявині в Екерському лісі, королева та гноми розклали багаття з сухого гілляччя і спалили в ньому пряжу та шерсть. Найнижчий гном порубав сокирою веретено, і його вони також кинули до вогню. З трісок повалив їдкий дим, від якого королева закашлялась, а повітря сповнилося стійким запахом старої магії.

Обвуглені рештки закопали під горобиною.

Ввечері вони були вже на узліссі і йшли розчищеною стежкою. За пагорбом виднілося село, в якому над кожною хатою з димаря валив дим.

— Що ж, — мовив гном-бородань. — Якщо ми підемо на захід, то доберемося до гір під кінець тижня, а через десять днів ви вже будете в своєму палаці у Кенселері.

— Ага, — підтакнула королева.

— Ваше весілля відбудеться з запізненням, але його справлять одразу по вашому поверненні, тож усе королівство святкуватиме і веселитиметься.

— Ага, — погодилася королева. Вона мовчки сиділа на моху під дубом і смакувала спокій, кожну його мить.

"Вибір є, — подумала вона, просидівши вже довгенько. — Вибір є завжди".

Вона зробила свій вибір.

Королева підвелася і вирушила вперед, а гноми пішли за нею.

— Ви ж розумієте, що ми йдемо на схід, правда? — запитав один із гномів.

— Ще й як розумію, — відповіла королева.

— Ну, якщо так, то добре, — сказав гном.

Полишивши позаду захід сонця і рідні краї, вони вчотирьох пішли на схід, назустріч пітьмі.

Відьмина ворожба

Чаклунка стара, наче древо морви,

У лігві жила серед сотень курантів,

Напасть продавала, самотня, у дранті,

І стишити море могла і шторми.

Старіших дерев я в житті не стрічав,

Зі стовбура кров час по краплі точив.

Щовересня ягоди з нього зривав —

Червоні, мов хвойди, брунатні, мов гнів.

Хвилини гойдалися у часомірах,

Йшли тихо, бриніли, гули в коліщатках.

Любила й боялась стара, бо губила

Те плем'я нестямне годин без остатку.

Вона продала мені шторм. Я гнівився.

Ненавість вулканом і сміхом зловісним

Лилась, блискавицю я бачив, чув пісню

Вітрів — божевільну, первісну.

Від відьми отримав три пригорщі лиха.

Найперша ворожій дитині згодилась,

Наступну жона моя варить з утіхи,

А третя чекає, бо ми помирились.

Погоду збувала стара морякам,

Шовковими вітер спиняла шнурами,

Шторми тамувала, щоб мирним життям

Жінки могли жити і спати ночами.

У скриньці землі заховала життя —

Маленькій і темній, як відьмине серце.

В тій скриньці лиш тиша і ще каяття,

І болю і мудрості повне цеберце.

(Дарма. Бо додому він не повернеться...)

Чаклунка стара, наче древо морви,

У лігві жила серед сотень курантів,

Напасть продавала, самотня, у дранті,

І стишити море могла і шторми.

На кладовищі Святого Орана

Як Святий Колумба зійшов на острів Айона

З ним висадився і його друг Оран.

Хоч і кажуть що Оран прибув раніше та чатував на

святого,

Я вірю, що прибули вони із Ірландії разом, та були один

одному наче брати.

Світловолосий, відважний Колумба і смуглолиций

Оран.

Він звався odran, що означало "видра" і був несхожим

на інших.

Разом зійшли вони на острів і мовили: "Збудуймо

каплицю".

Так робили усі святі, по прибутті. (Oran — служитель

сонця або вогню,

Чи від odhra, що значить — темноволосий.) Але їхня

каплиця

щораз розсипалась.

І Колумба знайшов на це відповідь у нічних

одкровенні —

Цій споруді потрібен Оран. У фундамент слід

покласти жертву.

Інші зазначили — це доктрина. Святі — Оран

і Колумба

Сперечалися про Небеса, як сперечаються тільки

ірландці.

Правду давно всі забули, а пам'ятаємо ми лише те,

що вони скоїли

(Ви розпізнаєте їх по їхніх діяннях[57]): Святий Колумба

Поховав Орана

Живцем, глибоко в холодному ґрунті, та зверху насипав

землі.

Три дні по тому прийшли коренасті монахи

з лопатами і мотиками

І викопали Святого Орана, щоб Колумба міг його

обійняти,

Торкнутись обличчя та попрощатись. Він три дні як

помер.

Як тільки вони стерли з нього бруд

Очі Святого Орана відкрились і недобра посмішка

привітала

Святого Колумбу.

Оран помер, постав із мертвих і вимовив те, що відомо

лиш

мертвим,

А голос його завивав наче вітер, наче негода.

Він сказав: "Небеса не чекають на добрих та

великодушних.

Немає вічних страждань, та не існує пекла для
безбожників.

І Бог не такий, яким ви його уявляєте", —

Тоді Святий Колумба крикнув "Замовкни!"

І поки монахи вагались, жбурнув землею у

Святого Орана.

Відтак поховали його навіки, і дали місцю ім'я

Святого.

Ось тут, на цвинтарі цьому, поховані всі королі

Шотландії та Норвегії

На острові Айона.

Одні кажуть, що Оран був друїдом, служителем сонця,

І його закопали

В гідну землю Айони, щоб трималися стіни

каплиці.

Як на мене, це надто просто, та й Святий Колумба

Постає у сумнівному світлі

(Він кричав: "Землі! Закидайте Орана землею, нехай він

замокне,

Інакше слова його занапастять усіх нас!"). Дехто все

рівно вважає

Вбивством те, що один святий поховав іншого під тією

священною каплицею.

Ім'я замордованого єретика Святого Орана

Продовжує жити, а кістки його тримають

каплицю.

Ми приходимо до королів і принців, на його цвинтар,

у його каплицю,

Вони носять ім'я Орана, що навіки

проклятий

За прості слова, які мовив:

Не існує пекла на покару

грішникам.

Немає небес для благословенних. І Бог не такий,

Яким ви його уявляєте.

Він і далі проповідував, бо помер

і постав із мертвих,

Поки не замовк під вагою землі Айони.

А щодо Святого Колумби, його поховали на острові

Айона

Десятки років потому. Втім, згодом могилу розкопали і

Забрали останки

У Даунпатрік, щоб поховати поряд зі Святим Патріком та

Святим Бригітою.

Тож Оран — єдиний святий, що залишився на острові

Айона.

Не плюндруйте могили могутніх королів давнини і

архієпископів,

Щоб заволодіти їхніми скарбами. Їх охороняє

Святий Оран,

Він підніметься з могили, наче морок,

наче видра,

Бо не бачить більше світла і сонця. Він торкнеться вас,

Спробує, які ви на смак, і залишить у вас всередині свої

слова.

(Бог не такий, яким ви його уявляєте. І пекло, і рай

не такі.)

Потім ви покинете його, а разом із ним той цвинтар,

і забудете

страх перед тінню.

А поки ви потираєте шию, запам'ятайте:

він помер,

щоб нас врятувати.

А Святий Колумба вбив його на острові Айона.

Чорний пес

У голові десять ротів,

Один із них пішов по хліб,

Живих і мертвих він нагодувати хтів.

Стара загадка

I

Новенький в пабі

За дверима паба дощ лив, як з відра.

Тінь все ще мав деякі сумніви щодо того, чи справді він потрапив у паб. Так, в глибині кімнати була маленька барна стійка, за якою стояли пляшки і кілька великих кранів для розливу випивки та кілька барних столиків, за якими пили люди, та однак складалося враження, що перебуваєш у когось вдома. Собаки лишень посилювали це враження. Тіні здавалось, що собак тут мали всі, крім нього.

— А що це за порода? — поцікавився Тінь.

Тутешні собаки нагадували йому хортів, проте були меншими і здавалися більш стриманими, спокійними та не такими нервовими, як хорти, з якими йому доводилося мати справу.

— Лерчер, — відповів хазяїн паба, виходячи з-за барної стійки. В руках він тримав кухоль пива, який налив для себе. — Це найліпші собаки. З такими браконьєри ходять. Вони швидкі, розумні і смертельно небезпечні.

Він нахилився і почував за вухами каштаново-білого собаку тигрової масті. Пес розтягнувся, насолоджуючись почухуванням. Він виглядав не надто небезпечним, що Тінь не забарився зауважити.

Хазяїн паба — то був чоловік з копицею сиво-рудого волосся — замислено почував бороду:

— От тут ви помиляєтесь, — відказав він. — Минулого тижня я гуляв з його братом по Кампсі-лейн. Аж раптом лисиця, велика така руда лисиця, вигулькує з-за куща, десь метрів за двадцять од нас, і виходить поволі на стежку. Ну, Іклань як це помітив, так і погнав за нею що є духу. Не встиг я й оком моргнути, як він вже вп'явся в лисячу шию, а тоді тільки раз рвонув — і все.

Тінь оглянув Ікланя — сірого собаку, який спав біля маленького каміна. Він теж виглядав безневинно.

— А що це за порода така, лерчер? Якась англійська, так?

— Та ніяка це не порода, — сказала сива жінка без собаки за сусіднім столиком. — Їх виводять схрещенням задля швидкості та витривалості. Лерчер — помісь хорта з колі.

Чоловік поруч із нею підняв вказівний палець.

— Слід розуміти, — бадьоро сказав він, — що раніше право на утримання породистих собак визначалося законом. У місцевого люду такого права не було, але їм дозволялося тримати метисів. Крім того, лерчери кращі і швидші за породистих собак.

Кінчиком пальця він поправив окуляри, які з'їхали з носа. У нього були коричневі бакенбарди, де-не-де поцятковані сивиною.

— Як на мене, то метиси завжди кращі за чисті породи, — встряла жінка. — Саме тому Америка така цікава країна. Скільки там помісей.

Тінь не міг визначити її віку. Волосся в неї було сивим, але вона виглядала молодшою за своє волосся.

— Взагалі-то, люба, — м'яким голосом мовив чоловік із бакенбардами, — як виявляється, на відміну від британців, американці більше шанують породистих собак. Якось я зустрів жінку з Американського клубу собаківництва, і, по правді, вона мене не на жарт налякала.

— Я говорила не про собак, Оллі, — відказала жінка. — Я мала на увазі... А, забудь.

— Що будете пити? — запитав хазяїн паба.

На стіні біля барної стійки висіло написане від руки попередження про те, щоб відвідувачі не замовляли лагер, бо "отримати в пику буває неприємно".

— А що запропонуєте добре місцеве? — запитав Тінь, який знав, що зазвичай це було наймудрішим питанням.

Хазяїн паба і жінка висловили різні пропозиції щодо того, які з місцевих пив та сидрів вони вважали добрими. Низенький чоловік з бакенбардами втрутився, щоб зазначити, що на його думку добре — це не те, що не чинить зла, а те, від чого світ стає кращим. Після цього він зайшовся сміхом, щоб показати, що жартує і розуміє — насправді мова йде про випивку.

Хазяїн паба налив Тіні темне і дуже гірке пиво, яке йому не надто сподобалось.

— Що це?

— Називається "Чорний пес", — відповіла жінка. — Кажуть, його назвали так, як відчуваєшся, коли переп'єш — наче той побитий пес.

— Або як Черчилль,[58] — додав низенький чоловік.

— Взагалі-то пиво назвали на честь місцевого собаки, — встряла молодша жінка. Вона була одягнена в брунотно-зелений светр і стояла під стіною. — Але не справжнього собаки, а вигаданого.

Тінь поглянув на Ікланя, але завагався.

— Його можна погладити? — запитав він, пригадуючи, яка доля спіткала лисицю.

— Звичайно, можна, — сказала сива жінка. — Він це обожнює. Правда ж обожнюєш? — звернулася вона до собаки.

— Ет, а він таки майже відгриз тому бовдуру з Глоссопа пальця, — зауважив хазяїн паба.

У його голосі змішалися захоплення і застереження.

— Здається, він працював у місцевому уряді, — сказала жінка. — А я завжди вважала, що їх, як і податкових інспекторів, собаки можуть кусати скільки заманеться.

Жінка в зеленому светрі підійшла ближче до Тіні. Вона не мала випивки. У неї було темне коротке волосся, а ніс та щоки рясніли ластовинням. Вона поглянула на Тінь.

— Ви ж не з місцевого уряду, правда?

Тінь заперечливо похитав головою, а тоді сказав:

— Я, так би мовити, турист.

Частково, це було правдою. Він дійсно подорожував.

— Ви з Канади? — запитав чоловік з бакенбардами.

— З Америки, — відповів Тінь. — Проте я вже давно там не бував.

— Ну, — мовила сива жінка, — тоді ніякий ви не турист. Туристи приїжджають, оглядають визначні місця і повертаються додому.

Тінь стеноу плечима, всміхнувся і нахилився. Він почухав потилицю лерчера, який належав хазяїну паба.

— Ви не собачник, правда? — спитала темноволоса жінка.

— Ні, не собачник, — відказав Тінь.

Якби він був кимось іншим — тим, хто розказує про все, що коїться в його голові, — то, можливо, розповів би їй, що в молодості його дружина тримала собак і що іноді вона називала Тінь цуценям, бо хотіла собаку, але завести не могла. Але Тінь тримав усе в собі. Це була одна з тих рис, які йому подобалися в британцях: навіть, якщо їм хотілося знати, що в тебе на душі, вони не запитували. Все, що було всередині, залишалося всередині. Пройшло вже три роки з того часу, як його дружина померла.

— Як на мене, — почав чоловік із бакенбардами, — існує два види людей: одні люблять собак, а інші — котів. Виходить, ви любите котів?

Тінь задумався.

— Не знаю. У мене в дитинстві не було домашніх тварин, бо ми постійно переїжджали. Проте...

— Я веду до того, — продовжив чоловік, — що в хазяїна також є кішка, яку вам, можливо, буде цікаво побачити.

— Раніше вона була тут, але ми переселили її до задньої кімнати, — пояснив хазяїн з-за барної стійки.

Тінь дивувався, як тому вдавалося так легко підтримувати розмову, коли він водночас приймав у людей замовлення на їжу та подавав напої.

— Та кішка не подобалась собакам? — запитав він.

За вікном посилювався дощ. Вітер стогнав, свистів, і завивав, а вогонь в маленькому каміні пирскав іскрами і тріщав.

— Не подобалась не в тому сенсі, що ви думаєте, — відповів хазяїн паба. — Ми знайшли її, коли розширювали паб і проламали стіну в сусідню кімнату.

Він широко всміхнувся.

— Ходімо покажу.

Тінь пройшов за хазяїном паба в сусідню кімнату. Чоловік з бакенбардами та сива жінка також пішли з ними, ступаючи трохи позаду Тіні.

Тінь озирнувся. Темноволоса жінка дивилася на нього і тепло усміхнулася, коли він піймав її погляд.

Сусідня кімната була краще освітленою, більшою і не так сильно нагадувала чиясь вітальню. За столиками вечеряли люди. Їжа виглядала смачно, а пахла ще смачніше. Хазяїн паба повів Тінь углиб кімнати, до запиленого скляного боксу.

— А от і вона, — гордо промовив хазяїн паба.

Це була коричнева кішка, і на перший погляд здавалося, що її створили з самих сухожиль і агонії. Отвори на місці її очей були сповнені люті та болю, а паща була широко роззявлена, так наче створіння вило, коли його перетворили на чучело.

— Колись тварин і навіть дітей заживо замурували в стіни, щоб будинок довше служив, — пояснив чоловік із бакенбардами, що стояв позаду. — Проте котячі мумії завжди нагадують мені всіх тих кішок, яких знайшли біля храму богині Баст у Бубастісі, що в Єгипті. Муміфікованих кішок було так багато, що їх відправили в Англію, де мумії перетерли і зробили з них добриво для полів. Тогочасні англійці також виготовляли з мумій фарбу. Гадаю, вона мала коричневий колір.

— Вона виглядає жалюгідною, — сказав Тінь. — Скільки їй років?

Хазяїн паба почував шоку.

— Ми гадаємо, що стіну, в якій була кішка, звели десь між 1300 і 1600 роками. Про це свідчать записи парафіяльного архіву. У 1300 році тут нічого не було, а в 1600 вже з'явився будинок. Що сталося за цей час — невідомо.

Мертва кішка в скляному боксі, лиса і шкіряста, здавалось, стежила за ними своїми порожніми темними очницями.

"Я бачу все, що бачить мій народ", — почув Тінь голос у глибині свідомості. На мить він подумав про поля, удобрені перетертими муміями кішок, і про те, який дивний там, мабуть, зійшов урожай.

— Замурували його в стіну, — почав чоловік на ім'я Оллі. — І в тій стіні він жив. Коли він стрів свою кончину, ніхто не сміявся і не тужив. Раніше багато чого замурували в якості оберегів та задля безпеки. Дітей, бувало. Тварин. У церквах це взагалі вважалося нормою.

Дощ вистукував у віконну шибку переривчастий такт. Тінь подякував хазяїнові паба за те, що той показав кішку. Вони повернулися в пивну. Темноволоса жінка кудись зникла, що викликало в Тіні мимолітне почуття жалю. Вона здавалась дуже приязною. Тінь купив випити чоловікові з бакенбардами, сивій жінці і хазяїнові паба.

Останній зник за барною стійкою.

— Мене звати Тінь, — представився він їм. — Тінь Мун.

Чоловік з бакенбардами сплеснув долонями від захвату.

— О! Як чудово! У мене в дитинстві була німецька вівчарка, яку звали Тінь. Це ваше справжнє ім'я?

— Мене так називають, — відповів Тінь.

— Я Мойра Калланіш, — відрекомендувалась сива жінка. — А це мій партнер, Олівер Бірс. Він дуже обізнаний і за час нашого знайомства обов'язкового повідає вам все, що знає.

Вони потисли руки. Коли хазяїн паба повернувся з випивкою, Тінь запитав, чи є в них де заночувати. Тієї ночі він думав рушити далі, але скидалося на те, що дощ не збирався ущухати. На Тіні були високі чоботи і відповідний для негоди верхній одяг, проте йти під дощем він не хотів.

— Раніше була кімната, але тепер у ній знов живе мій син. Часом я відправляю людей проспатися в сарай, оце й усе.

— Може, в селі є де зняти кімнату?

Хазяїн паба заперечливо похитав головою.

— Певно, всю ніч так буде лити. Але ви можете пройтися всього кілька миль до Порсета. Там є повноцінний готель. Я можу подзвонити Сандрі, попередити, що ви прийдете. Як вас звати?

— Тінь, — повторив він. — Тінь Мун.

Мойра поглянула на Олівера і сказала щось на кшталт "Візьмемо прибуду?". Олівер якусь мить пожував губу, а тоді охоче закивав.

— Чи не бажаєте заночувати в нас? Наша гостьова маленька, але принаймні в ній є ліжка. А ще там тепло і сухо.

— Це було б чудово, — відповів Тінь. — Я можу заплатити.

— Пусте, — сказала Мойра. — Ми тільки раді гостям.

II

Труна тортур

Олівер і Мойра мали власні парасолі. Олівер наполягав, щоб його парасолю ніс Тінь. За його словами, Тінь був вищим за нього, а тому чудово підходив для того, щоб захистити їх обох від дощу.

У пари також були окремі кишенькові ліхтарики. В уяві Тіні зринув образ селян у фільмах жахів, які штурмували замок на пагорбі зі

смолоскипами в руках, а грім та блискавка лише доповнили картину. "Моє творіння, цієї ночі, — подумав він, — я подарую тобі життя!" Це мало бути смішно, але натомість прозвучало страшно. Мертва кішка навіяла дивний настрій.

Вузькими дорогами, які простягались між полями, ріками текла дощова вода.

— Якби була гарна погода, — сказала Мойра, підвищуючи голос, щоб її було чути крізь дощ, — ми пішли б прямо через поля. Але зараз там саме болото, тому ми рушимо через Шак-лейн. А он на тому дереві колись висіла труна тортур.

Вона вказала на платан з широченним стовбуром, що ріс на перехресті. У нього залишилось всього кілька гілок, які прорізували ніч, мов запізнілі думки.

— Мойра оселилась тут, коли їй ішов другий десяток, — мовив Олівер.

— А я приїхав сюди з Лондона десь вісім років тому. Я жив в Тернхем-Гріні. Колись приїздив сюди відпочивати — мені тоді було чотирнадцять — відтоді так і не зміг забути це село. Таке не забувається.

— Як то кажуть, земля просочується в кров, — сказала Мойра.

— А кров просочується в землю, — відказав Олівер. — Так чи інакше. Візьміть, наприклад, оце дерево, на якому висіла труна тортур. Всередині людей тримали, доки від них нічого не лишалось. З волосся птахи вили гнізда, а плоть об'їдали ворони, так що зоставалися самі кістки. Або принаймні доки не з'являвся новий труп, який можна було виставити напоказ.

Тінь здогадувався, що таке труна тортур, та однак уточнив. Не зайве було розпитати детальніше, адже Олівер явно був тою людиною, яка любила дізнаватися цікаві речі і ділитися цими знаннями з іншими.

— Це щось на кшталт великої залізної клітки. Їх використовували, щоб виставляти напоказ тіла страчених злочинців після звершення правосуддя. Клітки замикали, щоб сім'я і друзі не могли викрасти тіло і поховати його як годиться, по-християнськи. Вони нібито служили для того, щоб прохожі не збивались зі шляху істинного, хоча я сумніваюсь, що це когось від чогось стримувало.

— А кого страчували?

— Будь-кого, кому не пощастило. Триста років тому існувало більше ніж дві сотні злочинів, за які карали смертю. До їх числа входило подорожування з циганами більше місяця, викрадення овець та будь-чого, що вартувало більше дванадцяти пенсів і написання листа з погрозами.

Здавалось, він збирався продовжити цей довжелезний список, але тут встряла Мойра. "Олівер правду каже щодо смертної кари, проте у цих краях в труну тортур заковували лише вбивць. Бувало, трупи залишалися висіти по двадцять років. Вбивства тут траплялися нечасто."

А тоді, наче у спробі змінити тему на щось приємніше, вона мовила:

— Ми зараз спускаємось по Шак-лейн. Місцеві жителі кажуть, що в ясну ніч — не таку, як сьогодні — вас може переслідувати Чорний Шак. Це, так би мовити, чарівний пес.

— Ми його ніколи не бачили, навіть у ясну ніч, — додав Олівер.

— І це дуже добре, — сказала Мойра. — Бо якщо його побачиш — помреш.

— От тільки Сандра Вілберфорс казала, що його бачила, а сама здорова, як бик.

Тінь усміхнувся.

— А що цей Чорний Шак робить?

— А нічого, — відповів Олівер.

— Е, ні. Він йде слідом за тобою додому, — виправила його Мойра. — А потім, трохи згодом, ти вмираєш.

— Звучить не надто страшно, — мовив Тінь. — Окрім частини зі смертю.

Вони спустилися у самий низ дороги. Дощова вода річкою лилася по товстих туристичних черевиках Тіні.

Він спитав:

— А як ви познайомились?

Більшість пар спокійно сприймали таке питання.

Олівер відповів:

— У пабі. Так вийшло, що я приїздив сюди на відпочинок.

Мойра додала:

— Я зустрічалась з іншою людиною, коли познайомилась з Олівером. У нас зав'язався короткий палкий роман, а потім ми разом втекли від своїх колишніх. Для нас обох це було чимось неймовірним.

Тінь подумав, що вони не схожі на людей, котрі здатні отак втекти. Втім, люди — диваки. Він зрозумів, що має щось сказати.

— Я був одружений. Моя дружина загинула в автокатастрофі.

— Мені дуже шкода, — мовила Мойра.

— Нічого не вдієш, — відказав Тінь.

— Коли прийдемо додому, — сказала вона, — я зроблю всім по віскі-маку. Це коктейль з віскі, імбирного вина й окропу. А ще прийму гарячу ванну, а то не зчуюсь, як схоплю смертельну застуду.

Тінь уявив, як простягає руку й хапає, мов бейсбольний м'ячик, смертельну застуду, і здригнувся.

Дощ посилювався, і раптовий спалах блискавки повернув навколишньому світові життя: кожен сірий камінь у стінах з сухої кладки, кожну травинку, кожну калюжу і кожне дерево яскраво освітило, але згодом вони поринули в ще дужчу пітьму, від чого у засліплених від темряви очах Тіні з'явилися залишкові образи.

— Ви це бачили? — запитав Олівер. — Оце так чортівня.

Загоготів, а тоді вдарив грім, і Тінь дочекався поки він стихне, перш ніж говорити.

— Я нічого не бачив, — мовив він.

Спалахнула ще одна, менш яскрава блискавка, й Тіні здалося, ніби він помітив, як щось попереду майнуло у далеке поле.

— Ти про оте? — спитав Тінь.

— Це віслюк, — сказала Мойра. — Просто віслюк.

Олівер спинився і сказав:

— Дарма ми пішли додому пішки. Треба було викликати таксі. Ми припустилися помилки.

— Оллі, — звернулася до нього Мойра. — Тут вже недалеко. Та й це всього лиш дощ. Ти ж у нас не цукровий, любий.

Знов спалахнула блискавка — цього разу яскрава, мало не сліпуча. У полі нічого не було. Сама лише суцільна темрява. Тінь обернувся до Олівера, але низенький чоловік, який стояв позаду нього, кудись пропав, а його ліхтарик впав на землю. Тінь закліпав очима, сподіваючись, що так краще бачитиме у пітьмі. Олівер упав додолу і, скорчившись, лежав у мокрій траві на узбіччі.

— Оллі? — Мойра присіла біля нього, тримаючи в одній руці парасолю. Вона посвітила ліхтариком йому в обличчя, а тоді поглянула на Тінь.

— Не можна, щоб він просто тут лежав, — мовила вона збентежено й водночас спантеличено.

— Дощ ллє як з відра.

Тінь засунув у кишеню Оліверів ліхтарик, передав свою парасолю Мойрі і взяв Олівера на руки. Він виявився досить легким, та й Тінь був дужим чоловіком.

— Далеко йти?

— Ні, — відповіла вона. — Не дуже. Ми майже вдома.

Вони мовчки пройшли через церковне подвір'я край пасовиська і подалися до села. Тінь вже бачив світлячки вікон у будинках з сірого каменю, що обрамляли одну-єдину вулицю. Мойра звернула до будинку, який стояв оддалік од дороги, і Тінь пішов слідом за нею. Вона притримала йому двері.

Кухня була велика й тепла, а під стіною стояв диван, наполовину завалений журналами. Стеля в кухні була низька, тому Тіні доводилось нахилити голову. Тінь зняв з Олівера плащ і кинув його дотолу. На дерев'яній долівці почала збиратись калюжа. Він поклав чоловіка на диван.

Мойра набрала в чайник води.

— Будемо викликати швидку?

Вона заперечливо похитала головою.

— Це з ним не вперше? Він просто падає і втрачає свідомість?

Мойра заходилась знімати кружки з полички.

— Таке траплялось раніше. Але не часто. У нього нарколепсія, тому якщо щось його лякає, він може просто так упасти. Скоро він отямиться. І захоче чаю. Сьогодні обійдемося без віскі-маків — зараз йому цього не можна. Часом він буває трохи не в собі і не розуміє, де перебуває, а часом чудово орієнтується в тому, що відбувалось, поки він був непритомний. А ще він ненавидить, коли з цього здійсмають бучу. Покладіть свій рюкзак біля печі.

Закипів чайник. Мойра налила окріп у заварник.

— Йому я зроблю чорний міцний чай. А сама, напевно, вип'ю ромашки, бо інакше не засну. Треба заспокоїти нерви. А ви що будете?

— Я теж буду чай, чого там — сказав Тінь.

Вчора він пройшов більше двадцяти миль, тож заснути буде неважко. Його дивувала Мойра. Вона виглядала зовсім спокійною, незважаючи на те, що сталося з її партнером, втім, можливо, Мойра просто намагалась приховати свою слабкість від незнайомця. Це викликало повагу, хоч і видавалося чудним. Англійці — дивні люди. Проте він розумів, як це, коли з чогось "здіймають бучу". Цілком розумів.

Олівер поворухнувся на дивані. Мойра, яка сиділа поруч із чашкою чаю, допомогла йому сісти. Він відсърбнув чай з дещо здивованим виглядом.

— Він йшов слідом за мною додому, — сказав він, наче нічого й не сталося.

— Хто йшов за тобою, любий? — спитала вона твердо, однак в її голосі відчувалося занепокоєння.

— Пес, — відповів чоловік на дивані, і зробив ще один ковток чаю. — Чорний пес.

III

Порізи

Ось що тієї ночі дізнався Тінь, сидячи за кухонним столом із Мойрою і Олівером.

Тінь довідався, що Олівера не радувала і не задовольняла робота рекламного агента у Лондоні, тому він переїхав у село і дуже рано вийшов на пенсію за станом здоров'я. Спочатку заради розваги, а згодом все більше задля грошей він почав ремонтувати і перебудовувати стіни сухою кладкою. Як він пояснив, кладка стін — особливий вид мистецтва й

майстерності, а ще вона допомагає залишатися в формі і, при правильному підході, є чудовим способом медитації.

— Раніше тут сотні людей займалися сухою кладкою стін. А зараз знайдеться від сили з десятків тих, хто знає, що робить. Все частіше для ремонту стін застосовують бетон чи шлакобетонні блоки. Суха кладка — це вмираюче мистецтво. Я б з радістю показав вам, що до чого. Це корисна навичка. Інколи, піднімаючи камінь, треба, щоб він сам вказав тобі, куди його покласти. Тоді його не зрушиш. Хоч танком бий, а не знесеш. Дивовижно.

Він дізнався, що кілька років тому, незадовго після того, як вони зішлись з Мойрою, Олівер перебував у важкій депресії, проте останні кілька років він почувався дуже добре. Або, як він додав, досить добре.

Він дізнався, що Мойра була фінансово незалежною, що завдяки сімейному довірчому фонду їй та її сестрам не доводилось працювати, і що, незважаючи на це, вона вивчилась на вчителя, коли їй було майже тридцять. Вона більше не викладала, проте брала активну участь у справах села і провела успішну кампанію за те, щоб тут продовжували ходити автобуси.

Спостерігаючи за Олівером, Тінь зробив висновок, що той був чимось наляканий — дуже наляканий. Він запитав, що його так злякало і що Олівер мав на увазі, коли сказав, що за ним додому ішов чорний пес, але у відповідь той лише затинався і говорив щось недоладне. Певна річ, далі ставити питання Оліверу не було сенсу.

Ось що Олівер і Мойра дізналися про Тінь, поки сиділи за кухонним столом.

Практично нічого.

Вони подобалися Тіні. Він був недурним чоловіком; у минулому він довіряв людям, які його згодом зраджували, але йому подобалась ця пара і подобався запах їхнього дому — запах хлібної випічки, джему і каштанового поліролю, — тож він пішов спати в свою маленьку спальню, хвилюючись за низенького чоловіка з бакенбардами. А що як тією істотою, яку Тінь на мить помітив у полі, був не віслюк? Що як це все-таки був величезний пес? Що тоді?

Коли Тінь прокинувся, дощ вже ущух. Він пішов у порожню кухню і зробив собі тост. З саду зайшла Мойра, впустивши через кухонні двері порив холодного вітру.

— Гарно спалось? — запитала вона.

— Так. Навіть дуже.

Тіні наснилося, що він був у зоопарку. Його оточували якісь тварини, що сопіли і фиркали в своїх загонах. Він був дитиною і гуляв з мамою — його любили і оберігали. Він зупинився перед кліткою з левом, всередині якої сидів і помахував хвостом сфінкс — напівлев, напівжінка. Сфінкс усміхнувся до нього усмішкою матері. Тінь почув голос сфінкса — чіткий, теплий і котячий. Він мовив: "Знай себе".

"Я знаю себе", — відповів Тінь уві сні, тримаючись за ґрати клітки. За ними виднілася пустеля. Він бачив піраміди. Бачив тіні, що простяглися на піску.

"Тоді хто ти такий, Тіне? Від чого ти втікаєш? І куди біжиш? Хто ти такий?"

Після цього Тінь прокинувся, гадаючи, звідки виникло це питання і звідки виник сум за матір'ю, яка померла двадцять років тому, коли він був ще підлітком. Він досі відчував дивне заспокоєння, пригадуючи, як тримав мамину руку.

— Боюсь, Оллі сьогодні трохи нездужає.

— Прикро це чути.

— Так. Але що тут вдієш.

— Я дуже вдячний вам за кімнату. Гадаю, мені час вирушати.

Мойра сказала:

— Можете на дещо поглянути?

Тінь кивнув, а тоді вийшов за нею на вулицю і звернув за ріг будинку. Вона вказала на кущі троянд.

— На що це, по-вашому, схоже?

Тінь нахилився.

— На слід величезного собаки, — відповів він. — Як сказав би доктор Ватсон.

— Так, — відповіла вона. — Саме на це і схоже.

— Але навіть якщо тут водиться собака-привид, — сказав Тінь, — він не мав би залишати слідів, згодні?

— Якщо чесно, то я не спеціаліст у цих питаннях, — відказала Мойра.

— Колись у мене була подруга, яка могла б гарненько про це все розповісти. Але вона...

Мойра замовкла. А тоді, вже радісніше, мовила:

— Знаєте, в місіс Кемберлі, яка живе за два будинки звідси, є доberman. Оце сміхота.

Тінь був невпевнений, кого вона вважала сміхотою — місіс Кемберлі чи її собаку.

Події минулої ночі тепер здавалися йому менш тривожними та дивними і більш зрозумілими. Що з того, що якийсь дивний пес ішов за ними додому? Олівер просто налякався або був захоплений зненацька і знепритомнів від нарколепсії, від шоку.

— Що ж, піду приготую вам якісь харчі, поки ви не пішли, — мовила Мойра. — Варені яйця, щось таке. Вони вам знадобляться у дорозі.

Вони рушили до будинку. Мойра пішла щось прибрати, а тоді повернулася стривожена.

— Олівер зачинився у ванній, — повідомила вона.

Тінь не знав, що сказати.

— Знаєте, чого я хочу? — продовжила вона.

— Ні.

— Я хочу, щоб ви з ним поговорили. Хочу, щоб він відчинив двері. Хочу, щоб він заговорив зі мною. Я чую, що він там. Я чую його.

А тоді додала:

— Сподіваюсь, він не ріже себе знову.

Тінь пішов назад у коридор, став біля дверей ванни і гукнув Олівера.

— Ви чуєте мене? З вами все гаразд?

Тиша. Зсередини ні звуку.

Тінь поглянув на двері. Вони були зроблені з цільного дерева. Це був старий будинок, а їх тоді будували гарно, на віки. Коли Тінь ходив у ванну цього ранку, він помітив, що двері замикались на гачок. Він натиснув на дверну ручку, а тоді вгатив плечем у двері. Вони відчинилися під звук розколотого дерева.

У в'язниці він бачив, як помер чоловік, якого зарізали в безглуздій суперечці. Він згадав, як кров розтеклася навколо його тіла, яке лежало в дальньому кутку двору для прогулянок. Видовище було не з приємних, проте Тінь змусив себе подивитися і не відводити погляду. Здавалося, що відвернутися було б неповагою.

Олівер лежав голий на підлозі ванної. Його шкіра виглядала блідою, а груди і пах вкривало густе, темне волосся. В руках у нього було лезо від старезної бритви. Ним він порізав руки, груди вище сосків, внутрішню сторону стегон та член. Сліди крові були на тілі, на чорно-білому лінолеумі та на білій емалі ванної. Оліверові очі були круглі й широкі, як у птаха. Тінь зауважив, що погляд був спрямований прямо на нього, проте він сумнівався, що Олівер його бачить.

— Оллі? — почувся голос Мойри з коридору.

Тінь збагнув, що заступив прохід і завагався: він був невпевнений, чи їй слід було бачити те, що робилося на підлозі.

Тінь зняв з вішалки рожевий рушник і обгорнув ним Олівера. Це привернуло увагу низенького чоловіка. Він закліпав, так ніби бачив Олівера вперше, а тоді сказав:

— Пес. Це для пса. Його треба годувати, розумієте? Ми подружились.

Мойра мовила:

— Боже мій милостивий.

— Я викличу швидку допомогу.

— Будь ласка, не робіть цього, — сказала вона. — З ним все буде добре, якщо він залишиться зі мною вдома. Я не знаю, що... прошу вас.

Тінь підняв Оллі, сповитого рушником, переніс його до спальні, мов дитину, а тоді поклав на ліжко. Мойра йшла поруч. Вона взяла айпад, який лежав біля ліжка, і торкнулася екрана — заграла музика.

— Дихай, Оллі, — промовила вона. — Не забувай дихати. Все буде добре. З тобою все буде добре.

— Не те щоб я міг дихати, — сказав Олівер слабким голосом. — Ні. Проте я відчуваю своє серце. Відчуваю, як воно б'ється.

Мойра стисла його руку і сіла на ліжко, тож Тінь залишив їх наодинці.

Коли Мойра зайшла до кухні — рукави в неї були закасані, а руки пахли антисептиком, — Тінь сидів на дивані і читав путівник по тутешніх місцях для прогулянок.

— Як він?

Вона стонула плечима.

— Вам треба когось до нього викликати.

— Згодна.

Вона стояла посеред кухні і роззиралася довкола, наче не могла вирішити, в який бік повернутись.

— Вам... Цей, вам обов'язково йти сьогодні? Вас чекають якісь справи?

— Ніхто ніде на мене не чекає.

За якусь годину її обличчя зовсім змарніло.

— У попередні рази подібне тривало кілька днів, але потім все було добре. Депресія минає швидко. То я просто хотіла би поцікавитись, чи не могли б ви, ну, затриматися в нас? Я дзвонила сестрі, але вона зараз якраз переїжджає. А сама я не впораюсь. Справді не впораюсь. Не цього разу. Але я не проситиму залишитись, якщо на вас хтось чекає.

— Ніхто на мене не чекає, — повторив Тінь. — Я затримаюсь. Але думаю, що Оліверу потрібна допомога спеціаліста.

— Так, — погодилася Мойра. — Потрібна.

Лікар Скателок прийшов під вечір. Він був другом Олівера і Мойри. Тінь не знав, чи й досі в Британії лікаря можна викликати додому, чи той просто заскочив у гості. Лікар зайшов у спальню і вийшов через двадцять хвилин.

Він підсів до Мойри за кухонний стіл і сказав:

— Ситуація не критична. По суті, це підсвідомий крик про допомогу. Якщо чесно, практично все, що ми можемо зробити для нього в лікарні, ви можете зробити вдома, як-от обробити порізи. Раніше в нашому відділенні було з десяток медсестер. Тепер його хочуть закрити й передати муніципалітету.

Лікар Скателок мав рудувате волосся і був одного зросту з Тінню, проте виглядав більш довгов'язим. Він нагадав йому хазяїна паба, і Тінь задумався, чи не були ці двоє родичами. Лікар нашкрібав кілька рецептів, і Мойра дала їх Тіні разом з ключами до старого білого "Рендж-Ровера".

Тінь поїхав до сусіднього села, знайшов крихітну аптеку і став чекати, поки видадуть ліки. Він ніяково стояв у надміру освітленому проході і тупо дивився на виставлені креми та лосьйони для засмаги, нікому не потрібні в це холодне дощове літо.

— Ви містер Американець, — мовив жіночий голос з-за спини.

Він обернувся. Це була коротко стрижена брюнетка, вдягнена у той самий брунатно-зелений светр, в якому вона приходила до паба.

— Певно, що так, — відповів він.

— Чула, ви виручаєте Оллі, який зараз нездужає.

— Нічого собі.

— Місцеві чутки поширюються швидше за світло. Мене звать Кессі Берглас.

— Тінь Мун.

— Гарне ім'я, — відказала вона. — Від нього у мене мурашки по шкірі.

Вона всміхнулась.

— Якщо ви тут, раджу піднятися на пагорб на окраїні села. Підете стежкою до роздоріжжя, а там звернете наліво. Звідти підніметесь на

Водів пагорб. Вид звідти просто неймовірний. Та земля нікому не належить. Йдіть наліво, не звертаючи, а тоді нагору — не пропустите.

Вона усміхнулася йому. Вочевидь, просто по-дружньому.

— Хоча мене не дивує, що ви досі тут, — продовжила Кессі. — Складно залишити це місце, коли воно вчепилось в тебе пазурами.

Вона знову всміхнулася теплою усмішкою і поглянула йому прямо в очі, немовби приймаючи рішення.

— Здається, місіс Пател вже приготувала ваші ліки. Приємно було з вами побалакати, містере Американцю.

IV

Поцілунок

Тінь допомагав Мойрі. Він ходив до сільської крамниці і купував продукти з її списку, поки вона сиділа вдома і писала за кухонним столом або крутилась в коридорі перед дверима спальні. Мойра майже не розмовляла. Він виконував доручення, катаючись на білому "Рендж-Ровері" і зазвичай бачив Олівера в коридорі, коли той човгав до туалету і назад. Чоловік з ним не розмовляв.

У домі запала суцільна тиша. Тінь уявляв, як на даху розлігся чорний пес, який відрізав усе світло, всі емоції, почуття і правду. Щось прикрутило звук у цьому домі, змістило всі кольори у чорно-білий діапазон. Він не хотів тут бути, але не міг просто взяти і покинути їх. Він сидів на ліжку і дивився у вікно на дощ, що стікав по шибці, та відчував, як безповоротно збігають секунди його життя.

Було мокро й холодно, але на третій день вийшло сонце. Тепліше від цього не стало, проте Тінь хотів витягти себе з сірого туману, тож

вирішив оглянути місцевість. Він пішов пішки до сусіднього села — через поля, стежками, вздовж довгої стіни сухої кладки. Над вузьким струмком простягався місток, ледь більший за дошку, тож Тінь перетнув воду стрибком. Він став підніматися пагорбом. Біля підніжжя росли дерева — дуб, глід, платан і бук, — але що вище, то їх ставало менше. Він слідував звивистою стежкою — часом її було видно, а часом ні, — поки не дістався природного пристанища, схожого на крихітний луг на вершині пагорба, а тоді розвернувся і побачив навколо себе долини та гірські вершини, сірі й зелені, як на ілюстраціях в дитячій книжці.

Він був там не сам. На схилі пагорба, зручно прилаштувавшись на сірому валуні, сиділа й малювала жінка з коротким темним волоссям. Позаду неї стояло дерево, яке захищало від вітру. Вона була вдягнена у зелений светр та сині джинси, і він впізнав Кессі Берглас, перш ніж побачив її обличчя.

Коли Тінь підійшов ближче, Кессі обернулась.

— Як тобі? — запитала вона, показавши йому свій альбом.

Це був гарний малюнок схилу, виконаний олівцем.

— Дуже гарно. Ти професійний художник?

— Любитель, — відповіла вона.

Тінь спілкувався з англійцями достатньо, щоб зрозуміти, що це означало одне з двох: або вона була любителем, або її роботи регулярно виставлялись в Національній галереї Лондона чи Тейт Модерні.

— Ти, мабуть, змерзла, — мовив він. — На тобі лише светр.

— Змерзла, — погодилась вона. — Але я звикла, що тут холодно, тому не переймаюсь. Як Оллі?

— Все ще нездужає, — відказав Тінь.

— Бідолаха, — сказала вона, поглядаючи то на малюнок, то на схил пагорба. — Хоча мені важко йому по-справжньому співчувати.

— Чому так? Він знудив тебе до смерті своїми цікавими фактами?

Вона засміялась, проте її сміх застряг десь у горлі.

— Тобі справді варто більше прислухатись до сільських чуток. Коли Оллі і Мойра познайомились, вони обоє зустрічались з іншими людьми.

— Я в курсі. Вони мені розповідали.

Тінь на мить замислився.

— Отже, раніше він зустрічався з тобою?

— Не він, а вона. Ми були разом ще з коледжу.

Виникла пауза. Кессі щось затушовувала, шкрябаючи олівцем по аркушу.

— Ти спробуєш мене поцілувати? — запитала вона.

— Я... Я, цей... — промимрив Тінь, а тоді сказав чесно: — Мені це не спадало на думку.

— Ну, — мовила Кессі і повернулась, усміхаючись, — то нехай, чорт забирай, спаде. Сам подумай: я тебе сюди запросила, і ти піднявся аж на Водів пагорб тільки щоб побачитися зі мною.

Вона повернулась до малюнка і продовжила працювати над пагорбом.

— Кажуть, на цьому пагорбі робились темні справи. Темні, непристойні справи. От і я думала зробити щось непристойне. З пожилцем Мойри.

— Це що, якийсь план помсти?

— Ніякий це не план. Просто ти мені подобаєшся. І навколо не залишилося нікого, кому я була б потрібна. Принаймні як жінка.

Останнього разу Тінь цілував жінку в Шотландії. Він подумав про неї і про те, на що вона зрештою перетворилася.

— Ти ж справжня, правда? — запитав Тінь. — Ну, тобто... справжня людина. Тобто...

Кессі відклала альбом з малюнком на валун і встала.

— Поцілуй і дізнаєшся, — відказала вона.

Тінь завагався. Вона зітхнула і поцілувала його.

На пагорбі було холодно, тож губи Кессі теж виявились холодними. У неї були дуже ніжні вуста. Коли їхні язики торкнулися, Тінь відсахнувся.

— Я ж тебе навіть не знаю, — сказав він.

Кессі захилила голову і поглянула йому в очі.

— Знаєш, — мовила вона, — останнім часом я мрію лише про те, щоб хтось подивився в мій бік і побачив мене справжню. Я була втратила

надію, аж тут з'явився ти, містере Американцю, зі своїм смішним ім'ям. Один погляд, і я зрозуміла — ти мене побачив. А це єдине, що має значення.

Тінь тримав її в обіймах, і його пальці торкалися м'якого светра.

— Скільки ти ще тут пробудеш? У нас? — запитала Кессі.

— Ще кілька днів. Поки Олівер не оговтається.

— Шкода. А ти не можеш залишитись тут назавжди?

— Вибач?

— Тобі немає за що вибачатися, добрий чоловіче. Бачиш он той прохід?

Тінь перевів погляд на схил пагорба, та не побачив, на що вона вказувала. Схил вкривало сплетіння бур'янів, низькорослих дерев і напіврозвалених стін сухої кладки. Вона вказала на те місце в малюнку, де серед купи кущів дроку на схилі пагорба була зображена темна, схожа на арочний прохід, фігура.

— Он там, глянь.

Він глянув ще раз і одразу ж побачив.

— Що це? — запитав Тінь.

— Ворота Пекла, — відповіла Кессі з пафосом.

— Ага.

Вона заусміхалась.

— Так їх тут називають. Здається, раніше це був римський храм чи щось навіть давніше. Проте це все, що залишилось. Раджу сходити подивитися, якщо тобі таке подобається. Хоча при детальнішому огляді він трохи розчаровує: по суті, це просто маленький прохід, який заглиблюється в пагорб. Я все чекаю, коли якісь археологи прийдуть, розкопають його і складуть список знахідок, але вони все не приходять.

Тінь розглядав її малюнок.

— А що ти знаєш про великих чорних собак? — запитав він.

— Ти про того пса з Шак-лейн?

Він кивнув.

— Кажуть, що раніше баргест[59] гуляв, де заманеться. Але тепер його можна побачити лише на Шак-лейн. Лікар Скателок якимось розповідав мені, що це просто перекази, які передаються з покоління в покоління. Чарівні собаки — це все, що залишилося від Дикого Полювання, яке виникло з ідеї про мисливських вовків Одіна — Фрекі і Гері. Хоча, я думаю, цей образ навіть старіший. Він існує ще з часів печер, друїдів. Образ істоти, яка скрадається у п'їтьмі, куди не проникає світло вогню, і чекає, щоб роздерти тебе на шматки, якщо ти відійдеш надто далеко.

— То ти його бачила?

Кессі похитала головою.

— Ні. Я читала про нього, але його самого не бачила — цього напівуявного місцевого звіра. А ти?

— Та ніби ні. Ну, можливо, бачив.

— Мабуть, ти розбудив його, коли прибув сюди. Мене ж розбудив.

Вона потягнулася, нахилила його голову до себе і знову поцілувала. А тоді взяла його ліву долоню — руки Тіні здавались просто велетенськими поряд з її власними — і запустила собі під светр.

— Кессі, у мене холодні руки, — попередив він її.

— Ну, а в мене все холодне. Там взагалі нема нічого, крім холоду. Просто всміхайся і вдавай, ніби знаєш, що до чого, — сказала вона йому.

Вона піднімала ліву руку Тіні, аж доки та не торкнулася мережива ліфчика, і він відчув під ним її твердий сосок і ніжні м'які груди.

Тінь вже майже віддався на волю випадку, однак суміш зняковіння та непевності викликали вагання. Він не знав, що відчував до цієї жінки: врешті-решт, вона була пов'язана минулим з людьми, які його прихистили. Тіні не подобалося відчувати, що його використовують; таке вже неодноразово траплялося раніше. Але лівою рукою він торкався її грудей, а правою обіймав шию, і ось вже нахилився вперед, а їхні уста з'єдналися, і Кессі обіймала так міцно, неначе прагла у ньому розчинитись. Її губи смакували, як м'ята, як камінь, як трава і прохолодний вечірній вітерець. Тінь заплющив очі, щоб насолодитися поцілунком і сплетінням їхніх тіл.

Кессі застигла. Десь поруч нявкнула кішка. Тінь розплющив очі.

— Господи Ісусе, — мовив він.

Зусібіч їх обступили коти. Білі й смугасті, коричневі, руді та чорні, з довгою шерстю і з короткою. Серед них були як вгодовані коти з ошийниками, так і пошарпані коти з обдертими вухами, які виглядали

так, наче жили по сараях або десь у далекій глушині. Вони втупилися в Тінь і Кессі зеленими, блакитними та золотими очиськами і не рухались. Тільки періодичні помаху хвоста або кліпання пар котячих очей нагадували Тіні про те, що вони були живі.

— Це щось дивне, — мовив він.

Кессі відступила крок назад, забувши про його обійми.

— Вони з тобою? — запитала вона.

— Не думаю, що вони взагалі з кимось. Це ж коти.

— Здається, вони ревнують, — сказала Кессі. — Поглянь на них. Я їм не подобаюсь.

— Це...

Тінь збирався сказати "безглуздя", проте певний глузд у цьому все-таки був. В минулому на іншому континенті була жінка-богиня, яка піклувалася про нього у свій особливий спосіб. Він пам'ятав її гострі, як голка, нігті та по-котячому шершавий язик.

Кессі подивилася на Тінь безпристрасним поглядом.

— Я не знаю, хто ти такий, містере Американцю, — мовила вона до нього. — І я не знаю, чому ти здатен бачити мене, або чому я можу говорити з тобою, тоді як з іншими мені важко розмовляти. Але ж чомусь можу. І знаєш, з першого погляду здається, ніби ти весь такий нормальний і спокійний, коли насправді ти значно дивніший за мене. А я чортзна-яка дивачка.

Тінь мовив:

— Не йди.

— Скажеш Оллі і Мойрі, що бачив мене, — відказала вона. — Скажи їм, що я чекатиму там, де ми востаннє розмовляли, якщо вони мають що мені сказати.

Вона взяла свої альбом та олівці і пішла геть швидкою ходою, обережно обходячи котів, які навіть не поглянули на неї, прикувавши свої погляди до Тіні, поки жінка ступала по траві та гілляччю, що колихалися на вітрі.

Тінь хотів гукнути її, та натомість присів і подивився на котів.

— Що відбувається? — запитав він. — Баст? Це твоїх рук справа? Але ж ти далеко від дому. Та й хіба тобі не все одно, з ким я цілуюсь?

Як тільки він заговорив, закляття перестало діяти. Коти почали ходити, роззиратись, зупинятись і ретельно вилизуватись.

Ряба кішка заходилась завзято тертися об його руку, вимагаючи уваги. Тінь розсіяно погладив її, провівши кісточками по котячому лобу.

Кігті кішки, немов крихітні ятагани, блискавично полоснули по його руці, аж потекла кров. Тоді вона муркнула, розвернулася, і за мить вся їхня компанія розбрелася схилом, прослизнула поміж каміння в підлісок, і зникла.

V

Живі та мертві

Коли Тінь повернувся до будинку, Олівер вже вибрався з кімнати та сидів у теплій кухні з кухликом чаю під боком і читав книжку про римську

архітектуру. Він був одягнений, з поголеним підборіддям і підстриженою бородою. На ньому була піжама, а поверх неї — картатий халат.

— Я вже почуваюсь трохи краще, — мовив він, коли побачив Тінь. А тоді запитав:

— У вас колись таке було? Була депресія?

— Зараз, озираючись на минуле, мені здається, що була. Коли моя дружина померла, — відповів Тінь. — Все одразу стало якимось безбарвним, і тривалий час ніщо не мало сенсу.

Олівер кивнув.

— Це важко. Інколи мені здається, що чорний пес існує насправді. Я лежу в ліжку і думаю про картину Фюзелі "Нічний кошмар", на якій демон кошмарів сидить на грудях сплячої. Такий, як Анубіс. Чи може, Сет? Таке велике чорне створіння. Ким взагалі був Сет? Чимось на зразок віслюка?

— Не зустрічався з ним, — сказав Тінь. — Тоді мене ще не було.

Олівер розсміявся.

— Дуже тонко. А ще кажуть, що Американці не здатні до іронії.

Він зробив паузу.

— Хай там як, а все в минулому. Мені вже краще і я готовий повернутись до нормального життя.

Він відсьорбнув чай.

— Мені трохи соромно за всю ту маячню про собаку Баскервілів.

— Вам нема чого соромитись, — відказав Тінь і подумав про те, що англійці знаходили сором усюди, де тільки можна було.

— Ну, однаково це було трохи по-дурному. І я вже справді почуваюсь більш бадьорим.

Тінь кивнув.

— Якщо вам вже покращало, то мені, мабуть, пора вирушати.

— Можете не квапитись, — мовив Олівер. — Завжди приємно, коли є гості. Ми з Мойрою не так вже й часто кудись вибираємося. Зазвичай просто ідемо в паб. Тут, на жаль, не надто повеселишся.

Із саду зайшла Мойра.

— Хтось бачив мій секатор? Тільки-но тримала в руках. Так скоро і власну голову десь забуду.

Тінь похитав головою, не впевнений, що знає значення слова "секатор". Він збирався розказати парі про котів на пагорбі і про те, як вони поводитись, але не міг дібрати слів, які могли описати всю дивину того, що трапилось. Тому натомість він просто сказав:

— Я бачив Кессі Берглас на Водовому пагорбі. Вона показала, де шукати Ворота Пекла.

Вони вирячились на нього. У кухні залягла ніякова тиша. Він додав:

— Вона їх малювала.

Олівер поглянув на нього і сказав:

— Не розумію.

— Я бачив її кілька разів з того часу, як прибув сюди, — мовив Тінь.

— Що?

Обличчя Мойри залилося багрянцем.

— Що ви таке кажете?

А тоді:

— Хто, хто ви в біса такий, щоб приходити і говорити тут подібні речі?

— Я, та я ніхто, — промовив Тінь, затинаючись. — Вона просто почала зі мною говорити. Казала, що ви двоє раніше були разом.

Мойра подивилася на нього так, наче збиралась ударити, а потім тільки мовила:

— Вона переїхала після нашого розриву. Це було важке розлучення. Кессі сильно образилась і поводитися жахливо. А потім просто взяла і посеред ночі поїхала з села. Більше вона не поверталась.

— Я не хочу говорити про цю жінку, — тихенько сказав Олівер. — Ні зараз, ні потім.

— Послухайте, вона була з нами в пабі, — зауважив Тінь. — Того першого вечора. Тоді вам якось було байдуже до неї.

Мойра просто втупилась у нього і не відповідала, так наче він сказав щось незрозумілою їй мовою. Олівер потер рукою чоло.

— Я її не бачив, — тільки й мовив він.

— Так чи інакше, вона просила передати привіт, коли я зустрів її сьогодні, — сказав Тінь.

— Вона сказала, що чекатиме, якщо хтось із вас захоче їй що-небудь сказати.

— Нам нічого їй казати. Нічого.

Очі Мойри стали вологими, проте вона не плакала.

— Не можу повірити, що ця триклята жінка повернулась у наше життя після всього, що вона нам заподіяла.

Було схоже, що Мойра не надто вміла лаятись.

Олівер відклав свою книжку.

— Даруйте, — мовив він. — Я щось не дуже добре почуваюсь.

Він вийшов з кімнати і повернувся до спальні, зачинивши за собою двері.

Мойра майже на автоматі взяла кухлик Олівера і понесла до раковини, де вилила чай і заходилася його мити.

— Сподіваюсь, ви собою задоволені, — мовила вона, тручи кухлика білою пластиковою щіткою, так наче намагалась стерти зображення будинку Беатріс Поттер з порцеляни. — Він вже повертався до тями.

— Я не знав, що це його так засмутить, — сказав Тінь.

Ці слова пробудили в ньому відчуття провини. Тінь знав, що у Кессі та господарів будинку було спільне минуле. Зрештою, він міг нічого й не казати. Мовчати завжди було обачніше.

Мойра витерла кухлик зелено-білим кухонним рушником. На білих квадратах рушника були смішні вівці, а на зелених — трава. Вона прикусила нижню губу, і сльози, які досі бриніли в її очах, покотилися по щоках.

— Кессі казала щось про мене?

— Тільки те, що ви раніше були парою.

Мойра кивнула і змахнула сльози з молодого, як на її вік, обличчя смішним кухонним рушником.

— Вона не змогла прийняти те, що ми з Оллі почали зустрічатись. Коли я переїхала від неї, вона покинула малювання, замкнула квартиру і подалася до Лондона.

Мойра голосно всіякалась.

— Проте не слід мені скаржитись. Кожен сам коваль свого щастя. Крім того, Оллі — хороша людина. Просто у нього в голові той чорний пес. У моєї матері була депресія. Це важко.

Тінь мовив:

— Я зробив тільки гірше. Краще мені піти.

— Підете завтра. Я вас не жену, друже. Це ж не ваша провина, що ви зустрілися з тією жінкою, правда?

Вона опустила плечі.

— Ось де він. На холодильнику.

Мойра взяла до рук щось схоже на пару дрібних садових ножиць.

— Це секатор, — пояснила вона. — Використовується для обрізання кущів троянд.

— Ви з ним поговорите?

— Ні, — відказала вона. — Розмови про Кессі в нас нічим хорошим не закінчуються. А в такому стані, як зараз, він може ще більше зав'язнути в депресії. Нехай краще впорається з цим сам.

Того вечора Тінь вечеряв у пабі сам у компанії кішки, яка сердито блимала на нього зі скляного боксу. Він не побачив знайомих облич, лише перекинувся кількома словами з хазяїном паба про те, як йому подобається проводити час у селі. Після паба Тінь рушив назад до будинку Мойри: минув старий платан, на якому колись висіла труна тортур, і звернув на Шак-лейн. Він не помітив, щоб щось рухалося на полях при місячному сяйві: ні собак, ні віслюків там не було.

У будинку стояла суцільна темрява. Тінь якомога тихіше пробрався до своєї спальні і, перш ніж лягти спати, запакував решту речей у рюкзак — він знав, що рано-вранці піде.

Тінь лежав на ліжку і дивився, як у його маленькій кімнаті вигравало місячне сяйво. Він пригадав, як у пабі Кессі Берглас стояла біля нього. Тоді почав думати про розмову з хазяїном паба, про розмову, яка відбулася у першу ніч, про кішку в скляному боксі, і від цих роздумів будь-яке бажання спати вивітрилось. Він лежав на маленькому ліжку, а сон не йшов.

У разі потреби Тінь міг безшумно пересуватися. Він вислизнув з ліжка, накинув на себе одяг, а тоді, тримаючи в руках взуття, відчинив вікно, перегнувся через підвіконня і тихо скотився на землю клумби. Потім піднявся і надягнув чоботи, зашнуровуючи їх у напівтемряві. За кілька днів місяць мав бути уповні, але вже зараз його світло відкидало тіні.

Тінь зачаївся у клаптику п'їтьми під стіною і став чекати.

Він задумався, чи в його діях була хоч крихта глузду. Цілком вірогідно, що він помилявся, що його зраджувала власна або чужа пам'ять. Все це здавалося дуже малоймовірним, втім, зрештою, він стикався з подібним і раніше. А якщо це була помилка, то що він втратить? Кілька годин сну?

Тінь бачив, як по газону пробігла лисиця, як пухнаста біла кішка вистежила і задушила дрібного гризуна і як кілька інших котів пройшлися садовим парканом. Бачив, як ласка скрадалася з тіні в тінь по клумбі. По небу повільною процесією плинули сузір'я.

Відчинилися вхідні двері, і з них вигулькнула постать. Тінь наче очікував побачити Мойру, але то був Олівер, одягнений у піжаму, поверх якої він накинув теплий картатий халат. На ногах у нього були гумові чоботи, і він виглядав дещо безглуздо, як хворий з чорно-білого фільму або персонаж спектаклю. При світлі місяця світ втрачав барви.

Олівер клацнув дверним замком і вийшов надвір, ступаючи по траві, щоб не хрускати гравієм, з якого виклали доріжку. Він не озирався, дивився прямо поперед себе. Коли Олівер вийшов на сільську дорогу, Тінь дочекався, аж доки той зник з поля зору, і тільки тоді рушив слідом. Він знав, куди йшов Олівер.

Тінь більше не сумнівався. Він знав, куди вони обидва прямували, знав, як людина, яка рухається уві сні. Він навіть не здивувався, коли

посеред підйому на Водів пагорб зустрів Олівера, який сидів на пеньку, чекаючи на нього. Небо почало світлішати, але лише трішки, на сході.

— Ворота Пекла, — сказав низенький чоловік. — Наскільки я знаю, їх так називали завжди. Ще з давніх-давен.

Вони вдвох піднімалися звивистою стежкою. Було щось надзвичайно комічне в Олівері з його халатом, смугастою піжамою і велетенськими чорними гумовими чоботами. Серце у грудях Тіні калатало.

— Як ти її сюди зтягнув? — поцікавився Тінь.

— Кессі? Та ніяк. Вона сама захотіла зустрітися тут, на вершині пагорба. Любила приходити сюди малювати — звідси відкривається чудовий краєвид. А ще цей пагорб священний, що їй завжди подобалось. Звичайно, священний не для християн. Швидше, для старовірів.

— Друїдів? — спитав Тінь.

Він не знав, які ще старі релігії існували в Англії.

— Можливо. Цілком можливо. Проте, я думаю, що ця релігія була ще до друїдів. У неї немає якоїсь окремої назви. Це просто те, що люди сповідують, окрім своєї основної віри. Друїди, скандинави, католики, протестанти — байдуже. Це те, в що люди звикли вірити. Саме завдяки старій релігії сходить урожай, стоїть як треба хрін, а через прекрасний куточок природи ніхто не прокладе в біса широку автомагістраль. Поки стоять Ворота, стоїть і пагорб, і місцина. Їм більш ніж дві тисячі років. З такими могутніми речами не граються.

Тінь мовив:

— Мойра не знає, еге ж? Вона думає, що Кессі переїхала.

Небо на сході займалося на світ, проте навколо все ще була ніч, і на заході пурпурово-чорне небо виблискувало плеядами зірок.

— Це те, що їй необхідно було думати. Ну, тобто, який в неї був вибір? Може, вийшло б інакше, якби цією справою зацікавилась поліція... але не те щоб... Одним словом, вони себе оберігають — пагорб, ворота.

Вони підходили до маленької галявини на схилі. Пройшли валун, на якому малювала Кессі, і рушили до пагорба.

— Щодо чорного пса в Шак-лейн, — мовив Олівер. — Я не думаю, що це дійсно пес. Але ж він так довго там існував.

Він дістав з кишені халата маленький світлодіодний ліхтарик.

— Ти справді говорив з Кессі?

— Так, і навіть цілувався.

— Чудася.

— Вперше я побачив її у пабі в ту ніч, коли зустрів вас із Мойрою. Це стало відправною точкою моїх здогадів. Учора Мойра говорила про Кессі так, наче не бачила її багато років. Моє питання викликало в неї ступор. Але ж у ту першу ніч Кессі стояла прямо за моєю спиною і розмовляла з нами. Сьогодні в пабі я запитав, чи приходила Кессі, проте ніхто не розумів, кого я маю на увазі. І це при тому, що ви всі одне одного знаєте. Тож залишалося єдине пояснення всього, що відбувалося. Єдине пояснення її слів та дій.

Олівер майже дістався місця, яке Кессі називала Воротами Пекла.

— Я думав, це буде так просто. Я віддам її пагорбу і вона залишить нас обох у спокої. Залишить Мойру в спокої. Як вона могла тебе поцілувати?

Тінь промовчав.

— А ось і Ворота, — сказав Олівер.

Це була заглибина у схилі пагорба, наче короткий коридор, який простягався всередину. Мабуть, колись давним-давно, тут була ціла споруда, але з часом пагорб вивітрився і камені повернулися туди, звідки з'явилися.

— Деякі вважають, що це місце поклоніння дияволу, — зазначив Олівер. — На мою думку, вони помиляються. Хоча, з іншого боку, що одному бог, то іншому — диявол, еге ж?

Він рушив у прохід, Тінь за ним.

— Ну і дурня, — мовив жіночий голос. — Хоча ти завжди був дурилом, Оллі, боягузливий ти виродку.

Олівер навіть не ворухнувся. Він мовив:

— Вона тут. У стіні. Ось де я її залишив.

Він посвітив ліхтариком на стіну в короткому проході, який врізався вглиб пагорба. Уважно оглянув стіну сухої кладки, так ніби шукав щось знайоме, а тоді стиха буркнув "Ага". Вийнявши з кишені компактний металевий інструмент, Олівер потягнувся якомога вище і видлубав один камінець. Потім почав витягати камені зі стіни у певній послідовності, так що один відкривав шлях до іншого, при цьому велике каміння чергувалося з маленьким.

— Допоможи мені, ну ж бо.

Тінь знав, що чекало на них за стіною, та все одно витягав камені і складав їх один за одним на землі.

Що більшою робилася діра в стіні, то відчутнішим ставав запах ізсередини — сморід давнішньої гнилі і цвілі. Пахло, як від зіпсованих сендвічів з м'ясом. Спочатку Тінь побачив її обличчя, хоча знайомого у ньому виявилось мало: щоки запали, очниці спорожніли, шкіра стала темною та грубою, а від ластовиння не залишилось і сліду. Проте коротке чорне волосся видавало у ній Кессі Берглас, і при світлі ліхтарика він бачив, що мрець був вдягнений у брунатно-зелений светр і знайомі сині джинси.

— Так дивно. Я знав, що вона досі тут, — сказав Олівер, — та все одно мав її побачити після всього, що ти розповів. Я мав побачити, мав пересвідчитися, що вона нікуди не поділась.

— Вбий його, — мовив жіночий голос. — Вдар його каменем, Тіне. Він убив мене. А тепер збирається вбити й тебе.

— Ти збираєшся мене вбити? — запитав Тінь.

— Ну так, це ж очевидно, — відповів низенький чоловік своїм розсудливим голосом. — Сам подумай: ти ж знаєш про Кессі. Позбувшись тебе, я зможу нарешті забути про все це раз і назавжди.

— Забути?

— Простити і забути. Але зробити те і те одразу складно. Не так вже й легко собі простити, а от забути — це я можу.

Тінь опустил очі і поглянув з висоти свого зросту на низенького чоловіка.

— Мені от цікаво, як саме ти збираєшся примусити мене туди залізити? У тебе нема з собою пістолета. І я вдвічі більший за тебе, Оллі. Я можу просто звернути тобі шию.

— Я не дурень, — відказав Олівер. — Але й не поганець. Я не надто здоровий, але це тут взагалі ні до чого. Я вчинив убивство через ревності, а не через хворобу. Втім, я не йшов би сюди сам. Річ у тому, що це — храм Чорного Пса. Це були найперші храми, які існували ще до Стоунхенджу і менгірів. Чорні шаки, баргести, примарні пси — їм поклонялись і приносили жертви, їх боялись і задобрювали. Вони й досі стоять на варті.

— Вдар його каменем, — почувся голос Кессі. — Ну ж бо, вдар його, Тіне, будь ласка.

Прохід, в якому вони стояли, лиш трішки заглиблювався у схил пагорба — по суті, це була рукотворна печера зі стінами сухої кладки. Вона не скидалася ні на стародавній храм, ні на ворота пекла. Фігуру Олівера осяяло досвітнє небо. Він мовив своїм м'яким, незмінно ввічливим голосом:

— Він у мені. А я — у ньому.

Чорний пес перепинив вихід з печери, відрізавши шлях назовні. Тінь збагнув, що це був зовсім не звичайний собака. Його очі світилися гнилим зеленкавим вогнем, як ті створіння, що живуть у морі. Вовк поряд із ним виглядав би таким самим малим і безневинним, як рись поряд із тигром. Це був абсолютний хижак, сама небезпека та загроза. Він опустил очі на Тінь і лунко, протяжно загарчав. А тоді стрибнув.

Тінь підняв руку, щоб затулити горло, і звір впився іклами в його шкіру трохи нижче ліктя. Розум затьмарив нестерпний біль. Тінь розумів, що треба відбиватись, але падав на коліна і кричав, не в змозі мислити

тверезо, не в змозі зосередитись на чомусь, окрім страху, що звір його зжере, страху, що звір переламає йому передпліччя.

На якомусь глибокому рівні Тінь підозрював, що страх надходив від самого пса: що насправді він не був так смертельно наляканий. Та це не мало значення. Коли звір відпустив руку Тіні, він плакав і трусився усім тілом.

— Залазь усередину, Тіне, — наказав Олівер. — Лізь в отвір у стіні. Ну ж бо, хутко. Або він розірве тобі обличчя.

Рука кровоточила, але Тінь встав і мовчки поліз у отвір назустріч пітьмі. Якби він залишився зовні, поряд зі звіром, то невдовзі помер би в муках. Він знав це так само напевно, як і те, що завтра зійде сонце.

— Ну, так, — мовив голос Кессі в його голові. — Сонце-то зійде. Але якщо ти не візьмеш себе в руки, то вже ніколи його не побачиш.

В ніші за стіною ледь вистачало місця для нього і тіла Кессі. Він бачив вираз муки й люті на її обличчі, мов у тієї кішки в скляному боксі, і вже тоді знав, що її теж поховали заживо.

Олівер підняв із землі камінь і примостив його до отвору в стіні.

— У мене є теорія, — почав він, піднімаючи другий камінь і кладучи його до першого, — що ця істота — доісторичний жахливий вовк.[60] Хоча він більший за будь-яких доісторичних вовків. Мабуть, це чудовисько, яке являлося до нас у кошмарах, коли ми тулилися по печерах. Мабуть, то був звичайний вовк, просто ми тоді були дрібними гомінідами, які ніяк не могли від нього втекти.

Тінь сперся на камінь позаду і стиснув ліву руку правою, намагаючись зупинити кровотечу.

— Це Водів пагорб, — сказав Тінь. — А он то може бути Водів собака. Я б не виключав таку можливість.

— Яка різниця?

Він продовжував складати камені.

— Оллі, — мовив Тінь. — Звір уб'є тебе. Він вже оволодів тобою, а це недобре.

— Старий Шак мене не скривдить. Старий Шак мене любить. Кессі — замурована в стіні, — сказав Олівер, і з гуркотом звалив ще один камінь на купу інших. — Тепер ти теж у стіні, разом із нею. Ніхто на тебе не чекає. Ніхто тебе не шукатиме. Ніхто тебе не оплакуватиме. Ніхто не буде за тобою сумувати.

Тінь знав — хоч і нізачо не зміг би пояснити, — що всередині тісної ніші їх було троє, а не двоє. Там була Кессі Берглас, тілом (зотлілим, висохлим, і досі смердючим від розкладання) та душею, і було щось інше — те, що крутилося коло його ніг, а потім легенько тицьнулося головою в поранену руку. Хтось поруч заговорив з ним. Це був знайомий голос із незнайомим акцентом: виразний, таємничий і мелодійний. Так могла б говорити кішка, якби була жінкою. Голос мовив:

— Тобі тут не місце, Тіне. Годі стояти — починай діяти. Ти дозволяєш решті світу вирішувати за себе.

— Це не зовсім так, Баст, — промовив Тінь.

— Не галасуй, — м'яко наказав Олівер. — Я серйозно.

Він відбудовував стіну вміло і швидко, так що камені вже сягали грудей Тіні.

— Мур-р. Не так? Серденько, так ти справді не знаєш. Не знаєш, хто ти такий, що ти таке або що я маю на увазі. Якщо він замурує тебе заживо у пагорбі, цей храм стоятиме вічно — і та чудернацька віра, яку сповідують місцеві жителі, діятиме і творитиме магію. Але і в них сідатиме сонце, а небеса поринатимуть у морок. Все живе тужитиме, не знаючи, за чим тужить. Світ стане гіршим — для людей, для котів, для тих, кого пам'ятають, і тих, кого забули. Ти помер, але постав із мертвих. Ти особливий, Тіне, а тому не повинен зустріти свою смерть тут, як прикра жертва, схована у схилі пагорба.

— І що ти пропонуєш мені робити? — прошепотів він.

— Боротися. Звір у тебе в голові. Він живиться від тебе, Тіне. Ти наблизився, і тому він став більш реальним. Настільки реальним, що зміг оволодіти Олівером і зміг поранити тебе.

— Але до чого тут я?

— А ти думаєш, привиди можуть розмовляти будь з ким? — нехайно запитала Кессі Берглас, голос якої долинав із темряви. — Ми метелики, а ти — полум'я.

— Але що я можу зробити? — запитав Тінь. — Цей чорт роздер мені руку і ледь не розірвав горлянку.

— О, дорогенький. Це всього лиш створіння мороку. Нічний пес або шакал-переросток.

— Цей звір справжній, — заперечив Тінь. Олівер вбивав останні камені у стіну.

— Ти дійсно боїшся собаки свого батька? — запитав жіночий голос.

Тінь не знав, ким вона була — богинею чи привидом. Проте він знав, що відповідь була "Так". Так, він боявся.

Ліва рука Тіні була покаліченою і пекла від болю, а права злиплась від патьоків крові. Його замурували в нішу між стіною й каменем, проте він поки був живий.

— Візьми себе в руки, слабак, — мовила Кессі. — Я зробила все, що могла. Вперед.

Він обперся на камінь за спиною, налаштувався і з усієї сили копнув стіну обома ногами. За останні кілька місяців Тінь пройшов чимало миль. Він був кремезним, а до того ж надзвичайно дужим чоловіком, і вклав у цей удар всю свою силу.

Каміння розлетілося врзнобіч.

Звір, чорний пес відчаю, чекав на нього, та цього разу Тінь підготувався. Цього разу він був нападником. Тінь потягнувся до собаки.

— Я не буду батьковим псом.

Він затис звірові пащеку правою рукою і поглянув у його зелені очі: звір був зовсім не схожим на справжнього пса.

— Вже світає, — мовив Тінь до собаки подумки, а не вголос. — Тікай. Чим би ти не було, тікай звідси. Повертайся до своєї труни тортур, повертайся до своєї могили, маленька примаро. Ти тільки й можеш, що гнітити і сповнювати світ тінями та ілюзіями. Минули часи Дикого Полювання, як і минули часи, коли ти полював нажаханих людей. Я не знаю, чи ти собака мого батька, чи ні. Але знаєш що? Мені до лампочки.

На цих словах Тінь глибоко вдихнув і відпустив морду пса.

Він не нападав. Тільки видав здивоване приглушене скавчання, що ледь не переходило у скімлення.

— Іди додому, — сказав Тінь уголос.

Пес завагався. На якусь мить Тінь подумав, що перемиг, що тепер він у безпеці, що собака просто візьме і піде. Але тут звір нахилив голову і вищирився, а шерсть на його загривку стала дибки. Тінь зрозумів, що звір не піде, доки не помре.

Печеру у схилі пагорба торкнулося вранішнє сяйво: світанкове сонце зазірало прямо в неї. Тінь подумав, чи люди, які збудували цей храм багато років тому, навмисне розмістили його проти сходу сонця. Він відступив убік, перечепився об щось і незграбно звалився на землю.

На траві біля Тіні розтягся непритомний Олівер. Це за його ногу перечепився Тінь. Очі в нього були заплющені; він приглушено загарчав, і Тінь почув той самий звук, гучний і переможний, з горлянки темного звіра, який затулив собою вихід із храму.

Тінь лежав на землі поранений і знав, що йому кінець. Щось м'якеньке зачепило його обличчя, а тоді щось інше легенько торкнулося руки. Тінь повернув голову і зрозумів. Зрозумів, чому Баст весь час була поряд, і зрозумів, хто її привів.

Їх перемололи і розкидали на цих полях більше сотні років тому, викопавши з землі біля храму Баст і Бені-Хасану. Сила-силенна кішок, тисячі мумій, кожна з яких була крихітним зображенням якогось божества, крихітним актом поклоніння, збереженим на віки.

Вони були там, у печері, поруч з ним: коричневі, піщані, сірі, мов тінь; кішки плямисті, як леопарди, кішки з тигровими смужками — дикі, гнучкі, стародавні. Це були не ті місцеві коти, яких Баст відправила, щоб стежити за ним напередодні. Це були тисячолітні предки тих котів,

взагалі всіх сучасних котів, яких привезли сюди з Єгипту, з дельти Нілу, щоб пустити на добриво.

Вони не нявкали, а виводили трелі і щебетали.

Чорний пес загарчав голосніше, але більше не намагався нападати. Тінь з важкістю підвівся й сів.

— Мені здавалось, що я наказав тобі йти додому, Шак, — мовив він.

Собака не поворухнувся. Тінь підняв правицю і нетерпляче показав, щоб пес пішов.

— Покінчіть з цим.

Коти миттю стрибнули, наче довго чекали наказу, і вискочили на звіра — сотні пар гострих як бритва зубів і пазурів. Колючі кігті вчепилися в чорні боки величезного звіра, різонули по очах. Він роздратовано клацав зубами і, марно намагаючись їх скинути, гупнувся об стіну, поваливши решту каміння. Зуби люто впивалися в його вуха, морду, хвіст і лапи.

Звір скиглив і гарчав, а тоді видав звук, який, подумав Тінь, був би криком, якби злетів з людських уст.

Тінь так і не зміг зрозуміти, що сталося далі. Він побачив, як чорний пес притулив свою морду до рота Олівера і почав пхатись. Тінь міг би присягнутись, що звір зайшов у Олівера так, як ведмідь заходить в річку.

Олівер корчився на піску.

Крик стихнув, звір зник, і до печери повернулося сонце.

Тінь відчув, що тремтить. Він почувався так, ніби щойно прокинувся після кошмару; емоції залили його, мов сонячне світло: страх, відраза, печаль і образа, глибока образа.

А ще гнів. Тепер він знав, що Олівер намагався його вбити. Вперше за всі ці дні Тінь міг ясно мислити.

Якийсь чоловік гукнув:

— Зажди! Там у вас все гаразд?

Почувся дзвінкий гавкіт, і до печери вбіг лерчер. Він понюхав Тінь, який сидів, опершись на стіну, Олівера Бірса, який лежав непритомний на землі, та останки Кессі Берглас.

У виході з печери з'явився мовби вирізаний з паперу силует чоловіка, освітлений світанковим сонцем.

— Фу, Ікланю, фу! — гукнув він.

Собака повернувся до свого хазяїна. Чоловік сказав:

— Я чув, як хтось кричав. Хоча, по правді, то був нелюдський крик. Це ти кричав?

Тут він побачив тіло і затнувся.

— Матір божа, так тебе й розтак!

— Її звали Кессі Берглас, — пояснив Тінь.

— Колишня Мойри? — уточнив чоловік.

Тінь знав його як хазяїна паба, але імені пригадати не міг.

— Очманіти можна. А я думав, вона подалася до Лондона.

До горла Тіні підступила нудота.

Хазяїн паба опустився на коліна біля Олівера.

— Серце ще б'ється, — констатував він. — Що з ним трапилось?

— Важко сказати, — відповів Тінь. — Він закричав, коли побачив тіло — ви його, певно, чули, — і знепритомнів. А потім сюди забіг ваш собака.

Чоловік стурбовано подивився на Тінь.

— А з тобою що? Тільки поглянь на себе! З тобою-то що трапилося, га?

— Олівер попросив мене піднятися з ним сюди. Сказав, що хоче зізнатись у чомусь жахливому.

Тінь поглянув на стіни обабіч печери — там виднілися й інші замуровані схови. Він здогадувався, що було всередині.

— Він попросив мене допомогти йому розібрати стіну. Я погодився. Аж тут він знепритомнів і збив мене з ніг — це було доволі несподівано.

— Він казав, чому так вчинив?

— Через ревнощі, — відповів Тінь. — Він ревнував Мойру до Кессі навіть після того, як Мойра кинула її заради нього.

Чоловік видихнув і похитав головою.

— Оце так чортівня, — мовив він. — Я б ніколи не подумав, що цей тип може таке утнути. Ікланю, фу!

Він дістав з кишені телефон і викликав поліцію, а тоді перепросив за те, що йому час йти.

— Маю відвезти мішок дичини, поки не приїхала поліція, — пояснив він.

Тінь підвівся і оглянув свої руки. Ліві рукави його светра та пальта були порвані, так наче їх роздерли величезними іклами, але шкіра під ними залишилась ціла. Ні на його одязі, ні на руках не було крові.

Тінь задумався, як міг би виглядати його труп, якби він помер від лап чорного пса.

Привид Кессі стояв поряд із ним і дивився на своє тіло, яке перевалилось через отвір у стіні. Тінь помітив, що кінчики пальців та нігті у трупа були стерті, так наче вона намагалась витіснити камені зі стіни всі ті години або дні перед смертю.

— Тільки поглянь, — мовила Кессі, не зводячи очей зі свого тіла. — Бідолашна. Як та кішка у скляному боксі.

Вона повернулася до Тіні.

— Насправді ти мені анітрохи не подобався, — сказала вона. — І мені не шкода. Я просто мала привернути твою увагу.

— Розумію, — відказав Тінь. — Я лише жалкую, що не знав тебе за життя. Ми могли б стати друзями.

— У цьому я не сумніваюсь. Там, усередині, було так важко. Добре, що нарешті все скінчилось. І мені все-таки шкода, містере Американцю. Постарайся не ненавидіти мене.

В очах Тіні бриніли сльози. Він взявся витирати їх сорочкою. Коли він знову підвів погляд, то виявив, що залишився в печері сам.

— Я не ненавиджу тебе, — сказав він їй.

Тінь відчув, як хтось стиснув його руку. Він вийшов із печери назустріч вранішньому сонцю, вдихнув свіже повітря і затремтів, прислухаючись до далеких сирен.

Прийшли два чоловіки, які поклали Олівера на носилки і віднесли вниз, до дороги, де його забрала швидка. Стало:

Вмить завила сирена — так вони попереджали овець, які вибігли на проїжджу частину, що пора човгати назад на пасовисько.

Коли швидка поїхала, прибули поліцейські: жінка і молодший за неї чоловік. Вони знали хазяїна паба, котрий, як Тінь і здогадувався, виявився родичем лікаря Скателока, і обоє були вражені останками Кессі — настільки, що молодший поліцейський вибіг із печери і наглядав на папороть.

Навіть якщо в одного з них і виникла думка перевірити інші замуровані ніші, в яких крилися докази багатовікових злочинів, то вони їх притлумили, а Тінь не збирався нічого пропонувати.

Він дав коротке свідчення, а тоді поїхав із ними до місцевого поліцейського відділку, де дав детальніше свідчення дебелому офіцерові з солідною бородою. Здавалося, найбільше поліцейського хвилювало, щоб Тіні принесли кухлик розчинної кави, і щоб у нього, як американського туриста, не склалося хибного враження про сільську Англію.

— Зазвичай, нічого подібного в нас не трапляється. Тут затишно і добре. Я б не хотів, щоб ви думали, ніби тут усі такі.

Тінь запевнив його, що нічого такого він не думав.

VI

Загадка

Біля виходу з поліційного відділку на нього чекала Мойра. Біля Мойри стояла жінка, якій було десь за шістдесят. Втішна і заспокійлива — саме така людина потрібна поряд, коли потрапляєш у халепу.

— Тіне, це Дорін. Моя сестра.

Дорін потисла Тіні руку і вибачилась, що не змогла приїхати минулого тижня, оскільки була зайнята переїздом у новий будинок.

— Дорін — окружний суддя, — пояснила Мойра.

Тінь аж ніяк не міг уявити цю жінку в ролі судді.

— Вони чекають, коли Оллі прийде до тями, — мовила Мойра. — А потім йому будуть висунуті звинувачення у вбивстві.

Вона сказала це замислено, хоча таким же тоном могла спитати Тінь, де, на його думку, варто посадити кілька ротиків.[61]

— Що робитимеш далі?

Мойра почухала носа.

— Я шокована, тому навіть не уявляю, що робити. Я все думаю про останніх кілька років. Бідолашна Кессі. Вона ніколи не думала, що в ньому стільки зла.

— Олівер мені ніколи не подобався, — додала Дорін і шморгнула носом. — Як на мене, то він знав забагато фактів і не розумів, коли треба помовчати. Рот у нього не закривався. Так наче він весь час намагався щось приховати.

— Твій рюкзак і білизна лежать у машині Дорін, — сказала Мойра. — Я подумала, що ми могли б тебе кудись підкинути, якщо хочеш. А як ні, то можеш і далі йти пішки — я не наполягаю.

— Дякую, — відповів Тінь.

Він знав, що більше ніколи не буде прошеним гостем у маленькому будинку Мойри.

Вона випалила, різко і сердито, так наче це було єдиним, що не давало їй спокою:

— Ти казав, що бачив Кессі. Ти сам нам сказав, учора. Саме після цього Олівер злетів з катушок. Мені було так погано. Чому ти сказав, що бачив її, якщо вона померла? Ти не міг її бачити.

Тінь роздумував над цим, поки давав свідчення у відділку.

— Сам не второпаю, — відповів він. — Я не вірю у привидів. Мабуть, це хтось з місцевих вирішив так розіграти туриста-америкоса.

Мойра дивилася на нього лютими карими очима, немов намагалася повірити йому, але не могла зробити останній вирішальний крок. Сестра взяла її за руку.

— Багато в небі й на землі такого, що нашій філософії й не снилось.
[62] Гадаю, варто просто прийняти все, як є.

Мойра довго дивилася на Тінь недовірливими, злими очима, перш ніж глибоко вдихнула і мовила:

— Так, думаю, ти маєш рацію.

У машині панувала тиша. Тінь хотів вибачитись перед Мойрою, сказати щось, що б її втішило.

Вони проминули дерево, на якому колись висіла труна тортур.

— "У голові десять ротів, — прочитала Дорін по пам'яті більш високим і серйозним, ніж до того, голосом. — Один із них пішов по хліб, живих і мертвих він нагодувати хтів". Це стара загадка, написана про цей ріг і он те дерево.

— А в чому її суть?

— Колись кропив'янка[63] звилала гніздо в черепі повішеного трупа і літала крізь щелепу по їжу для пташенят. Смерть смертю, а життя, як-то кажуть, продовжується.

Якусь мить Тінь поміркував над цим питанням, а потім відповів, що так воно, мабуть, і є.

Жовтень 2014 р.

Флорида / Нью-Йорк / Париж

Примітки

1

У дзен-буддизмі: парадокс у формі історії, питання чи діалогу, який повинен розв'язати учень, щоб досягнути просвітлення.

2

Гра слів: прізвище "Wolfe" співзвучне з англійським словом "wolf" — вовк.

3

"Це американське життя" (англ.)

4

"Розвідники з Бейкер-стріт" (англ.) — назва, запозичена з творів про Шерлока Холмса. Так Холмс називав безпритульних хлопчаків, які допомагали йому в пошуках доказів.

5

Алюзія на твір Артура К. Дойла "Етюд у багряних тонах".

6

Масові літературні журнали кінця XIX — першої половини XX століття в США

7

Назва серії фентезійних книжок, а також збірки оповідань Джека Венса.

8

Серія фентезійних антологій, які публікувало видавництво "DellBooks" у 1973–1981 рр.

9

"Вільні подорожі на інші планети" — відомий роман Теда Муні.

10

Історії, які розповідали у джентльменських клубах та пабах за кухлем пива.

11

Неофіційна назва регіону на південному заході Англії.

12

"Хто вбив Аманду Палмер?" (англ.)

13

Мається на увазі Вавельський дракон, якому зведено пам'ятник біля підніжжя Вавельського пагорба у Кракові.

14

Мається на увазі піджанр літератури, у центрі якого — сексуальні пригоди жінки, а також згадуються численні елітні бренди.

15

"Три оленячі голови" (англ.)

16

Порода собак, яку мандрівні цигани часто використовували для крадіжки дрібних тварин.

17

Хендж — доісторична земляна споруда у вигляді круглого або овального майданчика, оточеного валом.

18

Бігфут — вигадана істота, схожа на людиноподібну мавпу, що нібито мешкає у лісах Північної Америки.

19

Відсилка до притчі з Євангелія від Матвія, 25:31-46

20

Старскі і Хатч — герої однойменного телесеріалу про поліцейських, який виходив у 70-х роках ХХ століття у США.

21

Лагер — найпоширеніший тип сучасного пива.

22

Фігуративне мистецтво (у протиставлення абстрактному) — вид образотворчого мистецтва, що зображає предмети реального світу такими, як вони є.

23

Драматерапія — вид терапії, заснований на розігруванні постановок з психотерапевтичною метою.

24

Таблет — вид шотландських солодоців, який нагадує вершковий ірис. Зазвичай таблет подають до кави та чаю.

25

Історично Шотландія поділяється на дві частини: Лоулендс — низовина і Хайленде — височина.

26

Каїрн — насип з каменю, який в минулому відзначав місце поховання.

27

Менгіри — доісторичні пам'ятки мегалітичної культури у формі вертикальних кам'яних блоків.

28

Люба (ірл.)

29

"Gin Rummy" та "Happy Families" — карткові ігри, популярні в США та Британії відповідно.

30

Саме в першому випуску американської серії коміксів "Action Comics" з'явився Супермен. Оригінали цього випуску вважаються рідкісним надбанням серед колекціонерів.

31

"Marmite" — бренд популярної у Великій Британії харчової пасти, яка за смаком подібна до соєвого соусу.

32

Піта — прісний хліб із білого або коричневого борошна, популярний на Близькому Сході.

33

Жад — загальна назва різних в'язких мінералів. Китайський жад має сніжно-білий колір.

34

"Бути чи не бути" — американська стрічка 1942 року, відома як одна з найкращих антивоєнних та антифашистських кінострічок.

35

Відсилка до оповідання Рея Бредбері під назвою "Хлопці! Вирощуйте величезні гриби у підвалі!"

36

Окапі — вид парнокопитних з родини жирафових. За виглядом окапі нагадує коня, але має смужки, як у зебри.

37

"Крамниця при в'язниці Ісуса". Така назва обумовлена тим, що крамниця розташована поблизу місця, де Ісуса тримали під вартою.

38

Інтифада — збройне повстання палестинців проти ізраїльського уряду.

39

Вулиця в Єрусалимі, якою пролягав шлях Ісуса Христа до місця розп'яття.

40

Буквально — Папуга-Благодійниця (англ.).

41

Масові літературні журнали кінця XIX — першої половини XX століття в США.

42

Людиноподібний монстр, що виглядає як потворний горбань із довжелезними пазурами на пальцях. З'являється в романі Джека Венса "Очі чужого світу".

43

Вигаданий Джеком Венсом термін, який позначає хижих монстрів, що живуть у пітьмі.

44

Хижі людиноподібні монстри, схожі на кремезних чоловіків з "позбавленою блиску, чорною, як смерть, шкірою і видовженими очима-щілинами". З'являються у творах Джека Венса.

45

Конкубіна — жінка, що живе з чоловіком у відкритому сексуальному зв'язку, але не має статусу дружини.

46

Рід ящірок, які завдяки особливій будові тіла можуть ширяти у повітрі на відстані понад 20 метрів.

47

Назва гурту "Queen" ідентична англійському слову "queen" — королева, яке застосовують до королеви Великої Британії.

48

Йдеться про Александра Македонського. За переказами, після завоювання Єгипту та Азії Александр заривав, бо зрозумів, що підкоряти більше нічого.

49

В англійській мові словосполучення "nom de plume" вживається у значенні псевдоніма.

50

TARDIS (англ. TARDIS — Time And Relative Dimension(s) In Space) — машина часу та космічний корабель з британського телесеріалу "Доктор Хто". Будучи живою істотою, росла на рідній планеті Володарів Часу, Галіфреї, до її переміщення до кишенькового всесвіту у Війні Часу. TARDIS може перенести своїх пасажирів у будь-яку точку часу і простору.

51

Мауріц Корнеліс Ешер — нідерландський художник-графік, відомий своїми "математичними" гравюрами, в яких майстерно відображені особливості сприйняття нескінченності, симетрії, неможливих фігур тощо.

52

"Smash Hits" — колись популярний у Великій Британії підлітковий журнал поп-музики.

53

"The Archers" — популярна у Великій Британії багатосерійна радіовистава у жанрі "мільна опера", яку транслюють на станції "Radio Four" ще з 1951 року.

54

Рядки з оди Джона Кітса "До грецької урни" у перекладі Василя Мисика.

55

Мова йде про британський мюзикл під назвою "Джеррі Спрінгер: Опера", заснований на реаліті-шоу телеведучого.

56

Відсилка до легенди про Фрідріха I Барбароссу в інтерпретації братів Грімм.

57

Відсилка до Матвія 7:16: "Ви розпізнаєте їх по їхніх плодах".

58

Мається на увазі той факт, що Вінстон Черчилль (за свідченнями особистого лікаря) тривалий час страждав од клінічної депресії.

59

Міфічна істота з англійського фольклору, яка має вигляд собаки з величезними кігтями та іклами.

60

Вид вовків, який вимер під час Льодовикового періоду. Основна відмінність від сучасного сірого вовка — більша довжина тіла та вага.

61

Рід однорічних рослин. Найпоширеніший з видів має червонуваті квіти і широко використовується в оформленні клумб.

62

Цитата з трагедії Вільяма Шекспіра "Гамлет, принц данський".
Переклад Григорія Кочура.

63

Невелика співоча пташка, подібна до горобця.